

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonComercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2597

ՀԱՅՈՂԻԿԱՆ
ԳԼՈՒԽԻՐԱԿԱՆ
ՀԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԵՏՈՒԹՅՈՒՆ

244
C-41

2010

BB 2001

244
Հ-41

ԿԱՐՈԼՈՍ ՇԵԼՏԸՆ

Քրիստոնէութեան

Գաղափարականը

ՀԵՏԵՒԻՆ ՅԻՍՈՒՍԻ

ԹԱՐԴՄԱՆԵՑ

Ա. Յ. ՕՍ. ԿՈԲԵԴՅ.

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ՄԱՏԹԵՈՍԵԱՆ

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ ԹԱՐԴՄԱՆՉԻՆ

Ի՞նչ է Քրիստոնէութեան Գաղափարականը, քրիստոնէական
նկարագրի կատարեալ տիպարը և հոգեւոր կենաց ազնուագոյն օրիւ
նակը:

Քրիստոնէութեան Գաղափարականը Քրիստոս ինքն է. նոյն ինքն
մարդացեալ Աստուածորդւոյն կեանքն է նկարագրի կատարեալ տի-
պարը և հոգեւոր կենաց անստդիւտ օրինակը:

Եթէ Քրիստոս աշխարհի օրինակն ու տիպարն է, կը հետեւի ու-
րեմն որ հնար է այդ օրինակին հետեւիլ և այդ տիպարին նմանիլ:
Կատարեալ մարդու տիպարը այս օրէնքին մէջ կը բովանդակուի թէ
ուրիշ ինչ որ Յիսուս կ'ընէ, մի՛ ըներ ինչ որ Յիսուս ըներ»

Պատմութեան ձեւով գրուած ներկայ գործոյն նպատակն է
ցուցնել թէ, ի՞նչ կերպով Քրիստոսի կեանքը կը խոտանայ անհատական
քրիստոնէին կեանքին մէջ: Կամ ուրիշ խօսքով՝ ի՞նչպէս կը ներկայա-
նայ Քրիստոս իրեն հետեւող քրիստոնէից միջոցաւ աշխարհի առաջ:

Հեղինակն է Պատ. Կարոլոս Շելտըն (Charles M. Sheldon),
Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց Քանդաս նահանգի Թօրէքա քա-
ղաքին Աւետարանական եկեղեցեաց միոյն հովիւր: Խնդ մեծ հաշակ
հանած է քարոզի ձեւով գրած պատմութիւններով: Ասոնց ամենուն
նպատակն է քաջալերել պաշտօնեաները և ժողովրդեան բոլոր գա-
սակարգերը՝ վաճառական, գրադէտ, խմբագիր, արհեստաւոր, գոր-
ծաւոր, սպասաւոր և այլն, շատ մօտէն հետեւելու Անոր շաւիլներուն:

Հետեւաբար Փիլիպպոսի Խաչելութիւնը, իր Եղբօր Պահա-
պանը, Ծառայութեան Կոչուած¹ և այլ գործերը օրհնութեան գերա-
զանց միջոցներ եղած են, որնցմով Հօգին անհամար մարդոց հօգի-
ներուն աղած և զանոնք լաւագոյն կեանքի մը առաջնորդած է:

Ներկայ գործոյն բուն ախտղօսն էր իր հետքերուն հետ.² առա-
ջին անդամ 1896ի ձեմու ի գիր առնուեցաւ և Պատ. Հեղինակը իր
կիրակնօրեաց գպացին մէջ կը կարգաբ զայն իր ժողովրդին, ամեն ան-
դամուն մէկ գլուխ: «Սախ՝ Շիգակայի Յառաջղիմութիւն³ անուն
թէրթին մէջ հրատարակուեցաւ իրեւ թէրթօն: Իր լնթեցողաց

¹The Crucifixion of Philip Strong, His Brother's Keeper, Born to Serve. ²In His Steps. ³The Advance.

52/69-Հ.Հ.

38625 - 67

կողմէ գտած ջերմ ընդունելութենէն իրախուսուած, յիշեալ թերթը զայն գիրքի ձեւով հրապարակ հանեց: Ահագին յաշուղութիւն ունեցաւ գիրքը և քանի մը ամսուան մէջ քսան տարբեր հրատարակութիւններ եղան և հարթը հաղարներով ծախուեցան: Ոչ միայն Մ. Նահանգաց մէջ այլ և Մեծն բիրտանիոյ մէջ եւս անօրինակ յաջողութիւն մը ունեցաւ և բազմաթիւ տպագրութեանց արժանացաւ: Հաւատացելոց ամենօրեայ գիրքն եղաւ: Գինեհատական ընկերութիւններու, Ե. Ք. Ընկերություններու և Գրիստոնեայ Աշխատաւորաց խումբերու սիրական գիրքն է Ս. Գիրքէն յետոյ:

1899ի ձմեռն էր որ մեր ալ ուշագրութեան յանձնուեցաւ գիրքը. զայն կարգալէ յետոյ փափագ մը ունեցանք որ մերանեսոյք ալ ընթեռնուին զայն իրենց լեզուաւ: Գոյէճի բազմերախտ նախագահն Արժ. Տրէյսիի միջնորդութեան շնորհիւ, վերոյիշեալ Ամերիկան թերթին խմբագրութիւնը համեցաւ տպագրութեան պէսք եղած ծախքն հայթայթել, որուն համար սրտագին երախտապարտ ենք:

Ներկայ թարգմանութիւնն մեր բազմազբաղ պաշտօնին պարապայ ժամերաւն մէջ ափ յափոյ կատարուած գործ մ'է, և շատ հեռի է անթերի լինելէ: Թարգմանութեան պահուն մեր պարագաներուն յարմարցնելու համար շատ մասեր կրծանել և փոխել պէտք եղաւ: Բաց աստի, այլ և սյլ պատճառներով ձեռագրին վրայ ալ շատ մը փոփոխութիւններ ընել հարկադրուեցանք: Հետեւաբար զայն ընագրին հետ բաղդատողներ շատ տեղեր թարգմանութիւնը շեղած պիտի դանեն ընագրէն:

Գործոյս երկրորդ մասին մէջ յատուկ անուններ իրենց անգլիականներով ներկայացնել պէտք եղաւ, որոյ համար հարկ չէ ծանրանալ: Գործոյս ուրիշ մէկ անպատճեռութիւնն ալ զիբակներուցանին է, գաւառաբնակ հեղինակաց բաղդին հետ անբաժանելի կերպով կապուած:

Ար մնայ ինձ շնորհակալութիւնս յայտնել Պատ. Ս. Զորիկեանի և Օր. Երանուհի Շահպաղեանի, որբագրութեան մասին իրենց ցոյց տուած անձանձիք չանից համար: Նաև տպագրչիս Վ.սեմ. Յակոբ էֆ. Մատթէսուեանի, գրքոյս յարակից բոլոր գժուարութիւնները բառնալուն և շնորհած գիրքութիւններուն համար:

Անսթոլիա Գոլէմ, Ապրիլ 18, 1903

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ

ՀԵՏԵԻԻԼ ՅԻՍՈՒՍԻ

ԳԼՈՒԽ Ա.

Քանզի դուք այս բանիս համար կանչուեցաք, որ Քրիստոս ալ ձեզի համար չարչարուեցաւ, ու ձեզի օրինակ Թողուց որ իր շաւիղներուն հետեւիք:

Ա. Պէտրոս, Բ. 21.

Ուրբաթ առաւօտ մ'էր . Պատ. Հենրիկոս՝ Ռէյմոնաքաղաքին հովիւը, իր կիրակի առաւօտեան քարոզք կպատրաստէր: Քանի քանի անդամ քարոզին պատրաստութիւնը ընդմիջուած էր. հետզհետէ զայրանալ կսկսէր, և քարոզն ալ լմինալիք չունէր:

Վերջին անգամ մ'ալ որ կանչուած էր, և դարձեալ իր սենեակը կելլէր՝ ըսաւ իր կնոջ, «Մարիամ, երբ այսուհետեւ մէկը գայ և զիս տեսնել ուզէ, ըսէ որ շատ զբաղեալ եմ, և չեմ կրնար վար իջնել»:

— Լաւ, ես ալ Մաղկոցը այցելել կ'ուզեմ. բոլոր տան մէջ միայն դուն պիտի մնաս :

Հովիւը իր սենեակը փակուեցաւ, և քիչ յետոյ լսեց որ իր կինն ալ դուրս կելէր:

Իր գրասեղանին քով տեղաւորուելով հանգիստ շունչ մը առաւ, և գրել սկսեց :

Իր բնարանն էր Ա.. Պետրոս Բ. 21. «Քանզի դուք
այս թանձն համար կանչուեցաք, որ Քրիստոս աղ ձեզի
համար չարշարուեցաւ, ու ձեզի օրինակ բողոք որ իր
շաւիղմերում նետելիք» :

Իր քարոզին առաջին մասին մէջ չեշտեց սա կէ-
տին վրայ թէ, — Քաւութիւնը կատարելով, Քրիստոս
մեծ զոհողութիւն մը կատարեց . և թէ Քրիստոս իր
կենացը մէջ նոր նշափի տառապեցաւ, ո՞րչափ Խաչե-
լութեան Շարժուն միջոցին : Երկրորդ մասին մէջ, աշ-
խատեցաւ քաւութիւնը պատկերացնել անոր օրինակին
մէջ, Քրիստոսի կեանքէն և վարդապետութիւններէն
օրինակներ բերելով, ցցնելու համար թէ, ինչպէս Քրիս-
տոսի վրայ եղած հաւատաքը կը փրկէ մարդիկ . ճիշդ
նոյն օրինակով, որ ինք դրաւ անոնց առջև, որ նմա-
նին իրեն :

Այժմ երրորդ և վերջին կէտին վրայ էր . այս է,
Հետեւիլ Քրիստոսի, իր զոհողութեանը և օրինակին :
Հազիւ թէ սկսած էր գրելու այս կէտը, ահա յան-
կարծ դրան զանգակը քաշուեցաւ, այնչափ ուժգին,
որ չուանը բրդաւ կարծեց :

Պատ. Հենրիկոս նեղուեցաւ այս ընդմիջումէն և
ճակատը խորշուեցաւ, բնաւ տեղէն չշարժեցաւ :

Քիչ յետոյ կրկին զարնուեցաւ . ելաւ և գնաց նա-
յիլ իր սենեկին պատուհանէն : Մարդ մը կկենար դրան
առջեւը, շատ խեղճ հագուած երիտասարդ մը : «Դա-
տարկապորտ մը ըլլալու է, երթամ և . . . » .

Խօսքը չմնցուցած վար իջաւ և դուռը բացաւ :
Երբ երկու մարդիկ դէմ առ դէմ կեցան, բոպէի մը չափ
լուութիւն աիրեց . յետոյ թշուառ երիտասարդը բառաւ,

— Պատուելի, բոլորովին անգործ մնացած եմ, իմ
հացա հանելու գործ մը չէք կրնար ճարել ինձի :

— Բան մը չեմ գիտեր : Գործերու նուազութիւն

կայ, պատասխանեց հովիւը . դուռը կամաց կամաց
գոցիւով :

— Զեմ գիտեր, բայց թերեւս կրնաք երկոսող մը
զրել երկաթուղւոյ վարչութեան կամ արհեստապետին
(էսնաֆ պաշին) որ ինձի գործ մը տան, շարունակեց
մարդը, իր աղտոտ գլխարկը ձեռքին մէջ ճմոթկելով :

— Սնօղուուս պիտի ըլլայ, ինձի ներողամիտ կ'ըլ-
լաք . այս առառու շատ զբաղեալ եմ : Կը յուսամ թէ
գործ մը կգտնէք . կցաւիմ որ իմ տանս մէջ ձեզի
գործ մը չեմ կրնար տալ, ձի մը և կոլ մը ունիմ,
ասոնց ալ ես կը նայիմ :

Պատուելի Հենրիկոս դուռը գոցեց . երբ իր գրա-
սենեկը ելաւ, տեսաւ որ ան նոյն մարդը շատ խո-
հուն և ծանր կերպով փողոցէն վար կ'երթար, դեռ գըլ-
խարկը ձեռքը բռնած : Այս ընկեցիկ, անտունի և մոռ-
ցուած մարդուն ձեւերուն մէջ բան մը կար, որ ան-
հանգիստ ըրաւ հովիւը . և ետեւէն նայած մնաց, մինչեւ
որ աներեւոյթ եղաւ : Յետոյ իր գրասեղանին դարձաւ
և սրտէն ան մը քաշելով, ձգած տեղէն քարուը շարու-
նակեց :

Այլ եւս չընդմիջուեցաւ . երկու ժամ յետոյ երբ
երեցինը դարձաւ, քարոզը լմնցած, թուղթը խնամ-
քով ծալլուած և Աստուածաշունչին մէջ դրուած էր,
ամէն կերպով պատրաստ էր Տէրունի օրուան համար :

Կինը իր ամուսնոյն ուղղելով խօսքը, մինչ կերա-
կուրը կպատրաստէր, բառ :

— Զարմանալի բան մը պատահեցաւ այսօր Ծաղ-
կոցին մէջ : Տղաքը խաղալէն յետոյ . երբ կերակուրի
համար սեղան նստան, դուռը բացուեցաւ եւ երիտա-
սարդ մը ներս մտաւ, իր ձեռքը աղտոտ գլխարկ մը
բռնած, դրան մօտիկը նստաւ եւ առանց բան մը ըսե-
լու՝ միայն տղթոց նայեցաւ . ըստ երեւոյթին գատար-

կաշրջիկ մ'էր : Վարժուհին եւ իր օդնականը առաջ քիչ մը վախցան . բայց ան շատ հանգարատիկ նոսաւ եւ յետոյ առաւ քարից :

— Թերեւս մարդուկը յոզնած էր , եւ քիչ մը հանգ շիլ ուղեց : Կարծեմ նոյն մարդն էր որ հոս ալ եկաւ . սանկ խեղճուկ բան մը չէ՞ր :

— Այս , շատ խեղճուկ , աղտոտ եւ վրան գլուխը փոշոտ , երեսուն տարեկան կար չկար :

— Ճիշդ նոյն մարդն է , ըստ Պատուելին , խոս հուն կերպով :

— Քարոզդ լմնցուցի՞ր , Պատուելի , ըստ կինը :

— Այս , այս շաբաթ շատ ծանր եկաւ ինձի . այս քարոզին պատրաստութիւնը բաւական յոզնեցաց զիս :

— Յուսամ թէ մեծ ժողովուրդ մը եւ ունկնդիրներու հոծ բազմութիւն մը պիտի զնահատէ զայդ վաղը : Սրբեօք ի՞նչ նիւթի վրայ պիտի քարոզես , բնաբանդ ի՞նչ է :

— Քրիստոսի հետեւիլ . Քրիստոսի Քաւութիւնը նիւթ առի եւ երկուքի բաժնեցի . Նախ , Անոր Անձնու իրութիւնն , այսինքն Զօհը . եւ Երկրորդ , Անոր Օրինակը , եւ ապա ցցուցի թէ ի՞նչ քայլեր առնել պէտք է անոր զոհին եւ օրինակին հետեւելու :

— Վստահ եմ թէ սքանչելի քարոզ մ'է յուսամ չանձրեւեր , վերջերս ո՞րչափ անձրեւեց :

— Այս , ժամանակէ մ'ի վեր ունկնդիրները ցանցառ են . մարդիկ փոթորիկի ատեն եկեղեցի չեն գար :

Խեղճ մարդը սրտէն կրկին ա՞ն մը քաշեց . իր մըտքին առջեւ եկան այն շատ մը քարոզները , որոնք այն քան ինսամքով պատրաստուած էին , եւ սակայն ունկնդրելու ժողովուրդ չկար :

Սակայն այն անձրեւոտ , տխուր եւ հովոտ օրերէն յետոյ գեղեցիկ կիրակի մը ծագեց : Օդը պայծառ եւ

քաջալերիչ էր , երկինք՝ ջինջ եւ կապոյտ . եւ Պատ Հենրիկոսի ժողովուրդը կը տեսնուէր ամէն կողմէ , որ խումբ խումբ Տէրոջը Սրբարանը կը դիմէր :

Երբ ժամը 4ին սկսեց պաշտօնը , այն ընդարձակ չէնքը լեփեցուն էր գեղեցիկ հագուած հարուստ զասակարդի ունկնդիրներով : Քաղաքին աղնուական եւ զիւրակիցիկ դասը ներկայ էր հոն :

Բէյմօնափի Առաջին եկեղեցին իրաւամբ կպարձէր թէ լաւագոյն երաժշտաց խումբը ունէր , որչափ որ հնար էր զրամով զնուլ : Նոյն առաւօտ քառանուռագ երգեցիկ խումբը՝ մեծ հաճոյք եւ զմայլում պատճառած էր ժողովրդին . երգեցովութիւնը շատ յուզիչ էր : Երաժշտութիւնն եւ երգերը՝ ամէն կերպով յարմարած էին քարոզի նիւթին : Եղանակը շատ հրապուրիչ եւ զրաւիչ կերպով յարմարած էր . ժամանակին ամենէն աւելի սիրուած եւ երգուած երգի մը :

Յիսուս աշխարհը եմ ձգած,
Ու խաչ առի որ առ քեզ զամ.
Մերկ և աղքատ ու անարգուած,
Հերիք է ինձ որ թեզ ճանչնամ :

Քարոզէն անոմիջապէս առաջ , շատ սիրուած երգ մը երգուեցաւ առանձինն ,

Իմ Տէրս ինձ կ'առաջնորդէ,
Երեն ձեռքովը զիս կուզդէ :

Երգիչը Օր. Ռաքէն էր որ իր զիւթիչ եւ հմայիչ ձայնավը ունկնդիրներուն ջիզերը թունա հանած էր . իր ձայնը շատ աւելի գեղեցիկ էր քան իր զմայլելի զէմքը , որ մեծ աղդեցութիւն ունէր : Ամէն ոք կապասէր լսել զայն . եւ երբ ստք ելաւ , ընդհանուր շշուկ մը անցաւ ժողովրդին մէջէն . Պատ . Հենրիկոս ամպինին եաւելէն գոհունակ դէմքով մը կղիտէր իր ժողովուրդը , Ռա-

քէլի երգերը շատ օգնած էին իրեն . միշտ անանկ կկարգագրէր որ , քարողէն առաջ նա երդ մը երդէ : Շատ կյուղուէր ագէկ եւ նոր եսանդով եւ աւիւնով մը կոկէր քարողել , որով աւելի ազդեցիկ կըլլային իր խօսքերը :

Երբ երգելը լմցաւ , ունկնդիրներ իրենք իրենց խոսավանեցան թէ երբէք այսչափ գեղեցիկ երդ մը լսուած չէր Առաջին եկեղեցւոյ յարկին ներքեւ : Եթէ եկեղեցական պաշտօն մը չըլլար , անշուշտ որոտագին պիտի ծափանարէին : Նոյն իսկ Պատ . Հենրիկոս անանկ կարծեց թէ ձեռքերու շփման եւ ոտքերու տախտակամածին վրայ շարժման ձայն մը կը լսէ : Սարսափեցաւ , յանկարծ ելաւ կանկնեցաւ , բացաւ Ս. Գիրքը եւ երբ աչքը անգամ մը չսրս կողմը պատցուց , ինքնիրեն ըստ որ խարսուած լինելու էր : Անշուշտ ատանկ բան մը չէր կրնար պատահիլ , քանի մը բոսէ յետոյ իր քարողին մէջ ընկղմեցաւ :

Ոչ ոք կրնար ամբաստանել որ Պատ Հենրիկոս ծոյլ եւ թոյլ քարողիչ մ'էր . ընդհակառակն յաճախ կը բամբասուէր որ շատ խնամեալ էր իր ոճը եւ բարձր : Բայց Առաջին եկեղեցւոյ ժողովուրդը կոիրէր այս կերպը :

Իրաւ էր նաեւ թէ Առաջին եկեղեցւոյ հովիւր կոիրէր քարողելը , քիչ անգամ ուրիշին առիթ կուտար . կուզէր որ ամէն կիրակի իր ամափոնին վրայ ինք գըտնուէր : Կհրճուէր հոգին և կիսայտար , երբ տեսնէր եկեղեցին լցուած եւ ամէն աչք իր վրայ յառած : Ուշադիր և ակնկառոյց ունկնդիրներ . ահա այս էր իր պարծանքը : Երբ ժողովուրդը քիչ ըլլար , աչքեր գոցուէին կամ հոս հոն նայէին , խօսքին թելք կկորանցնէր , անհամ անլի քարողիչ մը կըլլար :

Օդն ալ իր վրայ շատ կ'ազդէր : Իսկ այս առաւօտ

Ժիշ իր սիրած ունկնդիրները զի՞նքը շրջապատած էին . օդն ալ շատ նպաստաւոր էր : Շատ զոհ կերեւէր . եկեղեցին ամենայն կերպով ծաղկեալ եւ բարգաւաճ : Լաւագոյն երգեցիկ խումբ մը՝ Պաշտօնը հրապուրիչ կընծայէր : Եկեղեցին՝ կրապկանար հարուստ աղնուական եւ դաստիարակեալ , չէնք չնորհք մարդոցմէ : Ամէն մարդ զի՞նքը կոիրէր կյարպէր , իր ազգեցութիւնն եւ դիրքը՝ պատիւ մ'էր Առաջին եկեղեցւոյն :

Եկեղեցին եւս կդիմանատէր իր երեցին կարողութիւնն . եւ այս կիրակի մանաւանդ , ամէն աչքեր ուրախութեամբ կփալլիէին , այսչափ գեղեցիկ քարոզ մը , բեմբասացութեան հրաչակերտ մը մափկ ընելով , ամէնքըն ալ քարոզին հմայիչ ազգեցութեամբը տեսակ մը անոյշ թմրութեան ներքեւ էին : Յանկարծ այս կատարեալ համաձայնութիւնն եւ գաղափարներու ներդաշնակութիւնը ընդհատեցաւ միջազէպէ մը . զժուար է այս միջազէպին յառաջ բերած ազգեցութիւնը լիուլի պատկերել . աշնչափ անակնունելի եւ խելքէ մտքէ դուրս բան մ'էր , որ խորհելու ժամանակ չձգեց : Քարոզը լրացած էր . Պատ . Հենրիկոս ամպիոնի մեծ Առուտածաշոնչը հազիւ կէս մը զոցելու եւ նստելու վրայ էր . երգիչներու խումբը կպատրաստուէր կանգնելու եւ երգելու վերջին երգը ,

Ամէն բան վասն Յիսուսի ,

Ամէն ինչ վասն Յիսուսի :

Յանկարծ բոլոր ժողովուրդը ցնցուեցաւ մարդու մը ձայնէն . ձայնը կուզար եկեղեցիին ետեւի կողմէն , վերնատունին ներքեւը գանուող նստարաններուն մէկէն : Սյոյ ստուերամած անկիւնէն մարդ մը կը յառաջանար գէպի եկեղեցիին կեղրոնը , Դեռ ժողովուրդը չհասւ կըցած թէ ինչ էր պատահածը , մարդը դէպի հովիւր

քալեց, կեցաւ ամպիոնին առջեւը, դարձաւ ժողովուրդին եւ ըստ . — Հոս գալէս ի վեր մտքիս մէջ կը դառնար թէ արդեօք այս պաշտօնէն յետոյ խօսք մը կը բնամ ըսել : Թինով չեմ, ոչ ալ յիմար . բոլորովին անվեսա մէկն եմ . բայց եթէ այս մէկ քանի օրուան մէջ մեռնիմ, ինչպէս կյուուամ, կուզեմ հանդարտեցնել խիզճը թէ, իմ ըսելիքու, այսպիսի տեղ մը, ասանկ ժողովուրդի մը առջեւ ըստ եմ » — :

Պատ. Հենրիկոս գեռ իր տեղը նստած չէր, ամպիոնին կոթնելով վերէն վար մարդը դիտել սկսաւ : Ճիշդ նոյն մարդն էր, որ Ռւրբաթ առաւօտ իր տաւնն եկած էր . նոյն փոշոտ, մաշած, խեզ մարդը : Գլխարկը նորէն իր երկու ձեռքերուն մէջ էր . ածիլուած եւ սափրուած չէր, մազն ու մօրուքը իրար անցած, խառնափնդոր բան մը եղած էին, ոչ ոք կը իշէր թէ այսպիսի մարդ մը երբէք Ռէյմօնափի Եկեղեցին մտած էր : Ասանկներ՝ փաղոցները եւ զինեատներու առջեւ միայն կտեսնուելու, բայց մարդուն կերպերուն մէջ գէշ բան մը չկար : Կիրք ելած չէր . ցած եւ որոշ ձայնալ կիսուէր . երբ կիսուէր, Պատ. Հենրիկոս կկարծէր թէ այս մարդուն խօսիլը լսած էր իր երազին մէջ :

Ժողովուրդէն ոչ ոք զայն լսեցնելու փորձ մը չըրաւ . ամէն մարդ շունչը բնենած կսպասէր թէ այս տարօրինակ երեւոյթով մարդը ի՞նչ պիտի ըսէր :

Մարդը շարունակեց .

—Ես պարապ պտառով ծոյլ մարդ մը չեմ. թէ եւ չեմ գիտեր թէ Յիսուս, ասանկ մարդոց եւ ձեր մէջ տարբերութիւն մը կընէ՝ արդեօք . — արհեստով դրաշար մ'եմ . ապարանի մը մէջ կաշխատէի, գործու տասը ամիս առաջ կորսնցուցի . ա՛խ, այն գեղեցիկ մեքենան կը տեսնէք, որ գրաշար—մեքենայ կկոչուի . գոնէ — վեց մարդ կճանչնամ, որ սպաննեց մէկ տարուան. մէջ :

Տպարանը՝ որուն մէջ կգործէինք, ատանկ մեքենայ մը գնեց եւ մեզի ճամբայ տուաւ : Զեմ մելազրեր տպագրիչները, որ ատանկ մեքենաներ կդնեն եւ կդնեն իրենց տպարաններուն մէջ : Բայց մարդ ի՞նչ կրնայ ընել . ես միայն մէկ արհեստ մը սորված եմ եւ միայն զայն կրնամ գործնել . բոլոր դաւառը պտանցայ որ գործ մը գտնեմ . ուրիշ շատերն ալ տեսայ ճիշդ իմ վիճակիս մէջ : Կը տեսնէք որ մէկը չեմ ամբասաներ . բայց երբ վարը, զրանը ետեւը, անկիւն մը քաշուած մասիկ կընէի, կիսործէի թէ արդեօք Յիսուսի հետեւիլ ըսածնիդ, այն նոյն ընթացքն է որ կգործէք . ի՞նչ ըսել ուղեց երբ «Իմ ետեւէս եկէք», ըստ : «Յարողող պաշտօնեայն ըստ թէ, «Յիսուսի աշակերտ մը Սնոր քայլերուն հետեւելու է, եւ այս քայլերն են հնագանդութիւն, հաւատք, սէր եւ նմանութիւն» , բայց չհասկցայ թէ նմանիլ ըսելով ի՞նչ ըսել կուզէր : Յիսուսի հետեւիլ ընելով քրիստոնեայք ի՞նչ կհասկնան : Երեք օրէ ի վեր անօթի, ծարաւ այս մեծ քաղաքին մէջ թափառեցայ, որ գործ մը գտնեմ . եւ այսչափ ժամանակուան մէջ մէկէ՝ մը համակրական եւ քաջալերական խօսք մը չլսեցի . բաց ի ձեր Քարոզիչէն, որ ցաւ յայտնեց թէ անգործ մնացած էի : Պատճառը սա կդանեմ որ, դուք այնչափ զբաղած էք ձեզմով եւ ձեր գործերով, որ մուցած էք ուրիշները եւ անոնց գործերը, Էսել չեմ ուղեր թէ, ձեր բանը գործը ձգէք ու ինձի պէս մարդոց գործ գտնելու ետեւէ ըլլաք . ձենէ այս չեմ խնդրեր, բայց չհասկցած կէտա՝ սա է որ, ի՞նչ կը նշանակէ Յիսուսի հետեւիլ : Կկարծէք թէ ճիշդ Յիսուսի նման ի՞նքին քնիդ մնոցած էք, եւ խեղճ թշուառ արարած ները պաշտելու կզբաղիք : Եթէ այս ըսել չէք ուղեր, ուրեմն ի՞նչ է : Գիտեմ որ ճիշդ իմ վիճակիս մէջ զբանուող հինգ հարիւրէ աւելի մարդիկ կան այս քաղաքին

մէջ , անոնցմէ շատեր ընտանիք ունին : Իմ կինս չորս ամիս ասած մեռաւ . ուրախ եմ որ մեռաւ ու այս թըշ-ուառութենէս ազատեցաւ . պղափկ աղջիկս ալ՝ իմ աղքատիկ արհեստակիցներէս միոյն քով կկենայ մինչեւ որ գործ մը գտնեմ : Երբեմն զարմանքը կպատէ զիս երր կլսեմ որ , զրամի մէջ լողացող քրիստոնեայներ կերպեն թէ «Յիսուս աշխարհքը եմ ձգած , եւ խաչս առի որ առ Քեդ գամ» , եւ անմիջապէս միտքս կու գայ թէ , ինչպէս իմ թշուաս կինս նկուղի մը մէջ մեռաւ , օղի եւ հացի պահառաթենէ , պաղատելով Աստուծոյ որ իր պղափկ աղջիկն ալ իր ետեւէն առնէ : Նպատակ չունիմ ստիպելու ձեզ որ , սովորման կորնչող այս թըշ-ուառականները ազատէք . բայց ի՞նչ ըսել է Յիսուսի հետեւլ : Իմ ընակած նկուղիս տէրը եկեղեցւոյ անդամ , բարեհամրաւ եղբայր մ'էր . շատ անդամ միտքս կտանջէի հասկնալու թէ , Յիսուսի կհետեւէր այս մարդըն Անցեալ գիշեր լսեցի որ ժողովուրդը կերպէր եկեղեցին մէջ .

Վասն Յիսուսի , վասն Յիսուսի
Տամ զննս ամէն ինուէր ,
Խորհուրդ ու խօսք , զործերս բարի ,
Միայն լինին իւր ի սէր .
Վասն Յիսուսի
Վասն Յիսուսի

Ապրիմ գործեմ միշտ պիտի

« Դուրաը շեմերուն վրայ նստած կխորհէի թէ արդ-եօք ի՞նչ ըսել կուղէին : Ինձի այնպէս կուգայ որ , եթէ այս երգը երգուները երթային եւ աղքատները տանջող , սպաննող թշուառութիւնը տեսնէին , շատ տարբեր պիտի ըլլար : Յիսուս ի՞նչ պիտի ընէր : Մէկ կողմը կկենան պատուական հատդուստներ , գեղեցիկ տուներ , առատ զրամ եւ ամէն տեսակ զիւրութիւն ունեցող եղբայրներ . անդին ալ տունց տունի , մերկ , անօթի , ծարաւ

աղքատներ , որք թշուառութեան , մեղքի եւ գինովութեան մէջ կիսեղգուխն »

Հոս մարդը չկրցաւ շարունակել , զլխարկը ձեռքէն ինկաւ , ուսքերը գողգոջեցին եւ յանկարծ կռնակի վրայ փոռեցաւ տախտակամածին վրայ :

Պատ . Հենրիկոս փութով վար իջաւ , ժողովուրդին գառնալով «Պաշտօնը լրացած է» ըսաւ եւ ծնրադրեց մարդուն քով ու ձեռքերը բռնեց . ժողովուրդը խռնեցաւ :

Տոք . Ուէսդ քննելով ըսաւ որ գեռ կապրի , որտի տկարութեամբ մարած է . եւ մարդը բանելով հովիւխն սենեակը տարին :

Հոն հովիւը եւ ժողովուրդէն ոմանք խորհուրդ ըրին . մարդը երկնցած պառկած էր բազմոցին վրայ եւ ծանր ծանր կը չնչէր : Հովիւը անմիջապէս յայտարարեց որ ի՞նք իւր տունը տանիլ եւ զարմանել կուղէր :

Թէեւ ուրիշներ փափաքեցան որ իրենք տանին , սակայն հովիւը չձգեց . կառք մը կանչուեցաւ եւ մարդը որ յաւէտ զիակ մ'էր , մէջը զրուելով հովիւխն տունը տարուեցաւ եւ անկողին դրուեցաւ :

Այն բովէն սկսեալ Պատ . Հենրիկոսի կենաց մէջ նոր շրջան մը , նոր զլուխ մը սկսեց :

Սոյն գէպքը մեծ յուզում պատճառեց ժողովրդին մէջ . բոլոր շաբաթը միայն ասոր վրայ կիսորհէին , կը խօսէին . մարդը չէին մեղագրեր , այլ կհամարէին տկար եղբայր մը , որ իր չհասկցած մէկ նիւթին վրայ բացատրութիւն մը միայն կինզրէր :

Հովիւխն տունը փախագրուելէն երեք օր յետոյ , անձանօթին վրայ ծանր փոփոխութիւն մը տեանուեցաւ . բժիշկը իր յոյսը կտրած էր : Շաբաթ օր աւելի ծանրացաւ եւ հարցուց թէ արգեօք աղջկանմէն լուր մը առ-

Նուած էր : Քարոզիչը քննելով անձանօթին ծոցէն ելած նամակները , աղջկան գտնուած տեղը գտած էր , մարդ զրկած էր որ երթայ բերէ զայն . խեղճ մարդը՝ միշտ կը զառանցէր . իր աղջկանը հետ կիսուէր եւ միշտ կկրկնէր , «Արդեօք այս աշխարհիս վրայ պիտի կրնա՞մ իմ անուշիկ աղջիկս տեսնել» : Եւ յետոյ մեծ գժուարութեամբ ըստաւ , «Դուք ինձի համար շատ բարեսիրա եղաք , այժմ կհաւատամ թէ , եթէ Յիսուս ձեր տեղն ըլլար՝ ճիշդ այդպէս պիտի ընէր» :

Հովիւը զեռ խօսելու միջոց չունեցած , մարդը մեղմով մը զլուխը անդին դարձուց . լմնցած էր , մարդը հոգին աւանդեց :

Հետեւեալ կիրակին որ ծագեց Ռէյմոնդի վրայ , ճիշտ նախորդ շարթուան կիրակին նուան էր , պայծառ եւ գեղեցիկ : Պատ . Հենրիկոս ամպիոնը ելաւ իր ժողովրդին քարոզելու . բայց ի՞նչ մեծ տարբերութիւն անցեալ կիրակին : Դէմքը խսոված էր , տիսուր եւ գունատ . կարծես երկար հիւանդութենէ մը նոր ելած էր . (ամբողջ շարթուան միջոցին լուսէ մը չէր հնուացած հիւանդին քովէն , անձնուիրաբար ծառայած էր) : Երէց կինը ստունը կիմար հանգուցեալին աղջկան հետ , որ հօրը մեռնելին ժամ մը յետոյ հասած էր :

Սակայն այս տառաօտեան քարոզը բոլորովին տարբեր էր . տասը տարի էր որ կքարոզէր այդ բեմէն եւ ժողովրդը վարժուած էր տեսնել որ հովիւը իր առաւ հօտեան քարոզը ամբողջովին ի գիր առած , ամէն բան կշռած եւ բառերը ծշգած էր . իրիկուան յորդորակն ալ կրկին մեծ ինսամով կգրէր :

Բայց այսօր իր քարոզը զրած չէր . տատամսելով եւ ծանր ծանր կիսուէր . յայնի էր թէ մտքին մէջ մեծ գաղափար մը ունէր , եւ կարծես չէր համարձակեր արտայայտել : Վերջապէս լրացոց . Ս. զիրքը դոցեց ,

ամպիոնին մէջ քիչ մը յառաջացաւ եւ կեցաւ , աչքը պտուցուց ամէն կողմ : Իրեն այնպէս թուեցաւ թէ իր պաշտօնէութեան բովանդակ շրջանին մէջ այսչափ հետաքրքիր եւ անձկալից դէմքեր տեսած չէր : Իր փորձառութիւնները իր ժողովուրդին պատմելու անկարող կզզար ինքինքը , մանաւանդ որ գեռ նոր էին . բայց նոյն զգացումները արդէն ընտանի կերեւէին ուրիշներուն ալ , եւ կարծես թէ կ'սպասէին անակնկալի մը :

Ուստի սկսեց շարունակել այսպէս ,

— « Անցեալ կիրակի , այն օտարականին հոս գալը իմ վրայ շատ խոր աղդեցութիւն մը գործեց : Զեմ կրնար պահել ոչ ձեզմէ ոչ ալ ինձմէ որ , թէ իր հոս խօսածները եւ թէ իր մահը ստիպեցին զիս ինքնիրենս հարցնելու թէ «Բնչ կնշանակէ Յիսուսի հետեւիլ» , հարցում մը՝ որ կխոսսովանիմ թէ առաջ ըրած չէր Ոչ ալ կրնամ գատապարտել այս ժողովուրդը կամ զիս , որ արժանաւոր ուշադրութիւնը մատուցած չենք այս մարդուն եւ իր նմաններուն : Բայց սա կրնամ ըսել պարզապէս թէ , այս մարդուն ըստաները այնչափ ճշմարիտ են որ , կամ ատոր պատասխանելու փորձ մը ընելու ենք մեր կեանքով եւ կամ գատապարտենք ինքինքնիս թէ Քրիստոսի աշակերտ չենք : Անցեալ շարթու արտասանուած խօսքերը մեր եկեղեցեաց մէջ ըսած եւ տեսնուած քրիստոնէական զգացումներու ասպարէզ (մէյտան) կկարդար : Անկէ ի վեր ամէն օր իմ մտքիս մէջ կշեշտուէր այս կէտը . եւ ասկէ աւելի յարմար ժամանակ մը չկայ ձեր առջեւ դնելու առաջարկութիւն մը որ իմ մտքիս մէջ ծրագրուած է իրեւ յարմար պատասխան մը հոս ըստածներուն :

Հոս լոեց եւ իր ժողովրդին դէմքերը դիտեց : Առաջին եկեղեցին մէջ կայլն զօրաւոր եւ բարեպաշտ մարդիկ ու կանայք : Կրնար տեսնել եղուարդ նորմանը ,

Ռէյմոնտի Ժամանակ լրագրին խմբագիրը, որ տասն տարիէ ի վեր կանդամակցէր ու մեծ պատիւ եւ ազգեցութիւն կվայելէր։ Հոն էր Աղեքսանդրեան երկաթուղոյ մթերանացներուն անսուչը։ Ներկայ էր նաև Լինքօն Քօլէճի նախագահ Տօնալտ Մարշ։ Կար Միլտոն Բայթ, Ռէյմոնտի մեծ վաճառականներէն մին, որ իր գործին մէջ հարիւր հողիէն աւելի պաշտօնեաներ ունէր Կահմառեր Տօք. Ռւէսդ, որ թէեւ զես երիտասարդ, սակայն յոյժ փայլուն ապագայ մը կոպատէր, եւ արդէն ինչ ինչ վիրաբուժական գործողութեանց առթիւ մեծ համբաւ ունէր։ Տեսաւ Գասպար Զէյսը, որ այնչափ յաջող վէպեր կդրէր եւ հատ մ'ալ զրելու վրայ էր։ Նաև Օր. Վիրդինէ Բէյճ, որ բաց ի իր հօրմէն ժառանգուծ մէկ միլիօն թալերներէն, արտասովոր զեղեցկութիւն եւ տաղանդ ունէր։ Նաև Ռաքէլ Ռւինալօ, որ երգեհոնին ետեւէն, երգեցիկ խումբին մէջ զարմանալի փայլով մը կնշողէր, եւ որ խորապէս ազգուած էր հովիւնին ըստածներէն։

Այս եւ ասոնց նման պատուական անձանց ներկայութիւնն ուրիշ ատեն հաճոյք եւ պարձանք մ'էր Պատուելիին։ սակայն այսօր կվայինար անոնցմէ եւ անոնց անձկալից դէմքերէն քաջալերական բան մը կոպատէր։ Կուղէր գիտնալ թէ ինչ ազգեցութիւն պիտի ընէր իր տարօրինակ առաջարկը անոնց սրտերուն վրայ։

Ռւստի շարունակեց, խօսքերը կշռելով եւ ծանր ծանր խօսելով, «Ինչ որ պիտի առաջարկեմ հիմայ, այն պէս բան մ'է, որ անսովոր կամ անհնարին գործ մը երեւնալու չէ ձեզի։ բայց եւ այնպէս, կզզամ որ մեր եկեղեցին անդամներէն շատերուն կամ ամենուն անանկ պիտի թուի։ Որպէս զի լաւ մը հասկնաք, պարզ եւ որոշ կերպով ձեր առջեւը պիտի դնեմ։

«Կուղեմ որ կամաւորներու խումբ մը զատուի այս

Առաջին Եկեղեցիէն, սրբնք լրջօրէն ուխտեն թէ ամբողջ տարի մը ու եւ է գործ պիտի չընեն առանց նախ հարցնելու թէ «Յիսոս իմ տեղս ի՞նչ պիտի ընէր», եւ այդ հարցումը ընելէն յետոյ, ընէ այնպէս, ինսոր որ կհաւասայ թէ Յիսոս պիտի ընէր, ինչ որ ալ ըլլան հետեւանքները։ Ես ինքս ալ անշուշտ այս խումբին մէջ պիտի ըլլամ եւ կյուսամ թէ իմ Եկեղեցիս պիտի օգնէ ինձի ընելու եւ գործելու ճիշդ ալու սկզբանքով։ Արդեօք միտքու կրցայ լիովին բացատրել։ Ամէն կիրակնաւոր պաշտօնէ յետոյ, անոնք որ ինքը ինքնին այս ուխտով կապած են, հո՛ս թող ժողովին այս որահին մէջ, որպէս զի կարտանանք խօսիլ մեր ուխտին վրայ։ Մեր նշանաբանը պիտի ըլլայ «Յիսուս ի՞նչ պիտի ընէր»։ մեր նոպատակը պիտի ըլլայ, ընել ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ պիտի ընէր Յիսուս եթէ մեր անզը լինէր։ Ուրիշ խօսքով, մենք կորոշեն նետելուի Յիսուսի շաւիդերուն շատ մօտեն եւ իրականապես, ճիշդ այնպէս, ինչպէս որ կհաւասանք թէ ինք սարվեցուց իր աշակերտներուն։

Պատու ։ Հենրիկոս լուեց եւ անդամ մ'ալ զիտեց իր եկեղեցին անդամները։ զիւրին չէ նկարագրել այն ազգեցութիւնը որ այս առաջարկութիւնը ըրաւ անոնց մաքերուն վրայ։

Մարդիկը զարմանքով իրարու երես կնայէին, ո՛չ ոք կոպատէր որ Առաջին Եկեղեցիին հովիւը ասանկ այլանգակ առաջարկութիւն մը ընէր։ գաղափարներու խառնակութիւն մը սկսած էր։ Անշուշտ աղէկ մը հասկըցած էին ինչ որ ըստած էր։ բայց այս մարդիկ Քիստոսի վարդապետութեանը եւ օրինակին վրայ մինչեւ այն ատեն շատ տարբեր գաղափար ունէին։

Հովիւը կարծ աղօթքով մը պաշտօնք լրացուց, ժողովուրդը ցրուել սկսեց։ մեծ իրարանցում մը կար։ Ամէն մարդ կիսուէր, կվիճէր։ թէ՛ ներաը թէ՛ գուրաը

գաւթին մէջ խումբ խումբ մարդիկ յուղմամբ եւ եռահզորված կլիճաբանէին . յայտնի էր որ մեծ ճգնաժամ մ'էր Հովհանք ծանոյց թէ , «անոնք որ կիսափաղին մնալ , թողհածին յողալի սրահը մտնել» : Քանի մը բոպէ մնացինք անոնց հետ խօսելով եւ երր տեսաւ թէ եկեղեցին պարպուած էր , քովի սրահը մտաւ : Երր տեսաւ հոն խմբուող ժողովուրդը , ցնցուեցաւ յուղման սասակութենէն եւ արցունքի երկու խոչոր կայլակներ իր աշքերէն վար հոսեցին : Երբէք չէր կարծեր որ այսափ տաղանդաւոր եւ երեւելի անձինք . այսափ բազմութեամբ , երենք զիրենք այսափ սասակի փորձի մը ներքեւ պիտի ձգէին . զրեթէ 50 անդամք ներկայ էին : Հոն էին Օր. Ռաքէլ Ուինզլո , Օր. Վիրոգինէ Բէյճ , Եղուարդ Նորման , Նախագահ Մարշ , Աղէքսանդրեան , Միլտոն Րայդ , Տոք . Ուէսդ , Գասպար Զէյս եւ ալլը :

Համիլիուք գուսուը գոցեց եւ կեցաւ այս փոքրիկ խումբին առջեւ, գէմքը գունատ էր եւ շուրթերը կը գողզը-դային թէ՛ իր եւ թէ՛ իր ժողովրդին կենացը մէջ այս բոպէն ճգնաժամու շրջան մ'էր : Եթէ Տէրոջը հոգիէն շարժուած չըլլայ, ոչ ոք կրնայ ըսել թէ, մարդու մը ամբողջ կեանքը կամ գործերու, խօսքերու, եւ մտածութիւններու հաստատեալ սովորոյթներ, ի՞նչպէս եւ ե՛րբ կը փոխուին :

Իրեն այսպէս եկաւ որ յարմարագոյն խօսքը՝ որ
կրնար ըստովիլ այն բռպէին, աղօթքն էր. ինդրեց որ
ամէնքն ալ իրեն հետ աղօթեն : Գրեթէ առաջին բառին
արտասահմուած ատեն ամէնքն ալ որոշ եւ խորին կեր-
պով զգացին որ, Ա. Հոգին հոն ներկայ էր եւ սրանքը
կը դրաւէր . քանի՛ աղօթքը շարունակեց, սոյն ներկա-
յութիւնը շեշտուեցաւ հոգիներու վրայ : Ամէնքն ալ
զգացին զօրեղապէս . սրանը լեցուեցաւ այնչափ որոշ
կերպով որ կարծես տեսանելի էր : Երբ աղօթքը լրա-

ցաւ, կատարեալ լոռւթիւն մը եղաւ մի քանի րոպէ՛ .
բոլոր զլուխներ ծուած էին եւ կաղօթէին : Հովուին
գէմքը արցունքներով ողողուած էր. եթէ նոյն իսկ ձայն
մը կանչէր երկինքէն, որ իրենց աւխար ընդգունելի եղած
էր, ժողովուրդը այսափ զօրաւոր կերպով պիտի չզգար
Աստուածային օրհնութեան իրենց վրայ թափիլը : Այս-
պէս սկսեց Ռէյմոնափ Առաջին Եկեղեցւոյն մէջ ծանր եւ
յոյժ կարեւոր շարժում մը :

Հովհանքի խօսեցաւ հանդարտորէն ու ըստ

— Ամէնքնիս ալ կհասկնանք թէ ինչ բան ստանձնած ենք : Մենք կուխանք որ, ինչ որ ընենք մեր ամէնօրեւայ կինաց մէջ, նախ պիտի հարցնենք, թէ «Յիսուս ի՞նչ պիտի ընէր» ։ առանց նկատողութեան առնելու հետեւանքը . ուրիշ առթիւ պիտի ըսեմ ձեզ թէ այս մէկ շարթուան մէջ ինչ գարմանալի փափսիւթիւն մտաւ սրախ մէջ. այժմ չեմ կրնար . բայց անցեալ կիրակիէն ի վեր սաացած փորձառութիւնս, Քրիստոսի աշակերտական մասին ունեցած հին գաղափարիս սոսկաւ մի հարուած մը սուււ . այն սասմանի որ, սափեալ այս նոր ձեռնարկին սկսայ . բայց չհամարձակեցայ միայնակ սկսիլ այս ընթացքը : Կհաւասամ թէ Աստուածաց յին սէրն է որ կառաջնորդէ զիս այս ամէնուն մէջ, նոյն ա՛յն սէրը անշուշտ ձեզ ալ պիտի ուղղէ : Հասկըցուեցա՞ւ արդեօք թէ ի՞նչ ծանր պարտականութեան ներքեւ կմանենք :

— Կուղեմ հարցում մ՞ընկել , ըստ Օր. Առքել Ռունու : Ամէն ոք անոր դարձաւ . զէմքը կլոսափայլէր դիսային նշովով մը :

— ի՞նչպէս պիտի զիանանք թէ Յիսուս ի՞նչ կուզեց, անհաւանդ իմ մասիս զիանու լուսութիւն թէ ի՞նչ կերպով լրնամ վաստահ ըլլալ թէ ~~այս~~ բայց Ես Յիսուսին կամքք : Այս արուն քաղաքակրթութիւնն անապես տարբեր է որ :

Ա. Կոտարաններու մէջ բան մը չենք տեսնար անոնց համար : — Միայն մէկ կերպ մը զիտեմ ասոր համար , ըստ հովիւր , ան է , ուսանիլ Յիսուսի կեանքը Ս. Հոգւոյն միջոցաւ : Կյիշե՞ս ի՞նչ ըստ Յիսուս իր աշակերտաներուն Ս. Հոգւոյ մասին . «Երբոր ինքը , ձշնարտութեան Հոգին զայ , ամեն ճշմարտութեան պիտի առաջնորդի ձեզի , ինչու որ յէ թէ ինիրւեն պիտի խօսի հապա ի՞նչ որ չէ , ան պիտի խօսի ու գալիքները ձեզի պիտի պատմէ : Անիկա զիս պիտի փառաւորէ , ինչու որ իմինէս պիտի առնէ ու ձեզի պիտի պատմէ : Ան ամեն բաները որ Հայրը ունի իմսէ է , անոր համար ձեզի ըսի թէ իմինէս պիտի առնէ ու ձեզի պատմէ» : Յովհ . ԺԶ . 13 : Առկից զատ ուրիշ փորձ մը չկայ որ զիտնամ . որոշելէ առաջ թէ Յիսուս ի՞նչ կուղէ , նախ այս աղբիւրին զիմելու ենք :

— Լաւ , երբ ուրիշներ ըսեն մեզ թէ , Յիսուս այս ի՞նչ կամ այն ի՞նչ բաները այդպէս չզիտի ընէր , ի՞նչ ընենք , ըստ Երկաթուղիներու տեսուչը :

— Չենք կրնար այդպիսի առարկութիւններ արդիւլել . բայց մենք մեզի հետ բացարձակապէս ուղիղ եւ անկեղծ լինելու ենք : Մեր ամէնուն հետեւելիք ճամբան եւ բոնելիք ուղղութիւնը նոյնն է :

— Բայց եթէ մեր եղբայրներէն ոմանք մերժեն հետեւիլ ուրիշ եղբայր օրինակին , ի՞նչպէս կրնանք միօրինակութեամբ Քրիստոսի օրինակին հետեւիլ : Հնա՞ր է միթէ որ ամէն ընթացք նոյն հետեւութիւնն ունենայ , հարցուց Գոլէճի նախագահը :

Ոչ , այդպէս չենք կրնար սպասել . բայց երբ խումբ մը մարդիկ կորոշեն լրջօրէն եւ անկեղծաբար հետեւելու Քրիստոսի օրինակին , երկիւղ չկայ որ զիրար սիսալ հասկրան . այդ թիւրիմացութիւնները Հոգին պիտի ցրուէ . ոչ խստիւ դատելու ենք ուրիշները , ոչ ալ թոյլ վարուելու ենք : Եթէ Քրիստոս աշխարհի օրի-

նակն ու ափաբան է իրօք , կհետեւի ուրիմն որ հնար է այդ օրինակին հետեւիլ եւ այդ ափաբարին նմանիլ . պէտք ենք այս մեծ ճշմարտութիւնը մեր մտքերուն մէջ ունենալ : Երբ կիսուղինք Ս. Հոգին որ ուսուցանէ մեզ թէ ի՞նչ կիտամի Յիսուս , եւ երբ պատասխանը կծագի մեր սրտերուն մէջ , ալ եւս մենք մեզի չե՞նք վերաբերիր , պարախնք կատարել զայն , առանց երկար բարակ մտածելու հետեւանոց վրայ . հառկցուեցաւ արդիօք :

Բոլոր ներկայնները իրենց զլխով հաւանութիւն տուին հովուին լսածին . ամէն ոք որոշակի հասկցած էր առաջարկութիւնը :

Սյունեհուեւ քիչ մ'ալ մնացին եւ իսոսակցեցան նիւթին մանրամասնութեանց վրայ , եւ միաբանեցան ոք ամէն շաբաթ կանոնաւոր ժողով մը ունենան եւ ամէն ոք հոն պատմէ իր փորձառութիւնները : Հոգիւը կրկին աղօթեց եւ այս անգամ եւս Ս. Հոգին իր ներկայութեամբ յուղեց եւ միացուց հազինները . երկար ժամանակ գլուխներ խոնարհած աղօթեցին , եւ լուսիեամբ ցրուիլ սկսան :

Հոգիւը ամէնուն ձևոքերը թոխուեց եւ յետոյ իր առանձնասենեակը քաշուելով ծնրադրեց . կէս ժամ մը մնաց նոյն զիրքին մէջ :

Երբ տուն գնաց , շիտակ մեռելին եղած սենեակը գիմեց . երբ անոր երեսը դիտեց , սիրաը տակնուվրայ եղաւ . լացաւ և Աստուծոյ օրհնութիւնն ու օգնութիւնը խնդրեց իրեն և իր եկեղեցին վրայ : Խեղճ մարդը չէր կրնար գուշակել թէ , իր այսչափ տկարութեամբ սկսած գործը ո՞րչափ մեծ յաջողութեան և օրհնութեան միջոց պիտի ըլլար Ռէյմծնտի մէջ :

ԳԼՈՒԽԻ Բ.

Ո՞յ որ կըսէ թէ անոր մէջը կրնակի,
անանկ պէտք է քաղէ՝ ինուր որ անիկա
քալեց :

Ա. Յ. Հ. Բ. 6.

Հետեւեալ առաւօտ Եղուարդ Նորման, Ռէյմոնտի Փամանակի խմբագիրն, խոհուն կերպով նստած էր խմբագրատան մէջ : Նոր աշխարհ մը մտած էր, իր նոր ուխտը զինք բոլորովին տարբեր զիրքի մը մէջ կդնէր : Փամանակն եկած էր որ, իր ուխտը և իր հաւատքը սաստիկ փորձէ մը անցնէին . սակայն Հոդին սկսած էր ներդործել անոր բովանդակ էլութեանը, հոգւոյն խորհուրդներուն ու սրաին զգացումներուն վրայ : Ելաւ, դուռը գոցեց ետեւէն, և տարիներով չըրած բանքը ըրաւ. այսինքն ճնրադրեց իր զրասեղանին առջեւ և աստուածային ներկայութիւնն ու իմաստութիւնը խնդրեց :

Յետոյ զօրացած ոտքի վրայ ելաւ, և «ալ ճիմա գործենք», ըսաւ : Փամանակը հանապազօրեայ թերթ մ'էր, որ իրիկունը կհրատարակուէր . ուստի նստաւ խմբագրական մը գրելու : Սակայն այնչափ զգուշաւոր էր որ, ինչ որ կվերաբերէր թերթին, կուզէր գիտնալ և կարդադրել : Տպարանին վարիչը, որ իրեն օգանականն էր, ամէն բան կհարցնէր իրեն և անոր հաւմեմատ կկարգադրէր :

Ուստի վարիչը ըստ սովորութեան ներս մտաւ և ներկայացնելով յօդուած մը, ըսաւ :

— Ա'հա Պարոն, երէկուան ըմբշամարտներու մըրցման մանրամասն եւ ճիշդ տեղեկագիրը, զոր մեր լրաբերներէն մին մեծ յաջողութեամբ նկարագրած է : Հրապարակը կատարուած այս հանդէսը իրաւ չնաշխարհիկ բան մ'է եղեր, որ մեր թերթին երեք ու կէս սիհակաները պիտի զրաւէ :

Եղուարդ Նորման առաւ յօդուածը և անպէտ թուղթերու զամբիւղը նետեց — Ասիկա չպիտի հրատարակուի, լոելով :

Վարիչը կարծեց որ սխալ հասկցաւ . ուստի,

— Ինչ հրամմեցի՞ք, ըսաւ :

— Բոփ, թէ ասիկա չենք կրնար հրատարակել :

— Բայց . . . ըսաւ վարիչը և Նորմանի երեսը նայեցաւ, կարծելով թէ խելքին եկած է .

— Դարձեալ կըսեմ թէ, չպիտի կրնանք ապել :

Վարիչը վարժուած էր մինչեւ ցարդ առանց ընդունութեան ճնազանցի իր աւրողը . բայց այս անգամ անոր «ոչ» ը այնչափ այլանդակ երեւցաւ որ չկրցաւ զարմանքը զապել եւ ըսաւ,

— Բոել կուզէք թէ այսօրուան թերթը պիտի հրատարակուի, առանց ակնարկութիւն մը ընելո՞ւ երէկու ան մեծ հանդէսին :

— Ճիշդ այդպէս ըսել կուզէմ, կեցցե՛ս :

— Բայց ասիկա չլսուած բան մ'է . բոլոր ուրիշ թերթեր պիտի հրատարակեն բացի մինէ եւ մեր բաժանորդք ի՞նչ պիտի խորհին . ի՞նչ կը նշանակէ այս :

Նորման զիտեց Գլարքը : Վարիչը Նորմանի պատեհանած յարանու անութենէն տարբեր եկեղեցիի մը կվերաբերէր . այս մարզիկ կրօնական խնդրոց մասին իրարու հետ բնաւ չէին խօսակցէր, թէեւ տարիներէ ի վեր միեւնոյն թերթին մէջ կը գործակցէին :

— Ներս եկուր, Գլարք, եւ զուոր զոցէ՛ :

Նորման՝ բոպէ մը լուսթենէ յետոյ ըստ :

— Գլա՛րք, եթէ Քրիստոս երբէք օրաթերթ մը հրատարակէր, կը կարծե՞ս թէ երեք ու կէս սիւնակ պիտի զոհէր այս մրցահանդէսին նկարագրութեանը :

Գլարք՝ զարմանօք Նորմանի նայեցաւ եւ թոթովեց,

— Աչ, չեմ կարծեր թէ պիտի հրատարակէր :

— Այս է ահա իմ միակ պատճառո թէ, ինչու համար ժամանակին մէջ չեմ տպեր այս յօդուածը. որոշած եմ որ ամբողջ մէկ տարի բան մը պիտի չհրատարակեմ եւ չընեմ իմ թերթիս մէջ, եթէ նախ վստահ չըլլամ որ Քրիստոս կուզէ զայդ :

Գլարք՝ այնչափ պիտի չզարմանար եթէ խմբագրապետը յանկարծ խելազարէր. թէ եւ զիտէր որ եթէ բոլոր աշխարհ իւնողենար, Նորման վերջինը պիտի ըլլար :

— Ասկէց ի՞նչ կելէ, ի՞նչ յարաբերութիւն ունի Քրիստոս մրցահանդէսի մը հետ, ըստ. Գլարք խեղդուկ ձայնով :

— Այդպէս կը կարծես, Գլարք :

— Անչուշա, մաֆկ սրեք ուրեմն, Զեր ըստած կերպովը թերթ հրատարակել՝ ըլլալիք բան չէ. շատ վերացական զաղափար մ'է. Աշխարհ զես պատճառու չէ այդպիտի սկզբունքներ կլելու : Զէք կրնար ստիպել որ վճարեն. լա՛ւ զիտէք որ, ճիշդ այս հանդէսին նկարագրութիւնը չկրաւելուն համար, վաղը հարիւրաւոր բաժանորդներ պիտի կուտանցնենք. Ասիկա զիտնալու համար մարգարէ մը ըլլալու ոէտք չկայ. Նոյն խոկ լուագոյն մարդիկ կուզեն կարդալ բնականաբար, գոնէ կէս սիւնակ մը կուզեն տպուած աւեմնել : Ժաղովուրդին ճաշակն ու զաղափարները միշտ նկատողութեան առնելու է. ըստ իս միծ սիսալ մը պիտի ըլլայ Զեր այս ընթացքը :

— Գլա՛րք, ըսէ ինձի անկեղծօրէն, թէ ի՞նչ կը խորհիս այս կէտերուն վրայ. մեր կեանքը ուղիղ կերպով

վարելու համար մեր միակ ասացնորդը՝ ո՞վ է, մեր օրինակը ի՞նչ է . սաէ՛, մեր օրինակն ու տիպարը Քրիստոսի կեանքը չէ, կրնա՞ս ուրանալ թէ կատարեալ մարդու տիպարը այս օրէնքին մէջ կը բովանդակուի թէ, «ըրե՛ ի՞նչ որ Յիսուս կրնե . մի՛ ըներ ինչ որ Յիսուս յըներ» :

Գլարք շինեցաւ եւ խորին թափութեան մէջ ընկղզեցաւ . ո՞վ գիտէ թէ ինչն ը անցան իր մտքէն . բաւական ժամանակ խորհեցաւ :

— Անշուշտ այդպէս է . Քրիստոսի կեանքէն զտակատարեալ տիպար մը զտնել անհնարին է . բայց կը յաջողի՞ , այս է ինողիրը . ժողովուրդը ասանկ զաղափարուներու կուտած մը չէճարեր . Մենք օգին մէջ պիտի չապրինք, զաշխարհ մեզի չենք կրնար յարմարցնել, մենք անոր պիտի յարմարինք :

— Էսել կուզես թէ, մենք չենք կրնար շարունակել մեր թերթը Քրիստոնէական սկզբունքով :

— Այո՛, այո՛ ըսել ուզածս արդ է . ամիսը զեռչուրդած, պիտի մանկանանք այս ընկղզեցով :

Եղուարդ Նորման խորհուրդներու մէջ ընկղզեցաւ, իրա՞ւ եր թէ իր ամրողջ հրատարակագրի կեանքը պիտի խորտակուէր :

— Գլա՛րք, ըստ, յետոյ այս ինողրոյն վրայ կրկին կիսունք . բայց զիրար այժմէն պարտինք հասկնալու : Ես բացարձակապէս որոշած եմ չընել ու եւ է բան մը առանց կանխառ հասկնալու, թէ «Յիսուս կը հաճի՞ իմ այս ընթացիս» . այսպէս պիտի շարունակեմ, վստահ լինելով, թէ հիմակունէ շա՛տ աւելի համարում պիտի վայեկենք ու յաջողինք :

Գլարք՝ ելու . — Եւ ուրեմն այս յօդուածը պիտի յըրուի, անանկ է, ըստ :

— Այս, չպիտի զրուի . կրնանք ուրիշ շա՛տ մը օգտաակար բաներ զրել, քան այս մրցահանդէսը, որ Սուրբ

օրուան մեծութիւնը խարդախած ու պղծած է : Գլարք սենեակը քաշուեցաւ, յետին ասախճանի զարմանքով համակռւած ու կատղած . Նորման որ իր զարմանքով շատ մեծ մարդ մ'էր, այս առառւընէ ի վեր յոյժ պղափկցած էր, իմաստունը յիմարացած էր, զղուանք կզգար այս մարդէն այլ եւս : Կանիծէր բոլոր այն մարդիկը որ այս աղնիւ մարդուն խելքը զլիսէն առած, եւ այնչափ ազատամիտ մարդ մը, սուկալի մողեռանդ մը շինուած էին :

Դեռ կէս օր չեղած, տպարանին մէջ գանուող ամէն մարդ հասկցած էր թէ այն օր Ժամանակը պիտի հրատարակուէր առանց յիշելու Կիրակինաւուր երեւելի հանդէսը, որ այնչափ հաչակ հանած էր : Ամէն մարդ կզարմանար եւ երբ Նորման անոնտուէր հոս հոն, շատ զթալից ակնարկ մը կնեսէին, կարծելով որ յիմարանալ սկսած է :

Անզին՝ շուկային մէջ, քաղաքին մէջ, ամէն մարդ՝ կապաէր որ Ժամանակը հրատարակուէր եւ ժամ տուաջ տեսնէին այդ հանդէսին նկարագրութիւնը . հանդէս մը, որ Ռէմոնտի պատիւն ու պարձանքն եղած էր ամէն տարի :

Եւ ահա Ժամանակը ցրուիլ սկսաւ . հազարաւորներ առին եւ անհամբերութեամբ մը սկսան վնասուել հանդէսին նկարագրութիւնը, բայց չկար . իրարու կը հարցնէին թէ արգեօք ո՞ր էջին մէջ տապած էր, բայց ոչ ոք կրնար գանել : Հասկցան որ տպուած չէր, ուստի զայրացիով ետ զարձուցին եւ ուրիշ թերթերէ գննցին : Նոյն իսկ լրագրավաճառ աղաքները իմացան թէ այս ինչ պատճառաւ չէր զրուած, եւ առանց թերթ մը կարենալ ծախսու, խումբով թերթերը շալկած խմբագրաստուն հասան :

Այն զուարթ լաճերը, որ այնչափ ուրախութեամբ

եւ աղմուկով կինցնէին տպարանին արտաքին սրահը, տրատում ախուր կիենային խորհելով թէ ինտո՞ր պիտի հանդէին իրենց հացի զրամն այն օր :

Նորման որ զիազուածաւ հոն եկած էր, հարցուց, — «ինչ եղած է, Գէ՛որդ, ի՞նչ է այս ախութեան պատճառն» :

— Տղաքը կը գանդատին թէ այս օրուան Ժամանակը բնաւ չլրցան ծախսել —, կըուր եւ միանդամայն վախով կդիտէր խմբագրին գէմքը :

Նորման յառաջացաւ եւ ըստաւ :

— Տղա՛ք, որչափ թերթ որ մնացած է քովերնիդ համբեցէք, ե՞ս պիտի գնեմ զանոնք այսօր . Գէ՛որդ ասոնց հաշիւը առ եւ վճարէ :

Նորէն սկսեց հին զուարթ ժխորը մանկանց . — «Ահ, պա՛րոն, որչափ բարեսովիր էք . երանի թէ ամէն օր ասանկ շնորհք մը ընելիք», կը պոտային ամէն կողմանէ . ասոնց ձայնէն կարծես բոլոր շէնքը կը թնդար :

Եղուարդ Նորման յափակցաւ եւ ներթին ուրախութիւն մը զգաց . երբ տուն կերթար ճամբան խորհեցաւ որ ուղիղ կերպը ասիկա էր . եթէ Քրիստոս իր տեղը ըլլար, անշուշտ ասանկ պիտի ընէր : Սյու լաճերը ուղղակի վեստուողներն էին . ուստի այդ վեստը զարմանելու էր ինք . փոխանակ այդ աղքատիկ տղաքը տանջելու եւ հոգի մէջ ընկղմելու, կրնար միխթարել զանոնք քիչ մը զոհուութեամբ :

Հետեւեալ քանի մը օրերը, ախուր օրեր էին Ժամանակի պատճութեան մէջ . թերթին վաճառման նուազումը նախատեսուած էր անշուշտ, բայց խեղճ մարզը կկարծէր որ իր հին բաժանորդները անշուշտ պիտի չձգէին զինք եւ պիտի շարունակէին : Որչափ մնե եղաւ սակայն ցաւը, երբ նոյն իսկ իր հին բարեկամներէն ոմանք այցաքարտով մը կամ նամակով մը կծանու-

ցանէին թէ չէին կրնար շարունակել իր թերթը . ըսել է թէ Գլարքի մարդարէութիւնք կկատարուէին :

Այդ բազմաթիւ նամակներուն մէջ , որք բաժանորդագրութիւնը կձգէին , հա՛տ մ'ալ կար , որ իր հովիւն կուգար եւ որ կորեր իրեն թէ , «կհասկնար իր կրած մեծ զահողութիւնը . ատիկա զեղեցիկ սկզբնաւորութիւնն մ'է կատարեալ անրիծ կեանքի մը , անշուշտ Տէրը պիտի օգնէ ձեզի» :

Քաջալերուեցաւ . ձեռք տուաւ իր թերթը . եւ երբ կքննէր ծանուցումներու բաժինը , իր աչքին զարկաւ շարք մը ազգեր . ասոնք էին Գորեաքի զործարաններու , հոչակաւոր զինիներու եւ ամէն տեսակ ըմպելեաց ծանուցումներ :

Ուշմօնա քաղաքը թէւ մեծամասնութեամբ աստուածալիախ մարդոցմէ կրազկանար , սակայն իր հրապարակները լեցուն էին զինեատներով , զարեցրատուներով , որճարաններով եւ այլ այսպիտի հատատատութիւններով . որոնց մէջ ահազին քանակութեամբ ըմպելիներ եւ ամէն տեսակ ծխախոտներ կապատէին : Սառնց ծանուցումները մեծ եկամոււտ մ'էին թերթին համար եւ այնչափ պատկառելի քանակութեան մը կը հառնէր որ արհամարնելի թիւ մը չէր անշուշտ :

Սակայն իր մաքին մէջ ծաղած էր թէ արդեօք Քրիստո ինքն եթէ թերթ մը հրատարակէր այսպիսի ծանուցումներ պիտի դնէր :

— Ոչ երբէք . ուրիշն հանե՞մ այս ծանուցումները . բայց ո՛րչափ վնաս յասաջ պիտի զայ ասկէց :

Նորման պատասխանը տուաւ եւ իր մաքին մէջէն ջերմեանդ ալօթք մը մասսացանելէ յետոյ , կանչեց Գլարքը :

— Գլա՞րք , ըսաւ , խորհեցայ թէ այս կարգի ծանուցումներուն հրատարակութիւնը անյարմար է իր

թերթիս մէջը . ուստի այս ծանուցմանց պայմանաժամը լրանալէն յետոյ , ըսէք ատանց աէրերուն որ , աղեւս չենք կրնար այս կարգի ծանուցմանց տեղ տալ :

Գլարք կկարծէր որ իր Տէրը զգաստացած պիտի գանէր ալոչափ վնասներէ յետոյ . անոր այս երկրորդ որոշումը զինքն յուսահատեցուց :

— Դուք ձեր թերթիր շարունակելու նպատակ ունի՞ք , թէ օր տուաջ կործանել կուզէք . — աս — աս — ըսել է . . .

— Գլա՞րք , կկարծէն թէ Քրիստոս եթէ թերթի մը խմբագիրը ըլլար , օվիի , զինիի , եւ ծխախոտի ծանուցումները կգնէր :

— Ոչ , ոչ , հաղար անգամ ոչ . բայց լրագիրները՝ եկեղեցի չեն , ոչ ալ խմբագիրներն՝ քարոզիւ . ասանկ թերթ չհրատարակուիր , մննք ուղղակի սնանկութեան եւ կործանման կերթանք , ըսաւ բարկութեամբ :

Այդպէ՞ս կկարծէք . յա՞ւ , ըսէ՞ք զրաշարապետին որ այս գծած ծանուցումներս հանէ , ինչպէս որ բայ եւ ինչպէս որ բայ էի նաև ձեզ , թէ որոշած եմ կրել ամէն հետեւանք , ինչ որ ալ ըլլայ . ասանց խորհելու հեռուն : Ճիշդ տարի մը պիտի շարունակեմ այսպէս . գեռ ուրիշ ծանուցումներ ալ կան , որոնք այնչափ յարմար չեն երեւիր ինձ , անոնք ալ վերջը կըսեմ :

Գլարք գարձաւ իր սենեակը . — իսե՞նդ է , ի՞նչ է աս մարդը ամէն օր վրայ կդնէ — ըսելով :

Բայց ուրիշ փորձութիւնն մը կոսպատէր իրեն ուրբաթ առաւօտ . Այն օր երբ տպարան գնաց , միտքը եկաւ որ Կիրակնօրեւայ Յաւելուածին պատրաստութեան ժամն էր : Տարիներէ ի վեր սովորութիւն ըրած էր յատուկ թիւ մը հրատարակել Կիրակի օրուան համար 40 էջէ բաղկացեալ . ասոր պարունակութիւնն էր մէկ երկու երես կրօնական կամ պիտական յօդուածներ , եւ մեաւ

ցորդը զուարձալիքներ . թատրոն , նորաձեւոթիւնք , պատմական , քաղաքական եւայն նիւթեր : Շատ յաջող էր այս թիւը եւ կը փնտռուէր միշտ , ամէն տան համար անհրաժեշտ բան մ'եղած էր կիրակի օրուան յարմար : Վեր ի վերոյ հաշիւ մը ընելով դտաւ որ , իւրաքանչիւր թիւ 50 սոկիէն աւելի հասոյթ կը բերէր ամէն անգամ : Ի՞նչ ընէր , հրատարակէր թէ ոչ . կուզէր արդարացոցիչ պատճառ մը գտնել . սակայն խիզճը՝ անաչառ յուշտարը , հակառակը կը հաստատէր : Շատ ցաւագին խորհուրդներ խճողեցին միտքը , երբեմն կը զզջար որ առանկ գմնդակ ուխտի մը ներքեւ մտած էր : Սակայն ասոնց ամէնը յոյժ կարձ տեւեցին :

Կանչեց տպարանին մարզիկը եւ խոռքը անսնց ուղղելով ըստաւ . — Իմ ներկայ ոկլբունքներուո ընաւ չյարմարիր որ կիրակի օր թերթ հրատարակեմ . նոյն չափ արտօնակութիւն աւելի պլափ զրուի շաբաթի օրուան թուայն մէջ , նոյն սիրուած եւ փնտռուած նիւթերով : Բնթերցողք բան մը պիտի չկորոնցնեն , ոչ այլ իմ տպարանիս պաշտօնեաները կամ զործաւորները . վեսոր ես պիտի քաշեմ : Բացասարար եւ վերջին անգամ ըլլալով այս կիրակիօրեայ թիւը պիտի հրատարակուիր . որուն մէջ իմ նոր որաշումն պիտի ծանուցանեմ :

Մարզիկը անդերնին դացին խորին լուսոթեան մէջ , իրենց համար այս շաբաթ տարօրինակ յուղմանքներով եւ անակնկալներով լեցուն էր . մանաւանդ Գլարք չէր կրնար համբերել ամէն անգամ որ նորման արտասովոր որոշում մը կուտար : Ուստի նորէն եկաւ գտաւ եւ շատ խստոթեամբ խօսեցաւ խմբագրին հետ որ վերջ տայ այս այլանդակութիւններուն . աւելցնելով որ , չէր կրնար կործանման եւ մանկութեան մէջ յամառող թերթի մը Տնօրինութեան հետ զործակցիլ :

Նորման ցաւ զգաց այս սպառնալիքէն : Գլարք շատ օգտակար էր իրեն և . իրեն նմանը զանել զժուար պիտի մինէր :

— Գլարք , ըստաւ , թէեւ չեմ կարծեր , բայց պիտի շարունակենք թերթը մինչեւ որ սնանկանանք . միայն թէ հաճէ խստանալ ինծի , թէ մինչեւ այդ օրը դուն չպիտի հրաժարիս և պիտի շարունակես պաշտօնէք . զայս կհաճի՞ս ընել : Գլարք տատամաեցաւ և ի վերջոյ դըժուարութեամբ , «այս» , ըստաւ . և այլալութեամբ իր սենեակը քաշուեցաւ , խորհելով շաբաթին այլանդակ և անակնկալ իրերուն վրայ :

Կիրակի առաւօտք դարձեալ ծագեց Ռէյմոնտի վրայ . Հենրիկոսի եկեղեցին խոնուեյաւ մեծ բազմութեամբ . գեռ պաշտօնը չսկսած ամէնուն ուշագրութիւնը գրաւեց եղ . Նորման , որ գնաց իր սովորական տեղը նստաւ : Կիրակիօրեայ թիւը կարգացած էին ամէնն ալ , եւ ծանուցումը թէ վերջինն էր այս թերթը , կը զարմանային մարդուն անտարբեր կերպարանին վրայ , որ մէկ շաբթուան մէջ հազարաւոր սոկիներու ստոյգ և հնչուն վնաս մը ըրած էր : Այդ ծանուցումը այնպիսի ոճով մը խմբագրուած էր որ մեծ յուղում յառաջ բերաւ :

Ոիայն ժամանակի խնդիրը չէր որ ժողովուրդը յուղեր էր : Երկաթուղույ տեսուչ Աղեքսանդրեան և մեծ վաճառական Միլտոն ևս կիսուեէին . այս եւանդալից վիճարանութիւն եկեղեցւոյն մէջ կշարունակուէր և ժողովուրդը զարմանքէ զարմանք կգլորէր ամէն անգամ : Երբ հովիւը պաշտօնը սկսեց , կատարեալ համագարութեամբ եռանդուն կերպով աղօթեց . քարոզը հասկցնել գժուար էր . ի՞նչպէս կրնայ քարոզիկ հովիւ մը որ ամբողջ շաբաթ մը անցուցած էր , հարցնելով թէ «ի՞նչպէս պիտի քարոզէր Յիսուս , ի՞նչ պիտի ըսէր» :

Անշուշտ երկու շարաթ առաջուան քարոզին պէս չկրցաւ քարոզել . միտքը յուղ համբ լեցուն էր . քանի մ'օր առաջ թաղած էր այն տկար «եղբայրը» և մրմրնած էր «հողը հողին , փոշին փոշին և աճիւնը աճիւնին կյանձնենք» աւանդական բանաձեւը . դեռ այդ անդնդախոր յիշատակիները դրաւած էին իր միտքը , երբ իրական կենաց հանդէս գտաւ ինքզինքը :

Ի՞նչ էր արդեօք որ հաճելի էր Երկնաւոր վարդապետին , որ ինք պարզէր ժողովրդին . ի՞նչ խոռք պիտի դնէր Հոգին իր բերնին մէջ : Երբէք այսչափ դժուարութիւն քաշած չէր քարոզի պատրաստութեան համար . քանի քանի անգաներ պատուեց գրածները . բաւերու բազմութեան և գաղափարաց խուժանին մէջ չփոթած էր որոշելու , թէ ո՞րն է Յիսուսի հաճելին : Օրերով աշխատելէ յետոյ , ստիպեալ կանդ առաւ վերջինին վրայ , որ իր գաղափարով մինչեւ հիմա պատրաստած քարոզներուն ամենէն խեղճն էր : Սակայն հուր կար և հոգի ատոր մէջ , թէեւ զուրկ ճարտասանական դարձուածներէ . այսպէս զգացին և դատեցին : Առաջին Եկեղեցւոյն անդամները :

Քարոզը կյանդիմանէր մեղքը , մանաւանդ կեղծաւոր բարեպաշտութիւնը : Որոշ կերպով կհարուածէր ընչափարութիւնը , ագանութիւնը , հանդերձի և զարդարանաց մոլութիւնը , որ երբէք լսուած չէր Առաջին Եկեղեցւոյն ամպիսնէն : Սէր կարտափայլէր քարոզին վերջին մասին մէջ , ժողովրդին ամէն դասակարգին համար , հարուստին , աղքատին և տկարին հաւասարապէս : Ունկնդիրք սրտագին Ամեն ըսին և խոստովանեցան թէ Հոգին ուղղուած էր այս քարոզը :

Եւ ուղիղ էր ինչ որ զգացին :

Խաքէլ Ուինսլո կրկին ելաւ երգելու . Այս անգամ քարոզէն յետոյ , հովուին կարգադրութեամբ , զմայլելի

կերպով երգեց , բայց այժմ ունկնդիրք վախաք չզգացին ծափահարելու : Առաջնին երգչին գեղեցկոթիւնը կվասէր երգին գեղեցկոթեամբ , մարդիկ ձայնին և զէմքին միայն կզմայլէին . սակայն այսօր երգին էր որ կյուզէր զիրինք և ոչ ոք նկատեց Արքէլի ձայնին անոյշ գեղղեղը և հմայքին ելեւէջները , Երգը և երգին խօսքերը աղդեցին ժողովրդին զգացումներուն վրայ և ամէն ոք խնարհեցաւ այդ վսեմ չեշտերուն ներքեւ : Պաշտօնը լրանալէն յետոյ հովիւը խնդրեց որ , անցեալ շարթուան ուխտացեալները և անոնք որ կիսափաքէին մասնակցիլ այդ ուխտին , հաճէին խմբուիլ ժողովարանը : Այս անգամ ամբողջ ոլահը լեցուն էր , երիտասարդներէ մեծ մաս մը փոթացած էին ներկայանալ , որոնց մէջ կային նաև քանի մը առեւտսւրի մարդիկ և եկեղեցւոյ պաշտօնեաներ :

Այս անգամ ալ հովիւը ինդրեց որ իրեն հետ աղօթեն , այս անգամ ալ ներկայք զգացին Հոգւոյն Սրբոյ ուղղակի և անմիջական աղդեցութիւնը . ամէն ոք վստահ էր թէ Աստուծոյ հաճելի գործ մ'էր այս ձեռնարկութիւնը և Տէրը կօրհնէր զայն :

Ժամանակ մ'ալ մնացին հարցումներ ընելու և իրարու հետ խորհրդակցելու համար . անոնց մէջ անանկ միաբանութիւն մը և համերաշխատութիւն մը կար , որ ասկէ առաջ երբէք տեսնուած չէր : Եղուարդ նորմանի արարքը գովուեցաւ ամենէն , իրբեւ գործ ուղիղ մարդու մը :

Աղեքսանդրեան՝ որ քովիկը նստած էր , հարցուց թէ ի՞նչ պիտի լինէր կիրակնօրեայ թերթին դադարման հետեւանքը :

— Դեռ չեմ գիտեր . բայց կգուշակեմ թէ բաժանորդք պիտի քիչնան և ծանուցումներն ալ շատ նուազին , ըստ Եղուարդ նորման :

— Արդեօք կասկած մ'ունի՞ք ձեր գործին արդարութեան վրայ . այսինքն կցաւի՞ք արդեօք որ մի գուցէ Յիսուսի անհաճոյ բան մը ըրած ըլլայիք, ըստ հովիւր :

— Ո՛չ, երբէ՞ք . բայց ես ալ հասկնալ կուզեմ ձենէ թէ կկարծէ՞ք թէ Յիսուս եւս կիրակի օրերը թերթ պիտի հրատարակէր :

Ոչ ոք պատասխանեց : Յետոյ Դասպար Զէյս ըստ — Սյդ մասին ձեզի գաղափարակից ենք, սակայն ես ինքնին անձարակ էի որոշելու շարթու մէջ, թէ արդեօք բնչ էր Տէրոջը համելին, բնչ կուզեր Յիսուս որ ընէի :

— Ես ալ այդ փորձութեան մէջ էի, ըստ, Վիրագինէ Բէյձ: Զինք ճանչցողները ամէնքն ալ կը հարցնէին իրարու թէ արդեօք այս Օրիորդը իստո՞ր պիտի կատարէր իր ուխտը :

— Իմ ուխտս կատարելու մեծ գժուարութիւնը կուզայ իմ հարստութենէս : Յիսուս երբէք ստացուածք չունեցաւ, և ստացուածքս գործածելու մտախն իր կեանքին մէջ օրինակ մը չկայ . կաշխատիմ և կաղօթեմ: Մասամբ մը կկարծեմ տեսնել թէ ինչ պիտի ընէր . իմ ամէնօրեայ հարցումս այս է թէ, եթէ Յիսուս միլին մը ոսկի ունենար ինչ պիտի ընէր . կիսուտովանիմ թէ գոհացուցիչ պատասխան մը ընդունած չեմ դեռ :

— Ես կրնամ քեզի քանի մը թելադրութիւններ ընել այդ մասին, ըստ Ռաֆէլ որ իր քով կնատէր :

— Մինչեւ որ մեր խորհուրդները հասուննան և մեր կերպերն ու կեանքին գործերը հաստատուին և մեր նոր ուխտին յարմարին, բաւական ժամանակ պիտի անցնի, ըստ Պատ. Հենրիկոս :

Թոլոր սրահին մարդիկ եւս ատ կէտին վրայ կիսորհէին : Միլտոն Բայդ իր փորձառութենէն մաս մը պատմեց . իր պաշտօնեաներու և գործառները հետ

ունենալիք նոր յարաբերութեանց վրայ յատակագիծ մը կշինէր, որ իրեն և իր մարդոց համար բոլորովին նոր շրջան մը կրանար :

Երիտասարդներէն ոմանք իրենց փորձութիւններուն և դիւրութիւններուն վրայ խօսեցան :

Ամենուն ըսածէն սա կը հետեւէր թէ, ամէն ոք Մջօրէն նկատողութեան առած էր թէ, ի՞նչ ընել կը պարտաւորէին . իրենց կեանքին մէջ նոր տարր մը զնելու վրայ ըլլալով, հինը կը ցնցուէր եւ կը յաւզուէր :

Երբ ցրուելու ժամը հասաւ, լոին աղօթք մը մատուցուեցաւ, յորում ամէն ոք Աստուածային ներկայութիւնը զգաց . եւ յետոյ ցրուիլ սկսան, ամէն ոք՝ իր ընկերին հետ խօսելով իրենց նոր կենաց միսիթարական կողմերուն եւ դժուարութիւններուն վրայ: Աղէքսանդրեան՝ ինպրեց հովիւէն որ, վազը երկաթուզւոյ չուկան երթայ եւ իր մարդոցը խօսի, «անշուշա ու եւ է մէկէ աւելի զու՞ք կրնաք անոնց մօտ երթալ», ըստ :

Հետեւեալ օրը հովիւը զնաց հոն եւ գտաւ զԱղէքսանդրեան իր գրասենեակին մէջ . Աղէքսանդրեան զայն առաւ խոշոր սենեակ մը տարաւ եւ ըստ :

— Երկաթուզւոյ ընկերութիւնը՝ կուտայ մեզի այս սենեակը, որ մեր ուզածին պէս գործածենք . հոս պիտի զնեմ աթոռներ եւ երկայն սեղաններ, նաեւ սամալշար մը : Նոգատակս այն է որ, երկաթուզւոյ բանւորները ամէն օր հրաւիրեմ իրենց կէս օրուան ճաշն ուտելու եւ շաբաթուան մէջ քանի մը անգամ հազեւոր նիւթերու վրայ խօսիմ անոնց : Այս գործառները եկեղեցիներէ բոլորովին զրկուած են . ո՛չ ոք հոգ կընէ ատանց համար . ուստի խորհեցայ թէ, «Յիսուս ի՞նչ պիտի ընէր» ատանց համար : Ամենէն առաջ միտքս եկաւ որ, անշուշա անոնց հոգեւոր եւ մարմատուր զիւրութիւն եւ անունդ պիտի տար, ուստի հրաւիրեցի որ ամէնքն ալ

հոս ժողվուին այս կէս օրին : Հովիւին միտքը զրաւող բանն այն էր թէ , ինք՝ որ մինչեւ հիմայ վարժուած էր դաստիրակեալ եւ բարձր գասու ունկնդիրներու խօսիլ , ի՞նչ պիտի ըսէր այս գործաւորներուն . անոնց երեսը նայելէն կոսղար . ի՞նչ պիտի ուղղէր այն գէմքերուն զորս կեանքին մէջ երբէք չէր տեսած եկեղեցին մէջ :

Նոյն միջոցին ժամացոյցը կէս օրը զարկու , ոռովիչը հնչեց եւ գործաւորները ամէն կողմէ սկսան զիմել . չէին զիտէր թէ վերակացուն ինչու կը կանչէր զիրենք . հոն երբոր եկան եւ տեսան տաքուկ սենեակ մը , մաքրուած եւ յարգարուած , շատ գոհ երեւցան , վերջապէս իրենց մուխոտ , աղտոս սենեակներէն ամէն կերպով լաւագոյն էր : Վերակացուն քսան րոպէի չափ խօսեցաւ անոնց . իր խօսքերը շոտ պարզ էին եւ այդ գործաւորներու եւ անոնց վիճակին յարմարցուած . յետոյ ներկայացուց հովիւը :

Հենրիկոս երբէք պիտի չմոռնար գործաւորներուն այն մուրտա , խոժոս գէմքերը . նման հարիւրաւոր ուրիշ քարոզիչներու եւ հովիւներու , երբէք այսպիսի խեղճ գասու ժողովրդոց քարոզած չէր . վարժուած էր քարոզ գելու հագուած , կոկուած , սղուած ունկնդիրներու , բայց ասիկա բոլորալին նոր աշխարհ մ'էր իրեն համար , եւ միայն իր նոր ուխտին ազգեցութեամբ կրնար ասոնց խօսելու զիջանիլ :

Խօսեցու անոնց իրենց վիճակին գոհ ըլլալու պէտքին վրայ , ցցուց թէ ի՞նչ բանէ յառաջ կուգար ատիկա եւ աղբիւրը ո՞ւր պիտի գանէին . Սակայն սիրեց այս գէմքերն ալ եւ հետզհետէ համակրեցաւ անոնց . շատ լաւ ատպաւորութիւն ըրին իր վրայ . իր արսափը չիրականացաւ . նոր աշխարհ մ'էր բոլորովին . հասկցաւ որ խեղճերն ալ , աղքատներն ալ կրնային ըմբանել ինչ որ իրենց կըսուէր :

Գործաւորներն իրենք ալ գոհ երեւցան , անոնցմէ շատեր եկան ձեռք թօթուելու . Հենրիկոսի փափուկ ձեռքը անոնց խոչոր եւ կոչտ ձեռքերուն մէջ կը կորսուէր : Երբ առն գնաց պատմեց իր կնոջ թէ շատ համելի եկաւ իրեն այն ձեռաց սեղմումները , թէեւ իր ձեռքը կը ճնշուէր այդ գօրաւոր ափերուն մէջ : Իր կարծածէն աւելի վսեմ փորձառութիւն մը վաստկած էր . նոր զարավուխա մը կբացուէր իր առաջ եւ կապ մը սկսած էր իր եւ գործաւորաց աշխարհին մէջ . այսպէսով եկեղեցիին եւ գործաւորներուն միջեւ գտնուած մեծ անգունզը լեցուած էր :

Աղէքսանդրեան աւելի մեծ հաճոյքով եւ ուրախութեամբ գնաց իր սենեակը . որոշեց որ այդ սենեաւ կը աւելի մաքուր ձեւի մը գնէ , աւելի մաքուր եւ կոսկիկ սեղաններով . եւ տեսնելով անոնց ուրախութիւնը , թէ ո՞րչափ ցնծացին թէյի բաշխումէն , միաքը գրաւ որ աւելի առաստաբար մատակարարէ անոնց : Իր սրախն զգացած գոհունակութիւնը մեծ էր . ուրախ էր որ կընէր Յիսուսի նման :

Ցետոյ սկսեց քննել նամակները որ ընկերութեան հասցէին գրուած էին . բացաւ նամակ մը եւ գլուխը չկարգացած իր սովորութեանը նամեմատ նամակին կէս աեղերէն կարգալ սկսեց արագօրէն : Պարունակութիւնը զարմանք ազգեց իրեն . նայեցաւ վերնազիրը որ իրեն ուղղուած չէր , այլ բեռնաբարձ ճիւղի անօրէնին :

Սակայն եղածը եղած էր , հասկցած էր պարունակութիւնը . առանց գիտակցութեան մեծ զաղանիքի մը տիրացած էր . ինդիրը՝ սա էր :

Ամերիկէան կառավարութիւնը , նկատողութեան առնելով երկաթուղիի ընկերութեանց չափազանց շահարութիւնը , ընդհանուր սակացոյց մը հրատարակած էր , որով ընկերութիւնները կպարտաւորէին փոխադ-

բութեանց համար բացարձակապէս միայն մէկ գին պահանջել բոլոր յաճախորդներէն , առանց նպաստաւորելու մեծ գործարանատէրերը եւ զրկելու աղքատ վաճառականները : Ծանր տուգանք եւ պատիժ սահմանուած էր անոնց , որոնք այս օրէնքը կկոտրէին , եւ կլնասէին աղքատ դասը . որոնք եթէ սուզ վճարէին փոխազրոշչէքը , չէին կրնար մրցիլ խոշորներուն հետ : Երբեմն կը պատահէր որ Երկաթուղիներու վարչութիւնները՝ գաղտնի գաշինք կընէին մեծ գործարանատէրերուն հետ , անոնց բեռները սակացոցի սովորական զինէն աժան փոխազրելու համար : Վարպետութեամբ , բեռնապիրը բնա՛ւ չէին փոխեր . բայց գաղտնի պայմանին համեմատ հարիւրին սաշափ պակաս կառնէին , այսպէսով , գործարանատէրք՝ կշահէին եւ կջախջախէին փոքրաքանակ վաճառող խանութպահները , երկրագործները եւ բոլոր աղքատ դասակարգը :

Ահա այսպիսի սաորին պայմանագրութեան մը ներքեւ մտած էր այս ընկերութիւնն ալ , որուն պաշտօնեայն էր Աղէքսանդրեան : Սխալմտմի իր ձեռքը անցած նամակը , զեղչեալ սակի հաշուեցց մ'էր , որով գործարանը ահապին շահ մը ըրած էր ի վնաս այլոց :

Զգուանքով եւ գարշանօք նամակը նետեց գետին , կարծես օձ մը բռնած էր ձեռքը . յանկարծ փայլատակեց իր մաքին մէջ թէ ի՞նչ պիտի ընկր Յիսուս այս առաթիւ :

Պատասխանը այնչափ սոսկալի եկաւ իրեն որ , աչքերը գոցեց եւ զլուխը իր ձեռաց մէջ առաւ . մի՛ գուցէ պայլէքը : Ուզեց մտնալ , եւ ետ քաշուիլ ըսելով թէ իր գործը չէր , իրեն չէր վերաբերէր . ինք՝ ընկերութեան հազարաւոր պաշտօնեաններէն մին էր միայն . ասանկ բանները արգիլել իր պարագը չէր . մինչեւ իրեն գար կարգը , գիշեր պիտի ըլլար . ինչո՞ւ իր հանգիստը

խոսվէր , ինչո՞ւ իր պաշտօնը վտանգէր , ինչո՞ւ իր կինը եւ զաւկները թշուառութեան մատնուէին . եւ միթէ կրնա՞ր այս տարիքէն յետոյ ուրիշ պաշտօն գտնել եւ իր վիճակին յարմար գործ մը ձարել : Մէ , ո՞չ , հազար անգամ ո՞չ . աղէկ չէ՞ր որ նորէն ինք իր գործը նայէր հանդարտութեամբ . անշուշտ խելացի ճամբան ալ այդ էր . մանաւանդ որ նամակը իրեն ալ ուղղուած չէր . իր ինչո՞ւն պէտք էր :

Բայց միթէ այդպէս էր . իր խիզճը կտանջէր զինք եւ նոր սկզբունքները կտախպէին զինք տարբեր խորհիլ . իր նոր լոյսը շատ պայծառ էր եւ շատ հեռուները կցցնէր իրեն :

Եթէ աեմնէր որ զրացիին տունը գող մը կմանէր , արգարտութեան պաշտօնէից լուր պիտի չաս՞ր . չէնէ իմ տունս չէ ըսելով պիտի անցնէր : Երբ աեմնէր որ , քանի մը մարդիկ խորհուրդ կընէին մարդ մը սպաննելու , իր պարագը ձգել փախչիլ էր , թէ կառավարութեան իմաց տալ : Երբ աեմնէր որ տուն մը նոր կտկէր այրիլ , պիտի ձգէր որ անանկ մնայ , պարագ մը չունէր ինք : Ի՞նչ էր Երկաթուղար ընկերութեան ըրածը , միթէ իրաւունք մը կտանա՞ր ինք կողովանելու եւ սպաննելու շատ մը բանւորներ անօթութեամբ . Յիսուս ի՞նչ պիտի ընկր :

Անշուշտ ամենէն առաջ պիտի երթար գտնել Արշարութեան պաշտօնեայն , Ըսդհանուր գտատիսալզը , եւ խնդիրը պիտի պարզէր : — Հետեւանքը . . . իր պաշտօնը պիտի կորսնցնէր : Բայց իր ընթա՞ցքը — ի՞նչ պիտի ըլլար , թշուառութիւն մը պիտի չակո՞ր :

— Բայց ի՞նչ խնդիր եմ , զոչեց , որ ասանկ սեւ խորհուրդներ միաքս կրաւեն . նամակը իմս չէ . ասանիմ իր տեղը յանձնեմ , թող լմնայ . ինչ կուզեն թող ընկն . թող օրէնքը կտարէն , իրաւունքը բոնարարեն :

իմ պարտքս է աշխատիլ որ այդ բանւոր գասուն վիճակը բարձրանայ , եւ գեղեցիկ սկզբնաւորութիւն մ'ալ ըրած եմ արդէն , եւ եթէ Տէրը կամենայ , շատ աւելի մեծ ծառայութիւններ ալ կրնամ մասուցաննել ,

«Եիսուս ի՞նչ պիտի ընկը . » այդպէս պիտի ընէր : Խեղճ մարդը մեծ աանջանաց մէջ էր , ժամերով մտախոհ փակուեցաւ մնաց սենեակին մէջ : Ի՞նչ ընէր : Գործաւորաց արձակման զանգակը զարկաւ , ամէն ոք զնաց , գործարանները պարպուեցան , մութը շատոնց կոխած էր . բայց ի՞նք գեռ անհանգուատութեամբ կեռար ու կեփէր : Այն գիշեր , կէս զիշերուան մօտ , եթէ մէկը նայէր պատուհանէն , պիտի տեսնէց զԱղէքսանդրեան որ , իր զլուխը թաղած էր գրասնեղանին թուղթերուն մէջ ժամերով , եւ երբեմն կլուեին հառաջանքներ , մաղթանաց եւ աղօթքի հեծեծանքներ :

Առաւօտեան դէմ ծունկի վրայ եկած էր , դէմքը հանդարտ էր եւ հոգին թնթեւցած :

ԳԼՈՒԽ Գ.

Թէ որ մէկը ինձի կուզայ , ու չատերը իր հայրը և մայրը , ու կինը և զաւակները , ու եղբայրները և քոյրերը , նաեւ իր կեանքն ալ , չկրնար իմ աշակերտս ըլլալ :

Մարտ. ԺԴ. 26.

Կիրակի իրիկուն երբ Ռաքէլ եւ Վիրզինէ զատուեցան իրարմէ , համաձայնեցան որ հետեւեալ օրը կրկին խօսէին նոյն նիւթին վրայ . Վիրզինէ ինդրեց Ռաքէլն որ իրենց զայ :

Երկուշարթի օր , կէս օրուան ատենները , Ռաքէլ Բէյձերու ապարանին գուուը կր զարմէր : Վիրզինէ ի՞նքը բացաւ գուուը եւ երկուքը մէկն սկսեցին եսանդեամբ խօսելու :

Ռաքէլ յուզմամբ այսողէս կըսէր ,

— Ի՞նչ պիտի ընեմ չեմ զիտեր , չեմ կրնար զատութիւնս հաշտեցնել թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ընէր իմ տեղս : Չեմ կրնար ուրիշներուն խորհուրդ տալ թէ ի՞նչ պիտի ընեն , բայց իմ մասիս որոշած եմ չընդունիլ այս առաջարկութիւնը : Երկու առաջարկութիւն կըլլան ինձ , մին կուգաւ շրջիկ թատերական խմբի մը տեսչին կողմանէ , ինձի կառաջարկէ տմիոր հարիւր ոսկի , շարաթը առ առաւելն երկու անգամ երգելու համար : Էնդունի՞մ թէ ո՛չ այսչափ նպաստաւոր առաջարկութիւն մը . թէեւ ամիուր հարիւր հատիկ բացեղէններէ զատուիլ գժուար լինի , բայց որոշած եմ , ո՛չ ըսել , քանզի կզգամ թէ Յիսուս իր ձայնը թատրոնի մը մէջ չպիտի գործածէր զրամ շահելու համար : Բայց երկրորդ առաջարկութիւն

մը կայ որ, աւելի դժուար է հսս որոշում տալը. ասիկայ կուգայ երեւելի երաժշտական խումբի մը կողմանէ : Խումբը շատ երեւելի եւ պատուաւոր անձնաւորութիւններէ կը բազկանայ : Մեր երկրին երեւելի քաղաքներէն ոմանք հրաժիրած են զիրենք որ զան ու վարպետ երաժիշտներու գործերը երգեն . ասոնք ալ զրեթէ նայնչափ մը կառաջարկեն իրրեւ վարձ, բայց վասահ չեմ թէ Յիսուս պիտի ընդունէ՞ր զայս . ի՞նչ խորհուրդ կուտաս ինձ սիրելիս :

— Քոյց իմ, լսու Վիրպինէ . իմ գաղափարս հարցնելու չես . շատ ուղիղ կզանենք հովանին այն խօսքը թէ ա՛մեն մարդ ինք իրեն համար որոշում տալու է . արդէն ևս ա՛յնչափ ճնշուած եմ, քենէ շատ աւելի . ևս ալ չեմ զիրեր թէ ի՞նչ ընկած :

— Այդպէս է, լսու Ռաքէլ, եւ ոսք ելլելով զէսի պատուհանը զիմեց . Վիրպինէ եւս քովը դնաց . փողոցը բազմութիւնը կերպեւելէր . կեանքը կեսար կծփար ամեն կողմ . երկու օրիորդները բոսէի մը չափ հանգարարէն զիաեցին փողոցը :

Յանկարծ Վիրպինէ խօսիլ սկսաւ այսպէս .

— Ռաքէլ, ի՞նչ կխորհու մեր գասակարպի մարդոց վիճակին վրայ . երբ այս հարցամին ընես թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ, շատ ծաղրելի չե՞ս գաներ մեր վիճակը : Խենդենալս կուգայ երբ կխորհում որ ես ու գուն, մեր ընկերները, մեր բարեկամները, ամէնը՝ որ մեր գասակարպին կպատկանին, ի՞նչ կընեն եւ ինտոր կատրին : Տարիներ կանցնին կծերանան, նորերը կուգան հիներուն տեղը կրոնեն . նոյն միօրինակ եւ ձանձրացոց ցիշ երգն է որ կերպեն : Մեր կեանքին շրջանակը՝ ուռելէ, խսելէ, ժամանակին մօապին համեմատ հագուիլ կապուելէ, ամառանոցներ երթալէ, զուարձութեան համար մեծ մեծ գումարներ մսիելէ անդին կ'անցնի : Ընտա-

նեկան հանգէմներ, ընդունելութիւններ ընդունիլ, տալէ . ասոր անոր հանդերձը քննադատելէ, երիտասարդներու կամ օրիորդներու քծնելէ աւելի բան մը կ'ընե՞նք . եւ հազիւ երբեմն մեր սեղանին աւելցուքէն փոքրիկ մաս մը կը հանենք Աստուծոյ եւ Եկեղեցին :

«Ի՞նչ է մեր իտէալը, մեր իդական սեռին զաղափարականը . մեղի պէս գասափարակեալ աղջիկները ի՞նչ օրինակ կուտան խոնարհ եւ աղքատիկ գասերու օրիորդներու . մեր կեանքալ ի՞նչ աղզեցութիւն պիտի ձգենք երբ հրաժեշտ տանք ար աշխարհին : Ես, ինչպէս նաեւ գուն՝ գասափարակուած ենք . երկրին ամենէն ուղղ եւ երեւելի գործցներու մէջ . կարօսութիւն մը չքաշեցինք . յոյժ հախանձելի զիրքի մը մէջ կգանուինք : Ամէն կերպով հանդիսա եմ ես իմ մասիս, կրնամ ուղած տեղու երթալ, ուղածիս չափ ստակ միխել . սակայն, երբ երբեմն կերեւակայեմ զՅիսուս իմ աելս, կզայրանամ եւ կամչնամ ես ինձմէ . այս է մեր կոչումը, ասո՞ր համար կապրինք : Կզգամ որ մին եմ այն հազարաւոր անօգուտ եւ անովէտ քոյրերուս, որնց մահուամիր քրիստոնեայ, նոյն իսկ հեթանոս աշխարհը բան մը չկորցներ, տեղերնին պարապ չմնար : Անպիտան, անօգուտ արտրածներ ենք, որ կապրինք մեր գաշնակին կամ երգեհնին ձայնով զմեզ շրջապատող երիտասարդաց շողոքորդութիւններով : Կամչնամ որ այնչափ անձնասէր ամրաբիշտ, անովիտան եղած եմ : Շաբաթներէ ի վեր նայած չեմ ուս պատուհանէն, եւ աենուկ չեմ ուղեր կեանքի վերի եւ վարի աստիճաններուն վրայ զանուող մարդիկը : Զանձրացած եմ այս կեանքէն : »

Ռաքէլ ցնցուեցաւ այս հեղեղէն, ի՞նքն ալ իր վրաց խորհիլ սկսաւ : Զգաց թէ շատ ծշմարիտ էին Վիրպինէի ըստաները . ի՞նք ի՞նչ ըրած էր եւ ի՞նչ ընել պարտ էր Յիսուսի համար . իր ձայնը զոր մարդիկ կընանատէին

իբրեւ չնաշխարհիկ եւ գնելու կելէին, ի՞նչպէս կրնար նուիրել Փրկչին։ Միթէ մեծ բան մը չէր, այսչափ գուշակով սա չափ ժամանակուան համար ծախել իր տաղանովը, հաճոյական շրջան մ'ընել երկրին ամեն կողմը, իշխանավայել ճամփորդութիւն մը, զեղեցիկ կերպով հագուիլ, ամէն տեղ ընտրեալ բազմութեան մը տոջեւ ամէնուն զբացելի լինիլ, սրտապին ծախահարուիլ, եւ փառաւորուի, իբրեւ տուաջնակարգ երգիչ հոչակ հոնեւ լով ամէն կողմ։ Այս եր արգեօք Յիսուսի ընելիքը։

Հիւանդոտ չէր, առողջակազմ էր, գրեթէ զլուխը ցաւած չէր, գիտէր թէ տյապիսի տաղանդ մը ունէր՝ որ խիստ քիչերուն պարգեւած է Աստուած։ իր ձայնին գեղգեղը կրնար մեծ մեծ բազմութիւններ յուղել եւ հարուստ ու հոչակաւոր արտևստագէտ մը ընել զինքն։ բայց Վիրգինէի խօսքերը եւ անոր յառաջ բերած սկըզբանքը՝ շանթի մը նման կուգային վեր ի վայր ընել իր գեղեցիկ երազները։

Յիսուս կուզէր որ ասոնք ընէր։

Ճաշու ժամը հասած էր. սեղանատունը զացին, ուր կապասէին իրենց, Տիկին Բէյձ Վիրգինէի մեծ մայրը, գեղեցիկ կին մը վաթոնամեայ, եւ Վիրգինէի եղբայրը Թօլին, որ զես երիտասարդ՝ իր կեանքը կանցընէր ակումբներ եւ զրոսարաններ յաճախելով, եւ որ նպասակ մը ունենալ չէր ուզեր։ Փառասիրութիւն մը, սկզբունք մը չունէր, բայց միայն Ռաքէլի սիրոյն արժանանալ. երբ իմանար որ Ռաքէլ իրենց տունը պիտի գար, կաշխատէր որ միշտ առւնը մնար։

Այս երեք հոգիներէ կրազկանար Բէյձի հարուստ ընտանիքը։ Վիրգինէի հայրը մեծ սեղանաւոր մ'էր, մայրը՝ տասը տարի, հայրն ալ՝ տարի մը առաջ մեռած էին։ Տիկին Բէյձ Ամերիկայի հարաւային նահանգներէն էր. հոն մնած, կրթուած էր. շատ աշխարհային, ամ-

բարտաւան եւ առնական երեւոյթ մը ունէր. հարըստութեան եւ փարթամութեան մեծ փափոք ունէր. գործի մարդու մը ողիս առեւտուրի ամէն ճիւղերուն ընտանի էր. շկար վաճառականական ո եւ է ձեանարկութիւն մը որ խելք չկարենար հասցնել, իր ազգեցութեամբ եւ խորհրդով Վիրգինէի հայրը՝ շատ յաջող գործերու մէջ մտած էր. Ստկայն Վիրգինէ եւս արտասովոր կարողաթեամբ օժանեալ աղջիկ մ'էր. իր հայրը զինքքը վարժեցուցած էր աշխարհային իրերու. իր անձին տէրն էր եւ ափրացած էր նաեւ իրեն ինկած ժառանգութեանը, այնպէս որ, մեծ մալրն՝ ալ ձանջնաւով Վիրգինէի տաղանդն ու կարողաթիւնը, սովորեալ աելի տուած էր եւ ինամակապի պաշտօն չունէր Բայց թէ մեծ մայրը եւ թէ եղբայրը բնաւ երբեք չէին կրցած հասկնալ Վիրգինէի նաման աղջկան մը բնաւորութիւնը։ Ռաքէլ որ զինքք կճանչնար զպրոցէն եւ անոր խաղընկերն ու գասպնկերն էր, եւ որ ուսումնասիրած էր անոր նկարագիրը, կզուշակէր թէ ի՞նչ մեծ գժուարութիւններ եւ թիւրիմացութիւններ աելի պիափ ունենային մամին եւ թուանը մէջտեղ։

Սեղանին վրայ խօսակցութեան միջոցին Բօլին՝ միշոց մը գտաւ Օր. Ռաքէլի հարցնելու։

— Երա՞է թէ, Օրիսրդ, թատերական խումբի մը մէջ պիտի մանէք. վասահ եղիք որ ձեր բարեկամներուն մեծ հաճոյք պիտի պատճառէք։

Ռաքէլի գէմքը կարմրեցաւ եւ չհանեցաւ հարցումին։

— Ո՞վ կըսէ, ըստ։

— Ա՞հ, զմօսարանին մէջ կխօսու էր։

— Կը սիսալիք, ոչ գերասան ոչ ալ երգիչ ըլլալու նպաստկ ունիմ, ըստ Ռաքէլ հանգարտօրէն։

— Շատ ցատալի պիտի ըլլայ, մեծ սիսալ մը պիտի

գործէք, ամէն ոք կողլէ, կիհնահատէ ձեր երգելը :

Սյու անգամ Ռաֆէլ արդար բարկութեամբ շիկնեցաւ, բայց գեռ ինք բան մը չլսած, Վիրդինէ հարցուց,
— Ո՞վ է, այդ «ամէն ոք» ըստածը :

— Ո՞վ . . . բոլոր ժողովուրդը՝ որ կաէ անոր երգելը կիրակի օրեր ։ ամէն ոք ուրախ է որ Օրիորդը իր չնաշխահիկ առողանդով պատիւ մ'է թէ ժողովուրդին եւ թէ քաղաքին . եւ կցաւին որ ուրիշ քաղաքներ չեն լսած Ռէյմոնափ սոխակին գեղգեղը :

— Խօսքը փոխեցէք եւ ուրիշ ինդիր մը բացէք, կիսդրեմ, ըստւ Ռաֆէլ քիչ մը խստիւ :

Տիկին Բէյճ փափուկ քաղաքավարական շարժմամբ մը ըստւ ,

— Սիրելի Օրիորդս, Պոլին գեռ խուկ է կնոջական մեծարանքի կերպերուն մէջ . ներոզամիա եղիք անոր . այս մասին ճիշդ իր հօրը կնմանի . բայց որիմելիս չէք հաճիր ձեր յատակագիծը մասամբ իւրիք մեզ պարզել : Գիտէք որ հին բարեկամներ ենք, եւ սակաւ ինչ իրուունք ունինք ձեր համակրութեան . եւ արդէն Վիրդինէ լսած է մեզ թէ երաժշտական ակումբը հրաւիրած է ձեզ իրենց ընկերակցելու :

— Բայց մայր իմ, ատիկս գաղանիք մը չէ, շերէկուան ժամանակին մէջ էր :

— Սյու, այս, Տիկին, ալմամ կհասկնամ, լու, Վիրդինէ եւ ես կիսորհէինք ասոր վրայ . բայց սրաշեցի որ չընդունիմ եւ լմնցաւ :

Ռաֆէլ, առաջին վայրկինն որ Պոլին խօսքը բացած էր, հասկցած էր թէ ովտաք էր սրաշում մը տալ, այնպիսի սրաշում մը որ Քրիստոսի հաւանական ընթացքը լինէր . այժմ սախպեալ իր կամքը յայտնեց սրաշոկի :

— Բայց, Օրիորդս, կհածիս ատիկս մերժելուդ պատճառները մեզի բացարելու չնորն ընել : Զեղի

նման մանկամարդ օրիորդի մը համար մէկ հատիկ միջոցն է որ կներկայանայ . չէք կարծեր որ հասարակութիւնը ձեզ լսելու է . ես ալ Պոլինի գաղափարակից եմ, որ ձեր ձայնին պէս հրեշտակային ձայն մը ուրիշ քաղաքներու մէջ ալ զմայլողներ եւ պաշտպներ ունենալու է :

Ռաֆէլ քաջութեամբ եւ համարձակ կերպով ըստւ, այնպիսի շեշտով մը որ իր նկարագրին ազնուութիւնը եւ վսեմութիւնը կը պատկերացնէր :

— Ես ուրիշ փառասիրութիւն չունիմ, բայց միայն ընել այն՝ որ Յիսուս պիտի ընէր երբ տեղու ըլլար :

Տիկին Բէյճի գէմքը բարկութենէն շառագունեցաւ . Պոլին առշեցաւ այս անակնկալ պատասխանէն, Վիրդինէ փութաց յարելու :

— Սիրելի մամիկոս, գիտէք որ մէկ տարուան համար մենք սրաշում ենք մեզի նշանաբան ընել այդ սկըզբունքը . Պատ. Հենրիկոսի առաջարկութիւնը շատ պարզ էր եւ հասկընալի, մենք աճապարանօք սրաշում չենք մեր սրաշումը : Գիտնալ եւ ճանչնալ թէ ի՞նչ կ'ուզէ Յիսուս ինձի եւ Ռաֆէլի համար, խորհուրդի ծանր առարկաներ եղած են :

— Անշուշտ, լաւ կը հասկնամ ինչ որ այդ Պատուելին կըսէ . բայց ատիկս բալորովին չըլլալիք, բացարձակապէս անկարելի բան մ'է . վստահ եմ որ իրենք զիրենք սնիսորհզաքար այդ լուծին ներքեւ զնողները առաջին փորձութիւնը եկածին պէս պիտի զջան եւ ձգեն . ատիկս ցնորական երազ մ'է : Օր. Ռաֆէլի կործերուն խառնուելու իրաւունք չունիմ, բայց կյուսամ թէ զուն, Վիրդինէ, այդ յիմարական փափաքէն զերծ ես . ըստւ խստութեամբ :

— Մաքիս մէջ շատ մը գաղափարներ կտածեմ, առանք յիմարական լինին կամ ոչ ինձ կվերաբերին, եւ այն բուէին որ համոզուիմ թէ ի՞նչ է Փրկչիս հրա-

մանը , անմիջապէս պիտի կատարեմ , ըստւ Վիրգինէ հանդարառութեամբ :

— Ներեցէք ինձ որ երթամ սիկառ մը ծխեմ , այդ խօսակցութեանէն բան մը չեմ հասկնար , ըստւ Թոլին եւ դուրս եղաւ :

Քանի մը բողէ լուսթիւն եղաւ . Տիկին Բէյճ սաստիկ զայրացած էր . իր զայրովը անսելի էր , թէեւ մասսամբ իւիք զսպուած Ռաքէլի ներկայութեամբը :

— Օրիորդներ , ըստւ , ես տարիքալ մի քանի տարիներ ձենէ մնձ եմ , եւ իր ցուրտ , խիստ դէմքը այնպէս մը երեւցաւ Ռաքէլի , որ կը կենար իրենց եւ Յինուսի մէջանեղ : Քիչ մը կանգ ասաւ եւ յետոյ շարունակեց :

« Ինչ որ խօստացած էք եւ ուխտած , ցնորական յուզման մը միջոցին , ագիտութեամբ , առանց հեռատեսութեան եղած է . ձկեցէք ատմնք , չըլլալիք բաներ են :

— Մամիկո , ի՞նչ ըսել կուզէք , աղէկ չեմ հասկըսնար . կուզէք հասկցնել թէ մենք չի՞նք կրնար գործել Յիսուսի նոման . կամ թէ եթէ փորձենք ալ , մեր սովորութիւնները , ընկերային դիրքն , ու նախապաշարումները պիտի հակառակի՞ն ասոր :

— Պէտք չէ՝ որ փորձէք եւ ձենէ չպահանջուիր ալ . մանաւանդ , գուն , Ռաքէլ , չես խորհիր որ մայրդ ի՞նչ պիտի ըսէ այդ որոշմանդ , սիրելիս , մեծ յիմարութիւն մ'է որ կընես . ետքն շատ պիտի զղջաս , հապա այդ ձայնդ , այդ հրեշտակային ձայնդ ի՞նչ պիտի ընես :

— Չեմ գիտեր թէ մայրս ի՞նչ պիտի ըսէ , ըստւ Ռաքէլ :

— Ո՛հ , կամաց , կամաց պիտի լրջանաս , խելքիկդ զլուխդ պիտի գայ , եւ աղէկ կընես եթէ այդ առաջարկութիւններէն ո եւ է մին ընդունիս :

Ռաքէլ հրաժեշտ առնելով մեխնեցաւ , ձգելով իր ընկերը իր մեծ մօրը հետ վիճաբանութեան մէջ , որ բաւական սաստիկ եղաւ : Սակայն Վիրգինէ չվախեց իր գաղափարը , ալ աւելի հասաւատուեցաւ :

Ռաքէլ առանձնակի եւ սիրով խոկմունքներով լեցուն կքալէր փողոցը . իր նկատեց թէ Թոլին իր ետեւէն կուգար , Թոլին մօտեցաւ եւ քաղաքավարական կերպով մը ըստւ :

— Կներէք որ ձեր խորհուրդները վրգովեցի , ես ալ ձեր գացած կոտմը երթալու վրայ ըլլալով այս կողմը եկայ . եւ բաւական ատենէ ի վեր կհետեւէի ձեզի , բայց դուք չդիտեցիք :

— Զեզ չտեսայ , ըստւ Ռաքէլ , չոր կերպով ,

— Օրիորդ , կուզէի գիտնալ թէ արգեօք երբեմն այս խեղճ Թոլինին վրայ կխորհի՞ք , ըստւ դողալով :

Ռաքէլ զարմացաւ բայց յանկարծակիի չեկաւ , մանակութենէ ի վեր զիրար կծանչնային , շատ ընտանի եղած էին իրարու :

— Սյո , պարսն , երբեմն ըստւ Ռաքէլ , ժպտելով :

— Հիմա ալ կխորհի՞ք իմ վրաս :

— Սյո , բարեկամ :

— Ի՞նչ կխորհի՞ք ,

— Կուզէք որ անկեղծ ըլլամ ձեզի հետ :

— Անշուշտ :

— Ուրեմն ծշմարտոթիւնը սա է թէ , բնաւ չէ ուզեր որ հոս լինէք :

Թոլին իր շրմաւնքը խածաւ արիւնելու չափ եւ շատ տիրեցաւ . Ռաքէլ իր երազած խօսքերուն մէկը ըստւ :

— Ո՛հ , հո՛ս , ինձի նայէ՛ , Ռաքէլ , ինչու այլափ խստութեամբ կլարտուիս իմ հետս , կար ժամանակ մը որ զիս քչիկ մը կսիրէիր . չե՞ս յիշեր ,

— Անշուշտ, երբ մատուկներ էինք եւ խաղընկերներ, բայց հիմայ մեծցած ենք :

Ռաքէլ կրկին իր խորհուրդներուն մէջ ընկլմեցաւ, պաղտայն մեծ բազմութեամբ լի էր, ճամբան Գասպար Զէյսին հանդիպեցաւ : Գասպար մեծ խոնարհութիւն մ'ըրաւ եւ նախանձու աչքով դիտեց որ Թօլին Ռաքէլի ետեւէն կերթար :

Թօլին մօտեցաւ եւ ըստու Ռաքէլի :

— Երանի թէ Գասպարի տեղ լինէի :

Ռաքէլ զայրացաւ, առանց բան մը ըսելու աճապարանօք քալել ոկսաւ . Թօլին գեռ բան մը ըսել կուզէր եւ Ռաքէլ անկարող էր զայն արզիլելու :

— Աղէկ զիտես Ռաքէլ, թէ ի՞նչ զգացումներ կտածեմ քու վրագ բնաւ յոյս մը չկա՞յ . չե՞մ կրնար քեզ երջանիկ ընել . սրչանի տարիներէ ի վեր կսիրեմ քեզ :

— Թօլին, պարապ տեղը յուսացած ես եւ կյուսաս . անկարելի՞ է, անկարելի՞ :

— Հսել կուզէք թէ հիմա խորհիլ չէ՞ք ուզեր :

— Աչ, ոչ, բնաւ, երբէք յոյս մի՛ ունենաք ըստ Ռաքէլ խօսութեամբ :

Ռաքէլ մօտեցած էր իրենց տանը . եւ ուրախ էր կրանար խօսակցութիւնը. բայց Թօլին կրկին ստիպեց զինքը :

— Օրիո՛րդ, ըստու աղաչաւոր ձայնով, կհաճի՞ք ըսել թէ ի՞նչո՞ւ :

— Քանդի այն զգացումները չունիմ գէպ ի քեզ, որ ունենալու է քեզի հետ ամուսնալ ուզով աղջիկ մը.

— Մէկ բառով, զիս չէ՞ք սիրեր, ուրեմն :

— Չեմ սիրեր, եւ չեմ ալ կրնար :

— Ի՞նչո՞ւ :

Ռաքէլ չէր յուսար որ Թօլին ընէր այս հարցումը, ուստի

— Քանդի . . . բայց չլրացուց, վախնալով որ չտափէն աւելի կը խօսէր, եւ թերեւս ստիպուած պիտի լինէր ձշմարտութիւնը խօսելու :

— Խնդրեմ, ըսէ՛ Ռաքէլ, արդէն այնչափ վշացած եմ մինչեւ հիմա լսածներէս որ, ասկէց աւելի ցաւելու սիրա չմնաց վրաս :

— Լու, չեմ ուզեր, եւ չեմ կրնար սիրել քեզ, քանդի դուն կեանքիդ մէջ նպաստ'կ մը չունիս . ի՞նչ գործ իր գործեռ այս աշխարհին մէջ . սկզբունք մը ուսնիս, կեանքդ ակումբներու, զրուարաններու, զուարձութիւններու եւ ճամբորդութեան մէջ կանցնես . այս կեանքին մէջ կին մը յուզելու եւ զրաւելու ի՞նչ կայ . զրա՞մդ, ո՞հ, ասոր խօսքը մի՛ ընէք, հարուստներ :

— Ուրախ եմ անկեղծութեանդ համար, ըստ Թօլին կեղծ ժպիտով մը . շատ շիտակ ես . բայց իմ կարգի երիտասարդաց ամենէն զէշը չեմ . ուրիշներուն չափ չար ալ չեմ, միաս սարո՞վ :

Ցանկարծ կեցաւ, բարեւեց Օրիորդը եւ մեկնեցաւ : Ռաքէլ եւս աճապարեց, տուն մտաւ եւ շիտակ իր սենեակը ուզլուեցաւ . հոն բազմոցին վրայ ինկաւ եւ մեծ ա՞հ մը քաշեց : Ի՞նչ օր մ'էր յուզմունքներով լեցուն :

Երբ քիչ մը կազզուրուեցաւ, սկսեց խորհիլ ճիշդ այն խիստ զատասատնին վրայ, որով գտատ էր Թօլինը . ինք ի՞նչ էր, ի՞նչ նպատակ ունէր իր կեանքը : Սրտասահման գացած էր եւ Եւրոպայի երեւելի վարպեաներէն երածչտութիւն ուսած էր : Տարիէ մը ի վեր էր որ զարձած էր հայրենիք եւ կիրպէր Առաջին եկեղեցւոյն մէջ . շատ լաւ կվճարէին իրեն : Մինչեւ երկու շաբաթ առաջ իր զիրքէն ու . իր վիճակէն գոհ էր . իր մայրը կօրորուէր սկեկէն երազներով, որ զրեթէ իրականութիւն մ'էր թէ իր զուսարը երածշտական աշխար-

հին մէջ մեծ համբաւ պիտի հանէր եւ շատ գախնիներ քաղեր։ Ռաքէլ ինքն ալ այս փառափրութիւնը ունէր . ի՞նչ կրնար ըլլալ , ի՞նչ ասպարէզ ունէր իր տոջնւը , եթէ ոչ ո եւ է երաժշտի կամ երգիչի մը սովորական ընթացքը։

Կրկին եւ կրկին յիշեց այն խօսքերը որ Քօլինի ուղղած էր , եւ քննեց թէ արդիօք ինք Քօլինէ տարբեր էակ մ'էր . ի՞նք իր կեանքին մէջ մեծ եւ ազնիւ նպատակ մը ունէր : « Ի՞նչ պիտի լներ Յիսուս » : Իր ձայնը մեծ բարերազդութիւն մը եւ զանձ մ'էր . ինքն ալ զիտէր զայդ , ոչ թէ ամրաբտուան փառափրութիւնն զգացումով մը , ալ իրեւ իրողութիւն : Եւ պարտաւոր էր խօսառվանելու . որ մինչեւ տանիւնինդ օր առաջ իր ձայնը իրեն համար գրամ եւ համբաւ շահելու միջոց մ'էր միայն . ասիկա Քօլինին երազած նալատակէն բարձր էր միթէ :

Հետզհատէ խօրհեցաւ , մեղադրեց ինքինքն իր անցեալ աննողատակ կեանքին համար . իր մաքին մէջ զաղափար մը ծագած էր , որ կամաց կամաց նոր կերպարան մը առաւ եւ յատակագիծ մ'եղաւ , որտեց իր մօրը հետ խօսիլ այս նիւթին վրայ աղատաբար : Արդէն իր մօրը հետ խօսած էր այն առաջարկներուն վրայ որ եղած էր , եւ մայրը կապասէր որ աղջիկը օր առաջ ընդունէր անոնցմէ մին եւ սկսէր իր փառաւոր ասպարէզը :

Տիկին Ռունզո խօչոր զեղեցիկ կին մ'էր . կոփէր մտերմական հաւաքումները , բարձր գասու ընկերութեան մէջ որոշ եւ պատուաւոր գիրք մը ունենալ կ'ուզէր , եւ ինքինքն նուիրած էր « իր զաւակաց յաջութեան » , ինչպէս ինքը կըաէր : Իր փոքր զաւակը կուտովիկ , որ Ռաքէլէն տասը տարու պղտիկ էր , այն տարի ընթացաւարտ պիտի ըլլար Գոլէճէն : Ռաքէլի

հայրը , նման Վիրգինէի հօր , կանուխէն մեռած էր , եւ ինքն ալ նման Վիրգինէի , սափակեալ էր մաքասիլ իր մօրը հետ , իր գաղափարաց ըրագործմանը համար . ուստի զնաց իր մօրը եւ այսպէս սկսաւ :

— Մա'յր , որոշած եմ որ այդ խումբին մէջ չմըտնեմ , եւ ասոր համար իրաւացի սկատմառներ ունիմ :

— Շարունակէ աղջիկս , ըստա մայրը :

— Գիտէք որ երկու շաբաթ առաջ ուխտ մը ըրի :

— Պատ . Հենրիկոսսի ուխտը :

— Ոչ մայր , իմ ուխտս . գիտես , մայր , թէ ի՞նչ էր ան :

— Կարծեմ թէ գիտեմ . անշուշտ բոլոր եկեղեցւոյ անգամները աշխատելու են նմանիլ Քրիստոսի եւ հետեւ վիլ անոր , որչափ որ կյարմարի իրենց պարագաներուն . բայց այս ուխտ քու որոշմանդ հետ ի՞նչ յարաբերութիւն ունի , չեմ հասկնար :

— Շատ , եւ ամէն կերպով : Հարցնելէ յետոյ թէ , Յիսուս ի՞նչ պիտի լներ , եւ զիմելէ յետոյ իմաստութեան Ազբերին , ստիպուցցայ խօսավանելու թէ , Յիսուս իմ ըրածս պիտի չընէր :

— Ինչպէս , տանկ ստողարէզի մը մէջ ի՞նչ սխալ բան կաենես :

— Ոչ , չեմ կրնար ըսել թէ սխալ բան մըն է :

— Ուրեմն գատել չէ այդ ուրիշ մարդիկ , որք յոյժ պատուաւոր կերպով այդ ասպարէզին հետեւած են . տանիք այնշափ անպատճէ գործ մը կընեն , որ Յիսուս պիտի չուզեր ընել զայն :

— Մա'յր , ինզինմ , հասկցէք զիս . ոչ զոք կը գատեմ , բնաւ , ո եւ է երգեցիկ կամ երաժիշտ չեմ գատաւ պարտեր . ես միայն իմ ընթացքս կընամ զաւակ . քանի կը քննեմ , կը տեսնեմ թէ Յիսուս ա'լ աւելի բան մը պիտի ընէր :

Տիկին Ռւբենզլո գեռ ինքզինքը կորսնցնել սկսած չէր, գեռ չեր բարկանար : Կը կարծէր թէ Առաջին եկեղեցին մէջ սկսած այս յուզումը պիտի անցնէր շուտով եւ ինքն ալ միջոց պիտի ունենար խորհելու եւ իր յարամար դատած վիճակի մը մէջ գնելու զիտաքէլ : Մանաւանդ կուզէր որ, օր առաջ երթար այդ երաժշտական խումբն հետ, մինչեւ որ սիրտերը, հոգիները հանդարտէին . ուստի բալորովին անպատճառատ էր երբ Ռաքէլ խօսիլ սկսաւ . հետեւաբար խսափւ հարցուց :

— Ուրիշ ի՞նչ :

— Ծառայել աւելի չափով մարդկային այն արարածներուն որոնք շատ պէտք ունին երգի : Մա'յր, հաստատապէս որոշած եմ որ իմ ձայնս գործածեմ նիշդ այն նպատակաւ որ իմ հոգիս գոհացնեմ, խիզճս հանդարտեցնեմ, կուզեմ աւելի բարձր, աւելի վսեմ գործ մը ընել քան թէ հաճեցնել ազնուական ունկնդիրներու խումբ մը, կամ դրամ շահիլ եւ կամ իմ երգելու փառասիրութիւնս յագեցնել : Կուզեմ ընել այնպիսի գործ մը որ երբ հարցնեմ ես ինծի թէ, «արդեօֆ Յիսուս պիտի ընկըր զայս», կարենամ պարզերս պատասխանել «այո՛» . ապա թէ ոչ, չեմ կրնար իմ խիզճս հանդարտեցնել երբ երգեցիկ խումբի մը հետ միանամ :

Ռաքէլ այնպիսի եռանդեամբ եւ ուժգնութեամբ կը խօսէր որ, մայրը յանկարծակիի եկաւ, բարկութենէն կը դուլար . քանի քանի անգամներ փորձեց ընդմիջել իւր ազջիկը . ի վերջոյ պոռաց :

— Անձո՞նի, անհեթեթ գաղափար, յիմա՛ր ես գուն, Ռաքէլ, մոլեռանդ մ ես . ի՞նչ խենթութիւններ կրսես :

— Մափկ ըրէ մայր, աշխարհիս մէջ շատ մը սուրբեր եւ սրբուհներ եկած են եւ ծառայած իրենց տաղանդներով ինչո՞ւ ես ալ չծառայեմ աշխարհի . ես ալ

օժառուած եմ գեղեցիկ ձայնով մը, Աստուած որ պարգեւած է ինծի այս տաղանդը, ինչո՞ւ անով օգտակար չըլլամ աշխարհի : Մա'յր, գուն ինծի սորվեցնել տուիր այս արեսարը որ ես համբաւ շահիմ, զրամ վաստիկմ . բայց զզուանք կզգամ թատրոնի բևմերէն . կսորչիմ այն չափուած, ձեւուած ծափահարութիւններէն, կամչնա՛մ այն համբաւէն : Թո՞ղ համբաւ, զրամ, հարատութիւն, ձայն եւ ամէն բան նուիրուին Տէ՛ՌՈ՛ՋՈ :

— Ո՞հ, իմայ պիտի խենդենամ, ի՞նչ պիտի ընես ուրեմն թշուառ աղջիկ, ըսէ' :

— Որովհետեւ մինչեւ գարուն պայման դրած եմ, պիտի շարունակեմ երգել եկեղեցին մէջ . խակ շարժուան մէջ պիտի երթամ երգել ձերմակ Խաչի ժողովներուն մէջ ի Մայտան :

— Ի՞նչ, ի՞նչ, ի՞նչ ըսիր, վայ ինձ, անշուշտ սիսալ հասկցած եմ . ի՞նչպիսի տեղ մ'է այդ տեղը, ի՞նչպիսի ժողովուրդ մ'է ժողովուրդը, մարդասպանները, գինովները, սրիկայները :

Ռաքէլ սարապիանար եղաւ մօրը խօսքերէն, բոլոր մարմինը կդողար . ելաւ, աղնիւ հասակը բարձրացուց եւ ձամբը վսեմ շեշտ մը առապէս շարունակեց :

— Ատոնց ամէնը գիտեմ, ճիշդ ա'յդ պատճառաւ պիտի երթամ : Պատ. Կրէյ իր տիկնոջ հետ միասեղ կաշխատի հնն երեք շաբաթէ ի վեր . այս առաւօտ լսեցի որ կանոնաւոր երգիչներ չունին եւ եկեղեցիներէն կինդրեն որ երգեմն իրենց երգիչները զրկեն : Վրանի մը ներքեւ կկատարեն պաշտօնը . քաղաքին այն մատին մէջն է որ Քրիստոսի գործը երեսի վրայ ձգուած է . ես պիտի առաջարկեմ օգնել իրենց : Մա'յր, մա'յր, կուզեմ զոհողութիւն մը ընել, ընծայ մը ընել Յիսուսիս : Գիտեմ որ զիս չես հասկնար, բայց կփափաքիմ, կայրիմ, կմրկիմ որ բան մը ընեմ Փրկչիս համար : Մինչեւ հիմայ

Ե՞նչ ըրած ենք Ռէյմոնտի խեղճերուն, թշուառական, լքեալ դասուն համար: Մեր անձնական հանգստութենէն եւ համոյքէն ո՞րչափ զո՞նած ենք օրհնութիւն լինելու մեր շրջանակին մէջ կամ աշխարհի Փրկչին հետեւելու համար: Չէ՞ որ տմէն օր նոյն մեղապարա եւ անօգուտ կեանքն է որ կչարունակենք. հանդէմներ, խաղեր, զուարձութիւններ սարքել եւ ընկղմիլ ամէն տեսակ մութեանց մէջ:

— Քարո՞ղ կուտաս ինծի, ըստ մայրը, մեղմիւ: — Ոչ, ես ինծի քարող կուտամ, զի՞ս միայն կդասապարաեմ, ըստ քաղցրութեամբ:

Եւ նորհալի ձեւով մը խոնարհեցաւ մօրն առջին ու իր սենեւեկը դարձաւ, հասկցած էր թէ անհնար էր որ մայրն իր հաճութիւնը տար: Անմիջապէս ծունը կրկնեց: Ապահովապէս կրնանք ըսկէ թէ Պատ. Հենրիկոսի ժողովուրդը սա երկու շաբթուան միջոցին աւելի կծնրադրէր քան նախակին տասը սարիներու միջոցին:

Երբ իր ազօթքը լմնցուց, գեղեցիկ գէմքը արցունքով սղողուած էր, նստաւ ու տոմսակ մը զրեց Վիրոգինէի եւ զրկեց. յետոյ վար իշաւ եւ մօրը ըստու թէ ինք եւ Վիրոգինէ նոյն իրիկունը Մայտանը պիտի երթան տեսնելու Պատ. Կրէյը եւ իր տիկինը, եւ թէ Վիրոգինէի մօրելքայրը Տոք. Աւէսդ, իրենց պիտի ընկերանայ:

Տիկին Աւէնզո բան մը չըստու, բայց իր խոժոռ դէմքն ու ցուրտ կերպերը որոշ կցուցնէին թէ, երբէք հրաման չունէր, եւ իր որտին դանութիւնը պարզուն կերեւնար:

Իրիկուան ժամը տասն եւ մէկին տակները Տոք թօրն ու Վիրոգինէ երեւցան եւ երեքը մէկտեղ մեկնեցան Ճերմակ Խաչի ժողովներուն:

Մայտանը՝ Ռէյմոնտի հանրածանօթ մէկ շրջանակն էր, երկաթուղեց խանութներուն եւ վաճառանացին

կից. քաղաքին աղասու եւ ամբարիչտ մասը միշտ հնի կոլբար: Լարախաղացներու խումբ մը եւ անշահ խաղացողներ՝ ներկայացումներ կուտային. ամէն կողմը շրջապատուած էր հանրատուններով, զինետուններով եւ խաղաստուններով, աղտոս եւ աժան ճաշարաններով, ամէնքն ալ մէյմէկ դժոխքներ էին. ամէն տեսակ չարագործութեանց որչ մէկը եղած:

Մայտանի ժողովուրդը ուղղելու համար, Առաջին եկեղեցին երբէք հաճած չէր անօրինութիւն մը ընելու կամ նոյն իսկ խորհուրդ մը ընելու. այնչափ կոչտ, այնչափ տղասու, չար, մեղաւոր եւ սարսափելի էին ասոնք որ, եկեղեցին իր փափուկ մասները անսնցման պղծել չէր ուղեր: Եփատիլ խօսելով, այնպէս չէ շատ մը եկեղեցիներու համար, որոնք երբէք հոգ չեն տաշնիր իրենց քթին ներքեւ կործանման զիմով խեղձերու եւ թշուասներու համար:

Այո՛, Մայտանը մաքրելու համար, ուրիշ տկար եկեղեցիներ եւ անհամներ՝ երբեմն ջանքեր ըրած էին, երպիչներ եւ երբեմն կիրակի օրեր, վարժապետներ զլկելով անսնց. խատ քիչ անգամ ալ կիւր քարոզիներ կհանողիապէին: Սակայն Ռէյմոնտի եկեղեցին. անոր կատարեալ եւ սուրբ անդամները ոչի՞նչ ըրած էին, իրենք զիրենք անհանգիստ ըրած չէին այս մասին. մի՛ զուցէ սատանան նեղուէր իր որջին մէջ:

Մեղքի եւ ամբարշտութեան այս կեդրսնին մէջ այն պատուական մարզիկ, Պատ. Կրէյ եւ իր կինը, եկած էին եւ վրան մը լարեւով պաշտօնի ձեռնարկած էին հն: Այդ անձը ձերմակ Խաչի, Ներքին Առաքելութեան խմբին պաշտօնեայն էր, եւ անոր կողմանէ իրիւ Աւէտարանիչ կուղարկուեր:

Գարնան ժամանակներն էր եւ իրիկունները հաձելի էին: Աւետարանիչը քրիստոնեայ ժողովուրդներէ ոգ-

նութիւն խնդրեց եւ առատարար ստացաւ . բայց աղէկ երգիչներ կուզէր եւ շատ երդ . իրաւ է թէ երբեմն առ ան կերթար երգեհնոր զարնելու եւ երգելու . սակայն ատանց ձայները մարդ չէին հրաւիրներ :

Այն իրիկուն երբ վրանը կմանէին՝ երէցինը կրսէր իր ամուսնոյն թէ «այս իրիկուն խիստ քիչ մարդ ներկայ պիտի ըլլայ» . եւ մէկ կողմէն աթուները կշակէր , ու լոյսերը կլասէր :

— Ես ալ անանկ կկարծեմ — ըստ Պատ . Կրէյ , որ արագաշարժ եւ գործունեայ մարդ մ'էր , գեղեցիկ ձայն մը եւ զօրաւոր բազուկներ ունէր . արգէն Մայտանի մարդոց շատերը կճանչնար եւ բարեկամներ շահած էր , եւ յաջողած էր մէկին ալ դարձի բերել , որ եկած էր եւ կօգնէր նստարանները ուղղելու :

Ժամը մէկին ատենաներն էր . Աղէքսանդրեան իր գրասենեակէն տուն դասնալով , Մայտանի վարի կողմէն կանցնէր , երբ երգի անոյշ եւ ներգաշնակ ձայն մը զինքը հոն գամեց . կեցաւ ուշագրութեամբ մտիկ ըրաւ , զարմանալի բան . Օր . Ռաֆէլի ձայնն էր : Ի՞նք , գեռ իր խոճմանքին հետ իր պայքարը լմնցուցած չէր , իր աղօթքին պատասխաննն գեռ չէր ընդունած , որոշման մը չէր կրցած յանգիլ , Միաքը հազար ու մէկ մտածումներով կտանջուէր , մինչեւ հիմայ իր անցուցած կեանքը ու վարքը՝ չէին սափակեր զինքը վճռական եւ անշահախնդիր քայլ մը առնելու : Չէր դիտեր թէ ի՞նչ պիտի ընէ :

— Կեցէ՛ք , ի՞նչ կերգէ արդեօք , Ռաֆէլ Ալեքսանդր հոնս , եւ ի՞նչպէս . քանի մը պատուհաններ կբացուին մտիկ ընելու : Գինեառաներու միոյն մէջ հարբած մը որ կիռուէր եւ կհայիսէր , կեցաւ . ուրիշներ որ պիղը երգի մը յանկերպը կրմռային՝ դուռը ելան . այլք կտեսնուէր թէ , գէտի ի վրանը կդիմէին :

Ճշմարիան ըսելով Ռաֆէլ երբէք այսափի երջանիկ

չէր եղած . այսափի աշխատիւ եւ եռանդեամբ , այսափի գեղեցիկ երբէք չէր երգած Առաջին Եկեղեցւոյ գմբէթ-ներուն ներքեւ : Հրաշալի , հրեշտակային ձայն մ'էր : Մայտանի ամէն կողմ լսեցին դժոխային ժխտները , հայնոյութիւնները , կոփւները եւ խորին լսութիւն մը պատեց . մարդիկ չէին շնչէր , հիանալով մտիկ կընէին : Ի՞նչ էր որ կերպուէր հոն . ի՞նչ կպեղգեղէր Ռաֆէլ . Աղէքսանդրեան դեռ կկենար հոն լսելու ,

Կառաջնորդէ , կառաջնորդէ

Երեն ձեռքովը զիս կուզդէ ,

Սև աշակերտ միշտ գտնուիմ ,

Եւ հետեւող հաւատարիմ :

Երգը՝ այնչափ մաքուր էր , ո'րչափ Մայտանը պիզդ . այնչափ սուրբ էր , որչափ հոն անմաքուր . անասնական , ապուշ , չար , ամբարիշտ մթնոլորտը կաւլուէր , կմաքրուէր երգին իւրաքանչիւր թրթոււմովը եւ կփոխուէր . Կհնչէր եւ ալիքի նման կմանէր այդ մեղապարտ չէնքերուն տակերէն ներս , հոն տեղուանք՝ ուր երբէք աղօթք չէին ըներ , բնաւ Քրիստոսի անունը չէր լսուէր :

Աղէքսանդրեան լսեց որ մարդ մը կըսէր իր ընկերին :

— Քալէ , Կարոլ , քալէ . առաջին անդամն ըլլալով երթանք սա վրանի պաշտօնին . Աստուած իմ , ի՞նչ գեղեցիկ ձայն , ի՞նչ զմայլելի երգ . ասանկ երդ մը լսած ես մինչեւ հիմա . վազէ՛ , երթանք :

Աղէքսանդրեանի վրայ հայիշ աղզեցութիւն մը ունեցաւ երգին յանկերպը . գարձաւ եւ իր առնը կերթար . գեռ տուն չհասած՝ իր որոշումը տուած էր :

Ռաֆէլին ձայնը երկինքէն պատասխի մը պէս կուգար իրեն , սորվեցնելու թէ ի՞նչ կը կամէր Յիսուս որ ընէր ինք :

ԳԼՈՒԽ Դ

թէ որ մէկը կուզէ իմ ետեւէս գալ
թող իր անձը ուրանաց, և ամէն որ իր
խաչը վերցնէ, ու իմ ետեւէս գայ:

Դ. մ. թ. 23:

Զորեքաբթի առաւօտ մէկը. Պատ. Հենրիկոս կաշ-
խատէր իր այն իրիկուան քարոզին պատրաստութեան
համար, և սենեակին մէջ կերթեւեկէր. իր սենեակի
պատրաստութեանէն կերթեւէր երկաթուղիի զործարանին ահա-
զին ծխնելոյզը, և Մայտանի մէջ կանգնուած վրանին
զագաթը:

Քիչ մը յետոյ նստաւ, թուղթի մեծ թերթ մը առաւ
և իր սովորական խոշոր գրերով գրել սկսեց:

Քանի մը բաներ զոր Յիսուս պիտի ըներ երե այս
թեմին հովինն ըլլար:

1. — Ապրել պարզ կեանքով, մէկ կողմէն առանց անպէտ
ժախսերու և միւս կողմէն առանց կծծիութեան:

2. — Քարոզել աներկիւզ կերպով, կեղծաւոր բարեպաշտնե-
րուն, դէմ. առանց նկատելու անոնց հարստութիւնն ու դիրքն:

3. — Աղքատիկ ժողովուրդներուն գործնական կերպով եւ իրա-
կան համակրութիւն ցցնել, ինչպէս նաեւ կրթեալ և հարուստ դա-
սակարգի մարդոց, որոնք ժողովուրդիս մեծ ագոյն մասը կլազմեն:

4. — Անձնուրացութիւն պահանջող և մարդկութեան շատ օգ-
ատակար եղող ձեռնարկութեանց մէջ ներկայացնել զբրիստուս:

5. — Ռէյմոնտի գինետուններւն դէմ պիտի քարոզիմ:

6. — Մայտանի մեջաւոր և թշուառ ժողովրդեան բարեկամ և
ընկեր ըլլալու պիտի ջանամ:

7. — Այս տարի ամսանոց չպիտի երթամ և արձակուրդ (վա-
քանձա) չպիտի ուզեմ. (արդէն առողջ եմ և կրնամ ինքինք-

զրկել այս հաճոյքներէն.) նոյն դրամը գործածելով միմիթարելու
համար աղքատները:

8. — Նաեւ ընել ինչ որ Յիսուս պիտի ընէր եթէ Հենրիկոսի
տեղն ըլլար:

Պատ. Հենրիկոս այս նոր ընթացքին մէջ չմտած
ինքզինքը անբասիր եւ կատարիեալ մարդ մը կկարծէր.
բայց հիմո շատ փախուած էին իր գաղափարները եւ իր
ըմբռնութեաները Յիսուսի ծառայելու եւ դայն իր կեան-
քին մէջ պատկերացնելու մասին. Այս եօթը կէտերը
զոր նշանակած էր վերը, ամէնքն ալ իրեն համար զո-
հողութեան զատ զատ գլուխներ էին. տարիներով ստա-
ցած եւ իրեն արդար իրաւունք համարած սովորութիւն-
ները կձգէր, բաել է:

Աս ընելէն յետոյ կիսորհէր նաեւ թէ, աւելի ինչ
կրնար ընել որ զբրիստոս պատկերացնէր լիտին: Նստաւ
եւ խորհուրդներու մէջ ընկղմեցաւ, մոցած էր քարոզը
զոր պատրաստելու համար կաշխատէր առաւուընէ ի վեր.
Հմեց նաեւ դրան քանի քանի անգամներ զարնուելան
ձայնը: Վերջապէս սպասուհին եկաւ արթնցնել զինք
իր խորհուրդներէն, իմացնելավ թէ հիւր մը եկած էր,
Պատ. Կրէյը:

— Հո՞ս հրամցուր, լսաւ:

Պատ. Կրէյ ողջունելէ յետոյ, իր պատճառը բացատ-
րեց բաելով:

— Եզրացր Հենրիկոս, կիսորդիմ որ ինձի օգնէք.
լսեցիք անշուշա մեր սքանչելի աղօթաժամալով թէ եր-
կուշարթի եւ թէ երէկ զիւեր. Օր. Ռաքէլ ինձմէ շատ
աւելի յաջողութիւն ունեցաւ, անանկ որ, վրանը շատ
պատիկ կուգար:

— Լսեցի եւ շատ ուրախ եղայ, այդ կարգի ժողո-
վուրզը առաջին անգամն է որ կլսէ Օրիորդին երգելը.
զարմանալի չէ որ այդշափ աղդուած են.

— Մեծ քաջալերութիւն մը եղաւ այս գործին մէջ ինձի , բայց այսօր եկայ ձեզմէ խնորդելու որ չնորհք մը ընէք ինձի , այս իրիկուն իմ տեղս քարոզելով . — սառատիկ հարբուխ եղած եմ , եւ ձախոս մարած է : Ձեզի պէս բազմազբազ մարդ մը ձանձրացնել շիտակ չէ անշուշտ , բայց եթէ չէք կրնար , ըսէք համարձակ եւ եռորիշ մը կրանեմ :

— Կցաւիմ , քանզի մեր սովորական աղօթաժողովը պիտի ունենանք այս իրիկուն , բայց անանկ պիտի կարգադրեմ որ կարենամ քարոզել քու տեղդ ալ :

Պատ. Կրէյ շատ չնորհակուլ եղաւ եւ երբ ոտք ելաւ մեկնելու համար , Պատ. Հենրիկոս ըստ :

— Պատուելի , չէք ուզեր որ աղօթք մը ընենք : — Շատ լաւ , ըստ Պատ. Կրէյ :

Երկու պաշտօնեալք եւս ճնրազրեցին , Պատ. Հենրիկոս աղու մը նման աղօթեց եւ Պատ. Կրէյ յարտասուս փղձկեցաւ : Զարմանալի բան մը կերենար ոյս մարդուն վրայ . ինք որ մինչեւ հիմա շատ նեղ շրջանակի մը մէջ սեղմուած մնացած էր եւ լայնցնել ալ չէր ուզեր , նման իրեն պէս շատ մը հովիւներու , այժմ իմաստութիւն եւ զօրութիւն կինոդրէր որ Մայտանի ժողովուրդին կարենար Աւետարանը քարոզել :

Պատ. Կրէյ ոտք ելաւ ձեռքը երկնցաց Պատ. Հենրիկոսի եւ ըստաւ «Աստուած օրհնէ քեզ , վոտան եմ որ հոգին զօրութիւն պիտի առյ քեզ այս գիշեր խօսելու : »

Պատ. Հենրիկոս բան մը չըստ , կարծեռ վասան չէր թէ օգնութիւն պիտի սահանար Հոգին :

Սակայն երբ Ասաջին Եկեղեցին մէջ իր պաշտօնը աւարտելէ յետոյ ժողովասրահը մտաւ , անակնկալ մը կսպասէր իրեն :

Անավոր բազմութիւն մը կար հան . այն երեւելի կիրակին ի վեր . աղօթքի ժողովներուն յաճախողները

մեծապէս աւելցած էին եւ ժողովրդին վրայ նոր հոգի մը եռանդ մը կտևանուէր . մեծ փափոխութիւն մը եկեղեցւոյ կենաց եւ պատմութեան մէջ : Պատ. Հենրիկոս անմիջապէս խօսիլ սկսաւ Պատ. Կրէյի աւետարանչական գործին եւ անոր խնդրանաց վրայ :

— Այս գիշեր հրատիրուած եմ երթալ խօսելու հոն , եւ ձեզի կթողում որոշելու թէ , արդեօք ձեր մէջ չկա՞ն անձնուելիներ որ իմ հետ երթան աշխատելու հոն , եւ մնացեալները սպասեն հոս եւ աղօթեն մեր յաջողութեան համար , որպէս զի Հոգին իր յայանի ներկայութեամբ օրհնէ մեր աշխատութիւնը :

Ծուամը վեց հոգի զատուեցան խումբէն եւ մեկնեցան Պատ. Հենրիկոսի հետ , մինչ միւսները ժողովասրահին մէջ կաղօթէին :

Երբ Մայտանը հասան , վրանը արդէն լեցուած էր . գժուարութեամբ հասան ընմը , որ հազիւ թէ բեմի կրմանէր : Հոն էին Ռաքէլ , Վիրգինէ եւ Գասպար Զէյս :

Ռաքէլ երգելու սկսաւ . ծանուցուեցաւ որ ժողովուրդին ալ կրնար երգել . վրանին մէջ ասել ձգելու տեղ մնացած չէր : Երգը լրացաւ , աշխատաւոր եղբայրներէն մին աղօթք մը մատոյց : Պատ. Կրէյ ներկայացուց զի Պատ. Հենրիկոս , Ասաջին Եկեղեցւոյ հոլիւը :

Հազիւ թէ Պատուելին ոտք ելած էր , ահազին աղմուկ մըն է սկսաւ . գինովներ , անպատիւ կնիկներ , սատամբակներ , վերջապէս խառնիճաղանճ բազմութիւն մը կը պոտար :

— Երգ կուզենք , երգ , երգ :

Սարսափ մը պատեց խեղճ մարդք . արխանը գլուխը ցատկեց , շուարեցաւ մնաց : Որչափ մեծ տարբերութիւն այս ամբոխին եւ իր ազնիւ , կրթեալ եւ մաքուր հագուած ունկնդիրներուն մէջտեղ : Խօսիլ սկսեց , բայց

իսամնակութիւնը երթալով կշատնար : Պատ . Կրէյ մտաւ ամբոխին մէջ . ջանաց հանգարանեցնել , սակայն օդուտ մը չըրաւ : Դուրս եւ ներս աննկարադրելի աղմուկ մը կար : Պատ . Հենրիկոս զարձաւ Ռաքէլի եւ տիուր ժպիտով մը ըստաւ , «Երդ մը կերպէ՞ք , Օրփորդ » : Մինչ Վիրպինէ երգեհոնին առջեւ կտեղաւորուէր , Ռաքէլ սկսեց երգել : Հովիւը յու սահատ վլուխր երկու ձեռաց մէջ առնելով սեղանի մը կաթնեցաւ :

Ենս ասացին առողը լմացուցած չէր , երբ հրաշքի նման խոր լսութիւն մը տիրեց . կատաղիները կակուղան . գեռ մէկ համարը չմնցած ամրողջ Մայտանին վրայ կատարեալ հանգարառութիւն մը կաիրէր , առիւծը հանգարտած եւ ընտանեցած էր , եւ Ռաքէլի ասից ներքեւ կդալարէր . կիրքերը իջած եւ կրակը մարած էր : Բաղզ գատեցէք նուագահանդէններու շատախօս , քննադատող , գժուարահած , եւ անուշաբայր ունկնդիրները այս աղտոտ , զինով , նուաստ եւ պիզդ մարդկային էակներուն հետ , որք կը գողզզան կարտասուեն . զարմանօք եւ ախրութեամբ եւ հիացմամբ համատկուին , երբ այս գեղեցիկ կնոջ երկնային ձայնը կիրթուար եւ անոնց զգացումներուն կհպէր : Պատ . Հենրիկոս երբ զլուխը վերցուց եւ աչքերը բանալով տեսաւ խուժանին այս չափ շուտով փոխութը , աղօտ նշոյլ մը տեսնել կարծեց , թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ընէր եթէ Ռաքէլի տեղն ըլլար : Գասպար Զէյս հմայուած մաիկ կընէր եւ կիարծէր հրեշտակային երդ մը լսել , ընկլմած էր տեսարանին վսեմութեան մէջ : Բայց շատ հեռուն , վրանէն դուրս , կար ուրիշ մարդ մ'ալ , աշխարհիկ երիտասարդ մը , որուն ներկայութիւնը այս վրանին մէջ ամենուն զարմանօք պիտի պատճառէր : Ռոլին Բէյճ այդ կոշտ ու կոսկոտ մարգսց եւ կանանց մէջ սեղմուտծ հեւն ի հեւը կհետեւէր խուժանին զգացումներու հոսանքին , ի՞նքն ալ

հմայուած էր Ռաքէլի մողական գաւաղանին դպչելէն : Երգը լրացաւ , հովիւը կրկին սաք ելաւ , ա՛հա , խաղաղ եւ հանգարտ խուժմը մը . ի՞նչ պիտի ընկր Յիսուս . խօսեցաւ , թէեւ չէր կարձեր որ երբէք պիտի կարենար բա՛ռ մը արտասանելու . — Ով էր այս ժողովուրզ : Անմահ հոգիներու երամ մը . — Ի՞նչ էր քրիստոնէութիւնը : Հրաւէր մը յուղը մեղաւորներուն որ ապաշխարեն , ո՛չ թէ արդարներուն :

— Յիսուս ի՞նչ պիտի խօսէր , ի՞նչ պիտի ըստ . զգաց թէ չկրցաւ լիովին զոհացնել զինքը այս վերջին հարցման մասին , բայց զոհ էր որ գոնէ մասամբ կրցաւ : Երբէք այոչափ համակրութիւն զգացած չէր խուժանին համար . քանի որ կաղաչածնալարէր Աստղին Եկեղեցոյ մէջ տարիէ ի վեր , այս խուժանը ինկատէր ընկերութեան զիրարը . վտանգաւոր , ազտոտ , նեղի՛չ տարր մը : Եկեղեցին երբէք փորձ մը ըրած չէր ասոնք իրենց վիճակէն բարձրացնելու , զանոնք իր ծոցին մէջ առնելու . միշտ զզուանք եւ սասափկ արհամարհանք մը տածած էր անոնց գէմ :

Այս երեկոյ երբ խուժանին հանգէպ կզտնուէր , հարցուց ինքնիրեն , Սրգեօք Յիսուս եւս այսպիսի ամբոխի մը չէր որ կխօսէր , կքարոզէր . իր ժամանակին Եքեալ եւ թշուառ արարածներուն , քահանաներէն եւ փարիսեցիներէն անարգուած մեղաւորներուն : Այժմ կզգար այս խուժանին համար սիրոյ այն հարազատ զգացումը . լաւ նշան մը , որ քարոզիչը հետզնեաէ կմօտենար աշխարհի յաւիտենական կեանքի կեզրոնին : Դիւրին է սիրել մեղաւոր անհատ մը , մանաւանդ երբ համակրելի յատկութիւն մը ունենայ . բայց սիրել մեղաւորներու ամբարիշտ խուժանը , ահա հո՛ս կկայանայ քրիստոնէութիւնը , հո՛ս է Երկնաւոր Վարդապետին հոգին որ կցոլանայ :

Երբ աղօթաժողովը լրացաւ, վրանը արագութեամբ պարզուեցաւ, խաղարանները եւ զինետսւնները խըռանուեցան. աղօթաժողովներու սկզբնաւորութենէն ի վեր տեսնուող անդորրութիւնը ոգեւորութիւն մը ստացաւ: Կարծես թէ մարդիկ զղչացած էին, լեցուեցան այն որ ջերուն եւ գմոխքներուն մէջ եւ շուայտական կեանքը վերականց: Պատ Հենրիկոս եւ իր ընկերները անցան այս ստուանայական կայաններուն առջեւէն ախրութեամբ համակռւած:

— Անոելի՛ տեղ մը. երբէք չէի երեւակայած որ Ծէյմօնա քաղաքը իր սրախն վրայ այսչափ շարաւալից, վտանգաւոր վէրք մը ունի. բնաւ չես կարծեր որ այս քաղաքը քրիստոնեայ քաղաք մը եղած ըլլայ:

— Բա՛րեկամններ, կիարծէ՞ք թէ ու եւ է մէկը կրնայ այս զինետսւններուն անէծքը վերցնել. ինչո՞ւ այս մարդակործան առուատուրին դէմ չմաքարինք. ի՞նչ պիտի ըներ Յիսուս, պիտի լոէ՞ր. այս մահու եւ ոճիրներու պատճանները մնալու եւ շարունակելու համար քուէ պիտի տա՞ր:

Աւելի ինքնիրեն կիսուէր քան իր քոլիններուն, կիշէր թէ ոչ միայն ինք, այլ բոլոր եկեղեցին ալ այս որջերուն հաստատութեանը համար քուէ տուած էր, ի՞նչ պիտի ըներ Յիսուս. Իթէ այսօր այս քաղաքին մէջ ապրէր, այս զինետսւններուն դէմ պիտի չքարոզէ՞ր: Հսկնք թէ այսպէս քարոզել ժողովուրդին հաճելի ըլլար, ըսկնք թէ քրիստոնեայք ատելով հանդերձ այս չարք, իրենց շահուն համար պահանջէին որ թովոտւթիւնը չարունակէ, կամ թէ եկեղեցիին անդամներուն մեծ մասը կալուածներ ունենար հոն, որ իրենց մեծ վարձ բերէր, — ի՞նչ պիտի բնէր, ի՞նչ պիտի խօսէր Յիսուս: Այս է Ծէյմօնաի եկեղեցւոյն եւ քաղաքին վիճակն:

Հետեւալ օրը երբ կիսուէր այս ապօբնաւորու-

թեանց վրայ եւ այն օրուան ժամանակը կկարգար, յանկարծ ուշադրութիւնը զրաւեց յօդուած մը որ զինքը ցնցեց:

Արդէն այս թերթը բալորավին փոխուած էր. խմբագիրը իր կրած վնասները առ ոչինչ գրելով կշարունակէր մեծ մեծ փոփոխութիւններ մացնել իր թերթին մէջ. իր բաժաննրդներէն մեծ մաս մը թերթը ձգած էր. նկատած էին որ այլեւս հոն ոճիրներու մանրամասն պատմութիւնները չէին հրատարակուէր. ոչ ալ գայթական եւ անբարյական զէպքեր աեղ ունէին, ոգելից ըմպելեաց եւ ծխախոտի ծանւեցումներ չկային. նաեւ ուրիշ շատ մը ազգեր ջնջուած էին:

Իր աշխատակիցները, լրաբերները, կոտորագրէին յօդուածները միշտ. եւ ընթերցողք կտեսնէին անոնց մէջ ալ մեծ փոփոխութիւն: Ասոնք՝ քաղաքին մէջ եւ քաղաքէն զուրս պատաւաւոր, զիտուն եւ միեւնոյն ժամանակ քրիստոնեայ համարուած մարդոց անուններն էին, ըսկել է թէ ասոնք պատիւ հիմարէին ժամանակին աշխատակցիլ. ամէն բան որոշ պարզ կերպով անհաջուապէս կներկայացուէր. այն շարթուան միջոցին խմբագրական մը ունէր, որով հրաւէր կկարգար ժողովուրդին որ, թաղականներու, հոգաբարձութեան եւ կրօնական ժողովի ընտրութեան ատեն սակէար ուշադրութեան առնեն, որ մարդիկը յարմար ըլլան իրենց պաշտօնին, ուղիղ եւ հաւատարիմ քրիստոնեայներ, անոնց զիրքը, հարաստութիւնը, եւ ազգեցութիւնը կարեւորութիւն չանի, կըսէր, թող խորհին մարդիկ. անոնց անցեալը եւ ներկայն քննեն եւ առանց ուրիշ զգացման, թող հարցնեն թէ արդեօք Յիսուս քուէ պիտի տա՞ր այդ մարդոց համար:

Այս յօդուածը մեծ ազգեցութիւն յառաջ բերաւ. քիչեր համակրեցան յօդուածին ոգիին, բայց խիստ շատեր

զարբացան . թերթերը կպատճեն կնետէին . սակայն կրկն կկարգացուէր եւ քաղաքը ամէն օր անտենկալ մը կանանէր . խմբաղիրը ճանչցողները չէին հաւատար իրենց կարդացածներուն . աչքերնին կշէին մի գուցէ սիսալ տեսած լինէին . բայց ոչ , սիսալ չէր . մանաւանդ այն օրուան թերթին մէջ ուրիշ անտենկալ մը կար , որ Պատ . Հենրիկոսի ալ զարմանք ազգեց :

«Այս առաւատ Պար . Աղէքսանդրեան , որ երկու թուղիի մեծ ընկերութեան խանութներու աեռուչն էր , իր պատճառաբանեալ հրաժարականը մատայց ընկերութեան Տնօրէն ժողովին : Աղեքսանդրեան մօտերս աեղեկացած էր թէ , ընկերութիւնը անազնիւ գործերու ձեռնարկութիւններ կընէր եւ վերջերս միծ անիրաւութիւն մը կկազմակերպէր վեսաելու փաքրաքանակ վաճառողները անհունապէն :

«Աղէքսանդրեան կառավարութեան դիմելով ինդիրը Ընդհանուր գատախաղին մատուցած է պէտք եղած ապացոյցներով , եւ կառավարութիւնը հարկ տեսած է անմիջապէս միջամտել վերջ տալու այս թշուառական մարդոց շարութեանց :

«Խուզարկութիւնք կը շարունակուին» :

«Աղէքսանդրեան ազնիւ գործ մ'ըրաւ . ուղիղ մարդու եւ քրիստոնէական ազնիւ նկարագրի գործ մ'է . չարտութիւնը չարտութիւն է , անիրաւութիւնը անիրաւութիւն , գործողը ով որ ալ ըլլայ : Մարդը իր դիրքը կողանցուց ընդհանուրի շահուն եւ օգտին համար . բայց երբ խնդիրը համայն պաշտօնէութեան ուղղութեան օրինակ մը ըլլալու վրայ է , պիտի օրհնուին եւ գովուին այս պիտի հակայ անձնաւորութիւններ» :

Պատուելին թերթը ձեռքէն ձգեց եւ ըստ , «Հիմայ երթամ տեսնեմ Աղէքսանդրեանը . ասիկա իր ուխախն հետեւանքն է :

Կինը հարցուց , — կկարծես թէ Յիսուս պիտի ընէր գայդ .

— Այս , անշահուշ , պատասխանեց . եւ ամէն անոնք որ ուխացեալ են , պարտին հասկնալ թէ Յիսուսի ընթացքը ուրիշներու վրայ պիտի չուզգեն , այլ իրենց անձերուն վրայ :

— Բայց ի՞նչ պիտի ըլլայ իր ընտանիքը . խեղճ տիկինը եւ սիրելի Անժէլը :

— Շատ գժուար պիտի լինի . մանաւանդ որ չպիտի հասկնան Աղէքսանդրեանի շարժառիթը . ասիկա ալ իրեն համար ուրիշ խաչ մը պիտի ըլլայ : Պատ . Հենրիկոս զուրս ելաւ եւ Աղէքսանդրեանի տունը գաց . ուշրախ եղաւ եւ տեսաւ որ նոյն ինքն տանտէրը եկաւ գուռը բանալու . երկու մարդիկ մեղմիւ իրարու ձեռք սեղմեցին . Նշանակալից խօսակցութիւն մը անցաւ մէջերնին աւանց բառերու . ոչ երբէք եղած էր ասանկ կատարեալ հասկցողութիւն մը հովիւին եւ իր ժողովուրդին մէջանեղ : Պատուելին հարցուց եւ տեղեկացաւ պարագաներուն , յետոյ իմանալ ուզեց թէ ի՞նչ գործով պիտի զբաղէր :

— Դեռ որոշ բան մը չեմ գիտեր . բայց եթէ պէտք ըլլայ իմ հին արհեստիս պիտի ձեռնարկեմ . հեռագրատան պաշտօնեայ էի ժամանակաւ . կրնամ այդ խոնարհ գիրքը զրաւել կրկն . Աղէքսանդրեան հանգարտութեամբ կը խօսէր , Հովիւը բան մը չուզեց հարցնել իր կնոջ եւ աղջկան վրայ , քանզի գիտէր թէ վարիչը որչափ խորին վիշտ ունէր այդ մասին :

Աղէքսանդրեան շարունակեց .

— Ձեզի ուրիշ բան մը պիտի ըսէի , ան ալ գործառներու մէջ սկսուած գործն է . պիտիմ թէ ընկերութիւնը ընդդիմանար այս քրիստոնէական գործին յառաջդիմութեանը : Ընկերութեան պաշտօնեաներուն

հակասական գործոց մին ալ սա է որ, թէեւ իրենք շատ աշխարհային եւ ամէն կերպով անխիղճ մարդիկ են, բայց թէ՝ քրիստոնեայ աշխատաւորները եւ թէ, քարոզիչները միշտ սիրով կընդունին եւ կքաջալերեն որ գործեն գործաւորաց մէջ : Քանզի երկար գործով հասկըցուած է թէ աւելի շահաւոր է ժուժկալ, ուղղամիտ եւ խղճահար մարդիկ ունինալ, քան արբեցող, սրիկայ եւ անհաւատարիմ գործաւորներ . ուստի կասկած չունիմ որ իմ յաջորդս պիտի քաջալերէ այս սկսուած գործը . ուստի եթէ հնաձիք միշտ ձեր հակողութեան ներքեւ առէք այս գործաւորները . շատ լաւ աղզեցութիւն ունեցաք այդ մարդոց վրայ . յաճախ գացէք եւ տեսէք զանոնք : Զանացէք որ Միլանն Բայդ եւս աշխատի սա գործին համար, եւ միշտ նայի որ թէյլ մատակարարուի կանոնաւորապէս, եւ կարդալու քանի մը թերթեր ունենան գործաւորները :

— Եատ լաւ, ըստ հովիւը, եւ երկուքն ալ ծընթափեցին ալոթելու . յետոյ ձեռքի համակարական սեղմումէ մը վերջ բաժնուեցան :

Առաջին եկեղեցւոյ հովիւը յուղուած եւ ցնցուած էր շաբթուան գէպքերէն : Հետազհետէ կը դօրանար այս հաւատքը իր սրտին մէջ թէ, Յիսուսի նման գործելու գաղափարը մնծ փոխմութիւն պիտի բերէր թէ իր ծուխերուն եւ թէ համայն քաղաքին մէջ, ամէն օր նոր գէպք մը կուգար շեշտելու այդ զգացումը :

Հետեւեալ օրը Քրիստոնեայ Աշխատաւորաց նախագահը եկաւ :

— Զեդ ձանձրացնել չէի ուղեր, ըստ երիտասարդ Յովհաննը, բայց խորհեցայ թէ իմ հովիւը կրնար ինձի օգտակար խրատ մը եւ խորհուրդ մը տալ :

Հովիւը կճանչնար զայն զբեթէ տասը տարիէ ի վեր եւ սիրած էր զինքը իրեւ հաւատարիմ եւ պատ-

ուաւոր երիտասարդ մը . ուստի ըստ, «ուրախ եմ որ եկաք, հրամմեցէք» :

— Ենդիրը այս է որ այժմ անգործ մնացած եմ. անցեալ տարի գպրացէն ընթացաւարտ ըլլալէս ի վեր, Օրագիր թերթին խմբագրութեան մէջ մտայ . անցեալ կիրակի գիշեր երկաթուլոյ կայարանը կողոպատած էր . անօրէնը իննորեց ինձմէ որ երթամ ակլեկագրեմ զայն . ես առարկեցի թէ չէի կրնար կիրակի օր այգաէս ընել . մարզը բարկացաւ եւ ճամբեց զիս : Այժմ եկայ հարցընել թէ, արգեօք սխան բան մը ըրի, շատեր պիտի մեղագրեն զիս այսպիսի փայլուն զիրք մը կորանցնելուս համար . բայց եթէ բոլորովին վրասն ըլլամ թէ ուղիղ գործ մը ըրի, պիտի չցաւիմ բնաւ :

— Անշուշտ, Յովհան շատ լաւ ըրիր . Յիսուս ալ ձիշդ այցպէս պիտի ընէր, այս է իմ հաւատքս :

— Ծնորհակալ եմ, տէր իմ, ըսկով կը մեկնէր Յովհանն, երբ հովիւը ձեռքը անոր ուսին վրայ զնելով ըստ :

— Ի՞նչ պիտի ընեմ այժմ Յովհան :

— Չեմ գիտեր զես . կը խորհիմ ուրիշ քաղաք մը երթալ :

— Ինչո՞ւ Ժամանակը չես փորձեր :

— Չեմ կարծեր որ կարենամ գործ մը զանել հոն . պարագ պաշտօն չունին :

Հովիւը քիչ մը խորհելէն յետոյ աւելցուց, «Երթանք նորմանը տեսնենք թերեւս պատրաստ գործ մը կայ» :

Քիչ յետոյ, Նորման ընդունեց զանոնք . Հովիւը համաստիւ բացարեց գործը :

— Իմ թերթիս մէջ կրնամ գործ մը ճարել քեզի . կուղեմ ունենալ հաւատարիմ լրաբերներ որ կիրակի օրը սուրբ պահեն, եւ մանաւանդ կուղեմ նոր ուղղութիւն մը հաստատել այս լրաբերութեան եւ թղթակցութեան

ճիւղին մէջ, որուն մէջ յուսամ թէ Յովհան օգտակար պիտի լինի:

Եւ անմիջապէս զՅովհան որոշ գործի մը վրայ դրաւ:

Հովհան մեկնեցաւ գոհունակութեան զգացումով մը, որ մարդ կունենայ անգործ մարդու մը գործ գանելով:

Ճանբան խորհեցաւ Միլտոնին հանդիպիլ և բարի յաջողութիւն մազթել իր ձեռնարկութեանց համար. ինչու որ լսած էր թէ կաշխատէր զՔրիստոս դնել իր զբաղմանց և առեւտրական գործոց մէջ:

Սակայն Միլտոն ստիպեց զի՞նքը որ նոտի եւ իր նոր խորհուրդներուն աեղեկահայ:

Պատ. Հենրիկոս ականջներուն չհաւատաց, կարծելով թէ սիալ լսած է:

Միլտոն միշտ բազմազբազ, վերջին ծայր գործնական, սակաւախօս մարդ մ'էր, որ խօսիլ սկսելէ առաջ կիսորհէր թէ, արդեօք արուելիք ժամանակը կարժէ՞ նիւթը:

— Չեղմէ պահել չեմ ուզեր, իմ պատուական հովիւս, թէ այդ ուխտին ներքեւ մանելէս ի վեր որոշած եմ, իմ գործելու եւ ասլրելու կերպերս բոլորալին փոխել: Անցեալ քսան տարւոյ միջոցին այնչափ բաներ ըրած եմ որ, այժմ կտեսնեմ թէ եթէ Յիսուս ըլլար, բնաւ պիտի չընէր: Ասոնք միայն պատիկ բաներ են, բաղդատմամբ անսոց, որ Յիսուս պիտի ընէր եթէ իմ տեղու ըլլար. չըրած բարիքներս, գործած միզքերէս աւելի շատ են. բազմաթիւ զանցառութիւններ ըրած եմ:

— Ի՞նչ է առաջին փոփոխութիւնը որ ըրիր:

— Այն յիշատակելի Կիրակի օրը որ ուխտա ըրի, առաջին մտածումը՝ որ կաթեց մտքիս մէջ, իմ պաշտօնեաներս էին: Երկուշաբթի առաւօտ եկայ հոս եւ հարցուցի ինքնիրենս, «Ի՞նչ պիտի ընէր Յիսուս այս դրագիմներուն, գործաւորներուն, ծառաններուն եւ մանչե-

րուն հետ. արդե՛օք այսչափ տարիներէ ի վեր անսնց հետ իր ունեցած ընթացքին մէջ փոփոխութիւն մը պիտի մացնէր: «Այս», պատոսիսանեցի անմիջապէս. անատեն այս հարցումը եկաւ թէ ի՞նչ կերպով սկսելու էի. որոշեցի հրաւերել զանոնք ամէնը երեքշաբթի իրիկուն հոս եւ խօսիլ հետերնին:

Շատ բարի հետեւանքներ յառաջ եկան այս ժաղովէն, ամէնը չեմ կրնար պատմել. աշխատեցայ այս մարդոց հետ խօսիլ անողէս, ինչպէս կկարծէի թէ Յիսուս պիտի խօսէր: Շատ գժուար գործ մ'էր այս, որուն բնաւ վարժութիւն չունէի եւ անշաշտ շատ սիալներ ալ ըրած եմ. բայց գժուարաւ կրնամ անոր յառաջ բերած ազգեցութիւնը բացարել, զեռ չմնցած տասնեւշինքէ աւելի մարդիկ արտասուել սկսուն: Այսուհետեւ շարունակ կհարցնեմ ինքնիրենս թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ընէր, որչափ կհարցնեմ այնչափ կմզուիմ աւելի մտերիմ եւ սիրալիր յարաբերա թիւն անենալ իմ մարդոցս հետ, որ այսչափ տարիներէ ի վեր աշխատած եւ աքնած են ինձի համար: Ամէն օր նոր բան մը մ'տքս կուզայ — գործի մէջ ունեցած սկզբունքներս հիմնովին բարեկարգելու ձեռնարկած եմ. մինչեւ հիմայ նպատակս իմ շահս միայն էր, այսուհետեւ կջանամ գործել այնպիսի սկզբունքի մը վրայ, որ որիշներուն եւ իմ շահս իր մէջ բավանդակէ, կխսատվանիմ թէ բոլորովին ագէտ եմ բանուոր գասին հետ գործակցութեամբ աշխատելու սկզբունքներուն. այժմ կուսումնասիրեմ որ եւ է աղրիւր որ կրնար լուսաւորել զիս այս մասին: Վերջինը որ ձեռքս անցաւ, է Անգլիացի Տիառա անուն երեւելի ալիւրի գործարանատէրին՝ իր բանուորներուն հետ շահակից եւ աշխատակից լինելու ջանքերն. գիտեք թէ որչափ յաջողեցաւ, գեղեցիկ եւ օգտակար յատակագիծ մ'է. զեռ չեմ կրցած լիովին թափանցել ոգւսին, եւ

որոշման մը յանկիլ . եւ աւելի շիտակը դեռ արժանաւ-
ւորապէս սովորած չեմ Յիսուսի սկզբունքին , բայց
անսէք սա :

Միլան Բայդ զրասեղանին գարակներէն մին քա-
շելով , մէջէն թուղթ մը հանեց :

— Ահա իմ գործելու յատակագիծս , հիմայ եթէ
ուղղելու կէտ մը կայ , հաճեցէք ցուցնել :

«Ի՞նչ պիտի լներ Յիսուս երե Միտոն Բայդի դիրքն
ունենար , իրեւ վաճառական :

1. — Սուուտուրի մէջ պիտի մտնէր , զԱստուած
փառաւորելու եւ ոչ թէ զրամ շահելու համար միայն :

2. — Շահուած դրամը իր ստացուածքը պիտի չնկա-
տէր , այլ իրեւ աւանդ մը , մարդկութեան օգախն գոր-
ծածելու համար :

3. — Իր պաշտօնեայներուն հետ ունեցած յարա-
բերութիւնը պիտի լինէր յոյժ սիրալիր եւ կարեկից .
պիտի նկատէր զանոնք ամէնքն ալ իրը անման հոգիներ .
այս փափաքը իր մէջ դրամ շահելու փափաքէն շատ
աւելի սասափի պիտի ըլլար :

4. — Սիսալ կամ կասկածելի գործ մը պիտի չընէր ,
եւ ամենէն մեծ շահը լինք ընելու նպատակաւ անազնիւ
միջոցներու պիտի չդիմէր :

5. — Մարդասիրութեան , եւ ուրիշներու օդնելու
գաղափարը պիտի ամրէր իր ամէն գործերուն մէջ . անձ-
նասիրութիւն եւ շահամիրութիւն պիտի չունենար :

6. — Այս հիման վրայ պիտի գնէր եւ ձեւէր իր
բոլոր առընչութիւնները , իր պաշտօնեայներուն , գոր-
ծաւորներուն , յաճախորդներուն եւ բոլոր առեւարական
աշխարհի մարդոց հետ , որոց հետ գործ ունենար :

Հովիւը ուշագրութեամբ կարգաց զայս լոին . յիշեց
թէ ինքն ալ ճիշդ նոյն սկզբանքէն դրդեալ , նոյն որո-
շումները ըրած էր :

— Վոտա՞հ ես թէ գործդ պիտի չկաղայ այս որո-
շումները որդեգրելով :

— Այս , սրամիա անձնութիրութիւնը՝ սրամիտ անձ-
նասիրութիւնէն օգտակար եւ իմաստուն է . եթէ իմ գոր-
ծիս մէջ աշխատող մարդիկ իրենց ըրած գործերուն մէջ
շահ ունենալին իմանան եւ համարին թէ իրենք ալ
մասն եւ բաժին ունին թէ շահուն եւ թէ վնասին մէջ ,
եթէ հասկնան թէ իրենց տէրը վստահութիւն ունի վրա-
նին , կյարդէ ու կպատուէ զիրենք , հետեւանքը
աւելի օգտակար չպի՞տի ըլլայ . ես քիչ հոգ եւ մամտուք
պիտի ունենամ , քիչ ծախք պիտի ընեմ . որովհեան
անոնք աւելի աշխատատէր , հաւատարիմ եւ զգուշաւոր
պիտի ըլլան :

Անշուշտ այդպէս է . երանի թէ ամէն ուրիշ առեւ-
տուրի եւ գործի մարդիկ այս ընթացքին հետեւէին
եւ իրենց ընդհանուր կանոն ընէին . Բայց քանի որ աշ-
խարհային եւ ամէն բանին երկարը բարակը չինտուող
մարդոց հետ գործ պիտի ընես , զժուարութեան պիտի
չբախի՞ս անոնց հետ :

— Ատոնց ամէնը խորհած եւ աշքու առած եմ ,

— Զեր ներկայ յատակագծին մէջ կը պարունակո՞ւի
այդ գործակցութիւնը կամ շահակցութիւնը , որ քիչ
առաջ կը սէր :

— Այս , որչափ որ կրցած եմ ըմբանել , գեռ ման-
րամանութիւնները ծշդած չեմ . ես ամէն կերպով
վստահ եմ թէ , եթէ Յիսուս իմ աեզս ըլլար , բոլորովին
անձնուէր պիտի ըլլար եւ ալլոց օգուտը փնտուէր . իր
գործածած բոլոր մարդիկը պիտի սիրէր : Նա իր բո-
լոր գործին նպատակ պիտի գնէր փոխադարձ օգ-
տակարութիւնն , եւ այնպէս պիտի ուղղէր գործը
որ , իրեւ թէ առաջին բանը՝ Ատաւեծոյ թագաւո-
րութիւնը ըլլար . առ ընդհանուր սկզբունքներուն վրա

է որ կդործեմ և կիսորհիմ աւելի կատարելազործել :
Հովիւը՝ երբ վաճառատան սրահներէն կանցնէր,
զարմացաւ այժմէն տեսած փոփոխութեանց վրայ . մար-
դիկը այժմէն փախուած էին և . շատ տարբեր կդանէր
զանոնք երկու շաբաթ տաւաջուան մարդիկներէն . ոչ եր-
գումներ կային , ոչ առաւեր . ոչ ալ յաճախորդները խա-
բելու , համոզելու ծայրայեղ ձեւեր :

Երբ տուն հասաւ բատ . երեցկոնջ . «Երանի թէ Միլ-
տոն շարաւնակէր այս կերպով , անատեն Ռէյմոնտի առա-
ջին քարտզիչը պիտի բլլար :

— Լա՛ւ , բայց եթէ վեսո ընել սկսի , Միլտոն պիտի
շարունակէ՞ , ի՞նչ պիտի ըլլայ նաեւ ուրիշներուն վիճակը
որոնք աշխատժով մը սկսած էին . քիչ ժամանակէն պիտի
չաննձրանայի՞ն , և արդէն սատանան սոսկալի մարտ մը
չէր մզեր այս մարդոց հետ , ի՞նչ պիտի ըլլայ հետեւանքը :
Այս ցաւագին խորհուրդները իր հոգին պաշարեցին :
Ծնկան վրայ եկաւ և աղօթեց որ Հոգին Սուրբ ներ-
քործէ ամէնուն սրախն վրայ և զանոնք զօրացնէ . յե-
տոյ աղօթք ի շրմունս իր քարտզին պատրաստութեան
սկսեց :

Նիւթն էր գինետուններու փակումը . երբէք գինե-
տանց գէմ աւզզակի քարոզած չէր . կլախնար որ մեծ
գմուարութեանց եւ գժուութեանց տեղի պիտի տար .
Եկեղեցին մէջ զօրաւոր տարբ մը կար որ հակառակէր
արմատական փոփոխութեանց :

Ճշմարիա տանջանք մ'եղաւ քարոզին պատրաս-
տութիւնը , սախառւած էր խոստովանիլ-թէ շատերուն
ջիղերուն պիտի գալէք . կրկին կրկին ծնկան վրայ եկաւ
և Աստուծմէ շնորհ և առաջնորդութիւն խնդրեց : Նա-
տերը այդի ունէին , կամ զինին կամ օղին և կամ
աւելի փափկութեամբ խաղողը , քաղցուն կամ չիւը
կծախուէին գինեպաններուն , ի՞նչ պիտի խորհէին ատոնք .

բայց ի՞նչ պիտի ընէր Յիսուս , ի՞նչ պիտի ըսէր Յիսուս ,
այս հարցումները ըրաւ :

Շաբաթ իրիկուն Մայտանի աղօթաժողովը աւելի
յաջող անցաւ . Պատ . Կրէլ խօսեցաւ աւելի հանդարտ եւ
աւելի խելօք ունկնդիմներու . վրանր լեցուած էր , բայց
առջի անդամներուն մխորը չէր լսուէր . խուժանը գունդ
ի գունդ կրիմէր , պատկառանք մը կզգային պաշտօնին
համար . վրանէն գուրս ընդարձակ մաս մ'ալ , մարդ-
կային գլուխներու ալիք մը կար . գինետունք եւ որձա-
րանք բոլորավին պարպատած էին :

Վիրզինէ երգեհնուր կչալէր մինչ Ռաքէլ կերպէր ,

Խնչղէս որ եմ մեղքով լեցուած ,
Խեղմ մեղաւոր ու կորսուած ,
Աչքերս պէպի Փրկչդ ուղղած ,
Գառն Աստուծոյ քեզի կուգամ :

Երբ Պատուելին աղօթելու համար բազուկները տա-
րածեց , զիտեց որ կիներ և մարդիկներ աւելի կրօ-
տենային բեմին , փողոցի մեղաւոր կին մը ձիշդ երգե-
հնոյին քով հասած էր : Վիրզինէ այդ հպարտ աղջիկը ,
առաջին անդամն ըլլալով իր կինացը մէջ , տեսաւ թէ
մեղաւոր կանաւք ի՞նչպէս զարձի կուգային և յանկարծ
Հոգին կծնանէին : Զգեց երգեհնուր , քաղը գնաց և
ձեռքերն իր ափին մէջ տուաւ . միւսը կդողզզար , ծնկան
վրայ եկաւ հեծեծելով և լալով , և զլուխը նստարան-
ներէն մէկուն կոթնցուց . Վիրզինէ եւս նոյնպէս րրու :

Անդին բազմութիւնը կանաց եւ արանց՝ աւելի մօ-
տեցած էր բեմին և լացով , արցունքով կձախակցէր
քարոզչին աղօթքին .

Այդ մարդոց մէջ կտեսնուէր նաեւ գեղեցիկ հագ-
ուած երիտասարդ մը , Բոլին Բէյձ , որ երեւելի զինով

չարագործի մը հետ ծնկան վրայ եկած էր ու եռանդ։
եամբ կ'աղօթէր :

Ռաքէլ կրկին երգեց :

Ինչպէս որ եմ, շատ տանջուած,
Ու բազմաթիւ մեղքով պատած,
Ասդիս անդին միշտ տատանած,
Գառն Աստուծոյ, քեզի կուգամ։

Ինչպէս որ եմ, դուն, Տէր, գիտես,
Եմ մեծ մեղքերըս կը ջնջես.
Ազտոս հոգիս զուտ, կը սրբես,
Գառն Աստուծոյ, քեզի կուգամ։

Զայնը կարձագանգէր ներկայ եղող հարիւրաւոր
սրաերուն մէջ . ամէն շրմունքներ կկրկնէին եւ Մայ-
տանին ցրուած ակումբներուն վրայ կփչէր Հոգին . եւ
կորուսեալ ոչխարաց խումբ մը կդիմէր երկնային փա-
ռախը :

ԳԼՈՒԽ Ե.

Ով որ կուզէ իմ ետեւէս գալ . . . թող
եր խաչը վերցնէ ու իմ ետեւէս գայ,

Գրեթէ կէս զիշեր էր երբ Մայտանի աղօթաժողովը
լրացաւ . Պատ . Կրէյ մնաց մինչեւ առաւօտ, աղօթելով
եւ սրտապնդելով խումբ մը մարզիկներ, որոնք նոր
կեանքի մէջ կմանէին գողգոչուն քայլերով եւ մեծ
պէտք ունէին քարոզչին քաջալերութեան :

Խեղճ մարզիկ կլախնային վրանէն բաժնուելու,
մի՛ գուցէ կրկին փորձութեանց մէջ իյնային . նոր ուժի,
նոր զօրութեան պէտք ունէին, ասոնց մէջ էր Թօլին
Բէյն :

Տոքթ . Ուէսդ, որ իր բազմաթիւ զբաղմանց մէջ
առիթ կզանէր ծառայելու Փրկին, կանոնաւորապէս
կյաճախէր այս ժողովներուն . այս զիշեր ալ եկած էր
եւ իր քեռաղջիկը վիրգինէն տուն առաջնորդեց : Գառ-
պար եւս Ռաքէլի ընկերացաւ . բայց խեղճ մարզը բո-
լորովին յուսախար եւ յուսահատ իր տունը վերագար-
ձաւ :

Իր սէրը առաջարկած էր Ռաքէլի, եւ նա մերծած
էր բացարձակ «ոչ» ով մը . «այս զիշերուան այսչափ
յուզիչ աեսարանէն յետոյ, սրբապղծութիւն, մեղք կհա-
մարիմ, Պարոն, այսպիսի աշխարհային իրերով զբա-
զիլը», ըսկով խստութեամբ :

Արյմօնակի ժողովուրդը նոյն կիրակի օրը յուզմամբ
եւ զարմանոք կխօսէր շաբթուան մի քանի իրողու-

թիւններուն վրայ : Աղէքսանդրեանի խնդիրը կար , որ երկաթուղւոյ ընկերութիւն խարդախութիւնները հրապարակ հանելով կիսյատառակէր զայն , ոչ միայն քաղաքին այլ եւ բոլոր նահանգին մէջ խօսակցութեան նիւթեղած էր :

Եղուարդ Նորմանի իր թերթին մէջ ի գործ զրած փոփոխութիւնները ու եւ է քաղաքական խողոք մը աւելի նիւթ կմատակարարէին :

Ռաֆէլի նման երեւելի երգչի մը , ամէն պատուաւոր առաջարկութիւններ մերժելով Մայտանի մէջ երգելու երթալը՝ իր բարեկամները զարմանաց մէջ թողած էր : Վիրոցնէն պաշտողները , թիկնածուները , ընկերները յուսահատութեամբ կտևնէին որ , նա կարհամարէր իրենց ընկերութիւնը եւ կերթար թալուելու Մայտանի մէկ անշուք վրանին ներքեւ : Բաց ի այս անձանց խնդիրներէն , որոնք երեւելիններն էին ժողովրդին մէջ , տուներու , շուկաներու , ընթերցարաններու մէջ ամէն տեղ նոր նոր իրերու վրայ կիսուէին , փոփոխութիւններ , որ իրենց մօտերը տեղի կունենային :

Գրեթէ հարիւր անձինք իրենք զիրենք նուիրած եւ որոշած էին հարցնել ամէն բանէ առաջ թէ , ի՞նչ կուզէ Յիսուս որ ընեմ , եւ ատք հետեւանօք , չլուսած , չեղած բաներ տեղի կունենային , անսովոր ոգեւորութիւն մը կար քաղաքին մէջ : Ամէնէն անակնկալը Մայտանի աւետարանչական գործն էր . յիսունի չափ անձինք — խուժանին լըզմէն , ժողովրդին լքեալ զիրաէն , զարձի եկած էին իրենց չար ճամբաներէն , ասոնց մէջն էր նաև Ռոլին Բէյն , քաղաքակիրթ եւ հարուստ երիսասարդը :

Առաջին Եկեղեցին հաւաքուեցաւ այն օր , իր հովուին քարոզը լսելու , բայց կնկատէին որ հոս ալ փոփոխութիւն մը կար . հովիւն՝ ա՛լ առջի մարզը չէր , ո՞ւր

էին այն ճարտասանական եւ քերականական տամէն կանոններու վրայ հիսուսած , կմկուած քարոզները . ո՞ւր մնացին այն շարժումները , ձեռքի , ոտքի մարմնոյ ոլորտ մները . քաղաքականութեան ամէն նրբութեամբ համեմուած գրական գեղեցիկ ասութիւնները : Հիմա քարտզ պատրաստելը մոռցած է , կըսէին : Ի՞նչու ամէն ձշմարտութիւն այսչափ պարզութեամբ խօսիլ , առանց խորհելու թէ ո՞վ կցաւի , ո՞վ չցաւիր , ի՞նչու այս գոենիկ աշխարհաբառ , կարծես թէ զիւղացիներու ու վայրենիներու կիսուի . մինչեւ անդամ քանի՛ քանի քերականական սխալներ կընէ . երկի՞նք , լսուա՞ծ բան է միթէ , այսչափ անկրում :

Իրաւ է թէ հովիւը ձգուծ էր հին ճամբան , հին սաստուծարանութիւնը , հին քարոզազիրքերը , ընկերացին վիճաբանութեանց ձանձրակի մանրամասնութիւնները , այն թատերական լարախազացի շարժումները . հիմա կաեմնէր որ ասոնք անպէտ բաներ էին . կրագուցաւէր իր հին կնճուս քարոզները , հին ձեւերը , Յիսուսի պարզ քարոզներուն եւ ձեւերան հետ եւ ամօթմը կղզար իրեն համար :

Սակայն այդ քննադատութիւնները ընողները յուղովրդին մէկ կարգն էր միայն : Այն կարգը , որ իրեն շատ կարեւորութիւն կուտայ , եթէ շաբաթը անգամ մը պատիւ ընէ եկեղեցիին , զինք իր ներկայութեամբ պատուելու , եկեղեցին պարագի դնահատել այս մեծ չնորհքը . քարոզիչը պարագի անձանց փափուկ զգացումները նկատողութեան առնել , ժողովրդը ինք զինքը բարեբազդ համարելու է որ այդպիսի մեծ անձինք կզտնուին իր մէջ . այսչափ միայն կիրակնօրեայ հանգերձի մը պէս վրանին կանեն կրօնքը , քանի մը ժամ , եւ ապա ամէն բան կմոսցուի :

Ոչյումնատ մեծ քաղաք մ'էր . բաց ի քանի մը աւե-

տարածնական յարանուանութիւններէ , բոլոր Քրիստոնեայ կրօնքները ունէին իրենց հետեւողները եւ եկեղեցիները : Արհեսանները ծաղկած էին , առուտուրը բանուկ , կերպոն տեղ մ'էր : Գոյէճը օրհնութիւն մը եղած էր հան . ամէն ոք կզգար կրթութեան եւ դասախարակութեան օգուարը : Աղջկանց դաստիարակութիւնն եւս լիովին գնահատուած էր . Երեւելի էին իր պարտէղները եւ այգիները . խաղողն ամէն պատուական տեսակիներով առատարար կըբանուէր : Ուշյանափ տանափկինները մեծ համբաւ կըայելէին օղիի , զինիի եւ ուրիշ ամէն տեսակ ողելից ըմպելիներու պատրաստութեան մասին , ամէն տեսակ համեմներով խառնելով գոյնզգոյն կներկէին , չկար անուշանոտ ծաղիկ մը , որուն՝ զինիին եւ օղիին վրայ ընելիք յատկութիւնը չգիտնային :

Սակայն ժամանակէ մը ի վեր ուրիշ մօտա մ'ալ ելած էր . զօնեաք , ամէր , բօմ , գարեջուր եւ չզիտեմ ինչ տեսակ զժոխալուր անուններով գեղեցիկ , հրապուրիչ ձեւերով եւ շիշերով ոգելից ըմպելեաց նոր տեսակ մ'ալ մտած էր : Երիտասարդք եւ երիտասարդուհիք շատ կափրէին այս նորելուկ տեսակները , զիրար կհարկէին եւ կպատուէին ասոնցմով :

Բայց միայն ասոնցմով չէին գոհացած . խաղողին քաղցուէն մաս մը անուշեղիններ , բանզակներ եւայլն շինելու պահելէ վերջ , մնացածէն մաս մ'ալ կզատէին զինւոյ համար , ուրիշ մաս մ'ալ կծախէին , քաղաքին զինեպանները շատ շահաւոր կերպով կդուէին եւ իրենք ալ իրենց կարգին շահ ընելու համար սրիբթօյով եւ ուրիշ արբեցուցիչ նիւթերով խառնելով նոր նոր թոյներ կպատրաստէին , եւ ասոնք իբրեւ թէ քիչ գոլով , Գաղզիական , Գերմանական եւ Յունական ամէն տեսակ ըմպելիներ մեծ քանակութեամբ կվաճառէին :

Գործաւոր եւ աղքատ դասը ահոելի կերպով քայ-

քայուած էր . իրիկունները գեռ տուն չգացած խումբ խումբ կերթային արրենալու եւ ամեն տեսակ զուարծութեանց մէջ ընկղմնելու : Ժամերով իրենց ընտանիքը եւ զաւտիները կապատէին անոնց դարձին , սակայն ի զուր . խիստ ուշ ատեն կերթային : Եւ սակայն այս բան մը չէր , ընտանիքին հօր ապականեալ կեանքը կազդէր զաւակներուն եւ մօր վրայ , որ կանացի սեռին ամէն փափկութիւնները մոռնալով իրենք ալ կերթային արբենալու , եւ ահա կոկէր ընտանեկան սուրբ յարկին աւերումը , Քրիստոնէական կեանքին խորտակումը եւ զաւակներու թշուառութիւնը :

Ուշյանափ ժողովուրդը կբաջալերէր այս վիճակը : Եկեղեցին անդամներէն սմանք ունէին խանութներ որք գինեառուն էին . կրնային ուրիշ արհեստաւորներու վարձել , բայց զինետան չափ մեծ վարձ չէր ըերէր : Մայտանը ասոնց կերպոնն էր :

Մնչուշտ զարման մը պէտք էր այս վիճակին փոփոխութեան համար , աս ալ ամէն մարդ զիտէր թէ ի՞նչ էր . նախ այս զինետանց փակումը , եւ երկրորդ ողելից ըմպելեաց ընտանեկան ընդանակներէ վտարուիլը :

Առաջին միջոցն՝ էր ընտրել այնպիսի վատահելի անձեր որ չզործածէին ողելից ըմպելիներ , ըլլային կարող մարդիկ , եւ անդամակցէին թաղապետական ժողովին . աս ալ շատ դժուար էր . կարգ մը անձինք իրենց մենաշնորհ ըրած էին ալս պաշտօնները եւ ուզանին կընէին , կատնէին կծախէին . Ժամովուրդին մեծ մասը համակիր էր ասոնց , քանզի իրենց շահաւոր էր :

Երկրորդ միջոցն՝ էր ընտանեկան կեանքի վերակազմութիւնը , ձգելով այն հին Պապինական սովորութիւնները , որչափ ալ արմատացած ըլլային :

Այս յիշատակելի Կիրակի օրը Պատ . Հենրիկոս ճիշդ այս կէտը շօշափեց , ուղղակի քարոզեց ողելից ըմպել - 124 — ՔՐԻՍՏ. ՀԱՂԱՊԵՏԻՎԻՆԸ

եաց գործածութեան եւ անոնց վաճառման դէմ—ընտանեկան շրջանակներէ ողելից ըմպելիները վտարել, տուները անոնց հոտեն եւ աղտեղութիւններէն մաքրել, գինեառունները զոցել եւ նորերը բացուելուն բնաւ հրաման չտալ :

Ի՞նչ ըստւ, ի՞նչ զօրաւոր պատճառներ յառաջ բերաւ, ճարտասանական ի՞նչ բացատրութիւններ գործածեց . բնաւ, պարզ կերպով աս հարցումը ըրաւ թէ, եթէ Յիսուս մեր տեղը լլլար, ի՞նչ պիտի ըներ :

Քրիստոնեայ անհատներուն, Քրիստոնեայ ընտանիքներուն եւ Քրիստոնեայ եկեղեցիներուն ահաւոր թշնամին՝ սատանան ինքն է, եւ սատանային զօրաւորագոյն միջոցը որով ամէն տեղ կմտնէ եւ կփորձէ, ըմպելիներն են, որոշեցէք ատոնք վտարելու, վոնտելու ձեր տուններէն, խանութներէն, փողոցներէն եւ շուկաներէն եւ քաղաքէն, ան ատեն Աստուծոյ Հոգին եւ Բանը աւելի շուտ պիտի ազգեն ձեր վրայ, եւ ձեր կեանքը աւելի պիտի նմանի Փրկչին կեանքին :

Ընտրեցէք այնպիսի մարդիկ որ Քրիստոնեայ եկեղեցին եւ Քրիստոսը ներկայացնեն իրենց կեանքով : Թող անոնց միջոցաւ ամէն դիմում ըլլան կառավարութեան, որ այս անէծքը վերցուի մեր քաղաքին վրայէն : Ժամանակն է որ ընտրուին այս պաշտօնեայները . ձեր քուէները խորհրդով տուէք, հարցուցէք ամէն բանէ առաջ թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ, եւ որո՞ւ համար քուէ պիտի տար : Դադրեցուցէք այս ոճիները, մարդագաղանութիւնները, շուայտութիւնները, էրիկ կնկան իրարմէ զատուիլը, անբարոյականութիւնը, զոցեցէք այդ գժոխային որջերը . խորհեցէք միշտ թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ . կրեցէք նոյն նեղութիւնը որ Յիսուս կրեց երբ Խաչը շալկած Գողգոթայէն վեր կելէր : Աղէքսանդրեան Փորձութեան լեռնէն շուտ իջաւ .

առէք գուշք ալ ձեր խաչերը եւ նմանեցէք Յիսուսին : Վստահ էր մարդը որ իր խօսքերը անպատճ պիտի չմնային . այն ուխտացեալիներուն նոր խումբը՝ կդործէր խմորի նման, ժողովրդին մէջ :

Մինչ քարոզիչը կիսուէր, չատ քոյրեր եւ եղբայրներ աղնիւ որոշումներու յանգած էին, նոյն օրէն նմանելու Յիսուսի, նոյն օրէն բարեկարգելու ընտանեկան սուրբ յարկը :

Պաշտօնը լրանալէն յետոյ Պատ. Հենրիկոս ժողովարանը մտաւ . այս երրորդ կիրակին ըլլալով, գարձեալ իննդրած էր որ, անոնք՝ որ կուղէին զիրենք այս ուխտին ներքեւ գնել, միւս սենեակը անցնէին . այս ժողովը կարեւոր պէտք մը եղած էր հիմայ : Երկու հարիւէն աւելի ժողոված էին այս անգամ, բայց Գասպար բացակայ էր . խնդրեց որ Միլանն աղօթէ : Հոգին Սուրբ կրկին իջաւ եւ մլրաեց ամէնը երկնային հուրով . ի՞նչպէս ապրած էին մինչեւ հիմայ առանց Հոգիին :

Շատեր աղօթեցին եռանդուն կերպով, խորհրդակցեցան եւ քաջալերեցին զիրաք :

Պատ. Հենրիկոսի ընկերակցեցաւ Գոլէճի տնօրէնը Տոնալտ Մարշ : « Այսօր որոշման մը եկայ Պատուելի, ըստւ, այսօր գտայ իմ խաչս, որչափ ալ ծանր ըլլայ այն, ուրախութեամբ պիտի տանիմ : Զեր քարոզը դրդեց զիս ի գործ գնելու այժմ այն բանը որ կիորհէի եւ կերկնէի . Այս ուխտը ընելէս ի վեր շատ անդամ կհարցնէի ես ինծի թէ, Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ իմ տեղս . ես իմ խիղճն հանդարտեցնել աշխատած էի լսելով թէ « պիտի ընէր ինչպէս որ ես կընեմ — Գոլէճի մէջ իմ պաշտօնիս առօրեայ գործերը վարել, Փիլիսոփայութեան եւ բարոյագիտութեան դասերը աւանդել — բայց երբէք չէի ուզեր հեռին երթալ, թէ նա ուրիշ բաներ ալ պիտի ընէր : Այս բաներն ալ իմ չուզած, զզուանք եւ ձանձ-

բոյթ զգացած բաներս են . թէեւ իմ բոլոր հոգիովև ատեմ, սակայն պիտի աշխատիմ ընելու . հասկցա՞ք արդեօք թէ ինչ ըսել կուզեմ :

— Այս, այս, ատիկա ճիշդ իմ ալ խաչս պիտի ըլլայ :

— Պատուելի՛, դու եւ ես, եւ մեզի հետ նաեւ աղքին բոլոր ուսումնականները, քաշուած ենք աշխարհն եւ աշխարհային գործերէ եւ ինքինքնիս միայն մեր գործին առւած ենք . հետզհետէ կզգամ թէ որչափ մեծ սիմալ մ'է որ կընենք . եթէ ուսումնական եւ գրագէտ անձինք մաս ունենային ազգային ընտրութեանց մէջ, եթէ լրենք ալ մաքառէին որ արժանաւոր մարդիկ ընտրուէին, միշտ, քաղաքին վիճակը այսչափ գէշ չէր ըլլար . ես ինքնս որոշած եմ որ ինչ որ ալ ըլլայ մեր վարժապեսներուն աջակցութեամբ մտնեմ [այս գործերուն մէջ եւ ամէն ջանք եւ ճիգ ի գործ դնեմ որ անարժան մարդիկ ժողովի անդամ չընտրուին :

Իբրեւ հաւատարիմ հպատակ եւ իբրեւ բարի քաղաքացի այս է բոլոր քրիստոնեայներու պարտքը . Յիսուս ինքն եւս այսպէս պիտի ընէր :

Պիտի շարունակեմ լսիկ խաղաղիկ իմ փիլիսոփայութեան դասս, բայց պիտի մանեմ այս պայքարին մէջ . ձայնս եւ բոլոր աղջանդս պիտի չխնայեմ» :

— Տէրը օրհնէ քեզ, Մարշ, եւ քու վարժապետներդ որ իրական եւ աեւական ազգեցութիւն ունենաք այս ընտրութեան մէջ :

Անշուշտ Յիսուս իմաստութիւն պիտի տայ ձեզ որ կարենաք իրեն նման գործել խոհեմութեամբ եւ յաջողաւթեամբ :

Հետեւեալ օրը կրկին միացան եւ խորհրդակցութիւններ կատարեցին ըլլալիք ընտրութեան կերպին վրայ : Յիսուս գացին տեսնելու շատ մը ուրիշ բարի

վկայեալ անհնաւորութիւններ եւ ուրիշ յարանուանութեանց հոգաբարձուաց ժողովները, երեւելինները, հոգեւորականները, եւ առաջնորդները :

Կերեւէր թէ Ասաւուած կօրհնէր այս սկզբնաւորութիւնը, քանզի ամէնքն ալ համամիա էին որ, արժանաւոր մարդիկներ անցնէին հիմակուաններուն տեղ :

Նոյն ուրբաթ օր ընտրութեանց նախնատկան ժողովը գումարուեցաւ . պիտի ընտրուէր քաղաքին թաղապետական ժողովը :

Ժամանակը հետեւեալ օրը խմբադրականով մը կընէր այս ժողովին նկարագրութիւնը :

« Ուէյմօնտ քաղաքին պատմութեան մէջ մեծ Դարպալուխ մը լացուեցաւ երէկ » : Սրտասովոր բազմութիւն մը ներկայ էր, քաղաքին ազնիւ զաստկարգէն ընտրազաց մեծ խումբ մը, հակոռակ ամէն տարւոյ ընտրազաց ժողովին որ միշտ զաս մը շահախնդիր մարդոց իրաւունքը դարձած էր : Հաւտարիմ հապատկաց եւ բարի քաղաքացիներու մրութիւնն էր . մեծ մեծ մարդիկ, երեւելի անձնաւորութիւնք պատուած էին ժողովը . զարմանալի էր տեսնել որ ամէն տարւոյ սովորական խարդախ ընտրազները չէին ճանչնար այս պատկառելիք անձերը, եւ ամէն ժողովրդեան եւ աղջի հոյակապ ներկայացացները՝ ապաշ կրթած իրարուկնացնէին թէ ո՞վ են այս անսալոր մարդիկը : Հոն կզանուէին բոլոր Առաջնորդները, Աւագերէցները, Երէցները, Աւետարանական եկեղեցեաց հովիւները, Պատշենրիկոս, Պատշ. Կրէյ, Գոլէճի բոլոր Բրօքէտօրները, Վարժապետները եւ Տնօրէնը, Աղէքսանդրեան, վաճառական զասու փալուն զարդերը եւ արհեստաւորաց արժանաւոր զլուխները, վերջապէս, բարի քաղաքացեաց ամբողջութիւնը :

Տնօրէն Մարշ ատենաբանութիւն մը ըրաւ, շեշտե-

լով թէ ինչպիսի մարդիկ պարտին ընարուիլ . թուեց մինչեւ ցարդ գործուած զեղծումները , եւ հրաւէր կարդաց հաւատարիմ եւ արդարասէր անհամներ ընարելու : Անմիջապէս պատուաւոր անձերէ յանձնաժողով մը կազմուեցաւ , ընտրելեաց ցուցակ մը պատրաստելու . այս ցուցակին վրայ կատարուեցաւ քուէարկութիւնը եւ ի մեծ յուսահատութիւն , տեսնուեցաւ որ հին ջոջերէն մէկն ալ չէր ընարուած . ասոր վրայ մեծ շփոթութիւն մը հանել ուզեցին որ ընարութիւնը բեկանեն , առարկելով թէ ապօրինաւոր կերպով ի գործ զրուած էր , եւ առաջարկելով որ հիները ընարուին կրկին :

« Սյէմ խողիրը կնորկայացուի բոլոր քաղաքին , արժան է որ բարի քաղաքայիներու ընդհանրութիւնը միահամուս աս որոշման գայ թէ այլ եւս վերջ արուելու է զեղծմանց . եւ չնչին , հարբած , խարդախ մարդիկ գործէ ետ քաշուին , տեղի տալով աղնիւ , անշահանդիր եւ ամէն կերպով բարի վկայեալ մարդոց :

Ժամանակը մինչեւ վերջը պիտի հարուածէ այս կաշառաբեկները , այս գինեպահները , մարդասպահներու որջը , եւ գողակիցները : Ծնորհիւ կառավարութեան այդպիսիներու վերջին վայրկեանը հնչած է , թող ի գործ հրամային բոլոր արժանաւոր մարդիկ » :

Ծնորէն Մարշ երբ կարդաց Ժամանակի այս խմբագրականը , շատ չնորհակալ եղաւ Աստուծոյ որ Նորմանի նման ուղիղ խմբագիր մը կրանուէր ճշմարտութեան դատին պաշտպան :

Գիտէր որ այս արդար լեզուն շատերուն կծու պիտի գար , եւ իր յաճախորդներէն մաս մ'ալ ասով պիտի կորսնցնէր , բայց , Յիսուս ինչ պիտի ըներ . այս հարցման պատասխանը այս էր թէ , « Ուրիշ կերպ չէր կրնար ընել , միայն այսպէս կրնար ընել » : Ուէմօնտի բոլոր ուրիշ թերթերը եւ հանդէմները մեծաւ

մասամբ կաշառուած , ժամանակի հակառակ կգրէին : Այսպէս , Տնօրէն Մարշ այն օրէն սկսեալ փոխեց ընթացքը եւ սկսեց գործոն դեր մը ունենալ ազգային ամէն գործոց մէջ . իրեն հետեւեցան նաեւ իր վարժապետները , եւ նոր ու զօրաւոր տարր մը մտաւ հանրային գործոց կարգադրութեան մէջ :

Մայտանի գործը շատ քաջալերական էր , Թաքէլ եւ Վիրդինէ ամէն իրիկուն կերթային , հրաշքի գարը անցած չէր . թերահաւատներ երթալ եւ տեսնելու էին Մայտանի մէջ տեղի ունեցած փոփոխութիւնը . անկեալ մարդկութիւնն էր որ կիանգնէր . կոչտ , անսամնական , ապուշ եւ արքեցած գանն էր որ կարթնար եւ ուզիղ ճամբուն մէջ կմտնէր . այս լքուած մոոցուած թշուառներն էին որ զարձի կուգային եւ Քրիստոսի հետեւողներ կրլային , գողգոծուն քայլերով կքալէին Յիսուսի լուսաւոր հետքերուն վրային : Դազարտոին նման յարութիւն առած էին եւ գերեզմանէն գուրս կելլէին : Մեծ , շատ մեծ միխթարութիւն էր այս երկու նորատի Օրիորդներուն :

Բոլին ամէն ժողովի կշարունակէր , որոշ կերպով կերեւէր թէ իր կեանքին մէջ նոր փոփոխութիւն մը մտած էր , զարմանալի կերպով հանդարտած էր . մոոցած էր իր հին չար ընկերները եւ աշխարհային բարեկամները , վերջին մեաք բարով մը ըսած էր ամէնաւն : Նոր պայքար մ'էր որ կրկին այսու Մայտանին մէջ . կրկին զօրութիւններ , չարն ու բարին դէմ առ դէմ կուգային հոն : Հոգին Սուրբ իր գերմարդկային զօրութեամբ կգործէր զինետուններու եւ անսնց պաշտպաններուն դէմ . որք չէին ուզեր իրենց գերիները շուտով ձեռքէ հանել : Եթէ Քրիստոնեայ ժողովուրդը իրապէս հասկնար այս գինեստուններուն , հանրատուն-

Ներուն եւ սրճարաններուն հաստցած վեասը , բոպէ մը պիտի չտատամաէր կարուկ վճռով մը ջնջելու ընտրական հին ոճիրը , բայց վճռական կէտը զեռ հասած չէր : Ռաքէլ , Վիրգինէ եւ Պատ . Կրէյ շատ անդամ կիսորհէին եւ կաղօթէին : Պատ . Կրէյ երբեմն զիւրութեամբ գլուխը շարժելով կըուէր , «Կվախնամ թէ անոնցմէ շատերը ետ պիտի երթան . Եզիպատափ սախն ու սիսորը գեռ ամէնուն փափաքելի է . քանի որ այդ որջերը հոգ կկենան , քանի որ այդ ծուզակները լարուած են , անհնարին է որ այս հոգեւոր մանուկները մէջը չիյնան , Աստուած իմ , մինչեւ հ՞րս պիտի թողուո որ հազարաւորներ փախն , հա ին գաւաթի մը եւ շիշի մը մէջ » :

Շաբաթ կէս օրէն յետոյ , յետինքի ժամանակները , երբ Վիրգինէ տունէն գուրա կելլէր որ երթայ Ռաքէլը գանէ միատեղ խորհրդակցելու եւ աղօթելու , փառաւոր կառք մը կեցաւ իրենց տան առջեւ . իր աղնուական ընկերուհիներէն երեք Օրիորդներ եկած էին հրաւիրելու զինքը որ հանդէսի մը երթային :

— Ո՞ւր ես Վիրգինէ , բնաւ երեւցած չունիս , մայրապե՞տ եղար , ի՞նչ եղար , այշափ մոռնա՞լ քու հին ընկերներդ , շիտակը բնաւ չէինք յուսար , ըստւ , Օրիորդներէն մին , իր փառուկ ձեռքով մեղմ հարուած մը տաւով Վիրգինէի ուսին :

Վիրգինէ քիչ մը շփոթեցաւ , յետոյ ազատօրէն ըստւ թէ ի՞նչ գործով կպատէր :

— Վայ , վայ , վայ , ըստւ միւսը , մեղք չէ՞ ժամանակիդ , տաղանդիդ եւ զիրքիդ : Եղբայրդ ալ կերեւի զիսէ հանած ես . ան ալ իր հին բարեկամները մոռցեր է , եւ ամէն անդամ որ մասնց հանդիսի կաշխատի եղեր զանոնք համոզելու որ թողուն այդ մեղապարա կեանքը » , ըստւ ուրիշ մը :

Բայց երբարդը , որ նկատած էր թէ շատ հաճելի

ապաւորութիւն չէին ըներ ասոնք Վիրգինէի վրայ , ըստւ :

— Աղջիկներ . իրաւունք չունիք քննադատելու այս ազնիւ ընկերը , թերեւս իրաւ հետաքրքրութեան արժանի բաներ են այդ Մայտանի արարածները , ես կառաջարկեմ որ պատիւ մը ընենք այս բարեկամին եւ երթանք տեսնելու իր գործերը . կուզե՞ս մեղ հոն տանիլ Վիրգինէ :

Վիրգինէ զղջաց որ քիչ մը կանուխ պատրաստուած չէր երթալու եւ այս անհաճոյ ընկերներուն հանդիպած էր , եւ խորհելով թէ աստոնց վրայ հաճելի տպաւորութիւն մը պիտի չընէ հոն երթալը , մերժեց . սակայն միւսները թախանձեցին եւ ստիպեցին զինքը : Յանկարծ նոր խորհուրդ մը ծագեցաւ մտքին մէջ . աս Օրիորդները քնաւ տեսած չէին թշուառութիւնը եւ մեղքը այնչափ մօտէն , եթէ այսօր անհէր տանէր զիրինք հոն , անշուշտ օգտակար պիտի ըլլար ապագային համար . ուստի ելաւ կառքին մէջ նոտաւ :

— Իմ հրամանիս ներքեւ պիտի մնաք , ուր որ ուզելու հոն պիտի տանիմ ձեզ :

Կառքը սկսաւ քալել . Օրիորդները զգուշացան թեթեւ խօսակցութիւններէ , քանի կմօտենային Մայտանին , այնչափ զգուանք կզգալին . Վիրգինէ վարդուած էր այն գարշահոտութիւններուն եւ մխորին , բայց Օրիորդները անվարժ էին . իրենց անուշանոս թաշկինակները քթերնաւ տարին . աղտօն տուները , անինամ եւ ողորմելի հանդերձներով կանայք ու մարզիկ , անոնց ախտուր , շատ անդամ սպառնական զէմքերը գող կաղզէին իրենց : Նոր բան մէր Մայտանի համար այս փառաւոր կառքը , այնչափ կիրթ եւ ձաշակաւոր հազուած Օրիորդներով . տեսան թէ փոխանակ իրենք զՄայտան եւ իւր ժողովուրդը զիտելու , իրենք ամէն կողմէն զիտութեան

առարկայ մը եղած էին . երթալով իրենց երկիւղն ու զգուանքը կաւելնար :

— Ա՞ն , կաղաչեմ , ետ երթանք , ես կդանիմ այս տեղերէն , ըստ , առաջին անգամ խօսով Օրիորդը :

Նոյն միջոցին երեւելի խաղարան-գինետունի մը առջեւ հասած էին . փողոցը նեղ էր , եւ խոնուած . յանկարծ , ներսէն , տատանելով և չորս կողմը զարնուելով կին մը ելաւ , գինով , խոպոտ ձայնով մը , սարսափելի վիճակի մը մէջ , անանկ պոռալով կերպէր ,

«Խնչպէս որ եմ մեղքով լցուած»,

որ իր հիմակուան վիճակին ալ շատ յարմար կուգար Վիրագինէ ճանչցաւ զայն . ասիկա՝ այն աղջիկն էր որ այն իրիկուն դարձի եկածէր և Վիրպինէ եւս քովը ծնրադրելով աղօթած էր անոր համար : Աս որ տեսաւ Վիրպինէ , այլայլեցաւ , աչքերը միժնցան : «Կեցի՛ր , գոչեց կառապանին , եւ ցատկեց վար իջաւ կառքէն . գնաց մտաւ թշուառ կնկան թեւը , եւ պոռաց ֆլօ՛րա , ֆլօ՛րա , ի՞նչ է այս : Գինովը սարսափահանար գողալ ոկսեց . կառքին մէջի Օրիորդներուն ապչութիւնը՝ գինովին ապչութեան կհաւասարէր . իրենց աչքերուն չէին հաւատար . Վիրագինէ այսչափ խոնարհած , գինովի մը եւ անպատիւ կնկան մը թեւը մտած : »

Վիրպինէ հնասկնար անոնց կայքէն , դէմքէն թէ ի՞նչ զգացումներու մէջ էին , եւ գեռ անոնք բան մը չըսած , ի՞նքը ինպից անոնցմէ որ երթան , իրեն չսպասեն :

Կառապանը ձիերը մարակեց եւ Վիրպինէ . մինակ մնաց , իր բեռան հետ :

ԳԼՈՒԽ Զ.

Խնչու որ ես եկայ մարդը իր հօրմէն զատելու , ու աղջիկը իր մօրմէն , ու հարսը իր կեռուքէն , եւ մարդուն թշնամիները իր ընտանիքը պիտի ըլլան :

Արդ Աստուծոյ նմանող եղիք , սիրելի զաւակներու պէս , եւ սիրով վարուեցէք , ինչպէս որ Քրիստոս ալ մեզ սիրեց :

Երբ Վիրպինէ կառքէն ցատկելով վար իջաւ , չէր գիտէր թէ ի՞նչ պիտի ընէր , ի՞նք պարզապէս անձ մը տեսած էր , որ ժամանակ մը լաւագոյն կեանքը սակաւ ի՞նչ ճաշակելէ յետոյ այժմ կրկին ամօթի եւ մահուան անդունդը կոլորէր , գեռ ոյզ մեղաւորուհին թեւին չդպած , հարցում մը միան ըրաւ ի՞նքնիրեն , ի՞նչ պիտի ըներ Յիսուս . այս հարցումը ընելը՝ նման ուրիշներու , իրեն սովորութիւն ըրած էր :

Երբ մինակ մնաց , իր չուրջը նոյեցաւ անգամ մը . բաղմութիւն մը ժողոված էր . անոնց դէմքերը համակշռական էին , ամէնքն ալ արինարբու եւ գաղանային մարդիկ չէին : Հոգին Սուրբ շատերը կակզացուցած էր :

— Ո՞ւր կմնակի այս աղջիկը , ըստ :

Աչ ոք պատասխանեց . խորին լուսթիւն մը կարեւէր . մէկէն իր միտքը եկաւ որ գինետան դժոխքին քովերը պիքացող այս անմահ հոգին տուն ունենալու չէր . ի՞նչ ընէր ուրեմն :

Յանկարծ աղջիկը իր թեւը աղատեց Վիրպինէի թեւերէն եւ սաստիկ հարուած մը տուաւ , որ քիչ մնաց Վիրպինէ պիտի իյնար :

— Ինծի մի՛ դպչիր , ձգէ՛ զիս , փախի՛ր ինձմէ , թող որ զժոխաք երթամ , ես ան տեղին արժանի եմ , տե՛ս սատանան , որ ինձ կապասէ , ըսաւ , պոռալով եւ մատովլը զինհետանը ցոյց տալով :

Ամբոխը ծիծաղեցաւ . Վիրոգինէ դէսի աղջիկը մօտեցաւ եւ դրկից մէջքէն :

— Ֆլորա՛ , ինծի հետ եկո՛ւր , դու զժոխքին չես վերաբերիր , դու Յիսուսին ես . նա պիտի փրկէ քեզ , եկո՛ւր :

Աղջիկը լաց մը փրցուց , Վիրոգինէն տեսնելով . քիչ մը զգասացած , խելքը զլուխը եկած էր :

Վիրոգինէ կջանար մխիթարելու զայն , արցունքները սրբելով :

Ցիշեց թէ մօսերը կրնակէր Պատ . Կրէյ , խորհեցաւ որ հոն տանի յանձնէ , մինչեւ որ զգասանայ եւ ինք որոշէ անոր համար մնայուն տեղ մը :

Ցցուցին Պատուելիին տունը . առաւ Ֆլորան եւ քաշքալով տարաւ հոն , սակայն իմեծ ցաւ , իմացաւ որ հոն չեն Պատուելին եւ իր Տիկինը , եւ յայտնի չէր թէ ե՞րբ կուգային : Փողոցը մնաց , ի՞նչ ընէր եւ ուր տանէր : Ֆլորա ինկած էր զետինը եւ զլուխը շեմիրէն մէկուն կոմնցնելով կուլար :

Յանկարծ զաղափար մը եկաւ իր միաքը , փոխանակ Պատուելիին տունը կամ Անկելանոց մը յանձնելու , իրենց տունը տանէր չէր ըլլար , Յիսուռ ի՞նչ պիտի լներ :

— Ֆլորա , ելիք , իմ հետո մեր առնը պիտի երթանք , կառք մը պիտի բոնեմ հիմա սա անկիւնէն , ըսաւ :

Ուրախացաւ որ Ֆլորա ընդդիմութիւն չըրաւ . երբ կառք կը հեծնէին , մեծ բազմութիւն մը կիւնար զիրենք զիտելու . կիսորհին այս զարմանալի իրոզութեան վրայ . հարուստ եւ բարեկիրթ աղջիկ մը ի՞նչպէս կրնայ

զինով եւ զէշ աղջկան մը թեւը մանել , զայն զրկել եւ իր հետ տառնիլ :

Տիկին Բէյճ տունն էր . երբ Վիրոգինէի ձայնը լսեց սրանը ելաւ . հոն տեսաւ Վիրոգինէն ֆլորայի թեւը մտած :

— Մեծ մա՛յր , ըսաւ , Մայտանի բարեկամներէս մէկը բերի հետա , խեղճը մեծ նեղութեան մէջ առանց տունի մնացած էր . ժամանակ մը հոգ պիտի տանիմ իրեն :

Տիկինը ապշութեամբ զիտեց Վիրոգինէն եւ Ֆլորան ու յեառյ ծաղրական եւ խիստ կերպով մը , — Ասիկա քու բարեկամներէդ մէ՛կն է ըսի՛ր , ըսաւ :

Վիրոգինէ շատ ցաւ եւ զայրոյթ զկաց , բայց լիշելով Ցիսուսի համար ըստած այն խօսքը թէ « բարեկամ մաքուսորաց » էր , եւ խորհելով որ Յիսուս ալ ասանկ կընէր , հաստատուն ձայնով մը ըսաւ . « Այո , Տիկին , բարեկամներէս մին է » :

— Գիտե՞ս թէ ինչպիսի վատ եւ անարգ աղջիկ մ'է , ըսաւ Տիկինը , բարկութենէն ինքիրմէ ելած :

— Վատ , լաւ զիտեմ , ընկեցիկ մ'է , թշուառական մ'է , պէտք չունիք զայդ ինձ ըսելու , Զենէ շատ լաւ կճանչնամ , հիմայ զինով ալ է , բայց նաեւ Սստոծոյ մէկ զաւակն է . տեսայ զինքը որ ծնկան վրայ եկած կապաշխարէր եւ կալօթէր , ահասյ նաեւ որ գժոխքը իր ահաելի ճիրանները երկարած զինքը բռնել կջանար . եւ շնորհիւ Փրկչիս , կղթամ թէ զանիկայ փրկելու եմ անկէց : Մա՛յր , մենք Քրիստոնեայ կկոչենք ինքիրմէնիս , ահա աղքատ , կորսուած էակ մը , առանց տունի , առանց բարեկամի , որ կորսուելու վրայ է . ուսափ ներս բերի զանիկայ որ պահեմ հոս մեր տան մէջ եւ խնամեմ :

Տիկին Բէյճ յոտից ցզուլս գրգռուած , բարկութե-

նէն ի՞նքզինքը կորոյս . — Վիրգինէ՛ Վիրգինէ՛, այդ բանը ընելու չես . հիւանդանոց մը զրկէ՛ կամ ուրիշ մէշ կու մը տունը դիր , աւելօքը վճարենք , բայց ոչ հոս . մեր պատիւը եւ համբաւը պիտի աւրուի . երկիր ի՞նչ կըսէ մարդուն , երբ լսեն թէ այսպիսի աղջիկ մը բռներ մեր տունը առեր ենք : Մեզի պէս հարուստ եւ աղնուաշկան մարդիկ խորհելու են թէ ուրիշները ի՞նչ կըսեն . մեր պատուոյն կծե՞ն :

Ի՞նչ ըսեմ այն մոլեսանդ հովիւին որ մեր աղջիկները եւ աղաքները զլիէ կհանէ :

— Մայր , Ձեզի անհաճոյ եղած բաները ընել չեմ ուզեր եւ մինչեւ հիմա ալ ըրած չեմ . սակայն Ֆլորան այս իրիկուն հոս պիտի պահեմ , մեր տանը մէջ , եւ երբ պէտք համարիմ , վաղը , միւս օրը եւ աւելի օրեր հոս պիտի մնայ :

— Լա՛ւ , մեղքը վիզդ , ես պատասխանատու չեմ կրնար ըլլալ աս տան վրայ գալիք անպատութիւններուն եւ ուրիշ ծանր հետեւանքներուն համար : Միեւնոյն տան յարկին ներքեւ չեմ կրնար ասանկ թշուառական — . . .

Վիրգինէ շիողուց որ խօսքը լրացնէ :

— Մա՛յր , ըսաւ , աս տունը իմս է , որչափ ատեն որ ուզես եւ հաճիս , նաեւ քո՛ւ տունդ է . բայց այս բանին մէջ պիտի ընեմ այնպէս , ինչպէս որ Յիսուս պիտի ըներ եթէ ըլլար իմ տեղս : Ազնուական համարուած մարդիկ ինչ ալ ըսեն , պիտի կրեմ անարտունջ . հարուստները եւ աղնուականները Աստուածս չեն . աս խեղճ՝ կորսուած հոգիին քով ազնուականաց բամբասանքները արժէք մը չունին :

— Ուրեմն ես հոս չեմ կրնար մնալ . բայց խորհէ որ հարբած , աւրուած աղջկան մը համար մեծ մայրդ տունէն վոնտեցիր , ըսաւ , Տիկինը եւ յետոյ բարկութեամբ գնաց :

Ֆլորան յանձնեց սպասուհիներուն որ ինամեն զայն . խեղճը քիչ մնաց որ անդունդը պիտի ձգուէր կրկին . Վիրգինէի եւ մամին խօսակցութեան ժամանակը կդողդղար . այն աստիճան պինդ բոնած էր Վիրգինէի թեւը , որ կարծես թէ երկաթէ մամուլով կսեղմուէր :

Ճաշի ժամանակ Վիրգինէ եւ եղբայրը միայնակ էին . մամը ձգած գացած էր տունէն : Հոգ չունէին թէ թշուառ պիտի ըլլար , քանզի շատ հարուստ էր մամը , եւ միեւնոյն ժամանակ առողջ եւ զօրաւոր : Ծովեղերքի կողմերը քոյրեր ունէր որոց քով կերթար ամէն տարի քանի մը անգամ . այժմ եւս հնո գացած ըլլալու էր . բայց կցաւէին որ այս կերպով վշտացած բաժնուեցաւ իրենցմէ :

Վիրգինէ հարցուց Բօլինի թէ արդեօք սխալ բան մը ըրած էր :

— Ոչ , սիրելիս , ըսաւ Բօլին , բնաւ կրէք , բայց կրկին ցաւալի է անոր բաժանումը : Միակ չնորհը որ կրնայիր ընել այդ ընկեցիկ աղջկան , այս էր , եւ Յիսուս ալ ասկէ տարբեր բան մը չպիտի ընէր :

Վիրգինէ անհնարին ուրախութեան մէջ էր եղբօրը փոփոխութեանն համար , կտեսնէր որ այս աշխարհիկ երիտասարդին սիրար ուզիղ էր Աստուծոյ հետ . իրաւ էր որ այս աղան Քրիստոսով նոր արարած մը եղած էր :

Տոքթոր Ուէսդ եկաւ այն իրիկուն , քննելու աղջկը . իր տկարութիւնը ցքիի աղջեցութիւնն էր . խեղճնենալու աստիճան խմած էր , պէտք եղած բանը հանդարտ եւ ուշագիր խնամք մ'էր , եւ համակրութիւն :

Գեղեցիկ սենեակի մը մէջ պակած էր , պատին վրայ կար Յիսուսի պատկերը , որուն ոտքը կիյնար Մարիամ Մագդաղինացին , մեծ մեղաւորուհին : Ժամերով կդիտէր զմայլմամբ այս պատկերը որ այնչափ սերտիւ

Կնմանէր իր վիճակին : Վիրգինէ ինքն ալ շատ կարէր այս պատկերը եւ մեծ յարգ ունէր իր քոլ :

Անդին Պատ. կրէյ եւ իր կինը ցաւալի բողէներ կանցնէին Մայտանին մէջ , փորձութիւնը այնչափ մեծ էր որ , դարձի և կողնէրէն ումանք շուտով կիյնային ի մեծ ցաւ եւ յուսահատութիւն բարի սրաերու :

Առաջին եկեղեցին կիրակնօրեայ պաշտօնէն վերջ ուխտացեալները նորէն միացան ժողովարանին մէջ . ամէնքն ալ ներկայ էին բաց ի Գասպար Զէյսէ . ասոնց մէջ միութեան եւ համակրութեան սուրբ կապ մը հասաւատուած էր . իրենց գժուարութիւնները կրերէին հոն եւ իրարու խորհուրդ կհարցնէին :

Ժամանակի խմբագիրը իր թերթին խնդիրը բանաւով , ըսաւ ,

— Երեք չաբաթէ ի վեր խմբագրական ահազին վեստուց ներքեւ ինկած եմ . իմնոր լնիւացքով , ժամանակ՝ բոլորովին նոր շաւզի մը մէջ մտաւ , ի՞նչ պիտի ըներ Յիսոս եթէ երեք թերթ մը հասաւարակէր , ի՞նչ պիտի տպէր , ի՞նչ չպիտի տպէր : Աս հարցման իրեւ պատասխան , դազրեցուցի տմէն կառկածելի , դայթակլական եւ սուտ ու փուտ լուրերու եւ յօդուածներու հրատարակութիւնը . ակայ բացէ ի բաց մաքառիլ ոգելից ըմպելեաց եւ ամէն տեսակ զեղծմանց գէմ . վստահ եմ թէ պիտի յաջողիմ ցուցնելու աշխարհը որ հոսար է զուտ Քրիստոնէական սկզբանց վրայ հիմնեալ թերթ մը հրատարակել . այս նպատակին յաջողութեան համար իմ բոլոր ստացուածքս պիտի զոհեմ : Սակայն պէտք է որ Ռէյմոնափ բոլոր Քրիստոնեայնները միանան այսպիսի ազնիւ դորձի մը յառաջացմանը համար եւ սստար հանդիսանան ժամանակին կհաւատամ թէ Քրիստոնեայ ելբայրներու համերաշխութեան կոչում ընելու իրաւունք ունիմ :

Վիրգինէ խորունկ մտածմանց մէջ թաղուած էր մինչ խմբագիրը կխօսէր . երբ լոեց , հարցուց .

— Համերաշխութիւն ըսելով ի՞նչ ըսել կուզէք :

— Էսել կուզեմ թէ Ռէյմոնափ Քրիստոնեայ հասարակութիւնը , մանաւանդ անոնք՝ որ հանդիսաւորապէս Քրիստոսի նուիրած են իրենց անձը , պէտք են քաջալերել թերթը , իրենց բաժանորդագլութեամբ և ծանուցումներով (ոկիչամ) . եթէ ո՛չ բնական է որ սպառին իմ միջոցներս :

— Էսել է թէ , ըսաւ Վիրգինէ , Քրիստոնեայ Գուէճի մը նման , Քրիստոնեայ օրաթերթ մ'ալ՝ յաջողութեան իրեւ պայման մեծ դրամագլուխի տէր լինելու է իր ծախքերը գոցելու համար :

— Ճիշդ այդ ըսել կուզէի . կուզեմ այնպիսի դիրքի մը մէջ զնել օրաթերթը որ առատապէս պարունակէ կրօնական , բարոյական , գիտական , և ընտանեկան ամէն տեսակ օգտակար և չինիչ նիւթեր . ունենամ Քրիստոնեայ և գիտուն անձնաւորութիւններէ բաղկացեալ խմբագրական կարող մարմին մը , բայց այս գաղափարը իրականացնելու համար դրամի մեծ պէտք կայ : Վստահ եմ որ ուղիղ կերպով կառավարուած թերթ մը՝ տպելով մի՛այն այնպիսի նիւթեր որ կվայլէ Քրիստոսի նուիրուած թերթի մը , վլույն պիտի յաջողի և շահ ալ արտադրէ . սակայն այս փայլուն ծրագրին յաջողութեան համար դրամի կուզէ :

— Որչափ պէտք պիտի ըլլայ կկարծէք , ըսաւ , Վիրգինէ , հանդարսութեամբ :

Եղուարդ նորման ուշագրութեամբ դիտեց զայն . Կճանչնար զայն մինչ պղտիկ աղջիկ մ'էր կիրակնօրեայ գպրոցին մէջ , և իր հօրը հետ ալ առեւտրական շատ մը գործեր ըրած էր :

— Կկարծեմ որ , ըսաւ , Վիրգինէի ուղելով , Ռէյմոնդունք 7*

մօնտի նման քաղաքի մը մէջ , իմ առաջարկած ծրագրովս թերթ մը հաստատելու համար կէս միլիոն թալերը բաւ պիտի ըլլայ » :

Սակայն այս ըստ ատեն , ձայնը կդողար և երեսը խորշումած էր :

— Ուրեմն , ըստ , պարզ բան մը ըսելու պէս , ես պատրաստ եմ այդ գումարը ձեր տրամադրութեան ներքեւ դնել , պայմանաւոր շարունակէք ճիշդ այն պէս , ինչպէս որ սկսած էք :

— Փա՛ռք քեզ , Տէր , գոչեց Պատ . Հենրիկոս :

Եգուարդ Նորման՝ շատ տժգոյն էր , ներկայ եղող ները՝ լոռութեամբ Վիրգինէի կնայէին :

— Սիրելի բարեկամներ , ըստ , Վիրգինէ տկար ձայնով մը , ձեր մէջէն ոչ ոք թող գովէ և փառաւորէ զիս իրրե թէ մեծ առատաձեռնութիւն մը ցոյց տուած և մարդասիրական հսկայ գործ մը ըրած ըլլամ : Վերջին օրերս խորին կերպով համոզուեցայ վերջապէս , որ այն դրամը՝ զոր իմս կկոչէի , իմս չէ եղեր , այլ Աստուծոյ . ես լոկ մատակարար մ' եմ . եթէ տեսնեմ օգտակար կերպ մը և անոր համար իր դրամը գործածեմ , չեմ ուղեր որ ուրիշները գովեն և չնորհաւորեն զիս իմ մատակարարութեանս մէջ հաւատարիմ ըլլալուս համար : Շատ անդամ խորհած էի թէ ինչպէս կրնայի Անոր փառացը համար գործածել : Խնդիրը սա է թէ երբ ապագային մէջ սկսինք մեր պայքարը գինելաճառութեան դէմ , շատ պէտք պիտի ունենանք Ժամանակի նման թերթի մը աջակցութեան : Գիտէք թէ Քրիստոնեայ համարուած միւս բոլոր թերթերը՝ արբեցութեան շահասակներու կողմանէ վարձուած են : Քանի որ այդ գինեառունները կմնան , Մայտանի մէջ ծփացող և մահուան շուքի ձորին մէջ մոլորեալ հոգիները փրկել անկարելի պիտի ըլլայ : Ի՞նչ կրնայ ընել Պատ . Կրէյ իր

հոգեւոր ժողովներովը , քանի որ իր ունկնդիրները արբեցող են միշտ , և ամէն անկիւնի գլուխ անոնց համար ծուղակներ լարուած են :

«Պէտք է որ զուտ Քրիստոնեայ թերթ մը ունենանք պէտք է որ ժամանակ ապրի . ես վատահ եմ Պարոն Նորմանի . իր ծրագիրը լիովին ուսումնասիրած չեմ , բայց գիտեմ թէ կարող է աւելի լայնցնել շրջանակը և աւելի ընդարձակել ազգեցութիւնը : Չեմ կրնար հաւատալ որ , Քրիստոնեայ խմբագիրներ ոչ - Քրիստոնեայ խմբագիրներէ ստորին լինին որ և է կերպով : Այսպէս Աստուծոյ այս դրամն յատկացնելով ասանկ վսեմ նպատակի մը համար , սրտիս խորերէն համոզուած եմ թէ Յիսուս եւս այսպէս պիտի լներ : Եթէ կրնանք շարունակել այսպիսի թերթ մը յաջողութեամբ գոնէտ տարի մը , ուրախ պիտի ըլլամ որ այս գումարը ազնիւ գործի մը համար գործածուեցաւ : Իմ վրաս մի՛ խորհիք . իմ այս խոստումս վսեմ բան մը մի՛ նկատէք , ի՞նչ ըրած եմ Աստուծոյ դրամը այսչափ տարիներ , միայն իմ հաճոյքներս և փափաքներս գոհացնելու համար գործածած եմ : Կիփափաքիմ որ մնացեալովը դարմանեմ իմ կենացս հին սխալները և Աստուծմէ գողցած դրամս իրեն վերադարձնեմ : Այս է ահա իմ այժմու գաղափարս . և կհաւատամ որ Յիսուս եւս այնպէս պիտի լներ : »

Ժողովարահին վրայ Աստուծային ներկայութեան շունչը կիչէր . ժամանակ մը բոլորն ալ լուեցին . հովիւը ոտք եւած էր և ապշութեամբ ու հիացմամբ կդիտէր այն ժողովը . իր միտքը տասն և ինը դար հեռուները սաւառնած էր , դէպի թէ Քրիստոնէական Առաջին դարը , յորում աշակերտեալք մէկ սիրա մէկ հոգի կկրէին : Հիմա ևս , հոս , բոլորին մէջ եղբայրական համերաշխութեան զարմանալի զգացում մը ծնած էր , որուն նմանը Ռէյմոնտի Առաջին եկեղեցին երբէք տեսած չէր :

Ե՞րբ իր ժողովուրդին անհամները այսչափ մօտեցած և իրարու շահերը խորհած ու պաշտպանած էին, ե՞րբ եկեղեցին անդամները այսչափ կարեկից գտնուած էին իրարու . դեռ այս փոքրիկ խումբը իր ճամբան Յիսուսի շաւիղներուն վրայ չձեւած . Ամէն ոք իր որտին մէջ տաք շունչ մը կզգաք , որ Հոգիին շունչն էր անշուշտ , և որ զիրենք իրարու մօտ կրերէք : Եթէ հոն ներկայ եղողներէն ու է մէկուն հարցուէք թէ , — «Ի՞նչ էր այս եղբայրակցութիւնը և ի՞նչպէս կմեկնուէք այն հուրը որ հոգիներուն մէջ կեռաք» — , թերեւս սապէս պիտի ըսէք : «Եթէ ես իմ ուխտիս հետեւանոք ու է դժբաղդութեան մը հանդիպիմ , կամ վնաս մը կրեմ այս աշխարհի մէջ , կրնամ վստահիլ հոս , այս սենեակին մէջ ներկայ եղող և իմ հետո ուխտ ընող սա միւս Քրիստոնեայ ընկերներուն գործնական համակրութեանը և իրական օգնութեանը . անոնց , որ ուխտեցին իմ հետո հետեւիլ սա կանոնին թէ , Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ»:

Ասոնց ամէնը Սուրբ Հոգւոյն անմիջական ներկայութեան նշանակ էին : Աւնէք այժմ եւս , նոյն այն ազդեցութիւնը , որ նախկին աշակերտաց օրով կներշընչէր Յիսուսի վրայ այն աստիճան վստահութիւն որ անոնք քաջարար և ուրախութեամբ կդիմագրաւէին ամէն տեսակ կորուստներու և նոյն իսկ Մարտիրոսութեան :

Դեռ իրարմէ չղատուած ուրիշ մէկ քանիներ եւս իրենց վիճակը յայտնեցին Եղուարդ Նորմանի նման , Երիտասարդներէն ումանք պատմեցին թէ իրենց նոր ուխտին բերմամբ իրեն գործը կորսնցուցած էին : Աղէքսանդրեան կարճ կերպով ըստ թէ , Ընդհանուր Գատախազը խոստացած էր խիստ շուտով նկատողութեան առնել Երկաթուղիի ընկերութեան անիրաւութեան գործը : Այժմ իր հին գործը , այսինքն հեռագրատան

մէջ պաշտօն մը ձեռք ձգած էր : Նկատելի էր որ իր առջի գործը ձգելէն ի վեր , ո՛չ իր կինը ո՛չ ալ աղջիկը , աղօթքի ժողովներու մէջ երեւցած չէին . ինք միայն կհասկնար ծանրութիւնը այն խաչին՝ որ կրելու վիճակած էր . իր ընտանիքը չէր հասկնար ու չէր կրնար գնահատել վմեմ շարժառիթներն ու աղնիւ նպատակը :

Բայց ներկայներէն շատերն ալ կկրէին այդ նոյն Խաչը . ասոնք ա'յնպիսի փափուկ կէտեր էին , որ չէին կրնար որոշակի ըսուիլ կամ հրապարակուիլ :

Հովիւը սակայն , իր հովուական փորձառութեամբ դիտէք և կհասկնար թէ այս ուխտին պատճառաւ ընտանեաց անդամներու մէջ ո՛չափ հակառակութիւններ , ատելութիւններ և թշնամութիւններ մտած էին : Իրաւ որ յարմար կուգար այն խօսքը թէ , «Մարդուն թշնամին իր ընտանիքը պիտի ըլլայ» , երբ ոմանք բռնեն Յիսուսի օրէնքը և ուղիներ չհնազանդին : Յիսուս կենաց մեծ բաժանողն է : Մարդիկ՝ կամ քայելու են Անոր զուզընքաց , և կամ հակառակ :

Այս Կիրակնօրեայ Ժողովին հետեւեալ շաբաթը՝ Ռէյմօնտի համար յուզման և ոգեւորութեան ժամանակ մ'էք :

Ծնարութեանց շաբաթն էր այս :

Գոլէճի Տնօրէնը Տոնալտ Մարշ , իր խոստման հաւատարիմ , առաւ իր խաչը և կրեց զայն առնաբար . սակայն որչափ դժուարութեամբ ձգեց իր այն խաղաղիկ և հանդարտիկ միայնութիւնը . դողով ու սարսուռով , հեծութեամբ և արցունքներով մտաւ ասպարէզ : Քրիստոսի սիրոյն համար այդ շաբթուան մէջ իր կրած անձկութիւնները շատ աւելի էին , քան թէ բոլոր կենացը մէջ տեսած զործերը : Գոլէճի Բրօֆէսորներէն ոմանք եւս իրեն կընկերակցէին . ասոնց քաշած տառա-

պանքն ալ իրենց Տնօրէնին կրածներէն պակաս չէին . ասոնք ալ Քրիստոսի սիրոյն համար զոհած էին իրենց խաղաղութիւնը :

Հովիւն եւս նոյն նեղութեանց տակ կհեծէր . գինեմոներու , գինեսէրներու , գինեպաններու դէմ մարտնչել , ո՞հ , որչափ սարսափելի էր . նոր կղգային այդ Խաչին ծանրութիւնը :

Երբոր Շաբաթը՝ ընտրութեան օրն , հասաւ , յուզումը իր գագաթնակէտը հասած էր : Փորձ մ'եղաւ բոլոր գինետունները մէկանց գոյելու . մասսամբ յաջողեցան , սակայն գինեսէրները ամէն տաենէ աւելի հարբեցան : Մայտանը մանաւանդ կեռար ու կծփար , և իր բոլոր տպեղութիւնները , աղտոտութիւնները ի հանդէս կդնէր :

Պատ. Կրէյ այս միջոցին իր ժողովները անընդհատ շարտւնակեց մեծ յաջողութեամբ : Երբ շաբաթը հասաւ , յուզումը աւելի ընդհանրացած էր . ստանան կատաղի պայքար մը կմզէր Ս. Հոգւոյն դէմ . ժողովները աւելի յուսալից կլիմէին և անմահ հոգիներու խումբ մը փրկութեան փարախը կդիմէր :

Մայտանի մարդոց կատաղութիւնը կաւելնար և փորձիչը տեսնելով որ անուղղակի կերպով յարձակիլը օգուտ չէր ըներ , ուղղակի յարձակեցաւ . բացէ ի բաց կսպառնային . և անդամ մը Պատ. Կրէյի և իր ընկերներուն վրայ քարեր , կոտրած շիշեր , երկաթի կորոներ և ամէն տեսակ անպիտան բաներ նետեցին . ոստիկանները հասան և փոքրիկ խումբը անվաս աղատեցաւ :

Այն Շաբաթ իրիկուն Պատ. Կրէյ քիչ մը տատամսեցաւ ալօթքի ժողովը ընելու , սակայն գործելու պարզ կանոն մը ունէր այս մարդը և երբէք չէր շեղեր . կղգար թէ իր պարտքն էր չլքանել գործը , ուստի իր խումբով Մայտանը փութաց :

Քուէարկութեան հետեւանքը՝ շատ տագնապալից եղած էր այն օրը . այսպիսի ընտրութեանց ատեն ոտքով ձեռքով մէջը մոնող մարդիկ՝ որք աղգային պատոնները իրենց մենաշնորհ ըրած էին , զարմանօք տեսան , որ անծանօթ հակայ մարդիկներ կուգային , գեղեցիկ հագուստ աղնուական դէմքեր կերեւային :

Լսուած բան չէր որ Գոլէճի Տնօրէնը՝ Տննալտ Մարշի նման անձնաւորութիւն մը , Առաջին եկեղեցւոյ հովուին պէս մարդ մը , Եպիսկոպոսներ , երեւելի ուսումնականներ գային և այսպիսի գործերու մէջ մանէին . ամէն տարի իրենք ուղածնուն պէս կառնէին կծախէին : Այս վսերմ անձանց ներկայութիւնը իրենց յատակաձեւը քիչ մը չփոթեցուց և իրենց գաղափարները խառնակեց . բայց գինիով լեցուած ու խրախուսուած , պայքարը մղեցին կատաղութեամբ :

Իրիկուան ժամը 12ին ատենները դեռ որոշ չէր թէ ո՞ր կողմը պիտի յաղթանակէր . գինեսէրները՝ թէ գինեհատները . պիտի արտօնուելի գինետանց բացումը թէ արգիլուէր : Դիշերուան ժամը չորսին ատեններն էր երբ Մայտանի պաշտօնը լրացաւ . Պատ. Հենրիկոս , Տնօրէն Մարշ , Տոք . Ռուէտ , Բոլին , Ռաքէլ և Վիրգինէ ներկայ էին : Ֆլորան եւս որ բնաւ չէր զատուեր Վիրգինէին , բոլոր պաշտօնի միջոցին գլխիկոր նստած էր երգեհոնին քով , անընդհատ լացաւ և ողբաց :

Ռաքէլ երգած էր ,

Մոլար ոչխար էի .

Հօտը չէի սիրեր ,

Չէի անսար հովուիս ձայնին ,

Ուղղուիլ չէի ուղեր :

Ան ատեն բոլոր մարդինը սարսուաց , խեղճ աղջկան աչքին առջև պատկերացաւ իր հին կեանքը , իր

բոլոր մթութիւններով ու մեղքերով . նոյնպէս յուղաւեցան այն բոլոր մեղաւորներն ու մեղաւորուհիները և ծունր դրած եռանդնալից կաղօթէին Մաքսաւորին նման :

ԱԼ չեմ մոլար ոչխար,
Փարախը կը սիրեմ
Հովուիս ձայնն ալ ինծի քաղցր է,
Ուզուել յօժար եմ ալ . ևն:

Երկնային շաղի մը նման իջաւ այս վերջին տունն և շատեր «տուն եկան» :

Այս հանդիսաւոր բովէներուն միջոցին հեռուէն մեծ աղմուկ մը և միսոր մը կլսուէր . ընտրութենէն դարձող մարդոց ձայնն էր :

Մայտանի որջերը՝ որ պարպուած էին , հիմայ հետզհետէ կլեցուէին սրիկաներով և հարբածներով . պաշտօնէն ետ դարձողները ատոնց հայնոյութեանց և յարձակմանց նշաւակ եղան :

— Ահա՛, ահա՛, պոռացին բոլորը մէկէն , տեսէք աս երկայնասակ թշուառականը , ա՞ն է , ա՞ն է առաջնորդը , զարկէ՛ք տղա՛ք : Կակնարկէին Տնօրէն Մարշը որ իր հասակով կիշխէր ամէնուն վրայ :

Հովիւը արտօրցուց հետք եղողները որ աճապարեն և Օրիորդները ապահով տեղ մը հասցնեն . ճիշդ այդ միջոցին քարերու տարափ մը իջաւ իրենց վրայ . նեղ փողոցէ մը կանհնէին . վտանգին ծանրութիւնը կզգային . ուսափ վիրգինէն , Ռաքէլը և Ֆլորան իրենց մէջտեղն առնելով կյառաջանային :

— Թող սատկին բոլոր ազնուականները , պոռաց սուր ձայն մը : Ալ այնուհետև քարեր , տիղմ , շիշեր և ամէն տեսակ վտանգաւոր բաներ տեղալ սկսան իրենց վրայ : Բոլին ալ Ռաքէլի քովէն կերթար . Ռա-

քէլի նետուած տուրկաները , իր գլխուն , կուրծքին և մարմնոյն կհանդիպէր :

Ոստիկանները կվաղէին վտանգի վայրը , երբ յանկարծ մլորա այլանդակ աղաղակ մը հանելով , խենդի պէս վիրգինէն անզին հրեց . այս անպատիւ տուներէն մէկուն վերնայարկէն չարագործ մը խոշոր շիշ մը նետեց : Ժամանակաւ Ֆլորա այս տան մէջ կրնակէր . շիշը վիրգինէի գլուխը պիտի ջախջախէր եթէ Ֆլորա արիստար եւ վեհանձնաբար զայն անդին չհրեր եւ հարուածը ինք չընդուներ : Խեղճ Ֆլորա՝ արիւնաթաթաւ գետինը ինկաւ . Վիրգինէ այլայլած ծունկի եկաւ եւ ձեռքերէն բռնեց . ոստիկանները բանը բանէն անցնելէն վերջ հասան :

Տոնալտ Մարշ՝ գառնալով դէպի ի ամբոխը , որ սպառնագին կհայնոյէր իրենց վրայ , իր ահարկու ձայնով պրուաց :

— Թշուառականներ , կեցէ՛ք հոդ , կին մը սպառնեցիք : Ամբոխը գամուեցաւ հոն :

Տոք. Ուէսդ՝ քննեց զոհը եւ յայտարարեց թէ մեռնելու վրայ է :

Ֆլորա՝ աչքերը բացաւ եւ վիրգինէն քովը տեսնելով ժպտեցաւ :

Վիրգինէ՝ արիւնը սրբեց նահատակին երեսէն եւ ծոնելով համբուրեց զայն . Ֆլորայի դէմքը անսուշիկ ժպիտով մը կրկին լուսափայլեցաւ եւ հետեւեալ բոպէին իր հոգին թռած էր մարմինէն , Փրկչին զիրկը :

Ֆլորան մեռաւ . . .

Այս խեղճ նահատակը՝ մին էր այն հաղարաւորներէն զորս սպառնեց արբեցութեան սատանան : Ամբոխ զո՛ւ , ե՛տ քաշուէ : Մվ դուք մեղաւոր կիներ եւ մարդիկներ , որ այս աղտոտ փողոցին մէջ կրնակիք , թող այս վսեմ եւ սակայն մեռած մարմինը անցնի ձեր ապուշ եւ

անզգայ շարքերուն մէջէն . այս կինը քու զաւակներէդ մին էր . Մայտանը անոր ճակախն վրայ զրոշմած էր գաղանին պատկերը : Փա՛ռք եւ պատ՛իւ Անոր որ մեռաւ մեղաւորաց համար , եւ այս դժողոյն դէմքին վրայ կփայլի իր չնորհալի պատկերը :

Ո՞վ ամբոխ , մէկդի կեցիր , տե՛ղ բացէք . թող այդ օրհնեալ հոգին անցնի , շրջապատուած ողբայող եւ ահաբեկ Քրիստոնէից խումբէն :

Դո՞ւք սպաննեցիք զայն , ո՞վ արբեցող մարդասպաններ . բայց ո՞վ Քրիստոնեայ Ս. Հայրհ , ո՞վ սպաննեց այս կինը . կեցի՛ր , լու՛ . կին մը սպաննուած է . ո՞վ է այդ կինը . Ֆլորան , փողոցներու աղջիկ մը , ընկեցիկ մը , խեղճ , հարդած , անպատիւ մեղաւոր մը . ո՞վ Տէր , մինչեւ ե՞րբ կամբերես : Այս , գինետունները սպաննեցին զայն — զինին եւ օղին . այսինքն անոնք որ քուէարկեցին որ արածնուին այդ որջերը եւ նուրիազործուին օրէնքով :

Հո՞ն , դատաստանին օրը , մեծ Դատաւորը միայն պիտի բացայացէ թէ ո՞վ էր Ֆլորայի սպաննիշը :

ԳԼՈՒԽ.

Ան որ իմ ետեւէս կուգայ , խաւարի մէջ պիտի չքալէ :

Յու Ը. 12:

Կիրակի առաւօտ մ'էր , զովիկ ու պայծառ . անուշիկ հով մը անտառէն և դաշտերէն վշելով՝ ծաղկանց բուրումը և մայրիներու զգիմիչ հոտը կրերէր և կլեցնէր Բէյձերու ապարանքին մեծ որահը , յորում տարածուած կիենար Ֆլորայի մարմինը , չքեղ կերպով զարդարուած : Եկեղեցիներու զանգակները ամէն կողմ կհնչէին , և գունդագունդ եկեղեցի դիմող ժողովրդեան խումբեր երբեմն կկենալին աս ապարանքին առջեւը և կիսուէին վերջին շաբաթներու միջոցին հոն պատահած իրերու վրայ , որոնք արդէն ամբողջ գաղաքին խօսակցութեան նիւթ եղած էին :

Առաջին Եկեղեցւոյ հովիւը , Պատ. Հենրի ըստ սովորականին ամպիոնը ելաւ և իր առջե գտաւ ունկնդիրներու հոծ բաղմութիւն մը . մեծ ամբոխ մը խոնուած էր ժողովարանին մէջ : Հովիւը շաբթուան մէջ իւր կրած գառնութիւններէն և փորձառութիւններէն շարժեալ , խօսեցաւ յուզմամբ և զօրեղ կերպով , որ հին ճարտասանական քարոզները կյիշեցնէր ժողովրդեան . միայն թէ այս անգամ տարբեր ուղղութիւն մ'առած էր : Իր ոգեւորեալ քարոզին ամբողջ տեւողութեան մէջ կար տիրութեան , յանդիմանութեան և դատապարտութեան շեշտ մը , որ հաւատացեալներու դէմքը կը տժգունէր և որտերը դող կհանէր : Քանզի այս

առաւօտ ՈՒԷյմօնտ քաղաքը արթնցաւ , լսելու որ , քուէարկութեանց հետեւանքը եղած էր գինետանց բացումը : Իրաւ է թէ խիստ չնշին մեծամասնութեամբ մը տեղի ունեցած էր , սակայն եղածը եղած էր և ՈՒԷյմօնտ քաղաքը որոշած էր տարի մ'ալ շարունակելու այդ կործանարար առուտուրը : ՈՒԷյմօնտի քրիստոնեայ համարուած բարի մարդոցմէ շատերը բնաւ քուէ տոււած չէին , և շատերն ալ ի նպաստ գինետանց քուէարկած էին : Ո՞վ զիսէ , մէկ տարուան միջոցին քանի՛ տուներ պիտի խորտակէին , ի՞նչ աւերներ պիտի գործուէին , և ի՞նչ թշուառութիւն պիտի տիրէր ընտանեաց մէջ . Ֆլորայի նման քանի՛ հարիւր անմեղ աղջիկներ զո՞ն պիտի լինէին այդ սատանային : Պատ. Հենրի զօրեղ ու հնչուն ձայնով որոտաց այս ամէնը , և երբ արքեցութեան ցաւալի հետեւանքներուն վրայ կը ճառէր , յուզուեցաւ սասակապէս և դառն կերպով արտասուել սկսաւ : Արք և կանայք եւս կարտասուէին : Ամպիոնին մօտիկը՝ գլխիկոր նստած էր Գոլէճի Նախագահը՝ Մարշ . իր սովորական ուղիղ . դրաւիչ , հաստատուն և վաստան ընթացքը կորուսած , բոլորովին ընկնուած էր . արցունքի խոշոր կաթիլներ հնոսէին իւր երեսն ի վար , առանց նկատելու որ այսպիսի հասարակաց պաշտօններու միջոցին որչափ լուրջ էր և խոնչուն : Անոր քովէ էր էտուարտ նորման՝ իւր Մաքրակրօնի խիստ դէմքով , բայց չըթունքը կը դողային և անզգաւապէս բոնած էր նատարանին յետակողմը : Ոչ ոք նորմանի չափ ճգնած էր անցեալ շաբաթու պայքարին մէջ : Խմբագրին խղճին վրայ ծանրացող կէար սա էր որ , այսպիսի խնդիր մը լուծելու համար քրիստոնեայ հասարակութիւնը խիստ ուշ արթնցած և շատ թոյլ վարուած էր : Երանի՛ թէ խիստ կանուխէն մաքառէր սգելից ըմակելիքի այս կործանարար առևտուրին դէմ .

յայնժամ , թերեւս յաջողութիւնը ապահովեալ կիմէր : Վերը երգեհոնին առջև , Ուաշել երաժիշտը՝ ստեղներուն կոթնած , ինքզինքը բոլորովին առւած էր գաղափարներու ընթացքին : Կերեւակայէր այն անմեղ գառնուկները՝ որք զո՞ն պիտի ըլլային այս անտարբեր քրիստոնեաններու դատապարտելի ընթացքին : Երբ վերջին երգը երգելու ելաւ , ձայնը խեղդուեցաւ կոկորդին մէջ , չկրցաւ ինքզինքը զսպել , և հեծկլտալով ինկաւ աթոռին վրայ :

Այս անսովոր տեսարանէն յառաջ եկած մեռելային լուսութիւնը խզուեցաւ հեծկլտանաց և լացի ձայնով մը . բոլոր ունկնդիրք յուզուած էին , և դառնապէս կուլային ու կողբային : Ե՞րբ արժանացաւ Առաջին Եկեղեցին արտասուքի այսպիսի օրնեալ մկրտութեան մը : Ի՞նչ եղան և ուր մնացին իւր կանոնաւոր , բծախնդիր , զգոյշ և նուիրական ժողովներու կարգը՝ որ երբեք այսպիսի յուզումներէ չէր խանգարուէր և յիմարական շարժումներէ չէր վրդովուէր : Եկեղեցիին ծերունի սարկաւագները , որ արտաքին ձեւակերպութեանց այնչափ նախանձախնդիր էին , նախ սարսափով դիտեցին այն աւանդական և վանմ կարգ ու սարքին խանգարումը , խոժուեցան և իրենց յօնքերը պոստեցին . սակայն հետզհետէ հոսանքը զիրենք ալ քչեց : Իրենք ալ խոռովցան և ցնցուեցան : Անլուր բան մ'էր որ տեղի կունենար , և պատճառը յայտնի էր : Այնչափ ժամանակ կեանքի խորունկ տեղերը մոռցած էին բոլորովին , այլ հիմայ փոթորիկ մը տեղի ունեցած և վեր ի վայր ըրած , յուզած էր : Խորունկ ջուրերը՝ ծովուն մակերեսոր և եղերքը յորդած էին , և ժողովուրդը իմացած էր թէ ի՞նչ կնշանակէր Քրիստոսի իրական , ճշմարի՛տ աշակերտը լինել :

Այս առաւօտ Երէցը չրաւիրեց ունկնդիրները որ

ԹԵԼՄՈՎԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԲՆ մնան . բայց երբ ժողովուրդը ամրողովին ցրուեցաւ և ինքը ժողովասրահը մտաւ, միակ ակնարկ մը բաւական եղաւ հասկնալու որ ուխտայեաներու թիւը մեծապէս աճած էր : Ժողովը շատ հաճելի ու սիրելի եղաւ : Ազգեցութիւնը՝ եռանդուն, զօրաւոր, և տեւական էր . ամէնքն ալ հաւասարապէս որոշեցին մաքառիլ զինիի և արբեցութեան դէմ : Այն առաջին կիրակիէն ի վեր յորում ուլմտացեաներու առաջին խմբակը որոշեց ընել այնպէս, ինչպէս պիտի ընէր Յիսուս, ամէն մէկ ժողով մամնաւոր ազդեցութիւն մը և որոշ յատկութիւն մը ունեցաւ : Այս օր կտեսնուէր որ բոլոր խումբը մեծ նպատակի մը կդիմէր : Զգջումով, խոստովանութիւնով, եռանդալից աղօթքներով լեցուն ժողով մ'էր :

Եթէ Առաջին եկեղեցին մեծապէս աղջուած էր շարժուան դէպքերուն հետեւանօք, Մայտանն ալ իւր կարգին զօրեղ կերպով շարժած էր : Ֆլորայի մահը ըստ ինքեան մեծ դէպք մը չէր, բայց ազնուական դասուն հետ ունեցած յարաբերութիւնն էր, որ զինքը յանկարծ բարձրացուցած և իւր մահուան անսավոր կարեւորութիւն մը տուած էր : Ամէն ոք լսած էր, թէ Ֆլորա Բէյներու մեծ ապարանքը փոխադրուած էր . անոր դադալին շքեղութեանը մասին շատ մը տարածայնութիւններ կային : Մայտանի բոլոր ժողովուրդը շատ հետաքրքիրէր յուղարկաւորութեան մասին մանրամասն տեղեկութիւն սոսնալ . արդեօք հրապարակած պիտի կատարուէր, արդեօք Օրիորդ Վիրմինի ինչե՞ր կտորնէր Քաղաքին փառաւոր փողոցներուն մէջ ընակող աղոնուականաց գործերով երբեք զբաղած չէին, բայց խնդիրը այս անդամ բացառիկ կարեւորութիւն մը ստացած էր : Ֆլորայի բարեկամները . որոց շատերը դարձի եկած էին, նաև ուրիշներ կթախանձէին Պատ. Կրէյը,

որ իրենց պատեհութիւն տրուէր անգամ մ'ալ ննջեցեալը տեսնել և իրենց վերջին յարգանքը մատուցանել :

Պատ. Կրէյ շատ պարզասէր էր, և բնաւ ցոյցեր և հանդէսներ չէր սիրեր . սակայն Օր. Վիրմինի և Պատ Հենրիի հետ խորհրդակցելէ յետոյ, որուեց վրանին ներքեւ կատարել ննջեցելոյն պաշտօնը : Քանի որ Մայտանի խեղճ ժողովուրդը չէր կրնար Ապարանքը գալ, և քանի որ շատ կը փափաքէին տեսնել ֆլորան, պատշաճ սեպեցին անոնց իղձը կատարել : Ուստի պէտք եղած կարգադրութիւնները եղան վրանին մէջ կատարելու պաշտօնը, Վիրմինէ իւր մօրեղբօր, Տօք. Ռէսդի և Ռոլինի հետ զնաց : Պատ. Հենրի . Գոլէճի նախազահը և Առաջին Եկեղեցւոյ երգեցիկ խումբը դիմեցին հոն և ամէն ջանք կատարուեցաւ աղջու և վսիմ ընելու պաշտօնը :)

Պատահեցաւ որ Ամերիկեան երեւելի թերթի մը թղթակիցներէն մին՝ այն օր Ռէյմօնտ գտնուեցաւ . լսելով վրանին մը տակ կատարուող հանդէսի մը վրայ, փութաց հոն և տեղեկագրեց իւր թերթին : Սոյն թըղթակցութիւնը, որ մեծ ուշաղրութիւն գրաւեց և կարգացուեցաւ մեծ հաճոյքով, արժան է որ մէջ բերուի գոնէ մասամբ մը :

«Այս օր, կէս օրէն յեւոյ, եղական և անսովոր պաշտօն մը կատարուեցաւ Պատ. Կրէյ անուն աւետարանչի մը վրանին մէջ, որ քաղաքին Մայտան կոչուած աղտոտ մէկ փողոցին մէջ լարուած էր : Ննջեցեալն էր կին մը, որ անցեալ շարաթ իրիկուն սպաննուած էր : Կպատմէն թէ այս կինը վերջերս դարձի եկած էր Աւետարանչին ժողովներուն յաճախելով, և երբ իր բարեկամաց և ուրիշ դարձի եկող ընկերներուն հետ կը վերադառնար, սպաննուեցաւ : Կինը արբեցող և փողոցի հասարակ աղջիկ մ'էր . սակայն վրանին մէջ կա-

տարուած պաշտօնը , ամենէն երեւելի քաղաքացի հարուստի մը համար Մայր եկեղեցիներու մէջ կատարուած հանդէսներէ աւելի ազգեցիկ և վսեմ էր : Առաջին անգամ ընտիր երգ մը երգուեցաւ երեւելի երգեցիկ խումբի մը կողմանէ . չատ ու շաղքաւ երեւցաւ ինձ այս կէտք . քանզի այսպիսի խնամեալ երգեցողութիւններ միայն կաթողիկէներու գմբէթներուն ներքել կը լսուին հանդիսաւոր օրերու առթիւ : Այս խմբերգին ամէնէն նշանաւոր մասը երգեց , Ռաշել Ռւինալո անուն գեղեցիկ Օրիորդ մը . չատ հրաշալի երգեցողութիւն մ'էր : Այս ա՛յն երգչուէնինէ որ , ո՛չ-եկեղեցական երաժշափումիկ մը կողմանէ հրաւիրուած էր չատ նպաստաւոր պայմաններով , սակայն Օրիորդը՝ չզիտցուիր ինչո՞ւ համար , մերժեր էր : Զարմանալի տաղանդ մը ունի յուղելու . դեռ երգին առաջին տունը չլմնցուցած , ամէն ոք արտասաւել սկսած էր : Այսպիսի թաղման հանդիսի մը մէջ ունինդիրները յուղել թերեւս ումանց համար չատ մեծ բան մը չերեւնայ , Բայց այսպիսի ճայն մը տասը հազարին մէջ հազիւ մէկ հատ կը դանուի . Այսպիսի գրաւիչ ճայն մը ամէն երգեցիկ խումբի յաջողութեան գրաւական մ'է : Բայց ի երգեցողութենէն , պաշտօն ալ մասնաւոր բան մը ունէր : Նախ Աւետարանիչը խօսեցաւ չատ պարզ և դիւրանասկնալի ոճով . յետոյ Պատ . Հենրի , քաղաքին Առաջին եկեղեցւոյ հովիւր , խօսեցաւ : Յիշեց թէ ննջեցեալը բոլորովին պատրաստ էր մահուան իբր բարի քրիստոնեայ . սակայն ծանրացաւ գինետանց փակուելու ինդրին վրայ և նկարադրեց այսպիսի կանանց վրայ արեցութեան գործած սարսափելի աւերը . ամէն ոք գիտէ թէ Ռէյմոնտ քաղաքը գինետաններով լեցուն է : Շատ զօրաւոր կերպով խօսեցաւ գինետաններու փական վրայ , բայց թաղման արարողութեան բոլորովին յարմար ոճով :

«Պաշտօնին զարմանալի մասը ասկից յետոյ սկսաւ . դարձի եկող և վրանին մէջ գանուող կիներէն մեծ մաս մը դագաղը շրջապատեցին , և մեղմ ձախով , աչքերնին արցունքով թրչած՝ երգեցին «Մողար ոչսար մ'էի » երգը : Նոյն միջոցին ուրիշ կարգ մը կանայք ոտքի ելան և դագաղին քովին անցան կամաց կամաց , ամէն մէկը ննջեցելոյն վրայ ծաղիկ մը դնելով : Անոնք անցան և յետոյ ուրիշ կարգ մը կիներ եկան և նոյն կերպով իրենց ծաղիկները դագաղին վրայ դրին , յետոյ ուրիշներ՝ բարոր միջոցին երգը կը չարունակուէր մելամաղձիկ կերպով մեղմ զեփիւսի նման :

«Երբեք այսչափ պարզ և միեւնոյն ժամանակ այսափ ազգեցիկ մրմունչ մը լսած չէր : Վրանին կողմերը վերցուած էին և հարիւրաւոր մարդիկ որ ներսը տեղ չէին գտած , մեռելային լութեամբ մտիկ կընէին դուրսէն , տխուր և լուրջ դէմքով մը՝ որ այսպիսի կոչտ մարդիկներէ բնաւ չսպասուիր : Մեռեալ կնոջ նման հարիւրաւորներ կային , և ինծի ըովին որ ճիշտ նոյն ատեն քանի՛ քանիներ դարձի եկան և ապաշխարեցին : Զեմ կրնար այս երգին ազգեցութիւնը նկարագրել եղածին պէս . բնաւ այր մարդ մը չերգեց , երգողները ամենոնքն ալ կիներ էին , և սակայն այնչափ մեղմ էր և այնչափ որոշ որ , հետեւանքը հրաշալի եղաւ : Պաշտօնը լրացաւ Օր. Ռաշելի ուրիշ մէկ երգովը , իննուուն եւ ինն կար ասպահով . յետոյ բոլոր գլուխներ մեղմիւ խնարհեցան , Աւետարանիչը աղօթեց և վերջին օրհնութիւնը տուաւ . քիչ յետոյ բազմութիւնը ճամբար բացաւ և վեց կանայք դագաղը իրենց թեւերուն վրայ առած վրանէն դուրս հանեցին...»

Եթէ Ֆլորայի թաղման կարգը այս թղթակցին նման օտարականի մը վրայ այսչափ ազգեցութիւն գործեց , գտուար չէ երեւակայել թէ զինք ճանչցողներուն վրայ

ո՞րչափ ներդործեց : Ոչինչ Մայտանը այնչափ յուղած էր, որչափ Ֆլորայի մարմինը իւր դագաղին մէջ ամփոփուած , և իւր բարեկամներէն շրջապատռած : Ակներև կերեւար որ Սուրբ Հոգին այն անխօս մարմինին միշտ զոցաւ ազդեց շատերուն վրայ , քանզի նոյն իսկ այն իրիկունը քսանի չափ կորուսեալ հոգիներու երամ մը , մեծաւ մասամբ կին ըլլալով , երկնաւոր Հովուին փարախը մտաւ :

Աստիկանութիւնը թէեւ խնամքով հետազօտութիւններ կատարեց Ֆլորայի սպանիչը գտնելու , սակայն հնար չեղաւ ծայր մը գտնել : Այն գինետունը որուն պատուհանէն նետուած շիշ Ֆլորայի մահուան պատճառ եղած էր , քանի մը որ գոցուեցաւ և տէրն ալ բանտարկուեցաւ : Բայց իրեն դէմ որոշ ասլացոյց մը չըլլալուն համար արձակուած էր , և դեռ չարաթը չբոլորած՝ այդ դժոխային որջը ըստ սովորականին կործէր , այնպէս որ Ֆլորայի սպաննութեան համար ոչ ոք պատժուեցաւ երկրաւոր դատարաններէն ո և է մէկուն միջոցաւ :

Երկնային նախախնամութիւնը՝ սակայն , որ ամեն բան բարիի գործակից կընէ , Ֆլորայի մահը օգտակար միջոց մը ըրաւ բարւոքելու իր սեռէն եղող և իր վիճակին մէջ գանուող շատ մը թշուառ կիներու կացութիւնը :

Լորինի մահը Վիրժինի վրայ խիստ ծանր տպաւորութիւն մ'ըրաւ , կարծես իր ընտանիքէն մէկը մեռած էր : Այն կարծ միջոցին յորում Ֆլորա իր հետ ապրեցաւ , իրեն համար բոլորովին նոր ասպարէզ մը բացուեցաւ՝ մոքին մէջ տարտամ յատակագիծ մը ունէր , Ֆլորայի դժբաղդ մահուամբ որոշ մարմին մը առաւ այդ խորհուրդը և շեշտուեցաւ : Հսկայ և իր տեսակին մէջ օգտակարագոյն ձեռնարկ մ'էր որ կերկնէր : Երբ Ռա-

շել իրեն այցելութեան եկաւ թաղման հետեւեալ օրը , իր գաղափարը սապէս արտայատեց :

— Ֆլորայի նման դժբաղդ կանանց վիճակը բարւուքելու համար կուղեմ օգտակար գործ մը կատարել : Գեղեցիկ յատակագիծ մը շինած եմ և ատոր մասին եղբօրս հետ երկարօրէն խորհրդակցած եմ . ինքն ալ իր գրամին մէկ մեծ մասը այս նպատակին պիտի յատակցնէ :

— Ո՞րչափ դրամ ունիս հիմայ ըստ Ռաշել մտերմօրէն Վիրժինի :

Սյալիսի փափուկ խնդիրներու մասին ո և է հարցում ընելու պիտի քաշուէր յանցելումն , բայց այժմ համարձակօրէն կիսուէին ամեն բանի վրայ , որ Աստուծոյ կպատկանէր :

— Դրեթէ չորս հարիւր յիսուն հաղար թալէրի չափ պատրաստ դրամ ունիմ . նոյն չափ մ'ալ եղբայրս ունի : Ռորին հօրմէն իրեն ինկած դրամին կէսը վատնեց զեղխութեանց . հիմա որ դարձի եկած է , շատ կզշայ որ անանկ յիմարութիւններու մէջ գտնուած է , և կջանայ քաւել անցելոյն սխալը : Երկուքնիս ալ կուղենք դարմանել հին սխալները , որ գործեցինք . ի՞նչ պիտի շներ Յիսուս այս դրամով . կուղենք ուղիղ և իմաստուն կերպով պատասխանել այդ հարցման : Դրամիս մէկ մասը հոգեւոր բաներ գրելու համար Ժամանակի կրօնաթերթին ծաւալման և յաջողութեան համար դրած եմ . վստահ եմ որ Յիսուս այսպէս պիտի ընէր . պէտք է որ քաջաքիս մէջ օրաթերթ մը ունենանք միշտ Քրիստոնի փաստին ծառայող : Մեր միւս խորհուրդը որ կերկնենք Ռոլինի հետ , այս է , և կուղենք որ գուն ալ մեր հետ գործես : Ռոլին և ես Մայտանի գետնին մէկ մեծ մասը գնելու վրայ ենք՝ այն մասը որուն վրայ Պատ . Կրէյի վրանը լարուած է , տարինե-

ըով վէճի ներքեւ էր և վերջերս ծախու հանուած է : Կուղենք որ այդ ամբողջ գետինը գնենք . հնար եղածին չափ շուտով : Եղայրս հոգւով մարմնով պաշտօնական ձեւակերպութիւնները կատարելու ետեւէ է : Ժամանակէ մը ի վեր կուսումնասիրեմ այս այլեւայլ մեթունները (սկզբունքները) որով կդործեն Քրիստոնեայ Աշխատաւորք մեծ քաղաքաց աղտոտ թաղերուն մէջ : Զեմ կրնար քեղի ըսել թէ այս կերպին ո՞րը կյարմարի Ռէյմոնտի նման քաղաքի մը, բայց ասչափ մը զիտեմ թէ Աստուծմէ ինձի աւանդ յանձնուած դրամով հնար է շինել առողջարար և օդասուն բնակարաններ, որ ըլլան աղքատիկ կանանց համար ապաստան, խանութներու մէջ գործող գործաւոր աղջկանց համար ապաւէն և Ֆլորայի նման լքեալ կանանց համար ապահովութեան տեղ մը : Զեմ ուզեր որ այս դրամին միայն մատակարարը ըլլամ, Աստուծած իմ . օգնէ ինձ . կուղեմ որ ես ինքս ալ մտնեմ այս գործին մէջ : Բայց զիտե՞ս, Ռաշել, որ այն անսահման դրամը և կատարուած մեծ մեծ զոհողութիւնները ոչինչ կրնան ընել թեթեւցնելու համար Մայտանի մարդոց անէծք, քանի որ այդ գինետունները կան ու կմնան հն : Այս չէ միթէ ծովեղերեայ քաղաքաց և մայրաքաղաքներու վիճակն ալ : Սրբեցութիւնն հետզհետէ ահռելի համեմատութիւններ կստանայ և կշեղոքացնէ հոգեւոր աղդեցութիւնը . բարի և քրիստոնեայ մարդոց համար լրջօրէն նկատողութեան առնուելիք կարեւոր կէտ մ'է այս : Կհաւատամ, սակայն, որ այս գինետունները միշտ պիտի չմնան հն, Մայտանին մէջ . վերջապէս քրիստոնեայ հսդիներ պիտի յաջողին գոցել տալ»: Վիրժինի ոտք ելաւ, Գթութեան արձանի մը ձեւն առած էր գեղեցիկ և վսեմ, աչքերէն կրակ կը ցայտէին, շարունակեց եռանդեամբ՝ «Այս, վստահ եմ, Քրիստոսի

հետեւողներուն թիւը երթալով աճելու վրայ է . եթէ մասնաւոր ուխտի ներքեւ մանողներու թիւը հինգ հարիւրի հասնի, գինետուններու վերջը եկած ըսել է : Բայց, սիրելիս Ռաշել, Մայտանը փրկելու համար դուն և քուկիններդ մեծ դեր մը կրնաք կատարել : «Յու ձայնդ հրաշալի զօրութիւն մ'է, շատ խորհած եմ այս մասին . ահա մէկը, Մայտանի լքեալ աղջիկներուն մէջ երաժշտական խումբ մը կկազմես, կվարժեցնես զանոնք երգելու, ինչ գեղեցիկ ձայներ կան, դիտած ես երբէք : Երէկուան թաղման հանդիսին մէջ որչափ յուղիչ էր անսնց երգը : Ռաշէլ, բոյրս, ինչ գեղեցիկ ասպարէզ կայ առջեւդ, կտեսնե՞ս . քուտրամադրութեանդ ներքեւ պիտի ունենաս լաւագոյն նուագարանները և երաժիշտները՝ դրամը պիտի ստեղծէ զանոնք, և ինչ բան կրնայ հոգինները աղնուացնել և բարձրացնել և սուրբ կեանքի մը առաջնորդել, սիրելիս՝ Երաժշտութիւնն է այդ զօրութիւնը՝ որ կրնայ այս յաջողութիւնը ի գլուխ հանել»: Դեռ Վիրժինիա իր խօսքը չլրացուցած Ռաշելի դէմքը բոլորինին այլակերտած էր . իր կենաց զործն էր, իր սիրական ասպարէզն էր այդ . այս խորհութիւնը հեղեղի նման ազգեց իր սրտին և մտքին վրայ, երբ իր այտերը արցունքով ողողուեցան : Խնքն ալ այդ կը խորհէր արդէն, շատ զիշերներ արթուն մնացած և ցորեկները տքնած ու յոգնած էր խորհելով այս նոյն օրհնեալ գործին վրայով : Յանկարծ ինքն ալ ելաւ գրկեց Վիրժինիան և այս երկու մաքուր աղաւնիները բաւական ժամանակ այսպէս մնացին իրարու կուրծքերու վրայ : Ինչ սուրբ տեսարան մ'էր տեսնել այս հոգինները, որ մարդասիրական եռանդով լեցուած էին :

— Այս, այս, հեծեծեց Ռաշել, այս, իմ կեանքս պիտի նուիրեմ այս նուիրական գործին համար . կհա-

ւատամ որ Յիսուս ալ այսպէս պիտի ընէր . ի՞նչ բարիքներ չենք կրնար ընել մարդկութեան , քանի որ այսչափ պատկառելի գումար մը ունինք մեր տրամադրութեան ներքեւ :

— Դրամին հետ մէկտեղ նաեւ քու և քեզի նման անձնուէր անձանց ջանքն ու աջակցութիւնը . ա՞ն ատեն միայն յաջողութիւնը պիտի ապահովուի և իրապէս օգտակար պիտի լինի :

Երկու օրիորդները երկարօրէն խօսակցեցան եւ խորհեցան ապագային մէջ իրենց կատարելիք մեծ գործին համար :

Հետեւեալ օր, Վերմինի՝ երէցին ընկերակցութեամբ, ժամանակ թերթին խմբագրատունը գնաց խորհրդակցելու ետուարդ Նօրմանի հետ: Ի՞նչ պիտի ընէր Յիսուս իրբե խմբագիր օրաթերթի մը . նոյն այն սկզբունքով պիտի զործեր ինչպէս զործեց իրեւե Փրկիչ աշխարհի :

Խմբագիրը արդէն թուլվթ մը պատրաստած էր, որով կառաջարէր ճեւել իր ընթացքը Յիսուսի ընթացքին վրայ . ասոնք այսպէս կրնային համառօտուիլ :

1. Յիսուս իւր թերթին մէջ երբէք դէշ, կոշտ, կամ անմաքուր պատկեր մը կամ պարբերութիւն մը պիտի չտպէր :

2. Ո և է կուսակցութեան պիտի չպատկանէր, ժողովուրդին ամէն դասուն հետ անկեղծութեամբ և արդարութեամբ պիտի վարուէր, հաւատարիմ հպատակ ըլլալով կառաջարութեան :

3. Յարանուանական վէճեր չպիտի յարուցանէր : Պատիւ, դրամ շահելու համար եկեղեցիներու չպիտի հակառակէր : Ամէնուն հետ արդարութեամբ և միեւնոյն ժամանակ ներողամտութեամբ պիտի վարուէր :

4. Իւր կրօնաթերթին նպատակ պիտի չդներ դրամ և ազդեցութիւն չանչլ . այլ Աստուծոյ կամքըկատարել

5. Իր ծանուցումները՝ համեստութեան սահմանէ դուրս չպիտի լինէին :

6. Տպարանի պաշտօնեաներուն հետ ամեն կերպով քաղաքալարութեամբ պիտի վարուէր :

7. Ժողովրդոց մէջ սէր խաղաղութիւն սերմանելու պիտի աշխատէր :

8. Արբեցութեան դէմ պիտի մաքառէր :

9. Կիրակի օր թերթ չպիտի հրատարակէր :

10. Ոճրագործութեանց, և անբարոյական դէպքերու մասին մանրակրկիտ տեղեկութիւններ պիտի չտար, այլ օգտակարը միայն պիտի հրատարակէր :

11. Իբրև աշխատակից պիտի գործածէր այն քրիստոնեայ կիները և այրերը՝ որոնք անբասիր վարուց տէր ճանչցուած և կարող անձնաւորութիւններ են :

12. «Նախ խնդրեցի Աստուծոյ Արքայութիւնը» այս պիտի ըլլայ թերթին շարժառիթը ամէն առթիւ :

Խմբագիրը այս յայտարարութիւնը կարդալէ վերջ լրջօրէն յարեց .

— Իմ թերթիս մէջ հետեւելիք ընթացքիս հազիւ համառօտ մէկ բովանդակութիւն է այս . դեռ շատ գաղափարներ ունիմ զորս պիտի իրականացնեմ Աստուծոյ չնորհիւ : Այս մասին ուրիշ խմբագիրներու և տպարանապետներու հետ եւս խորհրդակցեցայ, անոնցմէ ոմանք ըսին որ «Եթէ այս քու յատակագծովդ թերթդ շարունակես չպիտի յաջողիս, սանկ խեղճուկ թերթ մը պիտի ունենաս, որ միայն կիրակնօրեայ Դասագրքի՝ տեղ կրնայ գործածուիլ » : — Լա՛ւ, ըսի, եթէ կիրակնօրեայ դպրոցի չափ լաւ և օգտակար բան մը կարողանայի ընել, ալ ի՞նչ կուզէի : Կցաւիմ որ մարդիկ երբ տկար կամ անյաջող բան մը կուզեն բացատրել,

կիրակնօրեայ դպրոցի պէս խեղճ բան մը՝ կըսեն . մինչդեռ պարտէին զիանալ որ Ամերիկայի նման զարգացեալ և հզօր երկրի մը մէջ , կիրակնօրեայ Դպրոցները՝ հզօրագոյն և զօրաւորագոյն ազդեցութիւնն ունին : Սակայն թերթ մը կամ զիրք մը միայն բարի ըլլալուն համար տկար չկրնար ըլլալ : Բարի բաները աւելի զօրաւոր են քան չար բաները . կփափաքէի որ Ռէյմոնտի Քրիստոնեայ ժողովուրդը համակրէր ինծիս Այսօր գրեթէ քսան հազար Աւետարանական կայ Ռէյմոնտի մէջ , եթէ անոնց կէսը միայն ժամանակի համակիր ըլլար , ինդիրը բոլորովին պիտի փոխուէր : Այսպէս չէ , Պատուելի :

— Չեմ կրնար որոշ պատասխան մը տալ ատոր , ըսաւ Հովիւը , հնաւատամ թէ հնար է այդպիսի թերթ մը պահել միշտ ուղիղ ընթանալով . նոյն իսկ եթէ ատրի մըն ալ առորի , մեծ բան մըն է : Մեծագոյն բանը այնպիսի թերթի մը հրատարակութիւնն է , թերթ մը՝ որ խմբագրուած ըլլայ զուտ քրիստոնեայ տարրերով և քրիստոնէական սկզբունքով , որմէ հեռի ըլլան անհաւատութեան , մոլեռանդութեան և խեղճ ու տկար սկզբանց ամեն հետք :

— Այո՛ , ըսաւ Ետ . Նորման խոնարհաբար , անտարակոյս շատ մը սիսալներ պիտի ընեմ , իմաստութեան և խոնեմութեան պէտքն ու կարօար կղզամ , բայց կուզեմ ընել ինչ որ Յիսուս պիտի ընէր , որոշած եմ ամեն առթիւ շարունակել օրաթերթը :

— Արբազան մասեանի մէջ գրուած է Ամիլ Ալր Skerogl եւ Փրկչին Յիսուսի Քրիստոսի շնորհաց եւ զիտութեանը մէջ : Կարծեմ թէ հիմա կակսիմ հասկնալ այս կէտք , վաստա՞ն եմ թէ չափափ կրնամ ներկայացնել զՔրիստոս իմ կենացս ամեն պարագաներուն մէջ , մինչեւ որ չկարողանամ ձանչնալ զինքը լաւագոյն կերպով , — ըսաւ Վիրժինի :

— Այո՛ , աղջիկս , շատ ուզիղ խօսեցար , ըսաւ Հովիւը , — ես եւս որ այսչափ տարիներէ ի վեր կը քարոզէի զՔրիստոս , հիմայ աւելի լաւ կղզամ թէ չեմ կրնար հասկնալ Քրիստոսի հաւանական ընթացքը , մինչեւ որ չհասկնամ լաւագոյն կերպով իւր Հովին : Էստ իս մարդկային կեանքին մեծագոյն խնդիրը կը բովանդակուի սա միակ հարցման մէջ թէ Յիսուս ինչ պիտի ըներ : Երանի թէ հարցնելէն վերջը կարողանայնք պատասխանել անոր , Յիսուս Քրիստոսի աճեցուն գիտութեամբը : Դեռ ինքզինքնիս Անոր չնմանցուցած , պարտինք ձանչնալ զինքը :

Երբ որ Վիրժինիայի և Նորմանի մէջտեղ օրինական կարգագրութիւնները լմացան , Նորման՝ գտաւ ինքզինքը հինգ հարիւր հազար թալէրի տէր , և ի վիճակի հոգեւոր օրաթերթ մը հիմնելու : (Թալէրը = dollar 23 դհ . ոսկեգրամ է , որով 115,000 օմմ . ոսկի կսահար խմբագիրը . Ամերիկայի նման երկրի մը մէջ չափաղանցութիւն չէ մեծ օրաթերթի մը համար այսչափ դրամագլուխ ունենալ) : Երբ Վիրժինի և Հովիւը գացին , Նորման գոցեց գրասենեկին գուռը և Աստուծային ներկայութեանը միայնակ մնալով , տղու մը նման պարզութեամբ — չնորհ և օգնութիւն ինդրեց իւր ամենակարող Հօրմէն : Երբ որ ինքը կալօթէր գրասեղանին առջեւ ծնրադրած , իւր մաքէն կանցընէր այս պատուական խստումը թէ , «Հապա թէ որ ձեզմէ մէկը խմասուրենէ պակսած լղայ , բող խմորէ Աստուծմէ որ ամենուն առատապէս կրտայ ու չնախատէր , եւ անոր պիտի տրուի : » Անշուշտ իւր աղօթքին պատասխան պիտի չնորհուէր , և Աստուծոյ արքայութիւնը պիտի տարածուէր մամուլի միջոցաւ , որ այն ասափան նուաստացած էր մարդկային արծաթափրութեան և անձնասիրութեան գործիք ըլլալով :

Երկու երկար ամիսներ անցան, որոնց ամեն օրերն ալ Ռէյմոնտի քաղաքին մանաւանդ Առաջին Եկեղեցին համար յիշատակելի դէպքերով լեցուն էին: Հակառակ ամառուան հեղձուցիչ տաքերուն, նուիրման ժողովները կանոնաւորապէս և արդիւնաւոր կերպով շարունակուեցան: Պատ. Կրէյ՝ իր Մայտանի մէջ սկսած գործը ի գլուխ հանած էր, ատկից անցնող օտարական մը հինին և նորին մէջ տարբերութիւն մը չէր տեսներ, թէև հարիւրաւոր հոգիներու մէջ իրական փոփոխութիւն մը կատարուած էր: Բայց գինետունները, խաղարանները և սատանայական որջերը դեռ կշարունակուէին, իրենց դառնութիւնները նոր նոր զոհերու վրայ թափելով, որոնք կուգային Սւետարանչին աղատած թշուառական մեղաւորներու տեղը լեցնելու: Եւ սատանան իւր ցանցառ խումբերը կրկին կիսացնէր:

Առաջին Եկեղեցիի Հովիւը արձակուրդի համար օտար երկիրներ կամ քաղաքներ չզնաց: Այդ աւանդական ճանբորդութեան համար խնայած դրամը գործածեց Մայտանի մէջ բնակող բազմանդամ հիւանդու ամբողջ ընտանիքի մը գիւղագնացութեան: Աղնուապետական Եկեղեցին Հովիւը՝ շաբաթ առաջ գնաց այդ սատանայի որջը և հոն ցած, նեղդնուկ խուցի մը մէջ բնակող այդ թշուառ և չքաւոր ընտանիքին հետ այլ և այլ կարգագրութիւնները ըրաւ, անոր բոլոր պէտքերն ու կարօտութիւնները հոգալով: Եւ Յունիսի սաստիկ տաք օր մը, երբ արեւը իր բովանդակ ջերմութեամբ կայրէր Մայտանի այդ խեղճուկ բնակարանները, արիւն քրտինք մտած՝ գնաց ընտանիքի բոլոր անդամները, մեծ ու պղտիկ, կառքերու մէջ լեցուց և առաւ տարաւ զանոնք ծովեզերքը գեղեցիկ տեղ մը: Հոն մեղաւորեց զանոնք բարեպաշտ տիկնոջ մը տանը մէջ: Հոն այդ խեղճուկ անտունիները (զարիս)

իրենց թշուառ կենացը մէջ առաջին անգամ ըլլալով չնչեցին ծովուն առողջարար զով օդը: Իրենց ճողած, տժգոյն դէմքերը զուարթացան և բարի Աստուծոյ բարի Սրբեւը վայելեցին իր բացարձակ պարզութեան և անհունութեան մէջ:

Այս ընտանիքին մէջ հիւանդու երախայ մը կարդեռ կաթները, երեք ուրիշ պղտիկներ ալ կային, մինչ կաղ և հաշմանդամ: Ընտանիքին հայրը անգործ և անյոյս մնացած էր, այնպէս որ յուսահատութենէ փորձուած էր քանիցս անձնասպան ըլլալ: Այժմ ճամբորդութեան միջոցին երախան իր գիրկը առած խոնուն կերպով անկիւն մը քաշուած էր: Երբ Հովիւը զանոնք տեղաւորելէ յետոյ ետ կդաւնար, բանեց անոր ձեռքը և երախտազիտութեան արցունքներով ողոգելով համբուրեց: Մայրը՝ կեանքէն ձանձրացած, հատա՛ծ կին մ'էր. տարի մը առաջ իւր երեք զաւկըները կորուսած էր հարսանիթէ և ծաղիկէ: Այժմ ճամբորդութեան միջոցին անյագաբար կլլեր բաց դաշտի, ծովին և երկինքի զով օդը: Ամեն բան իրեն աչքերուն հարշքի պէս կերեւար:

Պատ. Հենրի վերադարձաւ Ռէյմոնտ: Երբ ծովուն ու դաշտին առողջարար զովիկ օդէն յետոյ զգաց քաղաքին նեղիչ և տաք մժնուորտը, փառք տուաւ Աստուծոյ որ պատճառ եղաւ ընտանիքի մը երջանկութեանը և թերեւս փրկութեանը: Աս զոհողութիւնը իր նոր սկզբունքներուն հետեւանքն էր, մինչեւ այն տաեն իր ամուան սովորական օդափոխութեան հաճոյքէն երբեք զրկած չէր ինքզինքը, թէև շատ անգամ յոդնած չզգար: Երբ իր եկեղեցին ոմանց կողմանէ այս մասին հարցում եղաւ, — «Իրաւ որ, ըստաւ, այս տարի արձակուրդի պէտքը չեմ զգար: Ես շատ աղէկ եմ, առողջութիւնս տեղն է, և հոս կենալէ կախորժիմ»:

Այս մասին եւս իւր Փրկչին օրինակին հետեւելով Մայստանի խեղճուկ ընտանիքին ըրած բարիքի մասին մէկուն բան չըսաւ, հազիւ իւր կնկանը հազորդած էր գաղտնիքը :

Այսպէս ամառը հասաւ և Հենրի իր Տէրոջը գիտութեան մէջ աւելի եւս զարգացաւ: Առաջին Եկեղեցին գեռ Սուրբ Հոգւոյն զօրութեամբ կհոլուուէր. ինքն իսկ զարմանօք կղզար Անոր շարունակ ներկայութիւնը: Լաւ հասկցած էր որ միայն Հոգիին ներկայութեամբ աղատած էր եկեղեցին պառակտումէ և բաժանումէ, երբ եկեղեցին անցաւ տագնապալից շրջանէ մը: Նոյն իսկ այժմ կային եկեղեցիին մէջ շատ մը անդամներ, որք այս նուրիական շարժումը կնկատէին մոլեւանդական գործ մը, ճիշդ ինսոր որ Ռաշէլի մայրը կանուանէր, և կսպասէին որ եկեղեցին՝ հին վիճակը վերստանայ: Բայց անդին կար աշակերտներու ստուար խումբը Սուրբ Հոգիին ուղղակի աղդեցութեան ներքեւ և Հովիւր իւր ժողովրդական և թեմական գործերը կկատարէր մեծ սիրով և ուրախութեամբ, միւնոյն ժամանակը շարունակելով Ալէքսանոր Փաւըրզի սկսած գործը երկաթուղւոյ գործաւորաց մէջ:

Օգոստոսի սկիզբները իրիկուն մը, մեր բարեկամը, վիպագիր-հեղինակ Ճասրը Զէյս, իր սենեակին մէջ միայնակ ման կուգար խորին մտացմանց մէջ ընկըլմած, իր գրասեղանին վրայ ձեռագիրներու տրցակ մը կկենար: Կյիշէք վերջին անգամ երբ Ռաշէլի պատահած էր, այն օրէն ի վեր զանիկայ տեսած չէր: Ինքը չափազանց զգայուն էր. մանաւանդ երբ մերժման մը հանդիպէր, բնութիւնը զարմանալի կերպով կիսատանար, մարդ տեսնել չուղելով կառանձնանար և ինքինքնիք աշխատութեան կուտար: Ամառն բոլոր տեսողութեանը միջոցին աշխատած էր այսպիսի կատաղի

գործունէութեամբ մը, որ իր գիրքը գրեթէ լմնալու վրայ էր: Առաջին Եկեղեցւոյ անդամներէն ումանց հետ իր ըրած ուխտը մոռցած չէր, իր աշխատութեանը ամբողջ տեւողութեանը միջոցին և Ռաշէլի մերժումէն յետոյ, իր մտքին վրայ բռնացած էր: Հազար անգամ հարցուցած էր, «Յիսուս պիտի ընկեր զայս պատմութիւնը»: Գիրքը զոր կը գրէր, ընկերական վէտ մըն էր, ժողովրդական համարուած ոճով մը գրուած, զուարձացնելէ զատ ուրիշ նպատակ չունէր. գրքին բարոյականը գէջ չէր, բայց ո և է կերպով մը Քրիստոնէական ողիէ ներշնչուած չէր. Ճասրը կը գրէր, քանզի գիտէր որ կրնար սուղ ծախուիլ և շահ բերել:

«Յիսուս ի՞նչ պիտի ընկեր», Այս հարցումը խիստ անպատեհ ժամանակներ անողոքելի կերպով իր աշքին առջև կուգար: Վերջապէս ձանձրացաւ անկէ: Ի՞նչ իրաւամբ կուգէին զինք կապել այդ հարցումին: Միթէ զՔրիստոս իրեւ վիպագիր-հեղինակի տիպար մը բանելը՝ շատ վերացական բան մը չէր: Անշուշտ Յիսուս իր կարտղութիւնները ոլիտի գործածէր սիրական, օգտակար և շնորհ նպատակի մը համար: Բայց ինքը, Ճասրը Զէյս, ինչո՞ւ համար կը գրէր իր վէտը: — Վայ, ճիշտ նոյն նպատակաւ, որով ուրիշ վիպագիրներ, հեղինակներ կգրէին, այսինքն համբաւ և դրամ շահելու համար: Այս մասին գաղտնիք մը չկար, իր նոր վէտն ալ անոր համար կգրէր: Ինքը աղքատ չէր, հետեւաբար դրամ շահելու համար գրելու պէտք մը չունէր. բայց փառասիրութեան և պատիւի համար իր ունեցած անհուն տենչանքին թափով կգրէր ու կգրէր. պէտք էր այս ոճով զրել, բայց Յիսուս ի՞նչ պիտի ընկեր: Այս հարցումը Ռաշէլի մերժումէն աւելի զինք անհանգիստ ըրած էր, արդեօք իր ուխտը պիտի զրժէր:

Մինչ պատուհանին առաջը կեցած փողոցը կը նայէր, աեսաւ Ռոլինը՝ որ իր տան դիմացի զբօսարանէն դուրս կելնէր. մինչ նա փողոցէն վար կիջնէր, ձասրը դիմեց անոր գեղեցիկ հասակը և վսեմ դէմքը: Դարձաւ իր գրասեղանին գնաց և քանի մը թուղթեր դարձուց: Կրկին պատուհանը եկաւ. այս անդամ կրկին տեսաւ Ռոլինը՝ որ Ռաշէլի ընկերակցութեամբ կդառնար դէպի վեր: Ռոլին հանդիպած էր Ռաշէլի որ Վիրժինիայի հետ տեսութենէ կդառնար, և անոր կընկերանար: Վիպասանին աչքին վրայէն ամպ մը անցաւ. ցաւագին աչքերով նկատեց այդ երկու պատկերները, մինչև որ ամբոխին մէջ անտեսանելի եղան, դարձաւ նորէն իր գրասեղանին և շարունակեց գրել: Երբ որ գրքին վերջին գլուխին վերջին էջը կը գրէր, գրեթէ մթնալու վրայ էր: Յիսուս ի՞նչ պիտի լնէր, վերջապէս պատասխանեց այդ հարցման, ուրանալով իր Տէրը: Հետզհետէ մութը կը սաստկանար ձասրը սենեակին, ինչպէս նաև սրտին մէջ. իր սիրային անյաջողութենէն դրդուած ըլլալով, փոխեց իր ընթացքը:

Բայց Յիսուս ըսաւ անոր «Ով որ իր ձեռիլ մաճին վրայ իդնէ եւ ետին կնայի, արժանի յէ երկնից արժայութիւնը մտնելու»:

ԳԼՈՒԽ Ը.

Քու ի՞նչ հոգի է, դուն իմ
ետեւէս եկուր:

Յ-Ֆ. ԽԱ. 22:

Այս իրիկուն երբ ձասրը Զէյս տեսաւ Ռոլինը, որ փողոցէն վար կերթար, Ռոլին երբէք չէր խորհնէր Ռաշէլի վրայ, ոչ ալ զայն հոն կամ ուրիշ տեղ մը տեսնելու յոյս ունէր: Մինչ փողոցին անկիւնը կը դառնար, յանկարծ ինքզինքը Ռաշէլի առջին գտաւ. սիրոը սաստիկ տրոփել սկսաւ, աչքերը ըսպէ մը մթագնեցան, սակայն ուրախ եղաւ որ, իր երկրաւոր և անցաւոր սէրը կվերածնէր, ուստի ընկերացաւ Ռաշէլի:

— Ճիշդ հիմայ քու քրոջդ քովին կուգայի, ըսաւ Ռաշէլ. ուրախութեամբ լսեցի թէ Մայտանի գնման գործողութիւնները գրեթէ լրանալու վրայ են: — Այո, բաւական ձանձրանալի են ատանկ խոշոր գետիւններու գնման գործողութիւնները. քոյրս ցցուց քեզի Մայտանի գետնին վրայ շինուելիք չէնքերու յատակագիծն ու մանրամամութիւնները:

— Իր հետ քննեցինք այդ յատակագիծները, և կը զարմանամ թէ Վիրժինիա ի՞նչպէս ասանկ աշխարհիկ և կալուածային գործերու մասին այսափ հմտութիւն ստացած է:

— Քոյրս կալուածային գործերով զբաղող ոեւէ գործակալութեան մը կամ հմուտ փաստարանի մը չափ այդպիսի գործերէ կը հասկնայ, իր ժամանակը ատոր տուած է. բոլոր ամառը այդպիսի խնդիրներով զբաղեցաւ:

Ոոլին իր համարձակութիւնը ստացած էր . խօսակցութեան նվաթը իրեն վստահութիւն կուտար :

— Այս բոլոր ամառը դո՞ւք ինչ կընէիք . շատ ատենէ ի վեր ձեզ չեմ տեսներ :

Ուաշէլ այս հարցումը յանկարծ ըրած էր , որով կցցնէր թէ իրմով կշահագրգռուէր և զինք յաճախ չտեսնելուն համար կցաւէր :

— Զբաղեալ էի , ըսաւ Ոոլին :

— Կհաճիս ինծի քու զբաղմունքներուդ մասին քիչ մը խօսիլ . կրնամ հարցնել :

Այս հարցումը շատ պարզ և բնական կերպով ըրաւ աչքերը Ռոլինի վրայ յառելով :

— Անչուշ , պատասխանեց Ռոլին երախտապարտ ժպիտով մը , — իմ գործերուս արդեանց մասին որոշ բան մը չեմ գիտեր որ կարողանամ ձեզ բան մը ըսել . կաշխատիմ շահելու այն մարդիկը , որոնք ժամանակաւ իմ զբօսանքներուս ընկերներն էին . կուզեմ զանոնք նպատակաւոր և հոգեւոր ճամբու մը մէջ առաջնորդել : Յանկարծ կեցաւ , կարծես խօսակցութիւնը շարունաշ կելու կը վախնար , Ուաշէլ չհամարձակեցաւ ընդմիջելու :

— Ես կը վերաբերիմ ուխտացեալներու այն խմբին որուն մէջ էք դուք և Վիրքինի , շարունակեց Ռոլին .

— Ուխտեցի ընել այն բանը որ Յիսուս պիտի ընէր . և այժմ իմ գործերովս կաշխատիմ իրականացնելու իմ ուխտս :

— Սհա այդ մասին կուզեմ հասկնալ , ի՞նչ կրնաս ընել այդ աշխարհային մարդոց համար :

— Քանի որ կշահագրգռուիք ատով , կուզեմ պատասխանել : Այն իրիկունը որ վրանին մէջ ուխտեցի հաւատարիմ հպատակ ըլլալ Փրկիս , ինքնիրենս հարցուցի թէ , իրբե Քրիստոսի աշակերտ ի՞նչ նպատակ կրնայի ունենալ իմ կեանքիս : Ո՞ւր պիտի կրէի իմ

խաչս . անշուշտ հոն , ուր կղբօնուի և կղուարձանայի : Արդեօք խորհած էք այն պատանիներուն և երիտասարդներուն վրայ որք բոլորովին մոռցուած ու լքուած են ամին եկեղեցիներէ ու հոգեւոր գործիչներէ , ու կուքտան օրն ի բուն զբօսարաններու , սրճարաններու և խաղարաններու մէջ : Եկեղեցիները կը հոգան աղքատները , կիսղճան Մայտանի թշուանները , կաշխատին թեթեցնել բանուոր դասակարգին լուծը , օտար երկիրներու և կուապաշններու մէջ միսիօնարներ կհաստատեն և իրենց մարդիկն ու դրամները առատօրէն կղրկեն . կաշխատին ընտանիք կազմող միջին և վերի դասակարգի ժողովրդաց մէջ : Բայց մոռցուած ու ձգուած են զբօսասէր , աշխարհիկ երիտասարդները : Եւ սակայն ասո՞նք ալ պէտք են փրկուիլ , ասո՞նք ալ կկարօտին առաջնորդուելու , ուղղուելու : Ուստի ըսի ինքնիրենս , ես նոյն իսկ քանի մը օր առաջ անոնցմէ մին էի . գիտեմ անոնց բարի ու չար յատկութիւնները , ես չեմ կրնար գործել Մայտանի ժողովրդեան մէջ , զանոնք չեմ ճանչնար : Բայց կրնայի իրենց ժամանակը և դրամը վատնող այս պատանիներու և երիտասարդներու մէջ գործ մը ընել : Երբ ձեր ըրածին նման ե'ս ալ ըրի այս հարցումը թէ «Յիսուս ի՞նչ պիտի լներ» . պատասխանը չուշացաւ , «զործի անոնց մէջ . եւ անեն օր խաչը առ եւ իմ եւելւես եկուր» : Ահա այս է իմ խաչս :

Ոոլինի ձայնը հետզհետէ կցածնար . այնպէս որ փողոցի ժխորէն Ուաշէլ հազիւ կլսէր , ինչ որ կըսէր նա , բայց հասկցաւ ինչ որ կըսէր . կուզեր հարցնել թէ ի՞նչ էր իր գործելու եղանակը , բայց չէր գիտեր թէ ի՞նչպէս հարցնէր : Ոոլին հիմա շատ տարբեր էր այն աշխարհիկ երիտասարդէն , որ ժամանակին զինք կնութեան կուզէր . ուստի կքաշուէր անոր հետ համարձակ վարուելէ :

Փողոցին անկիւնը դարձած էին և դէսի վեր Ռաշէլի տունը կերթային . միշտ նոյն տեղը եկած էին , ուր տեղ օր մը Ռոլին հարցնէր Ռաշէլի թէ կսիրէ՞ր զի՞նք . երկուքն ալ յիշեցին զայս և յանկարծակի կարմրութիւն մը պատեց իրենց դէմքը : Ռաշէլ այն օրը մոռցած չէր , և Ռոլին ալ չէր կրնար մոռնալ :

Ռաշէլ մեծ ճիգ մը ըրաւ և լուռութիւնը խղեց սա պարզուկ հարցումով :

— Զբոսարանները յաճախող քու հին ընկերներդ ի՞նչպէս կընդունին քեզ , ինտո՞ր կմօտենաս անոնց , ի՞նչ կըսեն :

— Ո՞հ , ատիկայ մարդուն համեմատ կտարբերի , անոնցմէ շատերը կիարծեն թէ ես լոկ կեղծաւոր մ'եմ . կաշխատիմ միշտ խոհեմ և զգուշաւոր ըլլալ և անհարկի քարոզներ չկարդալ , ոչ ալ անդէպ քննադատութիւնով վշտացնել զանոնք . բայց պիտի զարմանաս երբ ըսեմ թէ անոնցմէ քանի՞ներ իմ խրատներուս անսացած են : Կհաւատա՞ս երբ իմանաս թէ , երեք օր առաջ տասներակու երիտասարդներ լրջօրէն հոգեւոր նիւթերու վրայ իմ հետ խօսակցութիւն մը ունեցան : Մեծ հաճոյքով և անխառն ուրախութեամբ տեսայ որ պատանիներէն ոմանք իրենց չար սովորութիւնները ձգելով նոր կեանք մը սկսեցին : Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ , միշտ կընեմ այս հարցումը : Բան մը դիտած եմ թէ այդ մարդիկ չեն ծալլեր զիս և իմ նոր կեանք , կարծեմ թէ ասիկա բարի նշան մ'է : Ուրիշ բան մ'ալ որ , ասոնցմէ ոմանք գործնականապէս կշահագրգռուին Մայտանի թշուառներուն մէջ սկսուած գործով , և երբ այդ գործ կրկին սկսուի , աւելի ազդեցիկ և օգտակար ընելու համար իրենց ջանքը պիտի չխնայեն : Սա ալ աւելցնեմ որ իմ ընկերակիցներէս ոմանք ալ խաղամոլութենէ աղատած եմ :

Ռոլին աշխուռժով կիսուէր . իր դէմքը բոլորովին փոխուած էր , երբ կիսուէր իր նոր կեանքի առարկային վրայ : Ռաշէլի ուշադրութիւնը գրաւեց անոր ձայնին զօրաւոր և անկեղծ շեշտ , զմայլումով դիտեց զայն որ իր ծանր խաչը կտանէր այսչափ ուրախութիւնով , ուղեց արդարութիւն ընել անոր իր ժամանակաւ ըրած խիստ դատողութեան համար , ուստի ըստ . — Կիշես , որ ժամանակաւ քեզ յանդիմանեցի որ կեանքի նպատակ մը չունիս . կուզեմ այժմ արդարութիւնը տեղը բերել յայտարարելով որ կյարգեմ քեզ մեծապէս քու ուխտիդ հաւատարիսմ մնալուդ և քաջութեանդ համար . այն կեանքը զոր կվարես այժմ , իրապէս աղնիւ և վսեմ կեանք մ'է :

Ռոլին գողաց և չփոթութեան մատնուեցաւ , իր խօսակցին գեղեցիկ դէմքը սովորականէն շատ աւելի գեղեցիկ կերեւէր իրեն . իր չփոթութիւնը չէր կրնար ծածկել , Ռաշէլ եւս անոր երեսը չէր կարող նայիլ : Վերջապէս Ռոլին թոթովեց — «Ծնորհակալ եմ , շատ շնորհակալ եմ , չեմ կրնար բացատրել ձեզ թէ որչափ մեծ հաճոյք կպատճառէք ինձ այդ խօսքերով . » Ռոլէ մըն ալ նայեցաւ Ռաշէլի երեսը , Ռաշէլ այդ նայուածքին մէջ կարգաց անոր իրեն համար զգացած սէրը , բայց բա՛ռ . մ'ալ չփոխանակեցին երկուքն ալ :

Հրաժեշտ առին իրարմէ , Ռաշէլ իրենց տունը գնաց , ուղղակի իր սենեակը վազեց , կդողար իւր գաղափարներու հոսանքին հետեւելու , երեսը իր ձեռքերուն մէջ առաւ և ըստ ինքնիրեն . — Հիմա կզգամ թէ , ի՞նչ կնշանակէ սիրուիլ աղնիւ մարդէ մը . վերջապէս պիտի սիրեմ այդ Ռոլինը . Բայց ի՞նչ կըսեմ . . . թշուա՛ռ աղջիկ . . . մոռցա՞ր ուխտդ . . . : Թանկարծ ոտք ելաւ և սկսաւ սենեկին մէջ պտտել , խորապէս աղդուած էր . բայց յայտնի էր որ իր խորհուրդները

տիսուր կամ ցաւալի բաներ չէին, նոր ուրախութիւն մը կղգար իր սրտին մէջ :

Փորձառութեան նոր շրջանի մը մէջ մտած էր, այն օրուան յեաին ժամերը խնդիրին երեւոյթը բոլորովին փոխած էին . իրեւ քրիստոնեայ, իրերու այժմու ընթացքէն վախնալու բան մը չունէր . եթէ կսիրէր Ռոլինը, պատճառը այն էր որ, անոր բարեպաշտութիւնն էր որ կզրաւէր իր սիրալ : Ան հին Ռոլինը՝ զուարձասէր երիտասարդը, բնաւ երբեք պիտի չաղդէր այս կուսական ամրիծ սիրտին վրայ :

Դալով Ռոլինի, նա' ալ անձառ ուրախութեամբ մը լեցուած էր . իր առջին նոր, յուսալից ապագայ մը կբացուէր, իր նոր կեանքին և նոր գործին մէջ աւելի եւս յաջող և երջանիկ զգաց զինքը և աշխուժիւ վաղեց իր ընկերներուն քով, կրելու իր խաչը և վկայելու իր Տէրոջը համար :

Ամառը անցաւ և Ռէյմոնտ քաղաքը իր ձմեռնային եղանակին շարժումը վերսկսեց . Վիրմինիա յաջողած էր իր սիրական գործն ի կատար հանել, այն է «Մայտանի գրաւումը» լրացնել ինչպէս սովոր էր ինք կոչել : Անմիջապէս Մայտանի մասին իր կազմակերպած յատակագիծը գործադրել սկսած էր : Բայց այդ անկերպարան հրապարակին վրայ չէնքեր կառուցանել, և այդ զաղիր տեղերը ակնահաճոյ ծառաստանի մը վերածեւ լով իր գաղափարը իրականացնել՝ շատ մեծ և հոյակապ գործ մ'էր այնչափ քիչ ժամանակի մէջ, աշնան կարծ և յարափոխու եղանակին մէջ : Սակայն երբ հազարաւոր ոսկիներ կդանուին այնպիսի մարդու մը ձեռք, զոր կուզէ գործածել ինչպէս Յիսուս պիտի գործածէր, կարծ ժամանակի մը մէջ իսկ համար է հրա-

շակերտներ արտադրել : Այն զգացումը ունեցաւ, Պատ. Հենրի, որ կէս օրէ մը յետոյ այցելութիւն մը տուած էր Մայտանի նորակառոյց չէնքերուն :

Սիրտը խորհրդածութիւններով ուուած տուն կը դառնար . իր միտքը կտանջէր զինետուններու մշտնջենաւոր խնդիրը : Ինչ կրցած էին ընկել ցարդ Մայտանի համար . նոյն իսկ Վիրմինիայի, Ռաշէլի և Պատ. Կրէյի կատարած գործերն ալ ի հաշիւ առնելով, ինչ չօշափելի արդիւնք յառաջ եկած էին : Անշուշա ինքնիրեն խորհրդածեց թէ, փրկութեան գործը Հոգին սկսած և իր հրաշալի զօրութեամբ՝ անձայն, անշշուկ աղդած էր Առաջին եկեղեցիին, ինչպէս նաև վրանին մէջ : Սակայն մինչ կքալէր կարգաւ շարուած բաղմաթիւ զինետուններու, գարեջրատուններու առջեւէն, և կտեսնէր այն ահագին բազմութիւնը, որ կիսանուէր հռն՝ ծերեր, երիտասարդներ, կնիկներ, աղջիկներ, և անմեղ մանուկներ թունաւորելով և հոգեւորապէս, բարոյապէս սպաններով, իր հոգին անմիխթար հնեծէր և սիրտը կափսոսար : Ակամայ կիսորնէր թէ այդ սատանայական որչերը մաքրուելու համար քանի՛ հազարներով ոսկիներ պարտէին թափուիլ այդ կոյուղիններուն մէջ : Քանի որ այդ սատանայական որջերը, զինետունները իրնց մահացո՛ւ, բայց օրէնքին արտօնացեալ ոնիրը կշարունակէին, հնա՞ր էր միթէ թեթեւցնել մարդկութեան սիրտը կրծող այդ մեծ թշուառութիւնը : Քանի որ մոլութեան և ոճրագործութեան աղբիւրը ամեն ատենէն աւելի առատահոս կվազէր, Ռաշէլի և Վիրմինիայի նման աղնիւ անձանց անձնուիրական ջանքերը ինչ մեծ օգուտ կրնային ընձեւել չարութեանց ընթացքը կասեցնելու : Զուր ջանք և անօգուտ վաստակ չէ՞ր միթէ այս աղնիւ օրիորդներու գեղեցիկ կեանքերուն վաստամը, որք իրենք զիրենք ինքնայօժար այս երկ-

րաւոր դժոխքին մէջ նետած էին, որոնց մեղքէն ազատած իւրաքանչիւր հոգիին փոխարէն, գինետունները կրկնապատիկ ու հուապատիկ կյախշակէին :

Ճիշդ նոյն ինդիրն էր որ կներկայանար և որ միակ պատասխան մը միայն կրնար ունենալ : Նոյն բանն էր, որ վիրտինի Ռաշելի պարզած էր . թէ մինչեւ որ գինետունները չքանդուէին և չվերցուէին Մայտանէն, իրական և տեւական օգուտ մը ձեռք ձգել անհարին պիտի ըլլար : Բայց եթէ Ռէյմոնտ քաղաքի հասարակային կենաց մէջ գինետունները զօրաւոր տարր մը կկազմէին, ոչ նուազ զօրաւոր էր նաև Սուաջին եկեղեցին իր քրիստոնեայ խմբակին հետ, որք ուխտած էին հետեւիլ Քրիստոսի լուսաւոր շաւիդներուն : Հովիւր այս շարժման կերպոնը գտնուելով չէր կրնար կշռել անոր արտաքին ազդեցութիւնը : Սակայն այն հպարտ քաղաքը զգաց Քրիստոսի նոր աշակերտներուն լոին և մերժ ազդեցութիւնը, և շատ մասերով փոփոխութիւններու ենթարկուեցաւ, առանց դիտնալու այդ փոփոխութեանց բոլոր պատճառները :

Չմերը անցաւ և տարին լրացաւ . Երկա՞ր տարի մը, որուն միջոցին ուխտի ներքեւ մտնողները պիտի ջանային շատ մօտէն Յիսուսի շաւիդներուն հետեւիլ : Այն կիրակին, որ այս ուխտադրութեանց տարեգարձն էր, շատ մասերով յիշատակելի օր մը եղաւ Սուաջին եկեղեցւոյ պատմութեանը մէջ : Այնչափ կարեւոր և նշանակալից էր որ, ժողովուրդը չէր կրնար կշռել անոր իրական արժէքը : Այն կիրակին որ ամրող տարուան մը կնիքն էր, երեւելի եղաւ այնպիսի յայտնութիւններով և խոստովանութիւններով որ, ուխտացեալ եղայրները իրենք չէին կրնար հասկնալ անոր ուրիշ քոյր եկեղեցեաց և ժողովրդոց վրայ ունեցած ազդեցութիւնը :

Պատահեցաւ որ, Տարեգարձի կիրակիէն շաբաթ մը առաջ, Զիգակօ քաղաքի Նազարէթ փողոցի եկեղեցին Հովիւր, Արժ. Տօդ. Պրուս Կալվին, հիւր եղած էր Ռէյմոնտի մէջ, ուր եկած էր իր հին բարեկամներէն զոմանս, մանաւանդ իր հին դասընկերը Պատ. Հենրին այցելել : Թէ ինչ ազդեցութիւն ըրաւ այդ կիրակին և եկեղեցին արդի վիճակը այդ դիտող անձին մտքին վրայ, որոց կերեւայ հետեւեալ նամակէն զոր ուղղեց իր բարեկամներէն Նիւ Եօրքաբնակ Գեր. Տոդ. Կակսթըն Փիլիպպոսի : Ահաւասիկ նամակը : —

Սիրելիդ իմ Փիլիպպոս .

« Շաբաթէ մը ի վեր հիւր եմ այս քաղաքին մէջ . բայց ամբողջ շաբաթուան մէջ դիտածներս և մասնաւորապէս այս Սուուրը օրուան մէջ տեսածներս, զիս այնչա՞փ յուղած են որ, անքուն և երազուն վիճակի մը մատնուած, կէս գիշերուն կելլեմ այս երկար նամակը գրել քեզ, իմ յուղումներուս, զգացումներուս, և զգացած տպաւորութիւններուս քեզ մասնակից ընելու համար : Կիլէ՞ք արդեօք Հենրի Մաքսուէլը . Սուուրածանական Ճեմարանին մէջ ուսանող եղած ատենակիս, ինչպէս գիտեք, աղնիւ, խոհուն, և զարգացեալ մտքի տէր անճնաւորութիւն մ'էր : Ճեմարանի ընթացքը աւարտելնես տարի մը ետքը, Ռէյմոնտի Սուաջին եկեղեցին հրաւիրուեցաւ : Այն ատեն իմ տիկնոջս ըսած էի թէ «Ռէյմոնտ գեղեցիկ ընտրութիւն մ'ըրաւ, Մաքսուէլ իրեւ քարոզիչ լիտվին պիտի գոհացնէր զիրմնք» : Տասն և մէկ տարիներէ ի վեր Սուաջին եկեղեցին երէցն է, և առած տեղեկութեանս նայելով մինչեւ մէկ տարի առաջ կանոնաւոր և արժանաւոր կերպով պաշտօնավարած է ի մեծ գոհունակութիւն այդ գժուարահած եկեղեցին, միշտ քարոզելով ունկնդիր-

Ներու դարդացեալ և ընտիր բազմութեան մը : Իր եկեղեցին քաղաքին հարուստը և ամենէն մեծն է , և կրաղկանայ ազնիւ տարրերէ . երգեցիկ խումբը մէկ հատիկն է իր տեսակին մէջ , մանաւանդ երաժիշտներու պետը Օր Ռաշէլ Ուլինալօ , մեծ հռչակ հանած է : Կտեսնէք որ Մաքսուէլ նախանձելի վիճակ մը ունէր . իմաստ գոհացուցիչ վարձք մը կստանար . իր չուրջն ունէր հարուստ , գիտուն , պատուաւոր և զարդացեալ ժողովուրդ մը , որ միշտ կարեկից և օգնական եղած է երէցին . մէկ խօսքով այնպիսի եկեղեցի մէր , որ ծեմարանի ուսանողաց խտէան է և գիշեր ցորեկ այնպիսի եկեղեցի մը կերաղեն : Սակայն , տարի մը առաջ . ճիշդ այս օր , կիրակի առաւօտ , երէցը եկեղեցի եկաւ և քարոզէն ետքը սա ափշեցուցի ծանուցումը ըրաւ թէ — «Անոնք որ կամաւոր ուխտի մը ներքե կը մտնեն , ամբողջ տարի մը երբէք բան մը չընել , առանց ընելու սա հարցումը թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի լներ , և այս հարցումը ընելէ յետոյ , իրենց խլճին և դատողութեանը ըրած թելադրութիւնը կատարել , առանց նկատի առնելու հետեւանքները , թող հաճին մնալ» . —

«Այս առաջարկութիւնը հիանալի արդիւնք արտադրեց և կազմուեցաւ խումբ մը ընտրեալ բարեպաշտներու , որոց յառաջ բերած հոգեւոր շարժումը այնչափ անակնկալ էր որ , բոլոր երկրին ուշադրութիւնը գրաւեց , ինչպէս որ ձեզի ալ յայտնի է : Հոգեւոր շարժում ըստ , քանզի այս օրուան իմ տեսաներէս այնպէս մը կհետեւցնեմ թէ , այս գործը միայն այս քաղաքին մէջ չպիտի սահմանափակուի , հապա պիտի տարածուի Ամերիկայի ամեն եկեղեցիներուն մէջ ալ : Եկեղեցական վարչութիւններու գործողութեանց ընթացքը պիտի փոխէ , և անկեղծօրէն Քրիստոսի հետեւողներուն առջենոր ճամբայ մը պիտի գծէ :

«Երէցէն այս առաջարկութիւնը ընդունող և նոր ուխտի ներքե մտնողներուն մեծագոյն մասը կկազմեն Քրիստոնեայ Սշխատաւորներու անդամները , արհեստաւոր , բանուոր , և ուսումնական դասակարգէ նկատելի բազմութիւն մը : Նաև Ժամանակի խմբագիր ետ . Նորմանի պէս հանձար մը , Ալէքսանդրի նման կարող պաշտօնեայ մը , Միլանի Բայդի պէս հակայ վաճառական մը , Օրիորդ Էյժնի պէս միլիոնատէր մը , Ունալոյի նման քաղցրաձայն երգչուհի մը՝ որոնք իրենց տաղանդն , կարողութիւնը , պատիւը և ժամանակը զոհած են , և նուիրած են իրենք զիրենք Քրիստոսի օրհնեալ փաստին :

«Այս անկեղծ ուխտացեալներու խումբը միայն Առաջին Եկեղեցին անդամներէն չէր բաղկանար , այլ ուրիշ Յարանուանութիւններու վերաբերեալ Եկեղեցիներէ և ժողովներէ եւս մեծ բազմութիւն մը եկաւ միացաւ այս օրհնեալ ուխտին :

«Բնակնարաբ սա հարցումը կուգայ Զեր լեզուին վրայ թէ — Ի՞նչ եղաւ այս ուխտին հետեւանքը և Եկեղեցին սովորական ընթացքին վրայ ի՞նչ ազդեցութիւն ըրաւ : —

«Կրօնական և աշխարհիկ թերթերու մէջ բաւական գրուեցաւ անոր հետեւանաց վրայ , որոց տեղեկացիրներուն անչուշտ ուշադիր հետեւեցաք : Բայց ինդիրը լիովին հասկնալու և ուսումնախիելու համար մարդպէտք է հոս գալ , և տեսնել փոփոխութիւնը , թէ անհատներու կեանքին մէջ և մասնաւորաբար Եկեղեցիին կեանքին մէջ . այս անհրաժեշտ է Յիսուսի օրինակին խիստ մօտէն հետեւելու արդիւնքը գնահատելու համար : Բոլոր դիտածներս և տեսածներս գրել երկար , շատ երկար պիտի ըլլար , կամ պատմութիւններու երկար շարք մը պիտի կազմէր . բայց պիտի ջանամ վերի վերոյ ամփոփ գաղափար մը տալ ձեզի եղածներուն վրայ :

«Այս ուխտին աղդեցութիւնն կրկին եղած է Առաջին Եկեղեցին վրայ . նախ Եկեղեցին մէջ քրիստոնէական մաքուր սէր և անկեղծ կարեկցութիւն մը յառաջ բերած է , որ ասկէ առաջ բնաւ չկար և Առաքելական գարու Եկեղեցին վիճակը կը յիշեցնէ մեզ . և որ Եկեղեցին անդամները երկու որոշ խումբերու բաժնած է :

«Անոնք որ ուխտի ներքե մոռած չեն , միւսները կէս յիմարի տեղ կը դնեն , որք իրուե թէ յոյժ ծայրաշեղութեամբ Յիսուսի օրինակին հնեաւելին , աւելի տառին քան ողիին թափանցելով : Անոնցուէ ոմանք եկեղեցին բոլորապին ձգած են և ոմանք ալ ուրիշ եկեղեցիներու հետ միացած են . ոմանք մեծապէս գմուարացած երէցին բանած ընթացքին վրայ , մինչեւ իսկ երէցին հրաժարականը պահանջելու չափ յառաջ գացած են . այս վերջիններուն նման կդանուին ամէն եկեղեցիներու մէջ , և միշտ ժողովրդեան անհանդարու ու կուռարար տարրերն են : Բայց որովհետեւ եկեղեցին աղդեցիկ և գործունեայ մեծամասնութիւնը այս հոգեւոր շարժման հոգին եղած է , այս հակառակ կուսակցութեան գործերը անչարժութեան դատապարտած և Հոգիին շարունակ ներկայութիւնը չէղոքացուցած է զայն :

«Այս ուխտին աղդեցութիւնը երէցին վրայ աւելի նշանակալից եղած է : Իր քարոզը չորս տարի առաջ լսած էի երէցներու և քարոզչաց Ընդհանուր Ժողովին մէջ : Իր քարոզութեան միջոցին կատարած (հոգեւոր) շարժումները ճարտասահական արուեստին պահանջած բոլոր նրբութիւնները կրօվանդակէր : Իր քարոզը ամբողջովին գրուած էր և ինչպէս կըսեն մեր վարպետները սիրուն և շողջողուն ոճերով լեցուն՝ էին : Այդ քարոզը բոլոր ունկնդիրները հմայած և գրաւած էր : Անկէ ի վեր լսած չէի իր քարոզը . և այս առտու առաջին անդամն

էր որ կուէի այս երկար ժամանակամիջոցէն յետոյ : Այսօր բոլորովին փոխուած գտայ զինքը . ան առջի մարդը չէ . կարծես հոգեկան մեծ ճգնաժամէ մը անցնելով իր մտաւորական վիճակը բոլորովին յեղաշրջած է . այն աստիճան աղդուեցայ այս վիճակէն որ , հարցուցի իրեն պատճառը :

«Պատասխանեց թէ՝ անիկայ պարզապէս իր Քրիստոսի հետեւելու համար ըրած ուխտին հետեւանքներէն մին է : Իր հին գաղափարներէն շատերը փոխած է , անոնք բոլորովին նոր լոյսով մը կդիտէ : Մասնաւորապէս դիակելու արձանի է գինեաւուններու արտօնութեանց մասին մէկ տարի առաջ բոնած ընթացքը և այս օրուան ընթացքը : Իր հովուութեան , ամպիտի և ժողովրդական այցելութեան գործերը և կերպերն ալ կատարիալ փոփոխութեան հնթարկած է : Ո՞րչափ որ հասկցայ , զինք շարժող գաղափարը սա է թէ , մեր դարուն քրիստոնէութիւնը՝ պէտք է ներկայացնէ զՔրիստոս իրական և շօշափելի կերպերով . և մեր խօսակցութեան միջոցին քանիցո Պետրոս Առաքեալին հետեւեալ խօսքերը կրկնեց . Քանզի դուք այս բանիս համար կանչուեցաք , որ Քրիստոս ալ ձեզի համար չարշուեցաւ ու ձեզի օրինակ բողուց որ իր շաւիդներուն հետեւիք : Ասոնցով ինծի զգացնել կուզէր թէ , եկեղեցիները՝ այս օրուան օրս աւելի կկարօտին վշտակրիլ և նեղուիլ Յիսուսի համար , որպէս զի աւելի յառաջադիմն հոգեւոր կենաց ճամբուն մէջ : Հիմա եկեղեցին և հոգիւէն կանցնիմ ժողովրդին անհատներուն վրայ ըրած աղդեցութեանը : Հոս աւելի լայն է շրջանակը և աւելի գործնական : Խնչպէս ըսի մանրամասնութեանց չափանիմ բանեմ . բայց կուզեմ շեշտել արհեստաւոր , բանուոր , շրջիկ փերեղակ , վաճառական , ուսանող և գրագիր դասակարգին ամեն խաւերուն մէջ ըրած աղ-

դեցութիւնը : Սկեպտիկ և աշխարհասէր անձինք՝ հեղանելով ըսած են թէ՝ Քրիստոս ի՞նչ բան ունի շուկային մէջ . սուտը առուտուրին աղն է , առանց սուտի և կոռի առուտուր ըլլար . շահ չելլեր' : Աս հաւատքը ունեցողները վատահ եմ որ սուտին և ուղիղին մէջ մեծ տարրերութիւն մը չեն գաներ : Սակայն ինդիրը տարրեր երեւոյթ մը առաւ . ուխտացեալները այս վճռական քայլը առնելին քիչ ժամանակ վերջը արդինքը աղջեցուցիչ եղաւ . Վաճառականին և յաճախորդին , արհեստաւորին և վարպետին , գործաւորին և գործարանապետին մէջաել փոխադարձ կատարեալ վստահութիւն մը գոյացած էր . Հին լէճերն և կորիները չկային , արագ և անընդհատ գործ կարտադրէին : Ես ինքնս ականատես եղայ և հարցուփորձ ընելով համոզուեցայ թէ , իրօք առաջունէ աւելի շահ ըրած էին թէ հոգեւոր և թէ նիւթական կերպերով : Այս ուխտին հետեւանոք ծնողական և որդիական , ու առն և կնոջ , աշակերտի և վարժապետի յարաբերութիւնք աւելի սիրալիր , մտերիմ և հաստատուն հիման վրայ դրուած են : Այժմ անհամաներէն մի քանին յիշեմ :

« Կսած էք Աղեքսանդրի մը համար , որ այս քաղաքին երկաթուղոյ ընկերութեանց գլխաւոր պաշտօնեաներէն մին էք : Յիշեալը առանց նկատողութեան առնելու հետեւանքը , ընկերութեան մէկ խարդախ գործը անմիջապէս կառավարութեան իմաց տուաւ : Իրաւ որ ինք վեասուեցաւ , ձգեց իր նախանձելի բարձր գիրքը և հեռագրատան պարզ պաշտօնեայ մը եղաւ , զոր վարած էր իր պատանեկութեան ատեն , սակայն մեծ ծառայութիւն մատոյց փոքրաքանակ վաճառող վաճառականներուն և սահման մը դնել տուաւ հսկայ ընկերութեանց անկանոն գործերուն : Զինքը տեսայ երէկ եկեղեցին մէջ . երջանիկ և գոհ սիրտ մարդ

մ'էր և իր կենցաղին մէջ պարզ և հաստատուն : Պիտի յիշեմ Ժամանակ թերթին խմբագիր Ետուարդ Նորմանը ; իր նոր ուխտին հետեւելու համար իր ամբողջ հարստութիւնը վասնգեց և թերթին կործանումը աչքը առնելով բոլորովին փոխեց իր ընթացքը : Երէկի թիւը կիրկեմ ձեզ , լիովին քննեցէք զայն և ինծի պէս պիտի համոզուիք թէ Ամերիկայի մէջ հրատարակուած լաւագոյն և նշանաւոր թերթը ըլլալու կոչուած է : Խմբագիրը վատահեցուց ինծի թէ իր թերթը այժմ առաջուընէ աւելի յաջող է և աւելի շատ ընթերցողներ ունի և թէ թերթին ապագան շատ փայլուն է : Նայեցէք սա վաճառականին , Միլթոն Ռայթի . իր առեւասուրի աւանդական եղանակը բոլորովին փոխած է և չկայ վաճառական մը որ անոր չափ աղդեցիկ , միեւնոյն ժամանակ սիրելի լինի ամենուն . իր գրագիրներուն և խանութի պաշտօնեաներուն ընթացքը և յարգանքը պարզապէս հիանալի է : Անցեալ ձմեռն երբ ինքը վասնգաւոր կերպով հիւանդացաւ , իր պաշտօնեաները այնչափ զգածուեցան , որ գիշերն ի բուն , կարգաւ հիւանդապահի մը պէս հսկեցին վրան . և անոր խանութ եկած օրը աօնի օր մ'եղաւ իրենց համար : Ամենքն ալ բարեկիրթ , ճշմարտախօս և զգաստ մարդիկ են : Այս ամենը գոյացաւ մարդուն իր ընթացքին մէջ խօթած փոփոխութեամբը . անոնց ցոյց տուած սէրն ու համակարութիւնը փոխեց ամենքն ալ : Այս սէրը լոկ խօսք չէր , այլ կենդանի և շօշափելի ձեւով ի յայտ եկաւ . պաշտօնեաները մեծէն մինչեւ փոքրը բաժնեկից ընելով գոյանալիք շահին : Շուկայի միւս մարդիկները զինք քիչ մը տարօրինակ կդանեն . բայց հակառակ ուրիշներու շարագուշակ ծիծալներուն . մարդը այս օր գործը ընդարձակած և հրապարակին վրայ առաջնակարգ գիրք մը գրաւած է :

«Ահա Օրիորդ Ռիաշէլ Ուինալօ . Այս օրիորդը ուխտեց իր մեծ տաղանդը նուիրել աղքատները և թշուառները միսիթարելու , և իր բարեկամունայն Օրիորդ Վիրմինստ Բէյճի հետ միանալով , նոր նոր ձեռնարկներ ըրած են քաղաքին խեղճուկ մէկ թաղին բնակչաց վիճակը բարւոքելու :

«Կվախնամ թէ նամակս չափէն աւելի կերկարեմ . բայց տեսածներս և լսածներս այնչափ ազգած են սրտիս վրայ որ չեմ կրնար չգրել : Ուստի քիչ մ'ալ այս օրուան ժողովներու վրայ խօսիլ կուղեմ : Սուաւոտուն Պատ . Հենրի քարոզեց . իր քարոզը չորս տարի առաջուան լսած քարոզէս բոլորովին տարբեր էր , անանկ որ կարծեցի թէ քարոզովը բոլորովին ուրիշ մարդ մ'էր . խորապէս զգածուեցայ և լացի . ինձի պէս ուրիշներ ալ չա'տ յուղուեցան : Բնաբանն էր , Քեզի ինչ , զուն իմ ետեւս ելուր : Ռէյճօնտի ժողովրդեան բոլոր դասակարգին ուղղուած ազգեցիկ հրաւէր մ'էր , հետեւելու Փրկչին վարդապետութիւններուն և չափզներուն , առանց խորհնելու թէ ուրիշները ի՞նչ կըսեն կամ կխորհին . առանց նկատելու այլոց մեղադրանքը , խծրծանքը՝ հետեւելի միայն Ցիսուսի : Չեմ կրնար բոլոր ըսածները ամփոփել հոս :

«Քարոզէն ետքը Եկեղեցին սովորական ուխտի ժողովը ուեղի ունեցաւ , որուն հրաւիրուեցայ ես ալ : Սիրելիդ իմ Փիլիպ , իմ քարոզչական կենացս ամբողջ շրջանին մէջ բան մը այցափ ազգած և յուղած չէր զիս , որչափ այս ժողովը : Սուրբ Հոգիին ներկայութիւնը երբեք այսչափ զօրաւոր կերպով չզգացի : Ամենէն մտերմական , և սիրալիր ժողովն էր : Քրիստոնէութիւնը իւր բոլոր հրապարով՝ կենդանի , մարմնացեալ էր : Խոքզինքս կերեւակայցէի Սուաջին Դարու քրիստոնեաներու մէջ , չգիտեմ ինչ կար որ առաքելական պարզութիւնը կներկայացնէր :

«Այլ և այլ հարցումներ ըրի . աննոցմէ մին որ բաւական ուշադրութիւն գրաւ եց , սա էր թէ . Քրիստոսի աշակերտեալներ իրմաց անձնական ստացուածքները զոհելու մասին մինչեւ ո՞ր սասիծան յառաջացած են : Երէցը պատասխանեց ինձ թէ՝ մինչեւ հրմայ աշակերտներէն ոչ ոք մեկնած է Քրիստոսի հոգին , իրրեւ թէ նա բոլոր աշխարհային ստացուածքներ մերժեց և անարգեց : և ուխտացեալներէն ոչ մէկը առն անգ , ընտանիք , ստացուածքներ ձգելով ճգնաւորներու նման աշխարհէ քաշուիլ կերեւակայէ , անսնք Քրիստոսը պատուիրանքները տառային իմաստով չեն առնուր : Սակայն ներկայից ընդհանուր հաւանաթեան արժանացաւ իրենցմէ մէկոն սա խօսքը թէ «Եթէ երբէք Քրիստոս ուղէր իր ստացուածքը , և սովորական հարցումին՝ այդ պատասխանը թեւագրէր Ցիսուսի հոգին . երբէք չպիտի տատանմէր ամէն ինչ նուիրելու Անոր» : Սիրելի բարեկամս , կուգամ նամակիս իրական շարժառիմին :

«Այս օր ժողովին մէջ խորհրդակցութիւններ կատարուեցան և գաղափարներ փոխանակուեցան որ ամբողջ Ամերիկայի մէջ գտնու ող ուրիշ Եկեղեցեաց հետ հոգեւորապէս գործակցելու կերպ մը կամ միջոց մը խորհուի , որպէս զի համայն Եկեղեցիք սոյն օրհնեալ ուխտով կապեն իրենք զիրենք : Սովոր մեծ և ազնիւ գաղափար մըն է . բայց միշտ այս կէտին վրայ է որ կտարակուսիմ և կտատամսիմ և ինքզինքս անզօր կղզամ : Գիտեմ և հնաւատամ թէ Քրիստոսի աշակերտ մը պարտի հետեւիլ Անոր չափզներուն այնչափ զգութեամբ . ինչպէս հոս ուեղի հաւատացեալք փորձած են : Սակայն չեմ գիտեր ինչպէս սիրափ բլայ , երբ օր մը ես ալ իմ Զեկուակոյի Եկեղեցիիս առջեւ բերեմ խընգիրը և անոնց եւս առաջարկեմ այս ուխտը : Այս տուղերը կդրեմ քեզ , իմ սրտակից բարեկամս , Հոգւոյն

Սրբոյ իմ սրտիս թելերը յուզելը զգալով . և կցաւիմ ըսելու որ , գոնէ երկոտասանեակ մը չեմ կրնար վատահարար ցցնել իմ ժողովրդէս , որ այսպիսի ուխտի մը ներքեւ մտնելու յօժարին : Կրնաս դու վատահարար քու եկեղեցիդ առաջարկել : Այս ուխտին գործնական հետեւանքը , հոս Ռէյմօնտի մէջ , այնչափ հրաշալի է որ , ու է երէց և քարոզիչ հոդի պիտի տայ որ այսպիսի օրհնեալ վիճակ մը իր ժողովրդեան մէջ ալ ծլի ծաղկի : Ճշմարիար ըսելով Ռէյմօնտի եկեղեցիին նման Սուրբ Հոգիէն օրհնուած և բարգաւաճ եկեղեցի մը երբեք չեմ տեսած :

« Բայց ես ինքնս արդիօք պատրաստ եմ իմ անձս այսպիսի ուխտի մը պատասխանատուութեան ներքեւ դնելու : Այս հարցումը պարզութեամբ կընեմ և պարզ պատասխան մը տալու կլախնամ : Լաւ զիտեմ որ եթէ Փրկչիս շաւիդներուն շատ մօտէն հետեւիմ , իմ կեանքս բոլորովին պիտի փոխուի : Շատ տարիներէ ի վեր ինքնքնքս քրիստոնեայ կրաւանիմ , բայց այս անցեալ տասը տարիներու մէջ հանգիստ և հանդարս կեանք մը վարած եմ առանց ու է մեծ զոհողութեան և աշխատութեան : Ամչնալով կըսեմ ճշմարտութիւնը , իմ սիրելի բարեկամն , որ աղքատ , թշուառ և լքեալ անձանց շրջանակէն ինքզինքս հնար եղածին չափ հեռու պահած եմ : Եթէ ինքզինքս այս ուխտին ներքեւ դնեմ , բնչ պիտի լլայ իմ վիճակս . կոսոկամ ասոր պատասխանելէ : Եկեղեցին , որուն երէցն եմ , հարուստ և բարեկեցիկ ժողովուրդով լեցուն է . անոնք և ես վարժուած ենք ծաղկալից բարձերու վրայ կրել մեր խաչը : Եկեղեցիս այժմու վիճակը զիտալով կվախնամ թէ , ո՞չ ոք պիտի համակերպի այս ուխտին յառաջ բերելիք զոհողութեանց և վեաներուն . թերեւս կսխալիմ , և երանի թէ սխալ լինէի :

« Հիմա կզգամ թէ մեծ սխալ ըրած եմ , անցեալին մէջ զանոնք կեանքին ծանծաղ ջուրերը առաջնորդելով և հեռու պահելով խորունկ հոսանքներէ : Սիրելիս , ահա իմ սիրաս բացի քեզի , և ներքին խորհուրդներս առջիւդ պարզեցի . ինչպէս կըլլայ արդեօք եթէ գալ կիրակի իմ եկեղեցիս ամպիսնը ելլեմ և ասանկ ըսեմ ժողովուրդիս . — « Սիրելիք Աստուծոյ , եկէք Յիսուսի աւելի մօտէն հետեւինք . եկէք անոր հետքերուն վրայէն , անոր շաւիդներուն մէջը քալենք . հետեւանքը ինչ որ աւ ըլլայ մեղի համար , եկէք ուխտենք բան մը չգործել առանց նախ ընելու սա հարցումը թէ Յիսուս ինչ պիտի լներ :

« Եթէ այս խօսքերով սկսէի իմ պաշտօնս , զարմանալի բան մը պիտի երեւէր ամէնուն և պիտի ցընցուէին : Բայց ինչո՞ւ տատամսիմ . չէ՞ որ ամէնքնիս ալ անոր հետեւելու ստիպեալ ենք . բնչ ըսել է Քրիստոսի հետեւող ըլլալ . բնչ կնշանակէ Անոր նմանող ըլլալ . բնչ ըսել է Անոր հետքերուն վրայէն քալել : »

Հոս ձգեց գրիչը Գեր. Տոք. Կալվին , Նաղարէթի եկեղեցիին երէցը . վճռական կէտի մը հասած էր . իր ըրած այս հարցումը կենսական հարց մ'էր , որ շատ մը պաշտօնեաներու և եկեղեցւոյ անդամներու առջին եկած էր : Պատուհանը վազեց և բացաւ զայն . սենեակին օդը կիսեղեցէր զինք : Կուզէր տեսնել պայծառ երկինքը և չնչել աշխարհի լայն շունչը :

Գիշերը՝ շատ խաղաղ էր , և երկինք՝ փայլուն . Ժամանակը շատ անցած էր և արեւելեան հորիզոնը հաղիւ նշմարելի սպիտակութիւն մը կեղերէր . յանկարծ Մայտանի կողմէն յստակ , զօրաւոր ձայն մը բարձրացաւ . և ձայնին ալիքները եկան զարկին ծերունազարդ երէցին սրտին փափուկ թելերուն .

Միթէ Յիսո՞ւս լոկ խաչ տանի,
իւ մարդու անխա՞չ ըլլայ.
Ո՞չ, խա՞չ մը կայ ամեն անձի
ինձի' ալ խաչ մը կայ:

ԵՐԳԻՉԸ՝ Պատ. Կրէյի ժողովները յաճախող նորագարձ ծեր մըն էր, փողոցի գիշերապահ մը, որ իր ձանձրալի միայնութիւնը կմխիթարէր յոյժ ընտանի և սիրելի երգեր երգելով :

Պատ. Կալվին պատուհանէն ասդին եկաւ . Ժամանակ մը վարանեցաւ . սակայն վերջապէս ծունկի վրայ եկաւ . Յիսուս ի՞նչ պիտի լներ, Յիսուս ի՞նչ պիտի լներ: Երբէք այսափ սպարզութեամբ այս հարցումը չէր ըրած և երբէք այսքան սրոշ կերպով Սուրբ Հոգին զի՞նք շարժած չէր . Երկար ժամեր ծունկի վրայ մնաց : Սրեւը շատոնց ելած և բարձրացած էր հորիզոնին վրայ և իր ճառագայթներով առատօրէն կոլողէր քաղաքը . Պատ. Կալվին ոտքի վրայ ելաւ հարցնելով ինքնիրեն Յիսուս ի՞նչ պիտի լներ, ի՞նչ պիտի լներ . արդեօք հետեւի՞մ Անոր հետքերուն :

Ի՞ն, ե՞րբ գերբնական Արեգակը պիտի շողայ կատարեալ այս աշխարհիս վրայ . Ե՞րբ Անոր հետեւողներուն սիրաը պիտի ողովի լուսով և Յիսուս պիտի յաղթանակէ անձնասութիւննեան և շահամոլութեան սատանային վրայ, Ե՞րբ համայն քրիստոնեայք աւելի մօտէն պիտի հետեւին Յիսուսի շաւիզներուն :

Այս հարցումը իր ամբողջ էութիւնը ցնցած էր . Պատ. Տոք. Կալվին Զիգակօ դարձաւ փոխուած և կեանքին վճռական մեծ քայլը առած . և հոն այդ պերճաշուք և աշխարհասէր քաղաքին մէջ բոլորովին նոր շրջան մը բացաւ իր պաշտօնէութեան երկա՛ր շրջանին մէջ :

ԳԼՈՒԽ թ.

Վարդապետ, ուր որ երթաս ես
քու ետեւէդ պիտի գամ:

Մ-Դ. Ը. 19:

Զիգակօ քաղաքին մէջ ենք . Շաբաթ օր մը նուագասրահին մէջ երածշտական հանդէս մը սարքուած էր. քաղաքին հարուստ և զարդացեալ մատր, մեծաւ մասսամբ տիկիններ և օրիորդներ, ներկայ էին հանդէսին : Հանդէսը հազիւ լմնցած էր, աղնուական տիկնայք և օրիորդք իրենց կառքերը կխուժէին :

Այս կառքերուն մէջ կար հատ մը, որ եթէ ոչ ամենէն փառաւորը, գոնէ փառաւորներէն մին էր . զոյգ մը գեղեցիկ նժոյգներու լծուած, և կառքին դրանը վրայ ոսկեզօծ տառերով տէրոյնը անոււան սկզբնատառները գրուած էին : Բաղմութեան մէջէն պերճ դասուն պատկանող երկու օրիորդներ դէպի այս կառքը ուղղուեցան . օրիորդներուն երիցագոյնը առաջ մտաւ և տեղը նստաւ . սպասաւորը դուռը բացած կկենար սպասելով որ փոքր օրիորդն ալ ներս մտնէ :

— Ֆիմի՛, Ֆիմի՛, շո՛ւա, չուտ ըրէ . ի՞նչ բանի կնայիս, կփառանամ կոր, շո՛ւա ըրէ, — ըստ ձայն մը կառքին մէջէն :

Փոքր օրիորդը այս միջոցին իր կուրծքին վրայի մանիշակի գեղեցիկ փնջակը հանելով, կառքին ձիերուն քով սլքացող պատուած հանդերձներով փողոցի լածի մը կուտար : Տղեկը այս անակնկալ շնորհքին վրայ

զարմացած, աչքերը խոշոր խոշոր թարթեց և «օխճ կեցիր, օրիորդ», ըսելով անմիջապէս քիթին տարաւ։ Օրիորդը կառքէն ներս մտաւ և կառքին դուռը ահաւգին շառաւչով մը դոցուեցաւ և քանի մը բոպէ յետոյ կառքը սրարշաւ կընթանար ծառաստաններու մէջէն։

— Ի՞նչ զարմանալի աղջիկ ես, Ֆիմի, միշտ այլանդակ բաներ կընես, ըստ մեծ օրիորդը յանդիմանական ձայնով մը։

— Իրա՞ւ կըսես Ռողա, ի՞նչ այլանդակ բան ըրած եմ, ըստ միւս օրիորդը, զարմանօք իր խօսակցին նայելով։

— Ո՞հ ելեւ սա գեղեցիկ ծաղկեփունջը այդ մուրացկանին տալ այլանդակ չէ՞։ տղան աւելի ընթրիքի մը պէտք ունէր քան այդ փափուկ ծաղկեփունջին։ աղէկ որ իրիկուան կերակուրի չհրաւիրեցիր և հետդ կառքը չխօժեցիր։ թէև ատանկ ընէիր ալ, երբէք չպիտի զարմանայի, քանդի ատանկ այլանդակութիւններ միշտ կընես։

— Լա՛ւ, միթէ ատոր նման աղքատիկ տղայ մը տուն տանիլ և ատքուկ ապուր մը հրամցնել այլանդակ բան մըն է, ըստ Ֆիմի քաղցրութեամբ, իրրե թէ ինքնիրեն կիսուէր։

— Այլանդակ ըսելով ճիշդ միտքս չկրցայ բացառիկ, ահուելի պիտի ըսէի։ ուրեմն օրիորդ, պիտի խնդրեմ քենէ որ հաճիս ընթրիքի չհրաւիրել և տաքուկ ապուր մը չհրաւինել։ Ո՞հ ձանձրոյթէս կմեռնիմ, ըստ Ռողա նաստարանին վրայ երկննալու պէս ընելով, Ռողա շարունակ կերժկուար և ահուվախերով կողըար։ մինչ Ֆիմի հանդարտութեամբ կառքին պատուհանէն դուրս կնայէր։

— Երաժշտութիւնը շատ անհամ և լղբճուկ էր, մանաւանդ ջութակահարը անհնարին ձանձրոյթ կուտար, գոչեց Ռողա անհամբերութեամբ։

— Ես նուագները շատ սիրեցի, ըստ Ֆիմի մեղմութեամբ։

— Դուն ի՞նչ բան չես սիրեր որ։ ամէն բան կոիրեն։ քեզի պէս անձաշակ աղջիկ մը տեսած չեմ։

Ֆիմի բարկութենէն կարմրեցաւ, սակայն լոեց։ Ռողա կրկն յօրանջեց և ապա հասարակ երգի մը եղանակը մրմիջել սկսեց ակռաներուն մէջէն, յետոյ յանակարծ դոչեց։

— Ամէն բանէ ձանձրացած եմ, յուսամ թէ այս գիշերուան ներկայացումը շատ յաջող և զուարձալի պիտի ըլլայ։ թատրոնի ձանուցումներուն նայեցայ, նիւթն է Զիգալոյի թշուառները։

— Այս, Զիգալոյի թշուառները, ըստ Ֆիմի։

— Զիգալոյի թշուառները, Լոնցրայի թշուառները, ի՞նչ գեղեցիկ ողբերգութիւններ են զիտե՞ս։ ամբողջ նիւթերք՝ լարուած հետաքրքրութեամբ երկու ամբողջ ամիսներ յուզուեցաւ։ այս գիշերուան համար թատրոնին առաջին օթեակներէն մին վարձուած է մեզի համար։ ո՞հ, որչա՞փ պիտի յուզուինք արդեօք։

Ֆիմի գէպի իր քոյրը դարձաւ։ իր խոշոր կապոյտ աչքերը իրենց անոյշ նայուածքը փոխած էին։ կարծես կրակ պիտի ցայտեցնէին։

— Եւ սակայն կեանքի իրական թատերաբեմին վրայ կատարուած իրականութիւններէ երբէք չենք յուզուիր, չենք լար։ Ի՞նչ են թատերաբեմին վրայ կատարուած Լոնցրայի թշուառները կամ Զիգալոյի թշուառները սա ամէնօրեայ չքաւորներու հետ բաղդատամամբ։ ինչո՞ւ համար իրական աղքատութեանց առջեւ չենք յուզուիր, չենք զգածուիր։

— Որովհեաւ հասարակ ժողովուրդը աւելի աղտոտ, անհամոյ և հետեւաբար աւելի ձանձրացուցիչ է, պատասխաննեց Ռողա անհոգութեամբ, և շարունակեց։

— Ֆիմի , դուն երբէք չես կրնար բարեկարգել աշխարհը . այսպիսի խօսակցութիւններէ ի՞նչ օգուտ կելէ : Աղքատութեան համար մենք պատասխանատու և մեղադրելի չենք . ի՞նչ ըսենք , աղքատներ և հարուստներ միշտ գտնուած են և պիտի գտնուին . փա՛ռք Աստուծոյ որ մենք հարուստ ենք :

— Դիցուք թէ Քրիստոս ալ այդ քու սկզբունքովդ գործէր , ի՞նչ խղճալի պիտի ըլլայինք մենք . չե՞ս յիշեր Տոքթոր Կալվինի քանի մը շարաթ առաջ այս բնաբանին վրայ տուած գեղեցիկ քարոզը :

— Լաւ , շատ լաւ կյիշեմ , իմ քարոզիչ քուրիկս , ըստ Ռոզա հեգնութեամբ . չե՞ս յիշեր սակայն թէ Պատուելին ըստ նաև թէ «Հարուստները երբ բարեսիրա են աղքատներու հանդէպ և կ'օգնեն անոնց , երբէք մեղադրելի չեն» : Եւ ես վստահ եմ որ Պատ . Կալվին եւս բեռը կապած է և կլորիկ հարստութիւն մը ունի . և քաղաքին մէջ անօթի և թշուառ աղքատներ գտնուելուն համար , իր հաճոյքներուն և ոչ մէկէն կզրկէ ինքզինքը . նոյն իսկ եթէ ընէր , ի՞նչ օգուտ պիտի ըլլար . Ֆիմի , ի՞նչ որ ալ ըսենք , աշխարհիս վրայ միշտ հարուստներ և աղքատներ քով քովի և դէմ դէմի պիտի գտնուին :

«Գիտեմ գիտեմ , յորմէ հետէ Ռաշէլ Ռէյմոնտի յիմարական գործերու մասին գրած է քեզ , մեր բոլոր ընտանիքը աշքէդ ելած է . մարդիկ ատանկ անբնական յուզմունքներով չեն գոհանար , այդ տեսակ մը գինովութիւննին շուտով պիտի անցնի : Ռաշէլ ալ իր ըրածներէն շուտով պիտի զղջայ : Կցաւիմ որ այդ յիմար աղջիկը իր տաղանդը կիմացնէ և չիգար երգել հոս տեղի նուագարահն մէջ » :

Խօսքերու այս ջրհեղեղին ատեն , Ֆիմի լոխն կնայէր . կառքը իրենց տան առջև կեցաւ , երկու

քոյրեր իջան և ներս մտան : Քարաշէն գեղեցիկ տուն մ'էր , ամէն կողմ գեղեցիկ քանդակներով , նկարներով և պերճանքի առարկաներով լեցուն էր :

Տանտէրն , կարոյս Մթէրլին . ցորենի և երկաթուղւոյ շահադիտութեամբ կզրացէր և երկու միլիոնի մատ հարստութիւն մ'ունենալ կկարծուէր : Իր կինն քանի մը տարիէ ի վեր հիւանդու էր և անկողինն էր միշտ , Ռէյմոնտի Ռաշէլի մօրքոյրն էր : Երկու աղջիկներ ունէին , Ռոզա և Ֆիմի . Ռոզա՝ բարձր դասու օրիորդներու յատուկ Գօլէճի մէջ կրթուած էր . գեղեցիկ սակայն կրտկոտ , հպարտ աղջիկ մ'էր . հեգնիչ և ծաղրող բնութիւն մ'ունէր , իր հայրը կէս կատակ կէս լուրջ «գժուարահամ օրիորդ մը» կկոչէր զինք : Միւսը Ֆիմի տասնեւինը տարեկան էր . ամէն տեսակ աղջնիւ յատկութիւններով օժառուած , իր մօրքող աղջկան Ռաշէլի նման առատաձեւն , ուղիղ և աղջնուախոն էր . իր փափուկ սիրաք ամէն տեսակ քրիստոնէական զգացմանց ընդունակ էր . հայրն ու մայրը զինքը հանելուկի կնմանցնէին , անոր հակումները և գաղափարները իրենցինէն բոլորովին տարբեր գտնելով : Ֆիմի կեանքի ամեն փոփոխութիւնները սիրով կրելու պատրաստ սիրա մ'ունէր . նոյնն էր և պիտի ըլլար հոյակապ շէնքի մը կամ աղքատիկ հիւղակի մը մէջ :

Երբ աղջիկները ներս մտան , հայրերնին վառարանին առաջը կեցած կծխէր . Ահա քեզի համար նամակ մը , Ֆիմի , ըստ , գրպանէն նամակ մը հանելով : Եւ Ֆիմի նստաւ և շուտ մը բացաւ եւ «Ռաշէլէն է մայրիկ» ըսելով կարդալ սկսեց :

— Լաւ , ի՞նչ են Ռէյմոնտի վերջին լուրերը , Ֆիմի , ըստ հայրը սիկառը բերնէն հանելով , և կիսախուփ աշքերով դիտելով զայն ինչպէս իր սովորութիւնն էր :

— Ռաշէլ կդրէ թէ Տոք. Կալվին երկու կիրակիէ ի վեր Ռէյմոնտ կգտնուի և աշխուժիւ կուսումնասիրէ Առաջին Եկեղեցին ուխտադրութիւնը :

— Ռաշէլ իրեն համար ի՞նչ կըսէ , ըսաւ Ռողա որ փետրալից բարձերու մէջ փափկութեամբ թաղուած էր :

— Դեռ կ'երգէ Մայտանի մէջ . վրանի ներքեւ կատարուած Աւետարանչական ժողովներուն դադարէն ի վեր կերգէ հին շէնքի մը մէջ մինչեւ որ լմնան իր բարեկամունույն շինած չէնքերը :

— Պիտի գրեմ Ռաշէլին որ Զիդակօ գայ և այցելէ մեզ անգամ մը : Պէտք չէ որ իր գեղեցիկ հանձարը խամրի այդ մուխի և ծուխի քաղաքին մէջ ուր գնահատող չկայ երբէք :

Հայրերնին նոր սիկառ մ'ալ կվառէր երբ Ռոզա գոչեց . — Ռաշէլ զարմանալի աղջիկ մ'է , եթէ հոս նուագասրահին մէջ երգեր՝ ապահով եմ որ համայն Զիդակօ պիտի պաշտէր զինքը . մինչդեռ հոն կվառնէ իր տաղանդը այնպիսի անձանց մէջ , որ չեն գիտեր ի՞նչ կըսն :

— Ռաշէլ չկրնար գալ հոս , որավհետեւ եթէ հոս գայ իր ուխտին հակառակ գործած պիտի ըլլայ . — ըսաւ Ֆիմի :

— Ի՞նչ ուխտ , ըսաւ հայրերնին . յիտոյ չուտով մը յարեց . — այո՛ , այո՛ , յիշեցի շատ զարմանալի բան մ'է . Աղեքսանդր՝ ժամանակաւ իմ բարեկամս էր , նոյն հեռագրատան մէջ օգնականներ էինք : Երկաթուղիի պաշտօնէութենէն հրաժարեցաւ և ընկերութիւնը ամբաստանեց , մեծ յուզում յառաջ բերաւ : Հիմա նորին հեռագրական պաշտօնեայ մը եղած է . անցեալ տարի Ռէյմոնտի մէջ այլանդակ բաներ տեղի ունեցան : Կարմանամ որ Տոք. Կալվին այդպիսի բաներու միտք կյոգնեցէ , այս մասին հետը պիտի խօսիմ :

— Վաղը պիտի քարոզէ . հաւանական է այդ մասին մեզի բան մը ըսէ , — ըսաւ Ֆիմի :

Լուութիւն տիրեց ժամանակ մը , յետոյ Ֆիմի կարծես աներեւոյթ ունկնդրի մը ուղղելով իր խօսքը յանկարծ ըսաւ . — «Արդեօք ի՞նչ պիտի ըլլայ հետեւանքը , երբ վաղը ելլէ ինքն ալ նաղարէթի Եկեղեցին առաջարկէ այդպիսի ուխտ մը :

— Ի՞նչպէս , ի՞նչեր կխօսիս աղջի՛կ , ըսաւ հայրը քիչ մը խստի :

— Կըսեմ թէ եթէ մեր հովիւն ալ Պատ . Հենրիի ըրածին նման առաջարկ մը բերէր Եկեղեցին առջեւ և խնդրէր որ կամաւոր անձինք զատուէին ուխտի ներքեւ մտնելու , ի՞նչ պիտի ըլլար հետեւանքը :

— Ո՞չ , այդ մասին վտանգ մը չկայ , ըսաւ Ռողա յանկարծ տեղէն ցատկելով :

— Բատ իս այդպիսի բան մը այլանդակ , չըլլա՛լիք բան մ'է ըսաւ Սթէրլին խստիւ :

— Ռաքելի գրածէն կհամկնամ որ , Ռէյմոնտի Եկեղեցին , շատ գոհ մէկ տարուան փորձէն , պիտի աշխատի , և ուրիշ եկեղեցիներ ալ այդ ուխտին ներքեւ մտնելու պիտի քաջալերէ . եթէ յաջողին , եկեղեցիներու և ժողովրդոց կեանքին մէջ մեծ փոփոխութիւն մը պիտի մտցնեն — ըսաւ Ֆիմի :

— Լաւ , լաւ , ելէք թէյ մը խմենք նախ , ըսաւ Ռողա , դէպի ճաշասրահը ուղղուելով :

Հայրն ու Ֆիմի հետեւեցան իրեն և ճաշը . խորին լուութեան մէջ մատակարարուեցաւ : Տիկինը իր ճաշը իր սենեակին մէջ ըրաւ : Սթէրլին շատ մտազբալ էր . քիչ կերաւ և սեղանէն չուտով ելաւ պատրուակելով որ կարեւոր գործի մը համար չուկան պիտի երթար : Հայրերնին երթալէ քիչ յետոյ , Ֆիմի լուութիւնը խզեց և ըսաւ — Քոյր , չե՞ս կարծեր որ հայրերնիս այս վերջերս շատ վրդովուած է :

— Ո՞հ , իրաւ որ չեմ գիտեր . շիտակը ես անսովոր բան մը նշմարած չեմ . այս իրիկուն թատրոն չպիտի երթաս . Տիկին Տելանո ժամը մէկին պիտի գայ քեզ տանելու , կարծեմ թէ երթալու ես , եթէ ոչ շատ պիտի ցաւի :

— Պիտի երթամ , թէև բնաւ սիրտ չունիմ . թատրոն չգացած , ամէն տեղ թշուառներ կրնամ տեսնել :

— Հազիւ տասն և եօթը դարուններ տեսնող օրիորդի մը համար տիսուր խօսքեր են ատոնք — ըստ Ռողա — . սակայն դուն միշտ այլանդակ դաղափարներ յայտնած ես . ինչ և իցէ , եթէ մայրիկին քով երթաս , ըսէ որ , թատրոնէն եկածիս պէս իրեն պիտի հանդիպիմ , եթէ արթուն ըլլայ :

Ֆիմի վեր ելաւ իր մօրը քով մինչեւ որ Տիկին Տելանօի կառքը եկաւ : Տիկին Սթէրլին իր ամուսնոյն համար մտատանջութեան մէջ էր . անդադար կիսուէր և իր աղջկան ամէն մէկ խօսքէն կը յուզուէր : Ֆիմի քանից փորձեց Ռաքելի նամակը կարդալ , բայց Տիկինը միշտ մերժեց և նոյն իսկ երբ աղջիկը առաջարկեց իրիկունը իր քով անցնել , խսոիւ մերժեց :

Ֆիմի թատրոն գնաց դժբաղդ ըլլալով , ուրիշ անգամներ ալ աւելի դժբաղդ և միայնակ զգացած էր զինքը : Այն իրիկուն շատ մտածիոտ և տիսուր էր . այն աստիճան որ իր ծանօթները , մասնաւորապէս Տիկին Տելանո նկատեց որ այս աղջիկը երթալով «այլանդակ» կդառնար :

Ներկայացումը անգլիական խաղ մ'էր , մանուածապատ դէպքերով լի . երրորդ արարուածին տեսարաններէն մին մանաւանդ շատ ծափահարուեցաւ , որ նոյն իսկ ֆիմին ցնցեց :

Ահա այս էր խաղը . Տեսարանն է Լոնտոնի Կնդղաւորաց կամուրջը . Թէմզ գետը կհոսի տակէն մութ և

պղտոր . Սպօտայի Եկեղեցւոյն աշտարակները կբարձրանան մութնուլուսին մէջ , կարծես իր գմբէթը շրջակայ չէնքերուն վրայ կծածանի : Տղեկի մը պատկերը կերեւայ կամուրջին վրայ . հոն քանի մը բոսէ կմնայ իր չորս կողմը դիտելով , իբրև թէ մէկու մը կսպասէր : Շատեր կանցնին կամուրջին վրայէն . բայց , գրեթէ կամրջին կերպնը , յանկարծ կին մը կերեւի . եղերքին կրթնած վարը հոսող ջուրին կնայի խոռվեալ դէմքով , որ իր աղեսալի դաղափարները կմատնէ :

Ճիշդ այն միջոցին որ դաղագողի կելնէր կամուրջին եղերքին վրայ ինքինքը վար նետելու համար , աղան տեսաւ զինքը , վաղեց ահուելի և սուր ձայն մը հանելով և կնկան շրջազգեստին ծայրէն բանելով , իր դոյզն կարողութեան ներածին չափ զօրաւոր կերպով դէպի և սու քաշեց : Ան ատեն երկու ուրիշ անձինք կերեւան տեսարանին վրայ . մէկը երկայնահասակ , գեղեցիկ և հսկայ երեւոյթով մարդ մ'է . ժամանակին նորաձեւութեանց համեմատ հագուած : Ասոր կհետեւի խղճուկ երեւոյթով մանչ մը , որ հակառակ իր մօրը շրջազգեստին կառչող աղջկան աղտոտ և պատառատուն հանդերձներուն , մաքուր և ճաշակաւոր հագուած , գրաւիչ դէմք մ'ունէր :

Ասոնց երկուքը , այսինքն Պարոնն և մանչը անձնասպանութեան փորձը կարգիլեն . կամուրջին վրայ եռանգուն խօսակցութիւն մը տեղի կունենայ այս չորսին մէջտեղ , որմէ ներկայաք հասկցան թէ այս մարդն և վերոյիշեալ կինն քոյր եղբայր էին . անմիջապէս տեսարանը կտեղափոխուի Լոնատնի արևելեան կողմը աղտոտ անել փողոցի մը մէջ գտնուող տան մը մէջ : Այս տանը երեւոյթը յետին աստիճան գէշ տպաւորութիւն ըրաւ Ռողաի վրայ , որ թատրոնին գեղեցիկ օթեակներէն միոյն մէջ , մետաքսեայ ծածկոյթներով

նստարանի մը վրայ ընկողմանած , պերճաշուք կեանքի մը բոլոր հաճոյքներուն մէջէն կը դիտէր իրական թըշուառութիւնը : Նկարիչն ու ատաղձագործը կարելին ըրած էին պատկերացնելու աղքատիկ տունի մը ներքին կողմը . քուրջերու դէզեր , կտոր բրդուծ եղած կարասիներ , կոտրտած աղտոտ ամաններ . վերջապէս հարուստ դասուն համար աներեւակայելի խեղճութիւն մը կներկայանար հօն :

Քիչ յետոյ տեսարանը կ'փոխուի , ազնուական ընտանիքի մը պալատը կներկայանայ իր բոլոր մաքրութիւնով և պերճանքով . հարուստ դասակարգէ եղող տիկիններ և օրիորդներ՝ մեծ և ձնչիչ բեռէ մը աղատեցան կարծես , փոփոխութիւնը յանկարծակի կատարուած էր . թատերական ճարտարութեամբ հաղիւ քանի մը բոպէ տեւած էր աղքատիկ խրճիթէ հարուստին պալատը անցնելու համար : Խօսակցութիւնը շարունակուեցաւ . գերասանները իրենց զանազան գերերը կատարելու համար ելան և մտան , բայց Ֆիմիլի վրայ տեսարաններէն մին՝ մանաւանդ , շատ աղդած էր : Իրապէս , կամուրջին և հիւղակին մէջ տեղի ունեցած դէպքերը երեւակայական էին , սակայն իրեն այնպէս կուգար թէ , ինք շատոնց անցած և ապրած էր այն երկու տեսակ կեանքերուն մէջ : Մարդկային թշուառութեանց պատճառներուն վրայ երբէք խորհած չէր , ատոնք հասկնալու համար դեռ շատ դեռատի էր . բայց ասիկայ առաջին անգամը չէր , որ կխորհի վերի ու վարի դասակարգի մարդոց վիճակներուն վրայ : Այսպիսի խորհուրդներ այնչափ աղդած էին իր վրայ որ իր քոյրը՝ «այլանդակ» և ուրիշներ՝ «անսովոր» կկոչէին իր դաղափարները :

Այսպէս խորին մտածմանց մէջ ընկումած էր երբ նողա եկաւ արթնցնել զինքը ,

— «Քալէ՛ Ֆիմի , տուն չպիտի՞ երթաս » — ըսելով :

Խաղը լմիցած էր . վարագոյրները իջան , բազմութիւնը խնդալով պոռալով դուրս կխուժէր , ասոնց համար «Լոներայի թշուառները» երեւակայական բաներ էին , անգոյ և մտացածին : Ֆիմի ելաւ և հանդարտօքն թողուց թատրոնը , խորապէս աղդուած խաղին ներկայացուցած հակապատկերէն :

Երազատես կամ մտացիր աղջիկ մը չէր . բայց շատ անգամ կերեւակայէր զինքը լքեալ և միայնակ , մեծ բազմութեան մը մէջ :

— «Եւ , ի՞նչ կխորհիս խաղին վրայ» — ըսելով հարցուց Ռողա , երբ տուն հասած և նստած էին հիւրասենեկին մէջ :

Ռողա կատարեալ համարում ունէր Ֆիմիլի վրայ իբրև ձաշակի տէր :

— Կարծեմ թէ իրական կեանքի յաջող մէկ պատկերն էր — ըսաւ Ֆիմի :

— Խաղը չեմ ըսեր . այլ գերասանները լսել կուզեմ , ըսաւ Ռողա ձանձրալի երեւոյթով մը :

— Կամուրջի մասը շատ յաջող էր , մանաւանդ կնկան գերը , կարծեմ թէ մարդը իր զգացումները կչափականցէր քիչ մը :

— Այդպէս կկարծես , ես սիրեցի . սակայն , քիչ մը զարմանալի չէր այդ մասը , երբ երկու եղբօրորդիներ հասկցան թէ իրենք աղգականներ էին իրարու . բայց հիւղակին տեսարանը ահոելի էր , շատ ահոելի . այսպիսի բաներ գտնուելու չեն թատերական խաղերու մէջ . շատ ցաւալի բաներ էին :

— Իրական կեանքին մէջ աւելի ցաւալի են , ըսաւ Ֆիմի :

— Այո , սակայն այս իրական բաներու վրայ նայե-

լու պէտք չունինք . թատրոնին մէջ տեսածնիս բաւական չէ :

— Մայրիկը տեսնելու չպիտի՞ երթաս , Ոողա :

— Ոչ , ըսաւ Ռողա , դինք այս իրիկուն նեղել չեմ ուզէր , եթէ գուն երթաս , ըսէ որ շատ յոգնած եմ :

Ֆիմի իր մօրը սենեակը ելաւ և բարեւեց զայն . մայրը համելի դէմք մը առաւ և սպասուհին ճամբելէն յետոյ , ըսաւ աղջկանը :

— Քովս եկուր , Ֆիմի , ըսէ ինձ . կրնա՞ս աղօթել , հաշտ ե՞ս Աստուծոյ հետ :

Իր մօրը համար այսպիսի հարցում մը այնչափ անսովոր երեւցաւ իրեն որ , Ֆիմի մէկէն ցնցուեցաւ , և պատասխանեց դողլալով . — Ինչո՞ւ չէ , մայրիկ , ի՞նչ բան կստիպէ քեզ այսպիսի հարցում մը ընելու :

— Ֆիմի , կսոսկամ , կվախնամ , բոլոր օրը հօրդ վրայ կխորհիմ , սարսափելի կասկածներով լեցուած եմ անոր համար . անշուշտ ձախորդ գործ մը ունի , կուզեմ որ աղօթես անոր համար :

— Հիմա՞ , մայրիկս , հ՞ս կ'ուզես որ աղօթեմ :

— Այո՞ , այո՞ , կիսնդրեմ որ աղօթես :

Ֆիմի ձեռքերը երկնցուց և մօրը ձեռքերը իրեններուն մէջ առաւ , կդողային ձեռքերը . Տիկին Սթէրլին իր վոքը աղջկան համար երբէք համակրութիւն կամ սէր զգացած և արտայայտած չէր . իր այժմու անսովոր խնդիրքը վատահութիւն կյայանէր Ֆիմիյի նկարագրին վրայ :

Աղջիկը ծնրադրած էր մօրը դողդոջուն ձեռքերը բռնած , և աղօթեց եռանդով և հաւատքով . յայտնի չէ թէ երբէք բարձրածայն աղօթած էր . իր աղօթքին մէջ անշուշտ մայրը մե՛ծ բաժին ունեցած էր , քանզի երբ աղջիկը լռեց մայրը կուլար և հանդարտած կերեւէր : Ֆիմի ժամանակ մ'ալ մնաց մօրը քով . երբ

վստահեցաւ որ մայրը հանդարտած էր և իրեն պէտք չունէր , ոտքի վրայ ելաւ մեկնելու համար :

— Դիշեր բարի , մայր , եթէ զիշերուան միջոցին ինքզինքդ գէշ զգաս սպասուհին ինծի զրկէ , անմիջապէս կուգամ :

— Ինքզինքս տւելի լաւ կզգամ հիմա . բայց չե՞ս ուզեր զիս համբուրել , Ֆիմի : Ֆիմի մօտեցաւ եւ համբուրեց իր մայրը . համբորն ալ աղօթքի չափ զարմանալի երեւցաւ իրեն . երբ սենեակէն դուրս կիւլւէր . իր այտերը արցունքներով թրջած էին , պղտիկութենէն ի վեր երբէք լցած չէր :

Կիրակի առաւօտաները շատ հանդարտ կանցնէին այս մեծ ապարանքին մէջ աղջիկները ըստ սովորութեան , ժամը երեքին ժողովարան գացին : Հայրենին եկեղեցւոյ անդամ չէր , բայց առատապէս կը մասնակցէր եկեղեցական ծախուց , եւ ամէն կիրակի առտու ժողովարան կերթար տոհաստրակ : Բայց այս անդամ նախաձուի չիջաւ եւ ծուռաներուն մրոյն հետ լուր զրկեց թէ ժողովարան ալ չպիտի կրնար երթալ , ինքզինքը տկար զգալուն համար . այսպէս Ֆիմի եւ Ռողա միայնակ գացին նազարէթ փողոցի եկեղեցին , եւ բաղմեցան իրենց ընտանեաց յատուկ նստարանին վրայ :

Որոշեալ ժամուն երբ Պատ . Կալվին եկաւ եւ ամպիսնը ելլելով Ս . Գիրքը բացաւ , զինքը շատ մօտէն ճանչցողներ՝ փոփոխութիւն մը չնշմարեցին իր կերպերուն մէջ : Հստ սովորութեան պաշտօնը սկսեց , շատ հանդարտ կերեւէր . իր ձայնը՝ զօրաւոր եւ հաստատէր իր աղօթքը սակայն , նոր եւ բոլորավին օտար տարր մ'էր , որ անմիջապէս շատերուն ուշագրութիւնը զրաւեց : իր սպաշտոնիւթեան տամներկու տարիներու միջոցին նազարէթի եկեղեցին՝ երբէք չսկսց ասանկ աղօթք մը որ կրնար մատուցանել պաշտօնեայ մը , որուն Ցի-

սուսի հետեւելու համար ունեցած գաղափարները՝ բոլորովն փոխուած էին :

Նազարէթի եկեղեցին անդամներէն ոչ ոք գիտէր թէ Արժանապատիւ Տոք. Պրուս Կալվին, այն պատկառելի, բարեկիրժ եւ համբաւաւոր Աստուածաբանը քանի մը օրէ ի վեր պղտիկ տղու մը պէս ծնկան վրայ եկած կուլար կպազատէր որ Սոտուած իրեն զօրութիւն եւ կարողութիւն տար խօսելու Յիսուսի նման, եւ սակայն ազօթքը ինքնին ակամայ կմատնէր այս վեհ հոգին կրած ասուապանքները եւ ստացած նոր փորձառութիւնները, որոյ նմանը երբէք արտայայտուած չէր Նազարէթի եկեղեցւոյն ամպիւնչն :

Ազօթքին հետեւող լուռթեան միջոցին, հոգեւոր զօրութեան որոշ ալիք մը ցնցեց բոլոր ժողովուրդը . նոյն իսկ ամենէն անհոգները զդացին զայն : Ֆիմի ուրուն կրօնական փափուկ զգացումները շուտով կշարժէին, ցնցուեցաւ այս գերբնական զօրութեան հոսանքէն . եւ երբ զլուխը վերցնելով պաշտօնէին երեսը նայեցաւ, կարծես կռահեց, թէ ի՞նչ տեսարան տեղի պիտի ունենար հօն, քիչ յետոյ :

Միայն Ֆիմի չէր որ այս զգացումները կունենար . ազօթքին մէջ մասնաւոր տարր մը կար, որ իբրև անոր հետեւանքը Նազարէթի եկեղեցւոյն մէջ գտնուող Քրիստոսի աշակերտներուն սիրաերը խռալից . ժողովարանին մէջ անսովոր լուռթիւն մը ափրած էր . բոլոր ունկնդիրները այրեր ու կիներ, դէպի տուած ծոեցան աղէկ լսելու համար այն յառաջարանը որով կակսէր քարոզը: Տոք. Կալվին՝ Ռէյմոնտ ըրած այցելութեան վրայ խօսելով սկսեց քարոզը, կարծես իր ազօթքը ընդունուած էր . եւ մինչ կիսուէր՝ պատասխանը կարուէր իրեն . Հոգւոյն մլրառութիւնը՝ չնորհուած էր, եւ իր պաշտօնէութեան շրջանին մէջ նոր զլուխ մը

կբացուէր : — «Դէպի Ռէյմոնտ իմ ըրած այցելութեանէս նոր գարձած եմ եւ կուզեմ ձեզ հազորդել իմ ապաւութիւններս այնտեղի շարժման եւ դործունէութեան վրայ» սկսելով սկսեց : Հոս կեցաւ, եւ անձկութեամբ իր աչքը պատացուց ժողովուրդին վրայ, սիրած անստուգութեամբ լեցուն : Իր հարուստ, նորաձեւութեանց սիրահար, փափկակեց եւ ազնուական ունկնդիրներէն որո՞նք պիտի հասկնային այն ասաջարկութեան ոգին, զոր հիմայ անոնց պիտի ընէր :

Այս մասին բոլորովին միութեան մէջ էր . բայց ինչ որ ալ ըլլար, փորձութեան Անապատէն նոր գարձած էր եւ վիշտ քաշելու պատրաստ էր : Կարճ հանգիստէ մը յետոյ շարունակեց, եւ իր Ռէյմոնտ ըրած այցելութիւնը պատմեց . ժողովուրդը փոքրի շատէ տեղեկութիւն ունէր Առաջին եկեղեցին զորձերուն վրայով : Արդէն Ամերիկայի մէջ բնակող բոլոր բարեկապատ հոգիներ՝ հետաքրքրուած էին այդ ուխտով եւ ուխտացեալներու կեանքն ու գործանութիւնները կղիտէին : Պատ. Հենրի կկարծէր թէ Ժամանակը եկած էր երկրին մէջ գանուող ուրիշ եկեղեցիներու ալ զործակցութիւնն ու համերաշխութիւնը ինպեկու : Ռէյմոնտի մէջ Քրիստոսի աշակերտներուն հետեւած նոր ընթացքը այնչափ պատուական հետեւանքներ ունեցած էր, որ Պատ. Հենրի՝ կուզէր որ Նազարէթի եկեղեցին ալ միանար իրենց հետ : Արդէն Ամերիկայի ուրիշ եկեղեցիներու մէջ շարժումը սկսած էր . կամաւոր ուխտացեալներ կաշխատէին Յիսուսի շաւիզներուն աւելի սօսէն հետեւելու : Քրիստոնեայ Աշխատաւորաց ընկերակցութիւններ՝ շատ եկեղեցիներու մէջ ուխտած էին կատարել միայն ի՞նչ որ Յիսուս պիտի ընէր . եւ հետեւանքը այն եղած էր որ, եկեղեցիները նոր հոգիսով մը լեցուած էին եւ հոգեւոր կինաց մէջ հաստատուն

հաստատուն իրական քայլեր կառնէին, եւ շատ մը անմահ հոգիներ վերապին ծննդեան կարժանահային :

Ասոնց ամենը Պատ. Կալվին՝ պարզ կերպով խօսեցաւ իր ժողովուրդին : Թիմի ամէն մէկ իօսքը լարուած հետաքրքրութեամբ մափկ ըրաւ : Ծոզայի քով նատած էր, կատարեալ հակապակեր մը ըլլալով անոր . կարծես՝ կրակը ձիւնին քով կիենար . թէեւ Ծոզա ալ մեծապէս հետաքրքրուած էր :

— «Սիրելի բարեկամներ — ըստ եւ առաջին անգամ ըլլալով իր ձայնը կդոլդղար, — պիտի ինչպեմ որ Նազարէթի Եկեղեցին ալ Ռէյմոնտի Եկեղեցին նման ուխափ ներքեւ մանէ, գիտեմ թէ այսպիսի ուխափ մը ներքեւ մանել որչափ ծանր բան մ'է : Ատիկայ կնշանակէ մեր շատ մը սովորութիւններուն կատարեալ փոփոխութիւնը, ատիկայ՝ զոհողութիւն կնշանակէ . կնշանակէ հետեւիլ Յիսուսի քայլերուն, ճիշդ ինչպէս որ Նախնական Եկեղեցին կընէր, եւ հրաժարիլ ամէն բանէ որ Քրիստոնէական չէ : Սակայն ի՞նչ կնշանակէ Յիսուսի հետեւիլ : Աշակերտաւթեան փորձը հիմա ալ նոյնն է, ինչպէս էր Սոսաջին Դարուն :

«Նազարէթի Եկեղեցին այն անդամները՝ որ կուխտեն ընել ինչ որ Յիսուս պիտի ընէր, ողարղապէս կիսուասնան քալել անոր շաւիղներուն մէջ, ինտոր որ ինքը հրամայած է մեղի» : Հոս, կրկին կործ շունչ մը առաւ, — եւ հանդարափկ ձայնով մը յարեց խնդրելով որ այսպիսի ուխտի մը ներքեւ մանել փափուքողները՝ հաճին պաշտօնէն յետոյ մեաւ :

Անմիջապէս իր քարոզին սկսեց . իր բնաբանն էր Պատ. Ը. 19 համարը որ էր, «Վարդապէտ ուր որ երաս, ու ետևել պիտի զամ» :

Այնպիսի քարոզ մ'էր, որ կեանքի խորունկ աղբիւրներուն կհասնէր . յայնութիւնն մ'էր Ժողովրդին որ

իրենց Հովիւը խորին համողմամբ կըսէր . ժողովուրդը ինքզինք Սոաջին Դարուութիւն մէջ գտաւ, մանաւանդ որ եկեղեցւոյ անդամութեան նշանակութեան եւ նպատակին մասին իրենց ունեցած զաղափարները վերի վայր յեղաշրջեց . այնպիսի քարոզ մ'էր, որուն նմանն, մարդ՝ մէկ անգամ միայն կրնար տալ իր կինացը մէջ, եւ որ ժողովուրդի մը ամբողջ կեանքին տեւողութեան միջոցին կատարեալ մնունդ տալու բաւական էր :

Քարոզէն յետոյ անսովոր լութիւն մը ափրեց, որ քիչ խզուեցաւ երբ ժողովուրդը ցանցաւ կերպով կելլէր քալելու, աչքի զարնելու աստիճան յայտնի էր որ ժողովուրդը ակամայ կը բաժնուեէին: Սակայն, Ռողա՝ հպարտ կերպով մը ելաւ քանի մը քայլ առաւ եւ աչքը ըրաւ քրոջը որ իրեն հետեւի . այս ասենները բաղմութիւնը ուաք ելած էր եւ Եկեղեցին կպարզուեր :

Ֆիմի անմիջապէս պատասխանեց իր քրոջ ակնարկին՝ որ չպիտի երթար : Ռողա՝ ետ գարձու, եւ բարկութիւնն կարմրած դէմքով «Ֆիմի, ըստ, յիմարութիւն է ասիկայ . դուն ի՞նչ պիտի կրնաս ընել, քու ընտանիքից անպատճութիւն միայն պիտի բերես, հայրերնիս ի՞նչ պիտի ըսէ, եկուր կըսեմ»: Ֆիմի ապառում կերպով նայեցաւ իր քրոջը . բայց մէկէն չպատասխանեց, իր գլուխը ցնցեց . «Ոչ չպիտի երթամ, պիտի մնամ, եւ ես ալ այդ ուխտը պիտի ընեմ, պատրաստ եմ հնազանդելու ուխտիս . չե՞ս կրնար հասկնալ դուն թէ ի՞նչու համար կընեմ այս ուխտը» ըստ : Ռողա՝ ուրիշ խիստ ակնարկ մ'ալ ուղղեց քրոջը եւ ապա դարձաւ գնաց . ժողովարանին բակին մէջ հանդիպեցաւ Տիկին Տէլանօի, որ իրեն ծննդական կերպով մը հարցուց . «Պատուելիին ասաջարկած ուխտին մասնակից չպիտի ըլլաս»:

— Ոչ, զ՞ո՞ւն . ըստ իս բոլորովին յիմարական բան մ'է . արդէն Ռէյմոնտի մէջ աեղի ունեցած շարժումը

մոլեռանդական բան մը նկատած եմ միշտ . մօրաքեռս
աղջիկը՝ Ռաքել, միշտ օրը օրին կտեղեկացնէ մեզ :

— Այո՛, կհասկնամ, շատ բաներու, մեծ մեծ
դժուարութիւններու աեղի պիտի աայ . իմ գաղափա-
րովս մեր Հովիւը ինք իր ձեռքով պառակտում կձգէ :
Հեաեւանքը աս պիտի ըլլայ որ Նաղարէթի Եկեղեցին
երկուքի պիտի բաժնուի . այս ըսածս գուն քու աչքովդ
պիտի տեսնես : Եկեղեցին մէջ այնպիսի խումբեր կան
որոց գործին բնաւ չի գար այսպիսի ուխտի մը ներքեւ
մանել, եւ զայն պահել, ե՞ս ալ ատոնցմէ մէկն եմ
ահա՛», ըսաւ Տիկինը :

Թողա երբ առն հասաւ, գտաւ որ հայրը վառա-
րանին քով կեցած, գլանիկ կծխէր . երբ տեսաւ որ
Ռողա մինակ էր «՞ւր է քոյրդ», ըսաւ :

— Աղօթաժողովին կեցաւ, ըսաւ կարուկ կերպով
եւ իր սենեակը կելէր երբ հայրը գոչեց ետեւէն .

— Ի՞նչ աղօթաժողով . Ի՞նչ ըսել կուզես :

— Պատ. Կալվին խնդրեց Եկեղեցիէն որ, Ռէյմոնտ-
ցիններուն ուխտին նման իրենք ալ ուխտեն :

— Պարոն Սթէրլին զլանիկը բերնէն հանելով մատ-
ներուն մէջ ճմբրթից եւ պոռաց,

— Այդպիսի բան մը երբէք չէր ակնկալեր Պատ.
Կալվինէն : Շատ մարդիկ կեցա՞ն :

— Զեմ զիտեր, պատասխանեց Թողա :

Սթէրլին ուրիշ զլանիկ մը վասեց, եւ պատուհա-
նին առաջը երթաւով փողոցին մէջ երթեւեկող բազ-
մութիւնը կղիտէր : Երկար ատեն մնաց հոն խոհուն
կերպով : Իր զլանիկը շատոնց մարած էր . սակայն ինքը
դեռ զայն տեհուտ կերպով սեղմած էր մատերուն մէջ :
Բաւական ժամանակ յետոյ դարձաւ եւ սենեակին մէջ
վեր վար կշրջէր . եկան ճաշի հրաւիրեցին զինք . հրա-
մայեց որ Ֆիմիյի սպասեն :

Վերջապէս քալելէն յոդնած դադրած՝ ինքզիք
աթոռի մը վրայ նետեց եւ խորին խորհուրդներու մէջ
ընկղմեցաւ : Երբ Ֆիմի ներս մտաւ, ելաւ զայն դի-
մաւորելու . շատ յուզուած կերեւէր . գետ ժողովին
ազդեցութիւնը իր վրայ կրէր Ռողա՝ որ այս միջոցին
վար իջած էր, հարցուց .

— Քանի հոգի կեցան, ըսելով . Ռողա՝ շատ հե-
տաքրքիր էր, թէեւ Ռէյմոնտի բոլոր շարժման երբէք
հաւաք չէր ընծայեր եւ ծաղրելի կդանէր :

— «Գրեթէ հարիւրի չափ» , պատասխանեց Ֆիմի
քաջութեամբ :

Հայրը զարմացաւ մնաց : Ֆիմի սենեակէն ելե-
լու վրայ էր, երբ հայրը հարցուց .

— Իրա՞ւ այս քու ուխտգ պիտի կատարես . Մջո-
ւէն խորհած ես :

Ֆիմի տժգունեցաւ, արիւնը՝ իր դէմքին եւ պա-
րանոցին վրայ յորդեց երբ կպատասխանէր . — «Հայր
իմ, եթէ ժողովին ներկայ ըլլայիր, այսպիսի հարցում
մը չպիտի ընէիր» : Բապէի մը չափ մնաց սենեակին մէջ,
ապա ներողութիւն խորելով որ ինքը ճաշի չպիտի
գտնուէր, մօրը քով ելաւ :

Ոչ ոք կրցաւ զիտնով թէ Ֆիմիյի եւ իր մօրը
մէջանել ի՞նչ անցաւ գարձաւ : Սաշափը որոշ էր թէ,
Ֆիմի պատմեց իր մօրը բոլոր այն դէպքերը որ տեղի
ունեցան այն օրուան աղօթաժողովին մէջ : Սա ալ որոշ
էր թէ Ֆիմի երբէք ասանկ փորձասութիւն մը ունե-
ցած չէր, եւ չպիտի հաղորդէր զայն իր մօրը եթէ առջի
իրիկուան աղօթքը չըլլար : Ֆիմիյի փորձասութիւնէն
ուրիշ բան մ'ալ սա էր թէ, երբ իր հօրը եւ քրոջը քով
դարձաւ, աղօթաժողովին համար շատ բան մը ըսել
կդժկամակէր, իրը թէ ինզիրը անոնց բոլորովին ան-
հասկնակի բանի վրայ եղած ըլլար :

Երբ կիրակին Սթէրլինի ապարանքին մէջ լրանաւը վրայ էր, եւ արեւուն վերջին ճառագայթները խոչոր պատուհաններէն հաղիւ թէ ներս կը թափանցէին, իր սենեակին մթին մէկ խորշին մէջ ուր լոյսը հաղիւ թէ կթափանցէր, ծնկան վրայ եկած էր կին մը, եւ ջերմեռանդութեամբ կաղօթէր:

Ֆիմի երկար տակն ծնրադիր ազօթեց լոյս եւ օգնութիւն խնդրելով իրեն համար, ընելու այն մեծ որոշումը եւ ուսը առնելու Փրկչին օրհնեալ խաչը. Երբ որ սաքի վրայ ելաւ զոհողոթեան սիրա սաացած էր. պատրաստ էր աշխարհի ամէն նեղութեանց, խաչին սիրոյն համար:

Նոյն իրիկունը, կիրակնաւուր պաշտօններէն յետոյ, Պատ. Տոք. Պրուս կալվին, Նազարէթ վուղոցի եկեղեցւոյն հովիւը, նոյն օրուան դէպքերու եւ իրութեանց մասին իր կնոջ հետ կիսուէր: Անոնք մէկ հոգի եւ մէկ միտքի վրայ էին այն օրուան մէջ յուղուած կարեւոր խնդիրներու մասին եւ իրենց նոր սապագային վրայ կիսորհէին, նոր հաւատացեալի մը կատարեալ հաւատաքով եւ վստահութեամբ, Երկուքն ալ այս ուխտին իրենց և եկեղեցիին վրայ ունենալիք հաւանական հետեւանաց մասին երբէք խարուած չէին: Իրենց եռանդուն խօսակցութիւնը շարունակելու վրայ էին դեռ, Երբ դրան զանգակը զարնուեցաւ եւ Տոքթորը դուռը բանալու զնաց. Երբ բացաւ, ուրախութեամբ դոչեց «Քօնն ես, Ետուարդ, բարի եկար, ներս հրամէ»:

Խոշոր վեհաշուք անձնաւորութիւն մը ներս մտաւ. քաղաքին Եպիսկոպոսական Եկեղեցւոյ պաշտօննեայն էր: Եպիսկոպոսը հակայտան հասակ մը եւ լայն թիկունքներ ունէր. բայց այնպիսի բարեձեւ դէմք եւ համեմատութիւն մը ունէր որ, իր անսովոր հասակը երբէք ուշադրութիւն չէր հրաւիրեր: Եպիսկոպոսը զինք տեսնող

օտարուկանի մը վրայ նախ գերազանց առողջութեան եւ ապա զօրաւոր բարոյականի մը ազգեցութիւնը կը ներդորձէր:

Ներս մտաւ որահէն եւ ընտաներար բարեւեց Երեցկինը, որ քիչ յետոյ զուրա ելաւ, թողլով երկու պաշտօնիայները առանձին: Եպիսկոպոսը վատարանին առջեւ, հեշտօրօր աթոսի մը վրայ բազմած էր: Եղանակը գեռ գարնան սկիզբներն էր եւ կրակին երեսը հաճոյակով կինաստէր:

— Կալվին, այսօր չատ կարեւոր եւ ծանրակշիռ քայլ մը առիր, ըսաւ վերջապէս իր խոչոր սեւ աչքերը Գոլէճի հին գասընկերին ուղղելով. այս յետամիջօրէին լսեցի անոր վրայով. եւ այս զիշեր քեզ տեսնելու եւ խօսելու փափաքս չկրցի զսպել:

— Աւրախ, չատ ուրախ եմ որ եկար, ըսաւ Տոքթորը, եւ Եպիսկոպոսին մօտենալով, ձեսքը անոր ուսմին վրայ դրաւ, — Կհասկնաս մնչուշած թէ ի՞նչ կը նշանակէ այս, այնպէս չէ:

— Կարծեմ թէ կհասկնամ, այո՛, լա՛ւ կհասկնամ: Եպիսկոպոսը՝ շատ մեղմ եւ խոկուն կերպով կիսուէր. թեւերը կուրծքին վրայ ծալլած նասեր էր. իր ձակախն վրայէն, որ իր անձնութիւնութեան, պաշտօնին եւ տոմարդիկ ունեցած սիրոյն պատճառաւ՝ իր տաժանելի աշխատութիւններավ ակօսացած էր, սատեր մը անցաւ, սառեր մը՝ որ կրակին սասակութենէն չէր. գարձեալ իր աչքերը իր բարեկամին վրայ վերցնելով աւելցուց:

— Կալվին, զուն եւ ես միշտ զիրար հասկցած ենք, թէեւ մեր կեանքին սկիզբները եկեղեցական կենաց մէջ մեր շաւիպները ապրեկը ճամբաներու ուղղուած են, բայց քրիստոնէութեան մէջ միշտ համեռաշխատ ապրած ենք:

— Այո՛, պատասխանեց կալվին աշխատմիւ եւ ակ-

ներեւ յուղմամբ . փառք կուտամ Աստաւծոյ , ո՞ եւ է մարդոց համակրութենէն աւելի քու աշխատակցութիւնդ գնահատած եմ . զիտեմ զայդ եւ վստահ եմ միշտ . սպասածէս շատ աւելին վայելած եմ :

Եպիսկոպոսը սիրալիր ակնարկով կնայէր դեռ իր բարեկամին : Այն ստուերը դեռ կար ու կմնար իր ճակտին վրայ . շարունակեց :

— «Ես նոր աշակերտութիւնը քեղի համար նոր ճգնաժամ մը ըսել է քու գործիդ մէջ , եթէ ուխտ պահես եւ աշխատիս ընելու ամէն բան որ Յիսուս պիտի ընէր , եւ կյուսամ թէ պիտի ընես , մարդարէական հոգի ունենալու պէտք չկայ , գուշակելու համար որ քու եկեղեցիդ մէջ մեծ եւ երեւելի փոփոխութիւններ յառաջ պիտի գան» : Եպիսկոպոսը՝ անձկանօք կղիտէր զայն , շարունակելով . «Թիրաւի եթէ եկեղեցիներ եւ իրենց պաշտօնեաները անկեղծութեամբ այդ ուխտին ներքեւ մանեն , քրիստոնեաներուն համար իրական եւ կատարեալ բարձրացումը ան ատեն տեղի պիտի ունենայ :

Եպիսկոպոսը՝ հոս կեցաւ , իբրեւ թէ իր բարեկամէն խօսքի մը կամ հարցումի մը կսպասէր , սակայն Պատ. Կալվին անդիտակից էր այն իրակին որ Եպիսկոպոսին սրախն մէջ կայրէր , Մաքուէլի եւ իր միտքը տանջող կենսական հարցին առջեւ :

— «Զոր օրինակ , այժմ իմ եկեղեցւոյ մէջ շատ դժուար պիտի ըլլայ գանել բաւական ժողովուրդներ , որ այս ուխտին ներքեւ մանելու եւ զայն հաւատարմութեամբ կատարելու պատրաստ ըլլան . մեր քրիստոնէութիւնը այնչափ իր հանդստեան եւ երջանկութեան վրայ կը խորհի որ , խաչը իրեն ծանր եւ զժուարին կուգայ , եւ սակայն ինչ կնշանակէ Յիսուսի հետեւէլ , ի՞նչ է անոր շատիղներուն մէջ քալելլ :

Եպիսկոպոսը ինքնիրեն կխօսէր եւ կարծես թէ իր բարեկամին ներկայութեան զիտակից չէր , ան ատեն առաջին անգամ ըլլալով ճշմարտութիւնը փայլակի նման չողաց Տոք . Կալվինի մտքին մէջ : Կռահեց իր բարեկամին խորհուրդին մեծ մասը , ի՞նչ մեծ եւ կարեւոր հետեւանքներ առաջ պիտի գային եթէ եպիսկոպոսը իր բոլանդակ ազդեցութեամբ Ռէյմսնափի շարժման կողմը դառնար : Ո՞չ միայն Զիրքակոյի , այլ նաև Ամերիկայի ուրիշ մեծ քաղաքներու մէջ ունէր ազնուական , հարուստ եւ բարեկիրթ հետեւողներու մեծ բազմութիւն մը , ի՞նչեր պիտի ըլլային եթէ Եպիսկոպոսը այս նոր աշակերտաց խումբին հետ միանար :

Պատ. Կալվինի միտքէն անցած այս խորհուրդները՝ Եպիսկոպոսին խօսքով , մարմին հագնելու վրայ էին , իր ձեռքը երկնցուց եւ երկար ժամանակեայ բարեկամութիւնով ստացուած ընտանութեամբ Եպիսկոպոսին ուսին կոթնցուց եւ կարեւորագոյն հարցումը ընելու վրայ էր , երբ զանգակին սասափիկ հնչիւնը երկուքն ալ յնցեց : Երեցկինը դուռը բանալու գացած էր . եւ գուրաը մէկուն հետ կխօսէր . յանկարծ մեծ աղաղակ մը լսուեցաւ , Տոքթորը եւ Եպիսկոպոսը ցատկեցին եւ գուրս ելլելու վրայ էին , երբ երեցկինը յուզմամբ ներս մատ . զէմքը՝ հող կարած էր կդողար :

— Ո՞չ Կալվին , ի՞նչ ահոելի լուր , պարսն Սթէրլինը — ո՞հ , չեմ կրնար ըսել , ի՞նչ մեծ հարուած է այդ երկու խեղճ աղջիկներուն :

— Ի՞նչ է ինդիրը , ի՞նչ կայ . ըսելով Տոքթորը՝ Եպիսկոպոսին հետ սրահը մտան եւ Սթէրլիններու ծառուայներէն մին անսան : Մաքը առանց զիտակից էր , եւ որոշ կիրեւէր որ աճապարանօք վազած էր Տոքթորին լուր տալու , որովհետեւ ընտանիքին մտերիմ բարեկամներէն մին էր :

— Պար. Սթէրլին քանի մը լոռպէ առաջ յանկարծամահ եղաւ իր ննջասենեակին մէջ Տիկին Սթէրլին . . . :

— Հիմա՛, անմիջապէ՛ս, հոն պիտի երթամ, Ետուարդ, իմ հետս կուզա՞ս, ատոնք՝ ձեր ալ բարեկամներն են :

Եպիսկոպոսը շատ տժգունած էր, բայց ըստ սովորականին հանդարտ էր . իր բարեկամին երեսը նայեցաւ եւ ըստաւ. «Այս, Կալլին, քեզի հետ պիտի երթամ, ոչ միայն ննջեցեալին տունը, այլ նաև աշխարհային մեղաց եւ տրտմութեանց բոլո՛ր ճանապարհը, եթէ Տէրը կամենայ :

Այդ անակնկալ գէպքէն առաջ եկած սարսափի լոռպէին, Պատ. Կալլին՝ հասկցաւ որ, Եպիսկոպոսը շահուած էր Աւետարանի օրհնեալ փաստին կողմը :

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Ասոնք՝ անոնք են որ Գառնուկին ետեւէն կերթան. ան ո՛ւը որ երթայ:

Յ-յու. Ժ-ի. 4:

Երբ Տոք. Կալլին եւ Եպիսկոպոսը Սթէրլիններու առարանքը մտան, այդ յարդարուած, զարդարուն տունը խառնակութեան մէջ էր . վարի յարկի մեծ սենեակիները պարապ էին, բայց վերնայարկը իրարանցումի մէջ էր . ծառաներէն մէկը՝ երբ սարսափահար վար կը վազէր աստիճաններէն, Աւետարանի այս երկու պաշտօննեաներուն հանդիպեցաւ, որ վեր ելնելու վրայ էին :

— «Օրիորդ Ֆիմի Տիկինին քովն է», պատաց, անոնց հարցումին ի պատասխան, եւ ապա անոելի ձայներ հանելով տունէն զուրու վաղեց :

Աստիճաններուն գլուխը, այս երկու անձինք՝ Ֆիմիի հանդիպեցան . իսեզ աղջիկը Տոք. Կալլինի դիմեց եւ իր ձեռքերը անորինին մէջ դրու : Եպիսկոպոսը իր ձեռքերը անոր զլիսուն վրայ զրաւ, եւ հոն երեքն ալ իսորին լուսութեան մէջ լոռպէ մը մնացին : Եպիսկոպոսը Ֆիմին իր տղայութենէն կճանչնար . առաջին անդամ ինք խզեց լուսութիւնը եւ ըստաւ, «Գթութեան Հայրը քու հետդ ըլլայ աս տիսուր ժամերուն մէջ աղջիկս, մայրդ . . .

Սրբազանը՝ հոս տատամանեցաւ, մթութեան մէջ թաղուած եւ մոոցուած անցեալը՝ այժմ բացուած եւ իր աչքին առաջ պարզուած էր . իր բարեկամին տունէն

աճաղարանոք մեկնումէն ի վեր իր երիտասարդական կեանքին վէպն էր, որ յակամայս կյիշէր իր ամեն մանրամանութիւններով :

Նոյն իսկ Կալվին չէր զիտեր այս գաղանիքը . բայց կար ժամանակ մը, երբ Եպիսկոպոսը գեղանին Կամիլլա Ռոլֆը կիրիէր իր բոլոր հոգիով եւ իր սիրաը կառաջարկէր անոր : Եպիսկոպոսը յուսախար եղաւ քանզի Կամիլլա մերժեց անկուտի, բայց յուսալից երիտասարդը եւ ընարեց միլիտարէրը : Եպիսկոպոսը չփառնացաւ . եղածը եղած էր եւ իր մտքին մէջ մնացած էր հին յիշատակը : Իբրև պատասխան Սրբազանին կիսատ հարցման, դարձաւ եւ իր մօր սենեակը մտաւ . զեռ բառ մը արտասանած չէր : Երկուքն ալ աղջկան զարմանալի հանդարառութեան վրայ հիացած էին : Դարձեալ սրահին գուռը գառնալով ներս հրամցուց եւ երկու պաշտօնեաները սենեակը մտան :

Ուզա անկողնին վրայ տարածուած էր . սպասուին, նստած էր, իր զլուխը գոցած կչեծկլատր : Տիկինը լուսափայլ դէմքով պառկած էր, այնչափ հանդարտ որ Եպիսկոպոսը նախ խարուեցաւ : Յետոյ երբ անոելի ծշմարտութիւնը հասկցաւ, հին վէրքին սուր ցաւը զգաց խորապէս բոլոր մարմինով : Հոն այդ մեռելական սենեկին մէջ Աստուծոյ որդւոցը միայն յատուկ եղող հանդարտութեամբ եւ զօրութեամբ տոկաց հարուածին :

Հետեւեալ բոպէին ապարանքին վարի յարկը շփոթութեան մէջ էր : Գրեթէ նոյն ատեն բժիշկը, ոստիկանի մը եւ մի քանի դրացեաց հետ վեր ելաւ : Երկու պաշտօնեայք ընդունեցին զանոնք, եւ հետաքրքիրները ճամբելով օրինական ձեւակերպութիւններուն կատարման հոկեցին : Ոստիկանին, բժշկին եւ վկայից հետ միասեղ իրենք ալ հասկցան այս «եղերերգութեան մանրամանութիւնը» ինչպէս թերթերը կիուեն :

Նոյն գիշեր, ժամը երեքին, Պարոն Սթէրլին իր ննջասենեակը կ'երթայ : Եւ հազիւ կէս ժամ վերջը սպասաւորներէն մին ներս մանելով կտեսնէ տանտէրը անչնչացեալ եւ զետնին վրայ ինկած : Նոյն միջոցին Ֆիմի իր մօրը քով նստած էր, եւ Ռոզա գրադարանն էր, երբ ձայնը լսեց, վազեց հօրը սենեակը եւ տեսաւ որ ծառաները իր հօրը անչնչացեալ մարմինը անկողնին վրայ կպառկեցնէին : Լացով ու կոծով մօրը սենեակը վազեց եւ անոր անկողնին ուաքը իյնալով մարեցաւ : Տիկինը՝ նախ նուազեցաւ այս հարուածին ներքեւ . բայց շուտավ խելաբերեցաւ եւ Տոք. Կալվինի ետեւէն մարդ խրկեց : Ան ատեն խնդրեց որ ինքը իր ամուսնոյն քով տանին : Ֆիմի հակառակեցաւ, բայց մայրը սպասուհիներուն օգնութեամբ իր ամուսնոյն սենեակը տարուեցաւ : Դիտեց մեռելը անթաց աչքով, յետոյ իր սենեակը տարուելով կրկին անկողնին մէջ դրուեցաւ : Հազիւ թէ Տոքը որը Եպիսկոպոսին հետ սենեակը կը մտնէր, արդէն Տիկինը գոզգոչուն շրթունքներով իրեն եւ ամուսնոյն մելաց թողութեան համար աղօթելով մեռած էր : Ֆիմի իր վրայ ծոած եւ Ռոզա իր ուագերուն ատկ անզգայ պառկած :

Այսպէս, սեւ մահը՝ մեծ եւ արագ մուաք մը գործեց այս զեղիսութեան բնակարանին մէջ ա'յն Կիրակի իրիկուն : Բայց իր գալատեան իրական պատճառը չհասկցուեցաւ, մինչեւ որ Սթէրլինի ասեւտրական գործերը լիովին չյարդարւեցան :

Ան ատեն զիտցուեցաւ, որ մարդը՝ ժամանակէ մը ի վեր զրամական մեծ տագնապի մէջ էր, իր անխոհնեմ շահագիտութեանց հետեւանօք, եւ մէկ ամսու մէջ իր կարծեցեալ հարստութիւնը կատարելապէս կործանած էր : Նոյն իսկ իր կենացը փրկութեան համար մարտնչող մարդու մը խորամանկութեամբ եւ յուսահա-

առոթեամբ, երբ տեսաւ թէ իր կեանքէն աւելի սիրած պաշտած դրամը ձեռքէն կիսուսափէր, չար օրը մինչեւ վերջին բոպէին յետաձգեց : Կիրակի կէս օրէն յետոյ իր առած ձախորդ լուրերը հնասասատէին իր անխուսափելի կործանումը : Ապարանքը՝ զոր իրենը կկոչէր, աթոռները՝ որոնց վրայ կրազմէր, փառաւոր կառքը՝ որով սկրճանքի ահազին ցոյցեր կ'ընէր, անսկները՝ որոնց մով իր մեծաշուք ճաշը կմատակարարուէր, բոլորն ալ գնուած էին այնպիսի դրամով մը, որուն համար բնաւ ճակտի քրամիքի կաթիլ մը թափած կամ յոդնած չէր :

Իր ահազին վաստակը խարերայութեան եւ շահագիտութեան հետեւանքն էր, որ իրական արժէք մը չունէր երբէք : Շատ լաւ կղուշակէր այսպիսի կեանքի մը աղետալի վախճանը . բայց այսպիսիներու յատուկ եղող խարսուիկ յուսով մը կկարծէր թէ այն կերպերով որոնցմով զրամը իր ձեռքը եկած էր, հարկաւ իր կործանումն ալ պիտի արդիուէր . խարուած էր այս յօյսին մէջ նման շատ մը ուրիշ խարերաներու : Երբ որ հասկցաւ թէ ինք գործնականապէս մուրացկան մէր, կեանքն ա'լ վերջացաւ : Իր անցուցած կեանքին անխուսափելի մեծ հետեւանքն էր այս : Դրամը իր աստուածը ըրած էր : Հաղիւ թէ այս աստուածը լքած էր զինքը, պաշտելու ուրիշ բան մը չտառ . երբ մարդու մը պաշտած առարկան կմնանի . այլեւս անոր համար ապրելու պէտք չմնար : Ահա՝ այսպէս եղաւ վախճանը մեծ միլիոնատէր կարուս Սթէրլինի . որտինետեւ դրամին կորուստը կամ շահը՝ յաւիտենական կենաց անքննելի հարստութեանց հետ բազգատութեան անզամ չկրնար դրուիլ, քանզի հոն ո'չ խարերայութիւն, ո'չ կորուստ եւ ո'չ վոփիսութիւն կմանէ :

Տիկինին մահը՝ այս հարուածին հետեւանօք տեղի ունեցած էր : Իր ամուսինը՝ երբեք իր գործերուն

զրայով անոր խօսք չէր բանար . բայց ինքը զիտեր որ իր հարստութեան աղբիւրը անհաստատ էր : Իր կեանքը քանի մը տարիէ ի վեր շատ դառնացած էր, միշտ անկողնոյ կծառայէր . իր հայրենական գերդաստանին անգամները կկարծէին թէ, իրենք ուրիշներէ աւելի կըրնան տոկալ գմբաղդութեանց եւ ձախորդութեանց : Տիկինը իրենց ընտանեկան աւանդութեան հաւատարիմ մնաց եւ պահանջնեց որ զինքը իր ամուսինյն սենեկալը տանին : Բայց իր փափուկ, խախուած կազմը՝ չկրցաւ հարուածիս դիմանալ, իր հոգին՝ որ ասուապանաց եւ յուսախարութեանց տարիներու միջոցին տկարացած էր, վերջին բոպէին տեղի տուաւ : Այս եռակի հարուածներուն, այսինքն հօր եւ մօր մահը եւ ստացուածքի կորուստին հետեւանքը՝ երկու քոյրերու վրայ անմիջապէս աղգեց : Ռողա շաբաթներով անզգայ եւ անմիխթար մնաց . խեղճը չէր կրնար ընտանենալ այս գալափարին որ, իր պաստած պաշտած զրամը իրենցմէ խոյս տուած էր : Եւ նոյն իսկ երբ իրեն ըսուեցաւ որ, ինքը եւ Ֆիմի պարավին տունը ձգել եւ բարեկամաց եւ աղգականաց քով ապաստանիլ, չհասկցաւ թէ ինչ կնշանակէր այս :

Սակայն, Ֆիմի ամէն ինչ լիովին զգացած եւ իմացած էր . զիտէր թէ ինչ պատահեցաւ եւ ինչու : Յուղարկաւորութենէն քանի մը օր յետոյ իր ապագային վրայ մօրաքեւ աղջկան Ռաքելի հետ կիսորդակցէր : Տիկին Ռւինովո եւ Ռաքել անսելի գմբաղդութեանց լուրը տուածնուն պէս, Ռէյմոնտին Զիգակօ վազած էին եւ ընտանիքին ուրիշ բարեկամներուն հետ Ռոլայի եւ Ֆիմիցի պապացային համար կիսորդակցէին :

— Ֆիմի՛, զու եւ Ռոլա Ռէյմոնտ դալու էք մեր քով կենալու . ասիկայ վերջնականապէս որոշուած է . մայրս առ այժմ ուրիշ ո եւ է կարգադրութեան մը չպիտի

հաճի . — կ'ըսէր Ռաքել : Իր գեղեցիկ դէմքը՝ քանի Ֆիմիյի վրայ կնայէր , սիրով կճառագայթէր , այս սէրը օր ըստ օրէ կկրկնապատկէր եւ կսաստկանար . մանաւանդ , երբ կխորհէին որ երկուքն ալ նոյն ուխտին աշակերտներն էին :

— Այո՛ , եթէ հոս , ա՛յս քաղաքին մէջ ընելիք գործ մը չպահեմ , կուզամ — պատասխանեց Ֆիմի , եւ ուշադիր կնայէր Ռաքելի երեսը :

Ռաքել՝ ըստ քաղցրութեամբ , ի՞նչ գործ կրնաս ընել , սիրելիս :

— Ոչի՞նչ , քիչ մը երաժշտութենէ զատ ինձի բան մը չսորվեցուցին . ան ալ դաս տալու եւ զրամ շահելու չափ չեմ զիտար . քիչ մը խոհարարութիւն զիտեմ , ըստ Ֆիմի թեթեւ ժպիտով մը :

— Լաւ ուրեմն , մեր կերակուրը դուն պիտի եփես , մայրս՝ խոհանոցի մասին միշտ մնձ հոգի մէջ է . — ըստ Ռաքել , լաւ հասկնալով որ Ֆիմի չէր ուզեր երբէք բեռ ըլլալ իր բարեկամներուն :

Իրաւ է թէ աղջիկները եւ իրենց մայրը քիչ մը անձնական հարստութիւն ունէին . սակայն հայրենին շահագէտի խոլ յիմարութեամբ իր կնոջ եւ զաւակներուն բաժննն ալ իր հարստութեան մէջ խառնած եւ կործանած էր զանոնք ալ :

— Կրնա՞մ արդեօք , ի՞նչ կ'ըսես , պատրաստ եմ ամէն պատռաւոր գործ ընել , իմ եւ քրոջս օրտապահիկը շահելու համար . խեղճ քուրիկս , ի՞նչպէս պիտի դիմանայ , չեմ զիտար :

— Երբոր Ռէյմօնտ երթանք , ասոնց ամենը կկարգադրենք — ըստ Ռաքել , իր արցունքներուն մէջ յըպտելով Ֆիմիյի այս զիւցազնական որոշման վրայ :

Այսպէս , քանի մը շաբաթէն , Ռողա եւ Ֆիմի Ռէյմօնտ գացած եւ Ռէյմօնլօ ընտանեաց մէկ անդամը

եղած էին : Շատ գառն փորձաստութիւն մ'էր այս Ռողայի համար . բայց ձեռքէն ի՞նչ կուզար . հետեւափար զլուխ ծոեց անխուսափելիին առաջ , ափսոսալով եւ ողբարով իր գառն բաղդին վրայ , եւ այսպէսով Ռաքելի եւ Ֆիմիյի բեռը ծանրացնելով :

Ֆիմի՝ իր նոր շրջանակը չատ սիրեց . կդանուեր Քրիստոփի հաւատարիմ հետեւողներու մթնոլորտին մէջ : Իրաւ է թէ Տիկին Ռէյմօն Ռաքելի բանած ընթացքէն գոհ չէր երբէք , սակայն Տիկինին պէս մտացի կին մը անհնար էր որ չաենէր Ռէյմօնափի Եկեղեցիին ըրած Ռէյմօնին հետեւանքը : Ֆիմի Ռաքելի հետ կատարելապէս յարմարեցաւ , անմիջապէս Մայտանի մէջ կատարուած զթութեան գործին մէջ իրեն համար ալ մաս մը գտաւ գործակիցելու :

Իր սկսած նոր կեանքին հետեւանօք պնդեց որ մօրաքրոջ տան մէջ ինք ալ գործ մը ունենայ կատարելու . եւ քիչ ժամանակի մէջ այնչափ մնձ յարմարութիւն ցուցուց իրեւ խոհարար , որ Վիրժինիա թելազրեց որ Մայտանի աղքատներուն մէջ սկսուած խոհարարութեան դասը անոր հսկողութեան ներքեւ զրուի :

Ֆիմի ալ բուռն հաճոյքով այս գործին սկսեց . իր կենացը մէջ առաջին անգամն էր որ այսոց երջանկութեանը համար օգտակար բան մը ըրած ըլլալու ուրախութիւնը կզգար :

Իր որշաւմն էր , որ նախ պիտի ընէր Ռակելի թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ընէր : Ասիկայ շատ աղջեց իր բնութեան վրայ . հրաշալի կերպով զարդանալ եւ զօրանալ սկսեց հոգեւոր կենաց մէջ : Նոյն իսկ խստապահանջն Տիկին Ռէյմօն՝ ստիպեալ խոստովանեցաւ Ֆիմիյի աղջին նկարագրին գեղեցկութիւնը եւ օգտակարութիւնը : Մօրաքոյրը իր քեռաղջկան վրայ հիացմամբ կնայէր : Այս քաղքենի աղջիկը՝ զեղսու-

թեան եւ պիերմանաց մէջ յլփացած միլիոնատէրի մը դուսարը, այժմ իր շուրջը կդառնար խոհանոցի մէջ : Իր թեւերը սովորած, ալիւրով խմորով թաթախուած՝ նոյն խիլ մինչեւ իր քթին ծայրը խմորով շաղախուած (քանզի Ֆիմի սովորութիւն ունէր յանզէսս քթին ծայրը քերելու, եթէ բան մը միտքը չգար), ըլլալիք բա՞ն էր, Կահոնէր թէ ինչպէս մեծ հետաքրքրութեամբ կերակուրները կեփէր, ամանները կլուար, կմաքրէր, կորքէր, թէ՛ իրենց խոհանոցին մէջ եւ թէ՛ Մայտանի Աղքատանոցի սենեակներուն մէջ : « Մօրը աչքերը չտեսնէ, ինք ասոր արժանի՞ էր» ըսելով կողբար խեղճ կինը : Այս բանները տարօրինակ կերեւէին Տիկինին . ուստի որ մը սա գիտակութիւնը ըրաւ :

— Ֆիմիյեկու, քու տեղդ հոս չէ, այս հասարակ գործերը զուն չպիտի ընես, անհարի՞ն է, չպիտի թողում որ ընես :

— Ինչու համար, մօրքուրիկու, կ'ըսէր Ֆիմի, ժպանելով եւ միեւնոյն ժամանակ կաթին երեսի սերը ժողվելով. — արդեօք իրիկուան եփած քաքարներու չհաւնեցար, մի՛ գուցէ անոր համար եղած ըլլայ այժմու տիպութիւնգ : Ասիկա անոր համար կըսէր, որ Տիկինը քաքարի խենդ էր :

— Ո՛չ, չա՛տ գեղեցիկ էին չա՛տ, Ֆիմիս, — յարեց կինը լալով-բնաւ շիտակ չէ որ զուն մեզի համար ասանկ ստորին գործեր ընես :

— Ինչու չէ, ուրիշ ինչ կրնամ ընել :

Մօրաքոյրը աշխատեցաւ ժպանելու, զրաւուած աղջկան դէմքին գեղեցիկութիւնէն եւ աղնիւ ընթացքէն :

— Միշտ ա՞յս գործով պիտի զբաղիս, Ֆիմիյեկու .

— Շատ հաւանական է . սկիզբէն ի վեր միշտ եւ բաղած եմ Զիդակոյի կամ ուրիշ մեծ քաղաքի մը մէջ չիպար խոհանոց մը բանալ եւ Մայտանի նման աղտուած

աղքա՛տիկ վողոցներու մէջ բնակուլ խեղճ ընտանիքներու աժան եւ սննդաբար կերակուր եփելը սորվեցնել : Կիլշեմ թէ անգամ մը, Տոք. Կալվին իր քարոզներէն միոյն մէջ կ'ըսէր-թէ, աղքատութեան մեծագոյն թշուառութիւններէն մին ա՛լ անշահ կերակուրն է : Վատանեմ, որ այս կերակուր թէ՛ իմ եւ թէ՛ քրոջս հացը պիտի շահիմ, եւ միեւնայն ժամանակ այլոց ալ օդնական պիտի լինիմ » : Ֆիմի այնչափ խորհած էր այս երազին վրայ, որ վերջապէս իրականութեան դարձաւ : Ռէյմոնտի բնակչաց եւ Մայտանի ժողովրդեան աչքին առջեւ խիստ մեծցած էր, ամենն ալ զինքը կորիէին եւ հրեշտակ խոհարար կկոչէին զինքը : Ֆիմի միշտ հաւատարիմ էր իր ուխտին, Յիսուս ի՞նչ պիտի ընելու իր նշանաբանն էր միշտ, ասկէ կներշնչուէր եւ իր մեծագոյն փառքն ալ անսո՛ր հետեւին էր :

Երեք ամիս անցած էր այն կերակիէն ի վեր, յորում Տոք. Կալվին իր նոր աշակերտաւթեան առաջարկութիւնն ընելու եւ նոր ուխտի ներքեւ հրաւիրելու համար իր երեւելի քարոզը տուած էր : Անկէց առաջ, Տոքթորը երբէք չէ՛ր կրցած հասկնալ թէ իր ժողովրդեան կրօնական զգացումները ո՛րչափ խորունկ էին . խոնարհաբար կլոսսատվանէր թէ ժողովրդին ըրած զիմումը սպասածէն շատ աւելի սիրով ընդունուեցաւ կանանց եւ արանց բազմութեան մը կողմէ, որք Ֆիմիյի նման փափաքող էին փոխել հին փատած զաղափարները :

Սակայն Տոքթորը գեռ զո՞ւ չէր իր մասին . չենք կրնար ըսել թէ ի՞նչ էին իր զգացումները, կամ ի՞նչ բաններ ստիպեցին զինքը ասնելու այն վճռական քոյլը, որ մեծ զարմանք եւ աղջութիւն պատճառեց ամեն անգ : Ասիկա հասկցնելու համար, մէջ կրերինք հետեւեկալ խօսակցութիւնը որ տեղի կ'ունենար իր զրասենեկին մէջ Եպիսկոպոսին հետ :

Խօսակցութիւնը՝ բաւական յառաջացած էր եւ Եպիսկոպոսը կ'ըսէր .

— Կիսոստովանիմ որ Քրիստոսի շաւիդներուն մէջ քաղելու համար իմ խոստումն եւ ուժատ չեմ կրցած Ալլին կատարել . իմ խիզն շատ անհանգիստ է այս մասին :

— Ես ալ , ըսաւ Տոքթորը . զոհ չեմ մինչեւ հիմա ունեցած ընթացքէս . չեմ կրցած հաւասարութեամբ հետեւիլ իմ ուժափիս : Բայց իմ ապագայ ընթացքս գծած եմ : Որպէս զի իմ խիզն համեմատ ծառայեմ Քրիստոսի եւ քաղեմ Անոր շաւիդներուն մէջ , ստիպուած եմ հրաժարիլ Նազարէթի Եկեղեցին մէջ ունեցած պաշտօնէս :

— Գիտեմ որ պիտի ընես , ըսաւ Եպիսկոպոսը՝ այդ որոշումդ ինձի զարմանք չպատճառէր , առանց զիտնալու որ այսպիսի որոշում մը ունիս , եկայ քեզի իմաց տալու որ , ես ալ ստիպուած եմ հրաժարել իմ այս տեղի պաշտօնէս :

Տօքթորը՝ զարմանօք բացագանչեց .

— Դուն ի՞նչ պէտք ունիս այսպիսի արմատական միջոցի մը դիմելու :

— Մաֆկ ըրէ , ե՛զբայր , որ պատմեմ . թերեւս անոնք նոյն են քուկինիդ հետ , եթէ ոչ մանրամասնութեանց մէջ գոնէ ընդհանուր կերպով . եւ Եպիսկոպոսը աշխուժիւ շարունակեց .

— Կա՛լլին , զիտես որչափ դժուարութեամբ , շատ տարիներէ ի վեր այս դիրքու զրաւած եմ . զիտես նաեւ իմ հոգերս եւ պատասխանաւութիւններս , ըսել չեմ ուզեր թէ իմ կեանքս փորձութիւններէ եւ վլչտերէ ազատ հղած է . բայց այս քաղաքին աղքատ դասուն գաղափարին համեմատ , հանդարափիկ եւ փառաւոր կեանք մը անցուցած եմ : Բնակելու գեղեցիկ տուն մը ունիմ , փառաւոր կերպով կուտեմ , կխմեմ , կհագ-

ուիմ . ամեն հաճոյք վայելած եմ , շատ անգամներ հեռաւոր երկիրներ եւ քաղաքներ ճանապարհորդած , մեծամիծ մարդոց սէրը եւ համակրութիւնը շահած եմ : Իբրեւ Աւետարանի բարձրագոյն պաշտօնեայ եւ հեղինակ շատ մը զրեանց՝ պատիւ եւ համբաւ ստացած եմ : Զեմ գիտեր թէ ի՞նչ կնշանակէ առանց զրամի եւ բարեկամի միալ : Բայց չեմ կրցած լրեցնել խղճիս սա ձայնը թէ «Քրիստոսի սիրոյն համար ի՞նչ կրած ես» : Պօղոս Առաքելոյն ըստւած էր թէ ի՞նչ խաչեր պիտի կրէր իր Վարդապետին սիրոյն համար : Մաքսուէլ ուղղի խորհեցաւ երբ ըսաւ ուխտացեալներու խումբին , թէ Քրիստոսի շաւիդներուն մէջ յակեռու համար պիտի ե յանձնառու ըլլադ նեղութեանց եւ վշաց , եթէ վերապոյն կամքը այնպէս լինի : Ո՞ւր են իմ զոհոզութիւններս : Իմ կղերական կենացս միջոցին երբեմն կրած փորձութիւններս եւ ձանձրոյթներս արժանի չեն խաչ կոչուելու : Բաղդատամամբ Պօղոս Առաքելոյն , եւ նախնի հաւատացելոց ես մեղապարտ կեանք մը անցուցած եմ : Զեմ կրնար այսպէս շարունակել : Իմ խիզն կդատապարտէ զիս . Ես Քրիստոսի շաւիդներուն մէջը չեմ դաներ զիս : Եկեղեցական եւ ընկերային կենաց ներկայ ընթացքին մէջ , դատապարտութենէ փախչելու ուրիշ միջոց մը չեմ գտներ , բայց միայն այս քաղաքին ամենէն վատթար թաղերուն մէջ բնակող մարդոց հոգեւոր եւ մարմնաւոր կարօտութիւնները գարմանելու նուիրել իմ կենացս մնացեալ մասու :

Եպիսկոպոսը ոտքի վրայ ելած եւ դէպի պատուհանը զիմած էր : Տանը զիմացը գտնուող փողոցը ցորեկուան պէս լոյս էր : Նախ այդ երթեւեկող բաղմութեան նայեցաւ , յետոյ զարձաւ եւ իր սրախն մէջ բռնկող հրաբուխին սասակութիւնը ցցնող ուժգնութեամբ զուեց :

«Կա՛լվին, այս քաղաքը, Զիգակօ, որուն մէջ կապ-
րինք, սարսափելի տեղ մ'է . անոր թշուառութիւնը ,
մե՛ղքը , անձնասիրութիւնը՝ իմ սրախ կդպչին . տարի-
ներէ ի վեր մարտնչած եմ վանելու ինձմէ սա գաղա-
փարը թէ՝ պարախմ իմ հանգստութիւնս եւ դիրքս զո-
հնելով ուղղակի շփման մէջ լլլալ զարուս անհաւատու-
թեան ու թերեհաւատութեան զռերուն հետ : Մեծ
վաճառանոցներու եւ զորմանոցներու մէջ առուապով
գործաւորութիւններու ահուելի վիճակը , աղքատաց հան-
դէպ՝ հարուստներուն տածած արհամարհանքը , խաղա-
րաններու եւ զինեատանց երկիւղալի անէծքը , անզործ
մարդոց արտունչները , բաղմաթիւ մարդոց Քրիստոսի
եկեղեցին դէմ ունեցած արդար հակակրութիւնը ,
եկեղեցեաց մէջ հաւատացելոց անհոգ եւ անտարբեր
ընթացքը , — ահա ասոնք եւ ասոնց նման շատ մը
իրական եւ ցաւալի ճշմարտութիւններ՝ զիս սարսափով
լեցուցած եւ անտանելի ըրած են ինձի այս կեանքը :
Վերջերս խստ շատ անզամ լսեցի մեծ Փրկչին սա
խօսքը թէ , Որովհետեւ ասոնց պինտ պղտիկներէն մէ-
կուն չըրիք , ինձի ալ չըրիք :

«Ե՞րբ անձամբ այցելած եմ անմիտթարն , անյոյններն
ու անզեղջ մեղաւորները՝ որ ո եւ իցէ կերպով ինձի
նեղութիւն մը կամ փոքրիկ անհանգստութիւն մը պատ-
ճառէին : Զդէ թէ հաղիւ մատիս ծայրովլը դպչած եմ
այսպիսի փոշոս բարեգործութեանց , իմ սովորական
այցելութիւններս յաճախած եմ հարուստ , ավնուական
բարեկիրթ ծուխերուս տունները : Ռուր է իմ վշտակու-
թիւնս , ուր է իմ նեղութիւնս , Քրիստոսի սիրոյն հա-
մար ի՞նչ քաշած եմ , ոչի՞նչ , ոչի՞նչ : Կամչնամ ըսելու .
բայց վերջերս փորձուեցայ ինքզինքս ճգնաւորութեան
տալու , եւ ինքզինքս խարազաներու , որ գոնէ Փրկչիս
համար վիշտ մը կամ ցաւ մը զդայի : »

Պատ. Կալվին շատ տժգունած և ազդուած էր :
Երբէք Եպիսկոպոսին այնչափ յուղուիլը տեսած չէր :
Սենեակին մէջ խորին լուութիւն տիրած էր : Եպիսկո-
պոսը գարձեալ նստած և գլուխը խոնարհած , մտած-
մանց մէջ ընկդմած էր : Վերջապէս Տոք. Կալվին լուու-
թիւնը խզեց :

— Ետուարդ , ըսաւ , աւելորդ է ինձ ըսել թէ՝ ինչ
որ կըսես , իմ սրտէս կիսալիս , ես ալ տարիններով քեզի
նման ասլրած , կեանքին բոլոր դիւրութիւնները վայե-
լած եմ : Չեմ կրնար ըսել թէ փորձութիւններ և դըժ-
ուարութիւններ ունեցած չեմ իրրե պաշտօնեայ Եկե-
ղեցւոյ , բայց չեմ ալ կրնար ըսել , թէ Յիսուսի համար
վշտակրած և նեղութիւններ քաշած եմ : Պետրոս Ա-
ռաքեալի սա խօսքը միշտ անհանգիստ կընէ զիս . Քրիս-
տոս ալ ձեզի համար չարշարուեցաւ , ու ձեզի օրինակ
րողուց :

«Առատութեան մէջ ապրած եմ միշտ , չեմ գիտեր
թէ աղքատութիւն և կարօտութիւն ի՞նչ է , գեղեցիկ
և դաստիարակեալ ընկերութիւններէ շրջապատուած
եմ . քաղաքակրթութեան բոլոր դիւրութիւնները վա-
յելած եմ : Զիգակօ մեծ քաղաքին մէջ տիրած արգա-
հատելի վիճակը ու մեղքը՝ իմ եկեղեցին և բնակած
տանս քարաշէն պատերուն բաղխած են ալիքներու
նման , բայց երբէք անհանգիստ եղած չեմ անոնցմով :
Այսպիսի կէտի մը հասած եմ որ այլ եւս չեմ կրնար
տողալ այս բանին :

«Չեմ դատապարտեր Եկեղեցին , կսիրեմ զայն ,
զանիկա՛յ պիտի չքանեմ . կհաւատամ թէ Տէր Աստ-
ուած անոր պաշտօն մը տուած է և չեմ ուղեր կոր-
ծանել զայն .

«Չեմ ուղեր որ ու է մէկը այսպիսի գաղափար մը
առնէ , եթէ ես Քրիստոնէական Եղբայրակցութիւնը կը

թողում . բայց որպէս զի իմ ուխտիս թելադրութեան համեմատ կարողանամ քալել Անոր չաւիդներուն մէջ , պարտիմ նազարէթի Եկեղեցւոյն հովուութեան պաշտօնէն հրաժարիլ . ասանկ ըսելով ո՛չ ոք կդատեմ , բայց ճիշդ քու զգացածիդ նման կզգամ : Կուզեմ անձամբ մտնել այս մեծ քաղաքի մեղաց , նաւաստութեան և ամօթին մէջ և ուղղակի շիման գալ . և ատիկա ընել կարենալու համար պարտիմ իմ յարաբերութիւնս խղել այս Եկեղեցին հետ , և ապրիլ Եկեղեցին իրեւ պարզ մէկ անհատը :

«Յիսուսի սիրոյն համար խոչ կրելու ուրիշ ճար մը չեմ կրնար գտնել » :

Քրիստոսի Եկեղեցւոյն այս երկու արժանաւոր պաշտօնեաները խոր լուսութեան մէջ թաղուեցան : Իրենց ընելիք որոշումը հասարակ խնդրոյ մը վրայ չէր գառնար : Երկուքն ալ նոյն պատճառներով նոյն եղբակացութեան հասած էին , և իրենց սոսացած դիրքին համեմատութեամբ՝ ազդեցութիւնն ալ մեծ պիտի ըլլար :

Երկուքն ալ իրենց խիզերուն մէջ արթնցած անհանգութիւնը հանդարտելու և ախուր ամպերը ցրուելու վրայ էին : Ի վերջոյ , Եպիսկոպոսը՝ իրեն յատուկ չնորհալի ժպիսով մը — «Ի՞նչ կխորհիս , յատակագիծ մը ունի՞ս մտքիդ մէջ » , ըսաւ :

— «Իմ յատակագիծ կարձ խօսելով աս է » , պատասխանեց Տոքթորը մեղմիւ : Այս քաղաքին ամենէն խեղձ և աղքատիկ թաղը պիտի գտնեմ և հոն պիտի հաստատուիմ , երէցինս ալ լիովին հաւանած է այս խորհուրդիս : Որոշած ենք արդէն հրաժարիլ մեր այս տան պերճանքի առարկաներէն և պարզուկ կարասիներով համեստ նոր տնակ մը յարդարել :

— Ուրեմն , քեզի ասանկ տեղ մը պիտի թելադրեմ :

Ուստի Եպիսկոպոսը այնչափ հասուն եւ հնարաւոր յատակագիծ մը պարզեց որ , Տոքթորը ինքն ալ փորձառու եւ կարող անձ մը ըլլալով հանդերձ , զարմացաւ այս ազնիւ հոգիին զգացած նախանձին վրայ :

Կէս զիշերը շատոնց անցած էր . աշխուժիւ և ուրախութեամբ կձեւէին , կհաշուէին , իրեւ թէ չխուզարկուած հազուազիւտ տեղ մը գանելու ուղեւորսութեան մը վրայ կխորհէին : Յիրաւի՛ Եպիսկոպոսը՝ յետոյ շատ անգամներ յիշած էր թէ , իր նորընտիր ընթացքին ասպարէզը գրկելու համար ըրած որոշումը՝ երբ այս վերջնական ընթացքը առաւ , յանկարծ բարձրացում մը զգաց և կարծես իր վրայէն խիստ ծանր բեռ մը վերցուեցաւ : Պայքարէն յազմուղ կելնէր նորհալի կզգար իր բարեկամն ալ :

Իրենց որոշման վերջնական ձևը ուրիշ բան չէր , բայց եմէ նախապէս իրեւ գարեջրաստուն զործածուած մեծ շնչար մը վարձել , զանիկայ բնակութեան յարմարցնել եւ ընտանեօք մէջը հաստատալի : Ճիշդ կեղրոնը այն թաղերուն՝ որոնք զինետաւններով ողողուած են եւ ուր աղտատութիւնը , մոլութիւնը , տղիտութիւնը , ամօթն ու աղքատութիւնը , հազար ու մէկ սոսկալի ու տղեղ երեւոյթներով կներկայանալին :

Ասիկայ բոլորավին նոր զաղափար մը չէր :

Այնպիսի զաղափար մ'էր , զոր գործադրեց Յիսուս երբ ձկեց Հօրը տառնը՝ մոռցաւ իր փառքը , հարստութիւնը , եւ ամեն ճիխութիւնները , որ անկեալ մարդկութեան մօտենայ եւ անոր մէկ մատր կազմելով՝ ազտէ մարդկութիւնը մեղաց ճիրաններէն : Բնդհանուր Ապաստանարանի գաղափուն ալ նոր չէր : Բեթլէնէմի եւ նաղարէթի չափ հին էր , որ ծնաւ եւ մնաւ մեծ Վարդապետը : Այսպէսով քչիկ մը կմօտենալին մեծ Մարգասէրին , Յիսուսի , շատիդներուն եւ կմիթարտէին որ Անոր սիրոյն համար պիտի կրնային նեղուիլ եւ տա-

ռապիլ : Մեծ փափաք կսնուցանէին իրենց բոլորտիքը վխտացող մեծ թշուառութիւններուն և հոգեկան աղքատութեանց մօտ երթալու և դաշնոնք ճաշակելու : Ինչպէս կրնային ընել ասիկայ . եթէ ոչ անոնց մասը կաղմելով և անոնց տառապանաց մասնակցելով :

Սուանց ուրիշները դատելու իրենք իրենց տուին այս որոշումը . պարզապէս իրենց ուխտը կկատարէին , ընելու ինտո՞ր որ Յիսուս պիտի ընէր :

Եպիսկոպոսը անձնական դրամի տէր էր , բոլոր Զիգակոցիք գիտէին որ կլորիկ հարստութիւն մը ունէր Տոք . Կալվին եւս իր հովուական գործերէն դուրս , պարապոյ ժամերուն մէջ , գրականութեամբ կզբաղէր . որոնցմէ խնայած դրամը քիչ բան չէր :

Իրենց անձնական հարստութեանց մեծ մասը այս գործին դնելու որոշումը տալով , Ապաստանարանը բանալ յանձն առին :

Նոյն միջոցին Նազարէթ թաղի եկեղեցին իր գոյութեան պատմութեան մէջ անսովոր եղող փորձառութեան մը ականատես կըլլար : Իրենց հովուոյն կողմանէ հաւատացելոց խումբին ուղղուած այն պարզ հրաւերը՝ այնպիսի յուղում մը յառաջ բերած էր որ , դեռ կշարունակէր : Այս հրաւերին հետեւանքը նոյն եղաւ ինչ որ եղած էր ի Ռէյմոնտ , Հենրիի եկեղեցիին մէջ :

Միայն թէ Նազարէթ թաղի եկեղեցին՝ աւելի աղնուապետական , հարուստ և խիստ աւանդապահ էր: Սակայն ամառուան սկիզբները կիրակի առաւօտ մը , երբ Տոք . Կալվին ամպիսոնը եղաւ յայտարարելու , թէ կհրաժարէր հովուութեան պաշտօնէն , համայն Զիգակօ քաղաքը տակն ու վրայ եղաւ . թէ շատ առաջ Տոք-թորը եկեղեցւոյ Հոգաբարձուաց հետ խօսած և իր գաղափարը անոնց յայտնած էր , անանկ որ գոնէ ատոնց համար անակնկալ մը չէր :

Բայց երբ յայտնի եղաւ հասարակութեան , թէ Եպիսկոպոսն ալ իր փայլուն և նախանձելի գիրքէն կհրաժարէր , քաղաքին աղքատիկ և վատ թաղին մէջ հաստատուելու համար , ընդհանուրին զարմանքը չափու սահման չունեցաւ :

Եպիսկոպոսին մտերիմ բարեկամներէն մին՝ լսելով այս ավիշեցուցիչ լուրը , վաղեց և իրեն եկաւ աչքի արցունքներով համոզելու որ ասանկ բան մը չընէ : Եպիսկոպոսը ժամանակի և սոսկալի կուգայ ձեզի մեր լնթացքը , իբրեւ թէ լսուած բան մը ըլլար , որ Եպիսկոպոս մը և Աստուածաբանութեան Վարդապետ մը՝ իրենց խղձին թելադրութեան անսալով իրենց հասկցած կերպով կաշխատին հոգիներու յաւիտենական փրկութեան համար : Եթէ մենք բաներնիս գործերնիս ձգելով , Պօմպայ , կամ Հոնկ-Քոնկ , կամ Ափրիկէի երկիրներէն մէկը երթայինք , բոլոր եկեղեցիք և ժողովուրդներ ածական պիտի չգտնէին մեր աս դիւցազնութիւնը որակելու : Ինչո՞ւ ուրեմն այսչափ մեծ բան մը կ'երեւնայ , եթէ մենք կորոշենք այս մեր քաղաքին մէջ բնակող անհաւատները և կորառածները փրկելու համար աշխատիլ :

Թէ Եպիսկոպոսը անսովոր բան մը չէր տեսներ իր ընթացքին մէջ , սակայն հասարակութիւնը կշարունակէր խօսիլ և վիճիլ , և եկեղեցիները զարմանօք կլսէին թէ Աւետարանի այս հոչակաւոր երկու պաշտօնեաներն՝ իրենց հանգստութիւնը զոնելով իրենք զիրենք տառապանաց և նեղութեան կենթարկէին : Նազարէթի եկեղեցին մեծամասնութիւնը շատ ցաւ զգաց որ իր բազմամեայ հաւատարիմ պաշտօնեայէն կղրկուէր . բայց ուխտի ներքե չմտնողները՝ գաղտուկ ուրախութիւն մը զգացին : Տոքթորը իր հետ տարաւ

հաւատարիմ և ուղիղ հաւատացելոց խորին ակնածանքն և համարումը : Ասոնք միշտ հետաքրքրուեցան իրենց Հովուին սկսած նոր գործով, և Եկեղեցիին մէջ մնալով զօրաւոր տարր մը եղան ուրիշները մղելու Յիսուսի շաւիդներուն :

Աշունը եկած էր, և սաստիկ ձմեռուան մը նախաղդացումը՝ մտահոգութեան կմատնէր աղքատները : Եպիսկոպոսը՝ օր մը, Ապաստարանէն ելլելով քաղաքաբին այդ շրջանակին մէջ գտնուող իր նոր բարեկամներէն զոմանս այցելելու կերթար . քանի մը փողոցներ անցած էր, երբ իր ուշադրութիւնը գրաւեց քովի խանութներէն բոլորովին տարբեր երեւոյթ ունեցող խանութ մը : Քաղաքին այդ մասը դեռ ամեն կերպով ծանօթ չէր Եպիսկոպոսին, և ամեն օր նոր տեղ մը Կսորվէր կամ նոր գայթակղութեան մը ականատես կրլար : Իր ուշադրութիւնը գրաւող տեղը՝ Զինական աղտոտ լուացարանի մը քով, կոկիկ երեւոյթով խանութ մ'էր : Փողոցին վրայ երկու պատուհաններ կային խիստ մաքուր և փայլուն : Պատուհանին ներսի կողմը քաքարեղէն կամ խմորեղէններու հրապուրիչ ցոյց մը կապարզուէր, որոց ամենուն գինները մաքուր պիտակներու վրայ նշանակուած էին : Հոս կեցաւ Եպիսկոպոսը, և զարմանօք գիտել սկսաւ : Յանկարծ դուռը բացուեցաւ և Ֆիմի դուրս ելաւ . — Ֆիմի, Ֆիմի, ե՞րբ հոս եկար և առանց իմ գիտութեանս, թեմիս մէջ խանութ բացիր :

— «Ի՞նչպէս այսչափ չուտով գտար զիս», հարցուց Ֆիմի դարմանօք :

— Շա'տ գիւրութեամբ, որովհետեւ այս բոլոր փողոցին մէջ միակ մայուր պատուհանները ասոնք են :

— Նոյն իսկ եթէ չեն, կյուսամ թէ պիտի ըլլան :

— Բայց ի՞նչ համարձակութեամբ կելիս Զիգակօ

կուգաս, և առանց իմ հրամանիս թեմիս մէջ կհաստատուիս . չե՞ս գիտեր որ հիմա ես այս շրջանակին Եպիսկոպոսն ու Առաջնորդն եմ :

— Լաւ, Մրբազան, գիտնալով թէ ո՞չափ զբաղեալ էք այժմ և ծանր հոգերու տակ կճնշուիք, իմ ծրագիրներովս չուղեցի ձեզ ձանձրացնել : Բաց ասոի, ե՞ս պիտի գայի առաջարկել ձեզ իմ չնչին ծառայութիւնս, և ձենէ խրատ և խորհուրդ ուղելու : Առ այժմ հաստատուած եմ հոս, Ռաքելի աշակերտներէն մէկուն հետ, որ Վիրզինիա Բէյձէն ջութակ կուսանի : Նա ա'լ մենէ է : Անոր տնական գործերը կտեսնեմ և միեւնոյն ատեն ժողովուրդին մաքուր և աժան կերպելու տալու փորձ մը կընեմ : Բաւական փորձառութիւն ունիմ այս արհեստին մէջ, և յառաջանալու ալ ջերմ փափաք : Կուղէք որ ես ալ գործակցիմ ձեզի հետ :

— Անշուշտ, ըսաւ Եպիսկոպոսը : Ֆիմիյի տեսքը և եռանդը զինքը շփոթեցուցին :

— Ապաստանարանի մէջ Մարթա իր ջութակովը պիտի օգնէ և ես ալ կերակուր պիտի հրամցնեմ . կտեսնէք որ առաջ ուղեցի հաստատուն գո՛րծ մը, ապրուստի միջո՞ց մը ունենալ, և ապա իմ գործակցութիւնս առաջարկել ձեզ : Կրնա՛մ այժմ օրապահիկս հայթայթել :

— Դո՞ւն օրապահիկդ կշահիս—ի՞նչպէս—սա բանե՛րը շինելով, ըսաւ Եպիսկոպոսը, որ Ֆիմիյի ըսածները կարծես չէր հասկնար : Անհաւատալի կթուէր իրեն որ Ֆիմի այսպիսի գործերով զբաղէր :

— Այդ բաները կըսէք . չհաւնեցա՞ք աղ բաներուն — ըսաւ Ֆիմի դայրոյթ կեղծելով . — գիտէք ուրեմն, պարոն . որ այդ բաները քաղաքին ամենէն լաւ եփուած մաքուր եւ մննդարալ ուտելիքներն են .

կեանքիդ մէջ ասանկ պատուական խմորեղէններ կերած չես, հասկցա՞ր:

— Անտարակո՞յս . . . բայց գիտէք այն առակը թէ կերակուրին համը՝ ուժեղով կնասկցուի ըսաւ Եպիսկոպոսը աչքերը քթթելով:

— Եկու՛ր, եկու՛ր և համը նայէ, խե՛ղճ Սրբազնու, անանկ խեղճ երեւոյթ ունիս որ, կարծես ամիսէ մը ի վեր բան կերած չես — ըսաւ Ֆիմի, և ստիպելով Եպիսկոպոսը դռնէն ներս խօթեց: Ճաշարահէն ներս մտնելով տեսաւ Մարթան, որուն դէմքէն կհասկցուէր որ ապագայ տաղանդ մ'էր, եւ որ ջութակի վարժութիւն կընէր:

— Դուն քու գործդ շարունակէ, Մարթա՛, ըսաւ Ֆիմի, եկողը Սրբազնու է, որուն վրայով խիստ շատ անգամ խօսած եմ քեզի: Հրամնեցէ՛ք Սրբազնու, Եգիպտոսի կաթսաներուն կերակուրէն պիտի կերցնեմ քեզ, որուն այնչափ կարօսը կքաշէին անսալատի որկրամոլ թափառական Խորայելացինները:

Այսպէս Ֆիմի և Եպիսկոպոսը յանպատրաստից պատուական ճաշ մ'ըրին: Եպիսկոպոսը՝ որ շաբաթներէ ի վեր չնորհքով հանդարտիկ ճաշ մը ըրած չէր, իր այս անակնկալ գիւտին վրայ հրճուելով, լաւ մը ճաշեց և նոր խոհարարուէին եփած կերակուրներուն գերազանցութիւնը գնահատեց:

— Սրբազնու, կարծեմ թէ Նուագասրահին մէջ երբեմն ի պատիւ ձեզ տրուած մեծ խնճոյքներուն մէջ ճաշակած կերակուրներուդ չափ լաւ էին:

— Անո՞նց չափ . . . Այն խնճոյքները ասոր հետքաղատմամբ հա՛զիւ կեղեւի նման բաներ են. բայց դուն Ապաստանարանը գալու ես, կուզեմ որ տեսնես թէ ի՞նչ կընենք: Եիտակն ըսելով պարզապէս կհասամ քու այս քաջ ընթացքիդ վրայ: Կհասկնամ քու

ծրագիրդ: Մե՛ծ օգնութիւն կրնաս մատուցանել դուն մեզի: Անշուշտ չես փափաքիր մի՛շտ հոս կենալ, լաւ կերակուրի արժէքը մարդոց ցցնելու համար:

— Ճիշդ ադ է իմ նպատակս, իմ Աւետարանս, զոր քարոզել կուզեմ, ըսաւ Ֆիմի վեհանձնորէն. ՀՀարունակի՞մ:

— Լաւ, լաւ, շա՛տ շխտակ է. Աստուած օրհնէ քե՛զ, քու գո՞րծդ և նպա՛տակդ, իմ քաջ աղջիկս: Երբ աշխարհիը ձգեցի, ըսաւ Եպիսկոպոսը ժպտելով, նոր կնոց վրայ կիսուէին մարդիկ, եթէ դուն անոնցմէ ես, այժմէն իմ չնորհաւորութիւններս . . . :

— Կողոքորթէ՛ք . . . Նոյն իսկ Զիդակոյի աղքատիկ, աղտոտ փողոցներուն մէջ ալ զոր թողելու, փախչելու ճար չկայ — գոչեց Ֆիմի:

Ֆիմի կուզեր Ապաստարանը այցելել. ուստի Եպիսկոպոսին հետ գնաց, զարմացաւ մնաց ծախսուած դրամին մեծութեանը և զոհուած աշխատութեան ծանրութեան վրայ: Մինչ կապտէին չէնքը, անդադար կիսօակցէին. Ֆիմի եռանդի ու գործունէութեան մարմնացումն էր: Եպիսկոպոսը ինքն ալ զարմացաւ անոր սրամիս և ուղիղ գատողութեանը վրայ: Գետնայարկը իջած էին, և Եպիսկոպոսը դուռ մը հրեց, որուն ետեւէն ատաղձագործի ուրագին ճայնը կուզար, պղտիկ բայց կոկիկ խանութ մ'էր կահագործի: Երիտասարդ մը զլուխը թուղթէ գլխարկ մը դրած և կապոյտ բամկոնակ մը և տաբատ մը հազած՝ կործէր: Երբ Եպիսկոպոսը և Ֆիմի ներս մտան, անոնց նայելով գլխարկը հանեց:

— Պար. Սթիվլն Քլայտ, ձեզ կներկայացնեմ Օրիորդ Ֆիմի Սթէրլինը: Ցետոյ Ֆիմիյի դառնալով, Պր. Սթիվլն՝ շաբաթը երկու օր կօգնէ մեզի, ըսաւ:

Ճիշդ այն միջոցին, Եպիսկոպոսը՝ գործով մը կանչուեցաւ, և ներողութիւն խնդրելով գնաց:

Ֆիմի ալ՝ համարձակօրէն երիտասարդին նայելով — Կարծեմ իրար տեսած ենք առաջ, այնպէս չէ՝ ըստ :

— Այո, ինչպէս Սրբազնը կըսէ, մինչ յաշխարհի հինք, — պատասխանեց երիտասարդը, ձայնը և ձեռքերը դողալով :

— Այո, ուրախ եմ քեզ տեսնելուս :

— Իրաւ, — և ուրախութեան փայլակ մը անցաւ երիտասարդին աչքերէն : Գիտեմ, այն ատենէն ի վեր քուալ գլխէդ շատ դժբաղդութիւններ անցան, — ըստ, և վախցաւ շարունակելու մնացորդը, որպէս զի իր խօսակցին տրտութիւն չպատճառէ : բայց Ֆիմի մոռացած էր անցեալը :

— Այո, և դուն ալ ունեցար, ինչպէ՞ս եղաւ որ հոսեկար :

— Ասիկայ շատ երկայն պատմութիւն մ'է, օրիորդ : Հայրս՝ իր հարստութիւնը կորսնցուց, ես ալ ստիպեալ գործի սկսեցի : Ինձի համար շատ աղէկ եղաւ : Սրբազնը կ'ըսէ թէ՝ երախտապարտ ըլլալու եմ այս դժբաղդութեան համար և երախտապարտ եմ . շատ երջանիկ եմ այժմ, թերեւս օր մը օդտակար կըլլայ խորհելով, առեւտրական գիտութեանց հետեւած էի : Քաղաքիս հիւրանոցներուն միոյն մէջ իրիկունները գրագրութիւն կընեմ : Ամիսներ առաջ, երբ ա՛յն կիրակի օրը յորում ուխտի մտաք, ես ալ ուրիշներու հետ այդ ուխտը կընէի :

— Այնպէս է ըստ Ֆիմի, շա՛տ ուրախ եմ :

Ճիշդ այս միջոցին Եպիսկոպոսը դարձաւ և Ֆիմիյի հետ իրենց պաոյտը շարունակեցին :

— Ֆիմի, ըսէ, առաջունէ կճանշնայի՞ր Սթիվը Քլայտը :

— Այո, մինչ յաշխարհի հինք, Նաղարէթի եկեղեցւոյն անդամներէն մին էր, և շատ ալ բարեկամ էինք :

— Աղկէց աւելի բան մը չկա՞յ, հարցուց յանդգնօրէն :

— Ոչ աւելի, ճշմարտութիւնը կ'ըսեմ :

— Այս սուտ աշխարհին բնական ընթացքն է որ այդ երկուքը զիրար սիրեն, խորհեցաւ Եպիսկոպոսը : Յիշեց Կամրիլայի համար պատանեկան հասակին մէջ, իր զգացած արիկը ու յուսախափութիւնը, բայց ասոնք անցան փայլակի պէս : Մակայն ինքը երբ միայնակ մնաց, սրտագին մազթեց որ այս երկու տառապեալ ազնիւ հոգիները միանային իրարու հետ . հնա՞ր էր արդեօք : Ժպիա մը փոթեց իր շրթունքները . վէպը մարդկութեան մէկ մասն է, սէրը՝ ինձմէ իմաստուն և ծեր է՝ ըստ մտքէն և հանդարտեցաւ :

Եոյն չարթուն դէպք մը պատահեցաւ որ Ապաստարանի պատմութեան մէկ մասը կկազմէ :

Օր մը, Եպիսկոպոսը՝ ուշ առեն առն կդառնար, երբ առանձին փողոցի մը մէջ, անդրնակ տան մը պարտէզին ցանկին վրայէն մարդ մը ցատկեց և ձեռքը Եպիսկոպոսի կոկորդին դրաւ վտանգաւոր սպառնալիքով մը, միեւնոյն առեն ուրիշ մ'ալ ելաւ ձեռքը խոշոր ձող մը առած և սպառնացաւ զարնելու :

Թեւերդ վեր վերցուր և դրամդ տուր, պուաց մարդը, վրան գլուխը խուզարկելով :

Եպիսկոպոսը գիմարդելու խորհուրդ չունէր բնաւ, ուստի թողուց որ զինքը խուզարկեն . շատ հանդարտ էր . երբեք չվախցաւ ու չյուղուեցաւ, կեցած էր հոնթեւերդ վեր վերցուցած : Գործին ինչ ըլլալը չգիտցող հանդիսատես մը պիտի կարծէր որ այն երկու մարդոց համար երկնից օրհնութիւնը կհայցէր և կօրհնէր զանոնք, և իրաւ ալ այնպէս էր . և իր աղօթքին պատասխանը չնորհուեցաւ իրեն հրաշալի կերպով :

ԳԼՈՒԽ ԺԱ.

Արդարութիւնը անոր առջեւէն
պիտի երթայ և մեղ եր շաւիզնե-
րուն ճամբուն մէջ պիտի դնէ :

Ս-ւ ԶԵ. 13:

Եպիսկոպոսը իր վրան շատ գրամ պատաժնելու սո-
վորութիւնը չունէր և աւազակներէն մին գրպանը խու-
զարկելով հազիւ երկու քառորդ հանել կրցաւ, ասոր
վրայ հայնոյութիւն մը ըրաւ, Միւսը որ լսեց, «գոնէ
թշուառականին ժամացոյցը շորթէ . այս անգամ քիչով
գոն ըլլանք» ըսաւ : Աւազակը ձեռքը երկնցուցած էր
ժամացոյցին շղթան բոնելու : Առաջին անգամ ըլլալով,
Եպիսկոպոսը խօսեցաւ և ըսաւ. Մի առներ, կեցիր, այս
շղթան իմ ազնիւ բարեկամներէս միոյն յիշատակն է,
երբ կորսնցնեմ շատ պիտի ցաւիմ — :

Եպիսկոպոսին ճայնին վրայ, նախայարձակը՝ յան-
կարծ ցնցուեցաւ, և արագութեամբ մը Եպիսկոպոսին
դէմքը փողոցի լապտերներէն միոյն կողմը դարձնելով,
յայտնի յուզմամբ մը ընկերոջը գոչեց :

— Զգէ ժամացոյցը, գրամը կառնենք . այսքանը
կօգտէ այս իրիկուան համար :

— Կօգտէ, ինչ կըսես. խելուեցա՞ր : Զողաւորը՝
ուրիշ խօսք չարտասանած, վտանգաւոր փորձը իր կո-
կորդին վրայ զգաց :

— Զգէ կըսեմ ժամացոյցը, անօրէն, գրամն ալ
գրպանը դիր . աս մարդուն ո՞վ ըլլալը գիտե՞ս, Եպիս-
կոպո՞սն է, Եպիսկոպոսը :

— Բահ, ո՞վ կըլլայ թող ըլլայ, խա՛չ վկայ, օձիքը
թող չեմ տար :

— Կըրամայեմ քեզի, թշուառական որ, դրամը
տեղը դնես և թողուս Եպիսկոպոսը, ապա թէ ոչ պա-
տիժդդ պիտի գտնես ինձմէ :

Միւս աւազակը հասկցաւ որ խօսքը կատակ չէր,
ուստի ստիպեալ դրամը տեղը դրաւ : Ան ատեն հրա-
ման եղաւ Եպիսկոպոսին՝ որ ձեռքերը վար առնէ և
«Հրամանցէք Սրբազա՞ն, ներողամիտ եղիք» ըսուեցաւ :

— Ոչ, չպիտի երթամ ըսաւ Եպիսկոպոսը և ցան-
կին եղերքին կոթնեցաւ :

Մութին մէջ իր բարձր հասակը կիշխէր այս աւա-
զակներուն վրայ :

— Պարոններ, կրնա՞մ արդեօք ձեզի օգտակար
ըլլալ, ըսաւ Սրբազա՞նը անուշութեամբ :

Աւազակներուն նախայարձակը «կճանչնա՞ս զիս—»
ըսաւ տատամիւլով :

— Ո՞չ, ըսաւ Սրբազա՞նը, լոյսը անչափ տկար է
որ, չեմ կրնար դէմքդ որոշել : Նախայարձակը սա-
խօսքին վրայ գլխարկը հանելով մօսեցաւ դէպի Եպի-
սկոպոսը, այնչափ մօտ՝ որ հասակը անոր հետ կչափ-
ուէր :

Մարդուն մաղերը ածուխի պէս սեւ էին, բաց ի
գագաթէն՝ որուն վրայ թաթի մը տարածութեամբ
ձերմակ էր : Եպիսկոպոսը զայն տեսածին պէս ցնցուե-
ցաւ, տասն և հինգ տարուան յիշատակ մը արթնցաւ
իր մտքին մէջ . մարդը օգնութեան հասաւ .

— Զե՞ս յիշեր որ, 81ին կամ 82ին, օր մը, տունդ
մարդ մը եկաւ . և պատմեց քեզի թէ նոր երդք քա-
ղաքին մէջ, հրդեհի մը միջոցին իր զաւակն ու կինը
մեռած էին :

— Այո՛, այո՛, հիմա կըիշեմ—մրմիջեց Եպիսկոպոսը :

Աւազակներէն միւսը հետաքրքրութեամբ ձողը ձգեց և մօտեցաւ.

Կյիշե՞ս որ, զիս մեծ սիրով և համակրութեամբ ընդունեցիր, այն օր հիւրնկալեցիր և հետեւեալ օրը մինչեւ իրիկուն աշխատեցար ինձի համար գործ մը գտնելու. և երբ աղէկ տեղ մը գտար, խոստում առիր ինձմէ որ այլեւս չըխմեմ» :

— Այո՛, այո՛ կյիշեմ, կյուսամ թէ խոստում կատարեցիր :

Մարդը բարձրաձայն քրքիջ մը վերցուց, և իր սունցը այնչափ սաստկութեամբ զարկաւ ցանկին որ, ձեռքը արիւնեցաւ :

— Պահեցի՛, շաբաթը չլրացած կոյր գինով էի և անկէց ի վեր կիսմեմ. մի՛տքդ է արդեօք, տունդ գաւէս ետքը, հետեւեալ առաւտուն, նախաճաշէն յետոյ, աղօթելու պատրաստուեցանք, և ինձմէ ալ խնդրեցիր որ դամ և միւսներուն հետ աղօթքի նստիմ: Ահա ատիկայ ինձի շատ աղդեց. մայրս ալ կաղօթէր. հիմայ աչքիս առջին կուգայ, որ երբ պղտիկ տղայ մ'էի, իժ անկուլիսիս քով ծունը դնելով կաղօթէր. և սակայն հայրս օր մը եկաւ արբեցած. և ոտքով զարկաւ մօրս, մինչ նա քովս ծնրադրած ինձի և հօրս համար կաղօթէր ջերմեւանդութեամբ: Բայց քու այն առտուան աղօթքդ երբէ՛ք չեմ մոռնար. դուն աղօթեցիր ինձի համար, ճիշդ ինսոր որ մայրս կաղօթէր: Առանց նայելու որ ես կոշտ ու կոպիտ մարդ մ'էի, համակրեցար: Աստուա՛ծ իմ, այսի՞նչ սարսափելի կեանք է անցուցածս, գինետունները իմ տունս եղան, գինովները իմ ընտանիքս. Դժոխքը պատրաստ է կլելու զիս: Բայց քու աղօթքդ սրտիս զպած է միշտ: Իմ խոստումքս երկու կիրակի չանցած՝ հազար ու մէկ կտոր եղած էր: Ինձի համար գտած գործդ կորսնցուցի և երկու օր

յետոյ բանոտին մէջ էի . բայց այն աղօթքը չեմ մոռնար: Զեմ գիտեր ինձի ինչ օգուտ ըրած է, բայց չեմ կրնար մոռնալ: - Քիզդի գէշութիւն մը չեմ ըներ. ոչ ալ թող կուտամ մէկուն որ ընէ: Ալ հիմայ ազատ ես երթալու, և պատճառն ալ ըսի:

Սրբազնը տեղէն չչարժեցաւ: Մօտակայ եկեղեցիներուն մէկուն ժամացոյցը եօթը զարկաւ, և նա խորին մտածութեանց մէջ ընկղմած էր. խօսակիցն ալ քարի մը վրայ նստեցաւ:

— Որչա՞փ ատենէ ի վեր պարապ էք — հարցուց Սրբազնը:

Միւս աւազակը՝ պատասխանեց:

— Վեց ամիսէ ի վեր գործ մը չենք ըներ. միայն «հանուեցնելու» գործով կզբաղինք: մէկու մը վեաս չենք ըներ. միայն քսակը ու բեռը կթեթեւցնենք:

— Երբ ես ձեզի համար գործ գտնեմ, այս արհեստը կձգէ՛ք և կաշխատի՞ք պատուաւոր կերպով ապրելու:

— Օգուտը ինչ է, հարիւր անգամ ուխտած եմ լաւ մարդ մը ըլլալու և ամեն անգամուն, անդունդին աւելի խորը ընկղմած եմ. Սատանան երկաթէ ողակներով և շղթայներով կաշկանդած է մեզի. շատ ուշ է Սրբազն. գնա՛ բանդ:

— Ոչ, գոչեց Եպիսկոպոսը, երբէ՛ք:

Իր պաշտօնէութեան երկար ըրջանին մէջ հիմակուանին չափ ծարաւ զգացած չէր հոգիներու վրկութեանը: Այս մեր պատմած խօսակցութեան բոլոր միջոցին, ջերմեւանդութեամբ կաղօթէր ըսելով, «Մվ Յիսուս, չնորհէ՛ որ այս հոգիները շահիմ քեզի համար, ծարաւի եմ ասոնց համար, ինձի բաշխէ՛ ասոնք»:

— Ոչ, կրկնեց Եպիսկոպոսը, ձեր երկուքէն Սատուած ինչ կպահանջէ, իմ ուղելու չուզելու կարեւորու-

թիւն չունի . բայց Ան կուզէ որ ընեմ ձեզի համար ինչ որ կրնամ : Դուք երկուքդ ալ Աստուծոյ աչքին շատ թանկագին էք» : Ան ատեն իր հրաշալի յիշողութիւնը արթնցաւ , հակառակ հեռաւոր անցեալին , մշուշը փառատեցաւ և յիշեց մարդուն անունը որ էր Անդրէաս Պըրնըս :

- Անդրէաս , մտիլ յրէ , եթէ դու և քու այս բարեկամդ իմ հետս տուն երթաք այս իրիկուն , ձեր երկուքին համար ալ պատուաւոր և հանդիստ զբաղումներ պիտի գտննեմ : Զեր խօսքին կհաւատամ և կվստահիմ , գուք երկուքնիդ ալ բաղդատաբար երիտասարդ էք դեռ , ինչո՞ւ Փրկիչը կորսնցնէ զձեզ . դարձէ՞ք , դարձէ՞ք , երկնային փարախը դարձէ՞ք : Մեր մեծ Հօրը սէրը շահիլը մեծ բան մ'է . իմ ձեզ սիրել և օգնելս շատ պղտիկ , չնչին բան մ'է : Բարեկամներ , եթէ երբէք կհաւատաք թէ , ուր կայ այս աշխարհքին մէջ . պիտի հաւատաք ինծի . կըսեմ ձեզի թէ՝ ձեզ կսիրեմ՝ յանուն Յիսուսի՝ որ մեզի համար խաչուեցաւ . դարձէք , դարձէք մա'րդ եղէք . ի՞նչ կելլէ այս թշուառական , մեզաւալց կեանքէն որ կանցունէք : Փորձ մ'ալ ըրէք բարի ըլլալու և Աստուած պիտի օդնէ ձեզի : Այս իրիկուան դէպքը միայն Աստուած և մենք երեքս դիտենք և արդէն չնչուած մոռցուած է ատիկայ . Աստուած ներած է աս մեզքը ձեզի . եթէ հիմա թողութիւն խնդրէք , պիտի վստահիք ձեր սրտերուն մէջ ալ թէ՝ ներուած է ձեզի : Եկէք մերքին և փորձութեան դէմ միատեղ մարտնչինք , գուք երկուքնիդ և ես , և կարժէ որ կոռուինք : Յաւիտենական կենաց համար պիտի կըսուինք : Քրիստոս՝ միայն մեղաւորներուն համար եկաւ : Ի՞նչ որ ձեռքէս կուգայ , պիտի ընեմ ձեզի , սիրելիներս : Աստուած իմ , Աստուած իմ , այս երկու հոգիները ինձի բաշխէ» : Հոս Սրբազնը փղձկեցաւ և

աղօթքը սկսեց : Իր հոգւոյն յուզումը ուրիշ կերպով չէր կրնար թեթեւնալ : Դեռ հազիւ քանի մը բոպէ անցած էր , Անդրէաս ծնրադրած և գլուխը ձեռքերուն մէջ դոցած էր ու կհեծկլտար . Ուր էին իր մօրը արօթքները . հոս անոնք միացած էին Եպիսկոպոսին արօթքներուն հետ : Բայց միւսը՝ որ գեռ նոր կճանչնար Սրբազնը . աւելի խստափրտ էր , և անշարժ կեցած՝ աղդուիլ ու տեղի տալ չէր ուզեր , սակայն պայտի աղօթքը կշարունակուէր , ինք կակդանալ կսկսէր :

Անոր ապուշ , անասնական և մեղսալից կեանքին վրայէն Հոգւոյն Սրբոյ ի՞նչ աղդեցութիւնը անցաւ , միայն կենաց Գիրքը արձանագրող Հրեշտակը կրնայ յայտնել : Բայց այն նոյն գերբնական ներկայութիւնը՝ որ Պօղոսը հարուածեց Դամասկոսի ճամբուն վրայ , և Հենրի Մաքսուէլի եկեղեցւոյն վրայ առատօրէն թափեց իր հեղեղը և դարձեալ Նազարէթի եկեղեցւոյն հաւատացեալները լեցուց իր շունչովը , այժմ եւս յայտնուեցաւ մեծ քաղաքի մը աղտոտ մէկ անկիւնին մէջ . և այդ երկու անկեալ և ըստ երեւոյթին բոլորովինն կորսուած մարդիկը դարձի բերաւ և երկնաւոր Հօրը տունը առաջնորդեց : Եպիսկոպոսին աղօթքը կոտրեց ան կեղեւը որ անոնց խոճին վրայ թանձրացած էր , զրկելով զանոնք Աստուածային աղդեցութենէն : Այս գէպքէն մարդիկը իրենք ալ ցնցուեցան և աղդուեցան : Սրբազնը լուեց . թէ՛ ինք և թէ՛ միւսները չկրցան հասկալ թէ ի՞նչ պատահած էր : Անդրէաս՝ դեռ կնստէր գլուխը հակած . միւսը՝ պատին կոթնած Եպիսկոպոսին կնայէր այնպիսի դէմքով մը , յորում երկիւղի , ապաշանայէր միայն միայն զգացումները կիաւնուէին և ուրախութեան ճառագայթ մը կփայլէր :

Եպիսկոպոսը ելաւ և անոնց ձեռքերը բռնեց :
— Եկէ՛ք , բարեկամներս , Աստուած բարի է . այս

իրիկուն Ապաստանարանը պիտի կենաք և վաղն ալ ձեզի խոստացած գործս կդանեմ:

Երկու մարդիկն ալ հետեւեցան լուսթեամբ: Երք Ապաստանարան հասան, ժամը գիշերուան ինն էր: Սրբազնը զանոնք ներս մտցուց և սենեակ մը տանեւ լով հոն տեղաւորեց: Դրան առջեւը, երբ կելէր, բովէ մը կեցաւ: Իր երկայն, իշխանական հասակը՝ դրան առջև ծրագրուած էր: Իր տժգոյն դէմքը, որ իր վերջին փորձառոթեամբ մաշած յոդնած էր, Աստուածային լուսով մը կճառագայթէր:

— Աստուած օրհնէ ձեզ, սիրելիներս, գիշեր բա՛րի, հանգիստ և խաղաղ քուն կմաղթեմ — ըսելով, օրհնեց զանոնք և գնաց:

Երբ լուսցաւ, և յիշեց առջի գիշերուան դէպքերը, գրեթէ սոսկաց աւազակներուն տես երթալու, սակայն ազդեցութիւնը դեռ թարմ էր: Իր խոստումը յիշելով, երկուքին համար ալ գործ գտաւ: Ապաստանարանի դռնապանը օգնականի մը պէտք ունէր, և Անդրէաս անոր քով դրուեցաւ: Իսկ միւսը Ապաստանարանի մօտ՝ բարի մարդու մը տուն դրաւ իբրև կառապան: Եւ Սուրբ Հոգին՝ այս երկու մեղապարտ, և նուաստացեալ մարդոց հոգիներուն մէջ սկսեց Վերսալին ծննդեան սքանչելի գործը: Անդրէաս նոյն օրը գործի սկսած էր և կէս օրէն յետոյ Ապաստանարանի բակը կաւլէր. ամեն կողմ մաքրած ըլլալով դրան աստիճանները կաւլէր. և ահա՛ ծուեցաւ անգամ մը դուրսը աշքէ անցնելու: Առաջին բանը որ տեսաւ, ճիշդ դրան դիմացը գտնուող գինեստան դուռն էր՝ վրան դարեցուրի մեծ գաւաթ մը նկարուած: Այնչափ մօտ էր որ, աւելին կոթովը կրնար դպիլ: Փողոցին մէջ այդ կարգին վրայ, երկու խոշոր գինեստուններ և քիչ մ'ալ վարը ուրիշ երեք հատ ալ կային: Յանկարծ դիմացի

գինեստան դուռը բացուելով, մարդ մը դուրս ելաւ, նոյն ատեն երկու հատ ալ մտան: Գարեջուրի, գինիի և օղիի սաստիկ հոտ մը մինչև Անդրէասին քիթն եկաւ հասաւ:

Աւելին կոթը ամուր մը բռնեց և սկսաւ աւել նորէն. ոտքին մէկը փողոցն էր միւսը ներսի շեմերէն միոյն վրայ: Քայլ մ'ալ առաւ և երկրորդ շեմին վրայ ելաւ աւելով շարունակելով: Թէե օդը շատ ցուրտ էր, քրտինքի խոշոր կաթիւներ կկաթէին ճակտէն վար: Գինեստան դուռը կրկին բացուեցաւ ու երեք չորս մարդիկ ալ դուրս ելան: Տղայ մը ներս մտաւ ձեռքը խոռշոր թիթեղէ ամանով մը և յետոյ դուրս ելաւ գինիով լեցուած: Հմակելիքին հոտերը քիթին ծակերը կպատռէին կարծես: Ուրիշ աստիճան մ'ալ առաւ և շուտ շուտ աւելով շարունակեց: Դէմքը և մատները կասկապուտ եղած էին և ինք սաստիկ կհեւար: Յետոյ յանկարծ ետ դառնալով, դէպ՚ի յառաջ գնաց և առջի աւլած տեղը նորէն մաքրեց: Ետքը ճիգ մը ընելով դիմացի կողմը դիմեց և հոն աւել սկսաւ: Փորձութիւնը սաստիկ էր. զինետան դուռը նորէն կտեսնուէր. «Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինչ ընեմ հիմայ, գոնէ Սրբազնը հոս ըլլար» կմրմնջէր. բայց ան ալ գործի մը համար Տոք. Կալվինի հետ գուրս ելած էր: Ամբողջ տանը մէջ զինքը ճանչցող մէկը չկար:

Անոելի տանջանքի մը մատնուած էր. միեւնոյն տեղը գրեթէ տասը անգամ աւլած էր: Ճիգ մը կընէր գինեստունէն հեռու փախչելու, սակայն հետեւեալ ըռպէին անզգալարար կրկին կմօտենար: Պայքարը երկար տեսւեց, խեղճ մարդը թուլցաւ. լեղուն ու քիմքը՝ չորցան, շրթունքները դեղնած էին, ներսիդին ահագին փոթորիկ մը կար: Զդիմացաւ վերջապէս, ձգեց աւելը և երեսները դոցելով վազեց դռնէն դուրս

ելաւ և գինետան դրան ճարմանդը դարձնելու վրայ էր, երբ հսկայ մարդ մը անկիւնէն դարձաւ, ու զինքը գրկելով Ապաստանարանի դռնէն ներս նետեց և դուռը վրայէն գոցեց : Եկողը՝ Եպիսկոպոսն էր : Անդրէաս՝ չխմած արբեցած և վրան յիմարութիւն եկած էր . հայուսիւ սկսեց և վայրագօրէն զարկաւ Սրբազնին : Ըրածը չէր իմանար : Հարուածը երեսին եկաւ, և շըրթունքին վրայ մեծ վէրք մը բացաւ :

Սրբազնը բան մը չըսաւ, իր դէմքին վրայ վշտի վսեմ նայուած մը նկարուեցաւ . փետուրի նոման վերցուց մարդը, և ներս տարաւ բազմոցին վրայ դրաւ և դուռը գոցեց : Անդրէաս ծունկի վրայ ինկաւ հեծեծելով և աղօթելով . Եպիսկոպոսը կարեկցութեամբ կդիտէր զայն . — «Աղօթէ՛, աղօթէ՛, Անդրէ՛աս, աղօթէ՛, իբրև թէ բնաւ աղօթած չես . անկէ դատ բան մը չկրնար քեզ փրկել» :

— Աստուած իմ, Աստուած իմ, ինծի օգնութեան հասիր, աղատէ՛ զիս, աղատէ՛ զիս աս դժոխային գիւնետուններէն . Սատանային ձեռքէն փրկէ զիս» . դոչեց : Եպիսկոպոսը ձնրադրեց անոր քով և ձեռքերը բռնելով աղօթեց : Յետոյ ոտքի վրայ ելան : Անդրէաս իր սենեակը գնաց և մինչեւ գիշեր հոն մնաց : Երբ դուրս ելաւ, տղու մը նման խոնարհ և հլու էր : Եպիսկոպոսը նոր փորձառութիւն մ'ալ ունեցաւ, իր մարմնոյն վրայ Տէր Յիսուսի նշանները կրելով : Իրաւցնէ սկսած էր հասկնալ թէ ի՞նչ կնշանակէր Յիսուսի շաւիդներուն մէջ քալել :

—

Սակայն գինետունը . . . կար ու կմնար անդ : Փողոցին ամբողջ երկայնութեանը ծուղակներ լարուած էին . Անդրէաս և իր նմանները որչափ ատեն պիտի դիմանային

այդ անպիտան գինետանց գարշելի հոտին : Քաղաքին քոլոր մթնոլորտը պղծուած էր գինիի, ողիի պիղծ հոտով . «Աստուած իմ, Աստուած իմ, մինչեւ ե՞րբ պիտի համբերեն» գոչեց Եպիսկոպոսը և բողոքեց առ Աստուած : Տոքթորը ներս մտաւ և երկու բարեկամներ ակսան խորհրդածել այս խնդիրին վրայ :

— Հարցուցիր, տեղեկացա՞ր արդեօք, այս մեր գիմայի գինետան աէլը ո՞վ է :

— Ո՛չ, ըստ Տոքթորը, ժամանակ չունեցայ : Եթէ կուզես, հիմա պիտի աշխատիմ . բայց սիրելիս, այս մեծ քաղաքին մէջ ի՞նչ կրնանք ընել գինետանց դէմ . ամէն մարդ մեղի հակառակ է, անոնք ալ Եկեղեցեաց և պաշտօնատանց չափ հաստատուն են . ի՞նչ զօրութիւն կայ որ զանոնք կարենայ ջնջել :

— Աստուած՝ որ խաւարէն լոյս ծագեց և սատանային ներգործութիւնը խափանեց, պիտի ջնջէ ան ալ . միեւնոյն ատեն իրաւունք ունինք հարցնելու թէ ո՞վ է մեր առւնին այնչափ մօտ գինետուն բանեցնողը :

— «Պիտի իմանամ» պատասխանեց Տոքթորը :

Երկու օր յետոյ, Նազարէթի Եկեղեցւոյ անդամներէն մէկուն գրասենեակն երթալով զինքը տեսնելուցեց : Շատ սիրով ընդունուեցաւ իր հին ծուխէն, որ յայտնեց թէ իր բոլոր ժամանակը անոր արամագրութեան ներքեւ կդնէր :

— Եկայ, խօսելու ձեղ, ձեր այն ստացուածքին վրայ, որ Ապաստանարանի քովն է, ուր կրնակինք ես և Եպիսկոպոսը : Կուզեմ պարզ խօսիլ քեզի, որովհետեւ կեանքը շատ կարծ է, և մեր գործերը խիստ շատ են : Սա՛մուէլ, կկարծե՞ս թէ այդ ստացուածքդ իսրե գինետուն վարձելդ ուզիլ է :

Տոք, Կալվինի հարցումը շատ պարզ և անսեթեւեթ էր . իր հին ծուխին վրայ հետեւանքը վայրկենական եղաւ :

Արիւնը մարդուն գլուխը ցատկեց յանկարծ : Զիգակոյի այս առաջնակարգ վաճառականը դողաց , և իր ձեռքերուն երեսը ծածկեց : Երբ ձեռքերը վերցուց , Տոքթորը զարմանոք նշմարեց , որ մարդը կարտասուէր :

— Տոքթո՞ր , գիտես որ այն յիշատակելի առաւտուն ես ալ ուրիշներուն հետ ուխտ ըրի :

— Այո , գիտեմ :

— Բայց չե՞ս գիտեր որ , ո՞րչափ առաւապանք քաշած եմ այս խնդրին մէջ , ուխտիս իմ վրայ դրած պարտականութիւնը չկրնար կատարելուս համար : Այս գինեստան խնդիրը սատանային մեծ փորձութիւնը եղաւ ինծի համար . այժմ իմ ունեցած կալուածներուս մէջ ամէնէն մեծ շահը կրերէ ինծի : Սակայն դուք գեռ ներս չմտած , ահուելի կերպով կտանջուէի որ , երկրաւոր չնչին շահերու համար իմ յաւիտենական երջանկութիւնս կիսանգարեմ և ըրած ուխտս ոտքի տակ կառնեմ : Վատահ եմ որ , եթէ Յիսուս իմ տեղս ըլլար , իր ստացուածքը երբէք ասանկ ստորին նպատակի մը համար չպիտի վարձէր : Այլ ես բան մը մի՛ ըսէք , Տոքթոր , որոշում տուի . պիտի յարգեմ ուխտս , հետեւանքը ինչ ալ ըլլայ :

Սամուէլ ձեռքը երկնցուց և Տոքթորը զայն բունելով սեղմեց աշխուժիւ , չնորհակալ եղաւ և մերկնեցաւ :

Շատ ժամանակներ յետոյ լսեց նշմարտութիւնը թէ Սամուէլ ի՞նչ ահուելի տագնապներէ անցած էր , այն յիշատակաց արժանի առաւտօնէն ի վեր , յորում Սուրբ Հոգին Նազարէթի Եկեղեցին այցելելով նուիրագործած էր նշմարիս հաւատացելոց ըրած ուխտը , և Եկեղեցին համար բոլորովին նոր գարագլուխ մը բացուած էր : Սատանան սոսկալի պայքար մը կմղէր առեւտրական այս մեծ Շահաստանին ուխտացեալ վաճառականներու պրտին մէջ . ո՞վ յաղթող պիտի ելլէր : Տոքթորը և

Եպիսկոպոսը անձիանոք կհարցնէին իրարու , անդադար աղօթք կընէին որ Հոգին առատութեամբ թափէր Զիգակոյի այս ամբարիշտ քաղաքին վրայ : Հաւատացեալները սոսկումով տեսած են միշտ մեղքին յառաջդիմութիւնը աշխարհի մէջ . սակայն Քրիստոս կյալթանակէ միշտ . Տէրը միշտ պահած է այն ութը հազարը որ Բահաղ կուռքին երկրպագած չեն : Աստուած զարմանալի կերպով կդորձէր . գեռ ամիս մը չանցած Ապաստանարանի դիմացը գտնուող զինետունը գոցուեցաւ : Գինեպանին պայմանաժամը լմնցած էր , և Սամուէլ՝ ո՛չ միայն մերժեց իր ստացուածքին իրբե գինետուն գործածութիւնը , այլ և զանիկայ Եպիսկոպոսին և Տոքթորին արամադրութեան ներքե դրաւ , որ իրբե յաւելուած Ապաստանարանին , շատ օգտակար եղաւ իրենց : Քանզի Ապաստանարանին բուն չէնքը հետպահաւելի նեղ գալ կսկսէր իրենց առաջադրած նպատակին :

Իրենց նպատակն էր , որ , արհեստի և ձեռագործի այլ և այլ ճիւղեր հաստատելով , վարպետ և քրիստոնեայ արհեստաւորներու միջոցաւ աղքատներուն ձրիաբար սորվեցնէին և անոնց ձեռքը պատուաւոր արհեստ մը դնէին , իրենց օրապահիկը հայթայթելու իրբե միջոց :

Այս ճիւղերն էին կօշկակարութիւն , դերձակութիւն , կազմարարութիւն , սոտայնանկութիւն , կահագործութիւն , ասեղնագործութիւն , առմարակալութիւն , գրել կարդալ , խոնարարութիւն : Այս վերջին ճիւղը հաստատելու նախաձեռնութիւնն Ֆիմիյին էր :

Սամուէլ իր ստացուածքը Ապաստանարանին ձգելէն երկու շաբաթ վերջը , Ֆիմի հաստատուած էր նոն . Ճշշտ այն սենեակին մէջ , ուր հարիւրաւոր հոգիներ ցքի և օղի խմելով կթունաւորուէին : Հո՛ն կկենար Ֆիմի . Առանին Տնտեսութիւն , տնական ամէն

տեսակ գործեր և աժան՝ մաքուր և մննդարար կերաւ կուրներ եվելու արհեստը կսորվեցնէր անտէր և անտէրունջ աղջիկներու, որոնք պատռաւոր տուներու մէջ պատռական գործեր գտնելու յայսով կ'աշխատէին Ֆիմիի աչքերուն ներքեւ : Ֆիմի՛ եկած, երէցինին և ուրիշ Տիկիններու և օրիորդներու հետ Ապաստանարանին մէջ տեղաւորուած էր : Մարթա՝ այն ջութականար օրիորդը, կկենար հոն, ուր Եպիսկոպոսը գտած էր զիրենք, և շաբաթը երկու օր կուգար հոս երաժշտութեան դաս տալու : Ֆիմի բոլորովին փոխուած, լուրջ Տիկին մը եղած էր. մայրը՝ եթէ տեսնէր զինք, բնա՛ւ չպիտի ճանչնար . համակ գործունէութիւն էր : Խրիկոն մը, Եպիսկոպոսը, Տոքթորը և երէցինը Ֆիմիին քով գնացին . — Ֆիմի, ըսաւ Եպիսկոպոսը, ըսէ՛ մեղի, Բնէջ ծրագիր ունիս աղջկանց գործերուն համար :

— Լաւ, մտիկ ըրէք . իմ ծրագիրս իր վերջին կազմակերպութիւնը ստացաւ : Աս է առաջարկութիւնս . գինետան հին չէնքը բաւական մեծ է սովորական տան մը սենեալիներուն շարքը ներկայացնելու : Ասոնց ամէն մէկը՝ մէկ ճիւղի պիտի յատկացնեմ և ապա սովասուհի լինելու փափաք ունեցողներուն պիտի սորվեցնեմ խոհարարութիւնն և Առանքին Տնտեսութիւնը . ասոր ընթացքը վեց ամիս պիտի ըլլայ : Այդչափ միջոցին մէջ պիտի սորվին պարզ խոհարարութիւն, մաքրութիւն, արագութիւն և լաւ գործ մը ի գլուխ հանելու ուր և փափաք :

— Կեցի՛ր, Ֆիմի, կեցի՛ր — ընդմիջեց Եպիսկոպոսը . — Հրաշքի՞ գարուն մէջ կապրինք :

— Եթէ չէ, գոնէ հատ մը պիտի գործուի : Գիտեմ թէ ասիկայ անկարելի կերեւնայ ձեզի, բայց կուզեմ փորձել : Քսանէն աւելի աղջիկներ գիտեմ, որ անմիջապէս ընդունելու պատրաստ են : Եթէ անոնց մէջ

ձեռներէցութեան ոգին արթնցնենք, մեծ ծառայութիւն մը մատուցած պիտի ըլլանք : Սրդէն տեսած եմ, որ մաքուր, պարզ կերակուրը՝ ընտանեաց մէջ բարեփոխութիւն մը մտցուցած է :

— Ֆիմի, Ֆիմի՛, եթէ ըսածներուդ կէ՛սը միայն կարողանաս կատարել, ամբողջ հասարակութիւն մը պիտի օրհնուի . չեմ գիտեր թէ ինչպէս պիտի կրնաս ընել, միայն կըսեմ Աստուած օրհնէ և օգնէ քեզի, — ըսաւ երէցինը : Երեքն ալ օրհնեցին Ֆիմին և յաջողութիւն մաղթեցին իրեն : Պէտք է աւելցնել, որ ծրագիրը իրենց յոյսերը պսակեց . Ֆիմի համոզելու և սորվեցնելու զարմանալի տաղանդ մ'ունէր, և հրաշալի արագութեամբ կսորվեցնէր աղջիկներուն առնէն տեսակ տնական գործեր կատարել : Վեց ամիս յետոյ երբ ընթացաւարտ կըլլային, քաղաքի ամէնէն դժուարահաճ Տիկինները ապացան ամսնց յաջողութեան վրայ և գովեստներով ու ընծայներով քաջալերեցին : Մեր պատմութեան ընթացքը կանխեցինք այս տեղե՛տութիւնը տալու համար, եթէ ոչ Ապաստանարանի պատմութիւնը դեռ կիսատ կմնայ : Երբոր գրուի, ան ատեն այս աղնիւ աղջկան տեսած գործին մեծութիւնն ու կարեւորութիւնը լիովին պիտի ներկայանայ :

Ինչպէս լոլոր մեծ քաղաքներ, նոյնպէս և Զիգակո, համայն քրիստոնեայ աշխարհի առջե պարզեց, ձմռան սաստկութեան միջոցին, այն մեծ և բացորոշ հակապատկերը՝ որ կայ և կկենայ հարատութեան և աղքատութեան, մտաւորական զարգացման, բարեկրթութեան, պերճանաց և տգիտութեան, խեղճութեան և հացի պայքարի միջև : Երբէք այնչափ շեքեղ հանդէմներ, երեկոյթներ, պարահանդէմներ, ինճոյքներ և ուրախութիւններ չկատարուեցան : Նուագասրահները, թատրոնները երբէք այսչափ ազնուական ունկնդիրներու և

հիացողներու բազմութիւնն մը չունեցաւ : Ո՞չ ալ ադամանդներու , գոհարեղէններու , գեղեցիկ նորածնեւութեանց այսչափ կատարեալ ցուցահանդէս մը պարզուած էք : Միւս կողմանէ , թշուառութիւնն և աղքատութիւնը՝ երբէք այնչափ սաստիկ , սուր և վայրագ եղած չէին : Սաստկաշունչ հովերը՝ երբէք այնչափ խիստ չփշեցին Լճին վրայէն և Ապաստանարանի շրջակաները բնակող չքաւոր ընտանեաց տուներուն կեղեւի նման բարակուկ պատերը չսարսեցին : Կերակուրի , վառելիքի և հանդերձեղէններու այսչափ ստիպողական պէտք երբէք չզգացուեցաւ :

Գիշեր ցորեկ , Տոքթորը և Եպիսկոպոսը իրենց օդնականներով կպտտէին ամէն կողմ , և մարդ , տղայ , կին կպատսպարէին , կաղատէին չքաւորութեան սոսկալի ճիրաններէն : Մեծ քանակութեամբ հանդերձ , վառելիք , ուտելիք հայթայթելու համար դրամի խոչոր գումարներ հանգանակուեցան եկեղեցիններէ , Աղքատախնամ ընկերութիւններէ , քաղաքապետութենէն և մարդասիրական մարմիններէ : Սակայն , ինդիրը աւելի մարդու վրայ էր , քան թէ դրամի : Ճշմարիտ բարեգործութիւնը՝ ըստ Փրկչին օրինակին , միայն դրամը տալուն մէջ չկայանար : Իրենց դրամը նուիրողներ կային , բայց իրենց անձն ու աշխատութիւնը նուիրողներ գտնել դժուարին էր :

Ո՞ւր են Քրիստոսի ճշմարիտ հետեւողները , որք Վարդապետին հրամանին անսալով , անձամբ պիտի երթային կարօտելոց քով , և նուերը աւելի արդիւնաւոր ընելու համար , անձամբ պիտի մատակարարէին : Եպիսկոպոսը՝ որ ուրիշներէ աւելի կզկար հաւատացելոց անձամբ բարեգործելուն օգուտը և պէտքը , կհալէր կմաշէր այս խորհուրդով : Մարդիկ՝ դրամը կուտան , և իրենց աւելցածէն կօգնեն կարօտեալներուն . և

դրամը՝ զոր կուտան , իրական զոհողութիւնն մը չի ներկայացներ . քանզի անոր կարօտութիւնը չեն զգար : Տուին՝ ի՞նչ որ տալ աւելի դիւրին էր , ի՞նչ որ իրենց աւելի քիչ կվասէր : Ի՞նչ բան է , որ աս տալուն մէջ զոհողութիւն կնշանակէ . ո՞ւր է : Այս է Յիսուսի հետեւիլը , ա՞յս է «Անոր հետ երթալ ուր որ ինք կերթայ» :

Եպիսկոպոսը՝ իր հարուստ և աղնուական ժողովրդեան դիմեց , որոց Առաջնորդն էր ժամանակաւ . և սոսկաց՝ տեսնելով որ , անոնք որչա'կ քիչ հոգ կընէին և կշահագրպուէին աղքատաց և կարօտեալներու խնդրով : Արդեօք հին և անգործածելի հանդերձներ տալը բարեգործութիւնն է . արդեօք մարդասիրական մարմին մը կամ Աղքատախնամ ընկերութեան մը հաւաքիչին քանի մը տոլար շնորհելը բարեսիրութիւնն է : Ե՞րբ մարդ ինքնին , անձամբ պիտի երթայ և իր ձեռքովը պիտի օգնէ . Ե՞րբ փափկասուն Տիկնայք եւ աղնուաղարմ օրիորդներ պիտի ճգեն իրենց արդուզարդի մանրաման քննութիւնները և անպահոյց հանդերձով մը աղքատ , անմաքուր տուներու մէջ մտնենու միսիթարէն իրենց աղքատիկ և կարօտեալ քոյրերը : Ե՞րբ պիտի գայ այն օրը՝ որ հարուստ քրիստոնեայք խոնարին և մտնեն ցած տուներու և խրճիթներու մէջ : Ասոնք և այսպիսի խորհուրդներ իրարու կյաջորդէին Եպիսկոպոսին մտքին մէջ , մինչ ձմեռը իր սաստկութիւնը կկրկնապատկէր և աղքատներու խեղձութիւնը օրէ օր կշեշտուէր : Սիրով կկրէր իր խաչը , չէր յուսահատոեր երբէք : Իր հին ճանօթներուն , եկեղեցիին ջոջ անդամներուն , անոնց՝ որ աղքեցիկ էին եկեղեցին մէջ և դուրսը , կիսուէր և կքարոզէր անդադար : Մեծ հաւատոք ունէր որ Հոգին պիտի յուզէր և ցնցէր զանոնք յարմար ժամանակին . իր ջերմեռանդ աղօթք-

Ներուն պատասխանին կսպասէր . և իրաւ օր մը ,
անակնկալ կերպով , իրենց աղօթքին պատասխանը
ընդունեցին , և թէ ի՞նչպէս , պիտի պատմինք :

Նախաձաշի ժամուն , Ապաստանարանի մարդիկ
ամենքն ալ առանց բացառութեան , կմիանային սեղա-
նին վրայ : Իրենց զուարթ ժամն էր այն , քանզի անոր
կհետեւէին օրուան աշխատալի և յոգնեցուցիչ աշխա-
տութիւնները , և ամէն մարդ ցիր ու ցան կըլլար : Տոք-
թորը և Եպիսկոպոսը կաշխատէին հաճելի ընել այս
ժամը ամենուն . Եպիսկոպոսը իր ամենէն սիրուն պատ-
մութիւնները կպատմէր , և Տոքթորը զուարձալի ման-
քալէպներ յառաջ կրերէր : Հակառակ իրենց շուրջը
պատող խեղճութեան , կշանային ուրախ երեւնալ , և
Եպիսկոպոսը միշտ կըսէր թէ՝ ‘Գուարժութիւնը աստ-
ուածատուր պարգեւ մըն է’ . ինք ալ իր մասին կիսու-
տովանէր թէ , իր բոլոր յոգնութիւնները և սրտմաշուք-
ները կցրուէին , երբ զուարթութեան ժամը կհնչէր :

Այն առաւոտը , Եպիսկոպոսը առաւոտեան թերթ
մը կկարդար և միւսները մտիկ կընէին . յանկարծ
լոեց , դէմքը խոժուեցաւ և տիրեցաւ , ամէն մարդ
իրեն երեսը նայեցաւ . լուսութիւնը պատեց :

Ինչ որ կկարդար , այն գիշեր պատահած արկածի
մը վրայ էր , որ մանրամասն կպատմուէր լրաբերի մը
կողմանէ , լրագրին մէջ : Բովանդակութիւնը՝ որ իրեւ
խորագիր թերթին ճակատը դրուած էր , այս էր :

«Չարենած եւ սուած , մինչ կառէք մը հանհածուխ
կպարպէր , մեռնողին ընսանիքը ցրտահար կդողայ . ինք
վեց ամիսէ ի վեր անզործ եր . վեց զաւակներ եւ կինք՝
Թենորզի քաղաքամենին մէջ կիսափուլ յարձիրի մը մէջ
քրոյւած են . տղոցը մեկը մքեղներու բարքուած հին
անտուլի մը մէջ դրուած եր ». Եպիսկոպոսը կարդաց
յետոյ սարսափելի մանրամասնութիւնը . երբ լմեցուց ,

արդէն ուրախութիւն և զուարժութիւն շատոնց փա-
խած էին ամէնուն սրտէն : Ապաստանարանին շուրջը
Զիգակոյի մեծ քաղաքը եռուզեղի մէջ էր : Մարդկա-
յին կենաց ահագին հոսանք մը կանցնէր ամէն կոլմէ .
գործաւորք , վաճառականք և արհեստաւորք աճապա-
րանոք իրենց պաշտօնատեղին և գործատեղին կընթա-
նային : Մինչդեռ ուրիշ հաղարաւորներ ալ՝ աւուր հա-
ցի կարօտ , կենաց պայքարին սաստկութեան ներքե-
ընկճուած , կմեռնէին անօթի ծարաւ , իրենց օրապա-
հիկը հայթայթելու միջոց չունենալով :

Երբ արկածին մանրամասն պատմութիւնը կար-
դացուեցաւ , ներկայ եղողներուն ամէն մէկը տարրեր
մեկնութիւն մը կուտար :

Երիտասարդ մը , որ Աստուած աբանութեան ուսու-
նող մ'էր , դիտեց թէ «Ինչու արդեօք այս մարդը Աղ-
քատախնամի չզիմեց : Անշուշտ սխալ մը կենալու է .
քանզի Զիգակոյի պէս մեծ քաղաք մը պիտի չձգէ բնաւ
որ իր բնակիչներէն մին սովաման կորնչի :

— Ոչ , անշուշտ անօդնական պիտի չձգուէր , ըստ
Տոքթորը . բայց այդ մարդուն պատմութիւնը լիովին
չենք գիտեր : Կրնայ ըլլալ որ , շատ անգամ ոգնու-
թեան դիմած ըլլալով , ձանձրացնել չուզէ մէկը այլևս
և վերջապէս հիւանդ հիւանդ ինք գործի երթայ . այս
պիսի դէպքեր գիտեմ , որ այս ձմեռ պատահեցան :

— Արդեօք ո՞ւր է այդ խեղճ ընտանեաց հիւղակը :

— Առկէ երեք փողոց անդին է . այդ թաղին տու-
ներուն կէսը բենրօզի կպատկանի . այդ տուներուն չափ
աղտոտ գէշ տեղեր չկան այս քաղաքին մէջ , և բեն-
րօզ ալ Եկեղեցոյ անդամ է :

— Այո՛ , կրկնեց Տոքթորը . այդ մարդը Նազարէթի
Եկեղեցին կպատկանի :

Այս միջոցին գուոր զարմուեցաւ և քիչ յետոյ

դռնապանը եկաւ Տոքթորին ըսելու թէ՝ մարդ մը եկած է Քլարէնս Բենրօղ անունով և Տոքթորին ու Եպիսկոպոսին հետ տեսակցիլ կուզէ :

Սեղանին վրայ եղողները լսեցին բերուած լուրը . Տոքթորն ու Եպիսկոպոսը եղան նորեկ հիւրը դիմաւու բելու և զայն հիւրանոցը հրամցուցին : Քլարէնս Բենրօղ՝ Զիգակոյի փայլուն ներկայացուցիչներէն մին էր . մեծահարուստ և պատուաւոր գերդաստանէ մը կսերէր . ինքն ալ շատ հարստութիւն դիզած էր և քաղաքին այլ և այլ կողմերը խոշոր կալուածներ ունէր :

Բենրօղ՝ յայտնապէս յուզուած էր . իրեն անսովոր եղող տարտամ նայուած մը նետեց այս երկու անձանց վրայ : Շատ տժգունած էր և խօսած ատեն շրթունքը կդողային . ե՞րբ արդեօք այս լուրջ մարդը այսափ աղդուած էր :

— Սա արկածելոյն վրայ լսած էք անշուշտ և կամ կարդացած էք . այդ ընտանիքը իմ տուներէս մէկուն մէջ կրնակի . ահուելի արկած մ'էր . բայց իմ գալուս նպատակը այս չէր» : Մարդը աւելի կթութովէր քան թէ կիսուէր : Եպիսկոպոսին դէմքը դեռ խիստ էր . չէր կրնար ինքզինքը զսպել խորհելէ որ , եթէ այս մարդը կամենար և աշխատէր , այս արկածը տեղի չպիտի ունենար :

Բենրօղ Տոքթորին ուզզեց .

— Տոքթոր , դոչեց դողալով , այսպիսի անսովոր փորձառութիւն մը ունեցայ որ , միայն Թերբնականը կրնայ բացատրել ինձ : Գիտէք որ այն կիրակի առաւաւու ե՞ս ալ ուխտեցի որ , ընեմ ի՞նչ որ Յիսուս պիտի ընէր : Ես յիմարարար կարծեցի թէ , կատարեալ քրիստոնեայ մ'եմ , և ընելու ուրիշ բան չունիմ : Իմ ունեցած հարստութեանը առաջարար կուտայի Եկեղեցին և բարեգործական նախարար կուտայի Եկեղեցին :

Ինքզինքս բնաւ անհանգիստ ըրած չէի : Իմ ուխտս ընելէս յետոյ ահուելի վիճակի մը մատնուած եմ , իմ պղտիկ աղջիկո Անայիս եւս ինծի հետ ուխտ ըրաւ այն օրը : Վերջերա աղքատներու վրայով ինծի շատ մը հարցումներ կընէր . ես ալ ստիպեալ կպատասխանէի ինչ որ կրնայի : Երէկ գիշեր իր հարցումներէն մին այս էր թէ , ‘Արդեօք իմ կալուածներուս մէջ աղքատիկ ընտանիքներ կրնակէին . արդեօք ատոնք հանգիստ և երջանիկ էին մեզի պէս’ : Դիտէք փորձով թէ տղաքներ ինչպէս պարզ հարցումներ կընեն այսպէս : Անհանգիստ և խորլեալ խղճմտանքով պառկելու գացի . չէի կրնար երբէք քնանալ . միշտ մղձաւանջի մը մէջ էի : Կէս արթուն կէս քուն կերպէի . ինծի կուգար թէ Վերջին դատաստանն էր , և երկնալին Դատաւորին առջև տարուած էի : Հրաման եղաւ ինծի որ իմ կեանքիս հաշիւը տամ , թէ քանի՞ անգամ դատապարտելոց տես գացած եմ , որո՞նք հագցուցած , մեծցուցած ու մխիթարած եմ : Ի՞նչ է իմ տնտեսութեանս հաշիւը : Իմ կալուածներուս մէջ ամեռուան տաքէն , ձմեռուանցուրէն տառապողներու ի՞նչ ըրած եմ . վարձքերը ժամանակին առնելէս զատ ուրիշ բանի համար հսկ ըրած եմ : Ո՞ւր է իմ պարտականութիւնս . Յիսուսի համար ի՞նչ տառապանքներ , ի՞նչ յոգնութիւններ քաշած եմ . Յիսուս իմ ըրածիս պէս պիտի ընէր . իմ ուխտս կը պահեմ թէ գրմած եմ . իմ աղդեցութիւնս , հարստութիւնս ի՞նչ բանի կգործածեմ . Շատ օրնութիւններ ընդունած եմ , փոխարէն ի՞նչ տուած եմ» : Ասոնց ամէնը շատ յատակ և որոշ կերպով հարցուեցաւ ինծի : Տեսիլքին մնացորդ մասը չեմ յիշեր . մտքիս առջև կներկայանայ տառապող Փրկչին տարտամ անորոշ մէկ պատկերը , որ հրամայական կերպով մը ինծի կնայէր . մնացեալը չեմ յիշեր : Քսան և չորս ժամէ ի վեր աչքս

քուն մտած չէ . առաջին բանը որ այս առաւօտ լսեցի , այդ ցաւալի արկածին լուրն էր : Բենրօզ լոեց . երկու պաշտօնեաները հանդիսաւոր դէմք մը առած էին . արդեօք Հոգին Սուրբ ի՞նչ միջոցներով դարձի բերած էր այս աշխարհասէր , փառասէր և գերազանցապէս աղնուական մարդը : Նոյն այն սենեակին մէջ , յորում նստած էին , եկաւ Ս. Հոգին և զիրենք եւս ցնցեց . Եպիսկոպոսը ձեռքը Բենրոզի ուսին վրայ դրաւ . Զաւա'կս , փառք և չնորհակալութիւն մատուցանենք Յիշուս Քրիստոսի ըստ :

— Այո՛ , այո՛ , հեկեկեց Բենրօզ :

Երբ աղօթքը լրացաւ , Բենրօզ խնդրեց անոնցմէ որ իրեն հետ այս տունը երթան . ուստի երեքը մէկէն ննջեցեալին տունը գացին . ասիկայ Քլարենսի կեանքին մէջ նոր շրջան մը բացաւ : Այդ բոպէէն սկսիալ , Քլարենս Բենրօզ նորոգուեցաւ . թշուառութեան և աղքատութեան վրայ ականջի լուրով լսած էր մինչև ան ատեն . բայց այդ թուականէն՝ ուղղակի շիման մէջ էր անոնց հետ : Կարեկից , օգնող , աղօթող Քրիստոնեայ մը եղաւ : Երկար պատմութիւն մը պիտի ըլլար եթէ հսս բերէինք այն ամէնը որ Բենրօզ ըրաւ իր ընդարձակ կալուածներուն մէջ բնակող աղքասներուն և տկարներուն : Անոնք՝ որ Քլարենսի նման իրենց ուխտը կատարելու անկեղծ փափաք և յարատեւութիւն ունեցած են , անոնք կրնան հասկնալ :

Զմեռը դեռ չլրացած , շատ բաներ պատահեցան Քիգակոյի մէջ , որոց մէջ մեր պատմած անձինք քիչ թէ շատ բաժին ունեցան . Դէպքերու բնական ընթացքի բերմամբ պատահեցաւ որ , որ մը Ֆիմի դուրս կելէր Ս.պատանարանէն , ձեռքը ուտելիքներով լիցուն

սակառով մը , որ Բենրօզի փողոցը պիտի տանէր : Ճիշդ այն միջոցին՝ դիպուածով կահագործի խանութը բացուեցաւ և Սթիվլն վարպետը դուրս ելաւ :

— Կհաճիս որ սակառդ տանիմ , օրիորդ :

— Ինչու կհաճիք'ով կխօսիք , վարպետ , ըստ Ֆիմի սակառը երկնցնելով :

— Զեզի ուրիշ բան մ'ալ ունիմ ըսելու , մրմնջեց Սթիվլն , ամօթխածութեամբ անոր երեսը նայելով և կարմրելով , քանզի այլ եւս գաղտնիք մը չէր որ , նա ամէն օր աւելի սաստիկ սիրով կսիրէր Օր. Ֆիմին և շաբաթներով կաշխատէր անոր հանդիպելու միշտ :

— Ուրիշ ի՞նչ ունիս ըսելու» — հարցուց Ֆիմի անմեղութեամբ լարուած ծուլակն իյնալով .

— Պիտի ըսէի , չնորհք ըրէ , սիրելի Ֆիմի որ սակառդ տանիմ :

Իր աղնիւ և գեղեցիկ դէմքը ժավիտով մը կլուսաղարդուէր :

Ֆիմի երբէք այնչափ գեղեցիկ չէր երեւցած իր ամբողջ կեանքին մէջ : Կըալէր քովասի ճամբէն առանց անոր երեսը նայելու . իրեն համար ալ գաղտնիք մը չէր այլ եւս որ , կսիրէր այս համեստ և պարկեշտ երիտասարդը : Իր դէմքը վարդագոյն էր , երբ չիկնելով պատասխանեց — ի՞նչո՞ւ այդպէս չէք ըսեր ուրեմն : — Կրնա՞մ ըսել . — գոչեց Սթիվլն . և ուրախութենէն ցնցեց ձեռքի սակառը , այնչափ սաստկութեամբ որ , Ֆիմի լեզապատառ պոռաց «Այո , բայց կամաց , հիմա կերակուրներս կթափես , խենդ ես եղեր դուն . մեղայ . . .

— Հոգ մի ըներ , սիրելի Ֆիմիս , բոլոր աշխարհ եթէ վրաս գայ , պատառ մը բան չեմ տար . ո՞հ ի՞նչ ուրախութիւն , երջանի՛կ եմ , երջանիք : Վարպետին ոտքերը գետնէն կտրած էին օդին մէջ կսաւառնէր

կկարծէր : Թէ ինչեր խօսեցան այն օրը այդ վայրկեառ նէն սկսեալ , բան մը չենք գիտեր այդ մասին . և եթէ գիտնայինք ալ չպիտի ուզէինք հրապարակել այդ երկու շնորհալի , ազնիւ հոգիներու գաղտնիքը : Սաշափ մը ըսենք որ , այդ օրը այդ երջանիկ սակառը երբէք թնարօգի փողոցը չգնաց՝ միայն թէ իրիկունը ուշ ատեն , երբ եպիսկոպոսը տուն կդառնար , կլսէր իր առջեւէն գացող երկու հոգիներու խօսակցութիւնը , որք սիրով արրշիո՛ հոգ չէին ըներ թէ ի՞նչ կխօսէին և ո՞ւր կխօսէին : Ատոնցմէ մին , որուն ձայնը Եպիսկոպոսին շատ ծանօթ էր , կըսէր .

— Բայց ըսէ , սիրելի Ֆիմիս , ե՞րբ զիս սիրել սկսար :

Այն օրը , որ Սրբազնին հետ եկանք , և դուն տախտակ կտաշէիր — կըսէր միւս ձայնը , պայծառ , մաքուր և անսւշ խնդումով մը , որ հաճելի էր միշտ ունկնդրել :

Եպիսկոպոսը այդ միջոցին հասած էր ետեւնէն :

Ո՞ւր կերթաք այդ սակառով — ըսաւ կեղծ խստութեամբ մը :

— Բա՞ն է . . . աս բանը պիտի տանէինք . . . ո՞ւր էր Ֆիմիս , ո՞ւր կտանէինք :

— Հսէ՞ք նայիմ , չարաճճինե՛ր , ո՞ւր կտանէիք .

— Շիտակը ըսե՞մ , Սրբազն , տուն կերթայինք սկսելու . . . » թոթովեց Ֆիմիս :

— Սկսելու մեր ապագայ տունիկին բանը , այսինքն ըսել կուղեմ թէ . . . չկրցաւ լրացնել վարպետը , երբ Եպիսկոպոսը օդնութեան հասաւ .

— Հասկցայ , մոլորեա՞լ տատրակներ . բոյն պիտի շինէք հա՛ , գոնէ ինձի ալ պիտի հրաւիրէ՞ք երբեմն Ֆիմիյի աղուորիկ մատներով եփած քաքարները ճաշակելու :

— Հարկաւ գո՞ւ սիրելի հայրն ես մեր տան : Մեր ամենապատռական հիւրը պիտի ըլլաս միշտ . գո՞ն ես այժմ — ըսաւ Ֆիմի քաջութեամբ :

— Այո , շատ գո՞ն եմ , սիրելի զաւակներս , երջանիկ եմ ձեր երջանկութիւնը տեսնելով . Սատուած օրհննէ ձեզ — ըսաւ . և զանոնք օրհնելով հեռացաւ . աչքերը արտասուօք լեցան :

Սրդեօք երկնային սիրոյ Աստուածային զօրութիւնը պիտի չճաշակե՞ն և չերգե՞ն Ցաւակիր Մարդուն և մեղաց բեռը կռող Փնկչին հետեւողները : Անշուշտ պիտի վայելեն և ճաշակեն , և այս մարդն ու կինը՝ ձեռք ձեռքի տալով պիտի քալեն այս ցաւոց աշխարհին մէջ . զիրար զօրացնելով , աշխարհի վիշտերը կրելով և քալելով Ցիսու Քրիստոսի շաւիլներուն մէջ : Ասոր համար , ըսաւ աշխարհի Փրկիչը , «Մարդ իր հայրը եւ մայրը պիտի ձգե եւ իր կնոջ եւեւին պիտի երթայ» , և Ֆիմի ու Սթիլըն՝ հետեւելով իրենց Փրկչին , պիտի սիրեն զանիկայ աւելի խորոնկ սիրով մը , աւելի հաւատարմութեամբ ծառայելով և նուիրելով իրենք զիրենք Անոր , որ պարգեւած է ամենէն երջանիկ երկրաւոր սէրը իրենց :

Այս սիրերգութենէն քիչ յետոյ . Ուէյմնտի Հովիւը Պատ . Հենրի , Ռաշէլ , Վիրժինիա , և նախագահ Մարզ , իրենց եղած թախանձագին հրաւերները ընդունելով , այցելելու եկան Ապաստանարանը : Մեր բարեկամներուն համար մեծ ուրախութիւն պատճառեց այս աղնիւ անձանց գալուստը : Այն իրիկուան համար Եպիսկոպոսը ամէն կողմ հրաւերներ ցրուելով հրաւիրած էր Աստուծոյ և մարդոց վրայ իրենց հաւատքը Կորպունցնող անդործ մարդիկը , անհաւատները , թերահա-

ւատները և խորհելու կարողութիւն չունենալով երկմիտ
տատամասողները : Բոլոր Զիգակոյի ամենէն չար , ամե-
նէն անյօյս , ամենէն լքեալ դասակարգին մարդիկը՝
եկան լեցուեցան լսելու Հենրի Մաքսուէլը : Այդ ժողո-
վին եկող արք և կանայք երբ Ապաստանարանին
դռնէն ներս կմտնէին , տեսան խոշոր գեղեցիկ գրերով
Ապաստանարանին նշանաբանը , որ էր Յի՛ՌՈՒՄ Ի՞նՉ
ՊիՏի Հնէր :

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

Մէկ բան մը պակաս է քեզի . քու
բուօք ունեցածդ ծախէ՛ , և աղքատնե-
րուն բաշխէ՛ , և երկները գանձ պիտի
ունենաս , ու եկուր իմ ետեւէսա

Ղ.մ. ԺԲ. 22:

Երբ Հենրի Մաքսուէլ այն իրիկուն Ապաստանա-
րանի սրահին մէջ խոնտող հոգիներու խօսիլ սկսեց ,
տարակուսելի էր թէ արդեօք իր ամրողջ կենացը մէջ
այսպիսի այլազան ունկնդիրներու պատահած էր :
Յայսնի էր թէ Ռէյմոնտ քաղաքը՝ մարդկային գասա-
կարգի այսչափ մեծ զանազանութիւն չէր պարունակէր:
Նոյն իսկ Մայտանը , չէր կրցած հասցնել եկեղեցին եւ
կրօնքին ազդեցութիւններէն բալորովին վտարուած կամ
ինչպէս կըսեն ՚եօթը ծովէն դուրս նետուած՝ խառնի-
ճաղանձներու այսպիսի խառնուրդ մը : Ի՞նչ բանի վրայ
խօսեցաւ . արդէն այդ կէտը որոշած էր : Հնար եղածին
չափ պարզ ոճով խօսեցաւ , Ռէյմոնտի եկեղեցւոյն
ստանձնած ուխտին եւ անոր հետեւանքներուն վրայ :
Իր այժմու ունկնդիրները ի՞նչ որ ալ ըլլային , անշուշտ
Տէր Յիսուսի վրայով քիչ շատ բան մը զիտէին : Քրիս-
տոսի նկարագրին վրայ գաղափար մը կազմած էին .
թէեւ եկեղեցական ծէսերուն եւ հարուստներուն դէմ
դառն ատելութեամբ լեցուած էին , սակայն ուղիղը եւ
ճշմարիտը հասկնալու չա՛փ մը կամ կշի՛ռ մը ունէին եւ
չափն ալ Քրիստոսի անձն էր : Ուստի ի՞նչ որ Մաքսուէլ
կըսէր , հետաքրքրութեամբ մտիկ ըրին : Յիսոս ի՞նչ

պիտի ըներ : Ռէյմոնտի պատմութիւնը լմնցնելէն յետոյ , խօսքը ընկերային խնդիրներու բերաւ : Բոլոր ունկնդիրները երկիւղած լոռութեամբ մատիկ կ'ընէին , եւ մեծ ուշագրութեամբ հատիկ հատիկ կկլէին ի՞նչ որ Հովիւը կարտասանէր : Մաքսուէլ ո'րչափ ինչդրին խորը կմանէր , այնչափ աւելի հետաքրքրութիւն կշարժէր եւ ունկընդիրք կծուէին դէպ առաջ , աւելի լաւ ըմբռնելու համար խօսուածը , այնպէս որ այսչափ ուշագրութիւն եկեղեցիներու մէջ անգամ հազուադէպ էր : — «Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ — , երեւակայեցէք թէ այս խօսքը իրենց նշանաբան ընտրէին ոչ միայն եկեղեցիք , այլ եւ առեւտուրի մարդիկ , լրագիրներ , գործաւորներ եւ ուրիշ գասակարգի մարդիկներ , եւ զայն հաւասարմութեամբ կատարէին , ո'րչափ չուտ պիտի փոխուէր աշխարհի կենաց ընթացքը : Ի՞նչ է աշխարհին դժուարութիւնը , — անձնասիրութիւնն եւ չահասիրութիւնն է : Յիսուս երեւեցաւ աշխարհի մէջ , նա' կարող է զսպելու անձնասիրութիւնը : Եթէ մարդիկ հետեւէին նմա , առանց կը ուելու հետեւանքները , աշխարհ մէկէն պիտի սկսէր նոր կեանքի մը հաճոյքները վայելելու» : Պատ . Հենրի երբէք չէր գիտեր որ , մեղապարտ եւ ցաւագար մարդկութեան անհատներէ բաղկացեալ ունկնդիրներու պատկառելի ուշագրութիւնը այսչափ երկար ատեն դրաւեալ պահել՝ ո'րչափ մեծ բան մ'էր : Տոքթորն ու Եպիսկոպոսը նստած կդիտէին կարեկցութեամբ այս խուռն ամբոխը , որ կարհամարհէր ամէն կրօն ու հաւատք . Կատէր ամէն օրէնք եւ մարդկային գասակարգը , եւ վարակուած էր մտքի անձուկ նախապաշարու մներով եւ անձնասիրութեամբ : Խոկ այժմ հիմանալի կարգապահութեամբ , հանդարա դէմքով կունկնդրէր , իրենց անտարքերութիւնը եւ չարութիւնը ձգած : Ասիկայ կվերագրէին Ապաստանարանի բարերար աղղեցութեան :

Սակայն , արտաքին այս հանդարտ երեւոյթին եւ գէպի քարոզիչը իրենց արտայայտած յարգանքին ներքեւ փոխորիկ մը կար սքողուած , որ նոյն խոկ Եպիսկոպոսը իր արձուի աչքերով չկրցաւ նշմարել : Ժողովքին ներկայ եղողներուն մէջ քսան երեսունի չափ անձինք կային որ , այն օր մինչեւ իրիկուն թափառած էին Ապաստանարանին շուրջը , կարդացա'ծ էին ծանուցումը եւ եկա'ծ էին միայն հետաքրքրութեամբ եւ զիշերուան խիստ ցուրտէն պաշտպանուելու համար : Արդէն ցուրտը սաստիկ էր եւ բոլոր զինետունները խճողուած . եւ Զիգակոցի այդ շրջանակին մէջ՝ ուր երեսուն հազարէ աւելի մարդիկ կրնակէին , ի բաց առեալ զինետունները , խեղճ եւ աղքատ ժողովրդեան համար բաց գո՛ւու մը չկար , մի'այն Ապաստանարանի մաքուր , անրիծ եւ մարդասիրական գուոր : Տուն տեղ չունեցող , ընտանիք չունեցող , բարեկա'մ եւ գործ չունեցող մարդը ո՞ւր կրնար երթալ . ընականաբար միայն զինետունները :

Սովորութիւն եղած էր Ապաստանարանին մէջ , որ այսպիսի ժողովներէ յետոյ , ընդհանուրին արտօնութիւնն կտրուէր խօսուած նիւթին վրայ վիճաբաննելու : Այս իրիկուն ալ Եպիսկոպոսը ծանոյց որ , ամէն ոք արտօնութիւն ունի օրինաւոր շրջանակի մէջ հարցումները ընկլուեւ խօսելու , պայմանաւոր , խորհրդարանական օրէնքները յարգուէին եւ խօսողները երեք բոպէէն աւելի չխօսէին :

Եպիսկոպոսը նստաւ , յանկարծ սրահին կեղրոնէն մարդ մը եւաւ եւ խօսիլ սկսեց :

— Կուզեմ ըսել թէ՝ Պատ . Հենրիի խօսածները իմ սրախ շատ օտան են եւ քանի մը գէպերն ալ ինձի ծանօթ : Այն մարդը՝ որ Ռէյմոնտի ժողովարանին մէջ խօսուած եւ իր տունը մնուած է , կճանչնամ . զրաշարձէյքրն է : Երկու տարի աշխատած եմ իրեն հետ Ֆիւլակէլֆիայի մէկ ապարանին մէջ . միշտ քովէ քովէ էինք :

ՃԵՅՔԸՐԸ աղնիւ տղայ մ'էր . որջի մը մէջ կրնակէի այն ատեն . վիճակիս գթալով ինձի ոսկի մը օդնեց , եւ կցաւիմ որ չկրցայ երբէք զայն հատուցանելու չափ դրամ աւելցնել : Երբ այն սարսափելի մեքենան , որ դրաշար-մեքենայ կլոչուի , բերուցաւ , այդ տպարանին մէջ մեղի գործ չմնաց , ճանրուեցանք անմիջապէս , անկէց ի վեր ժամանակիս մնե մասը անգործ պտտած եմ : Ընդհանրապէս զիւտերը աղէկ բան է կըսուի եւ միշտ կպաշտպանուի , ես չեմ լսեր թէ միշտ օգտակար են . կրնայ ըլլալ որ սխալած ըլլամ : Երբ մեքենայ մը կուգայ եւ աղքատ գործաւորի մը հացը բերնէն կիսէ , օրհնութիւն մը չկրնար համարուիլ այդ զիւտը : Քրիստոնէական այդ զգացումներուն համար , որոց վրայ կիսուի պատուելին , ըսելիք մը չունիմ , սակայն երբէք չեմ ապասեր որ , եկեղեցւոյ անդամները ելլեն ատանկ զուողութիւններ ընեն : Ո՞րչափ որ աեսած եմ , անոնք ալ զրսի մարդոց նման զրամ եւ պատիւ շահելու համար ամէն միջոց կգործածեն : Թէեւ ճշմարիսը ըսելու համար այդ շահասէր անձանց մէջէն պէտք ենք հանել Տոք . Կալվինը , Եպիսկոպոսը եւ ուրիշ մի քանի անձնաւորութիւններ : Բայց երբ զրամ շահելու եւ առուտուրի գոյ խնդիրը , ես եկեղեցւոյ անդամներուն եւ անոնց աշխարհասէր կոչած զրսի մարդոց մէջ տարբերութիւն մը չեմ աեսներ , մէկը միւսէն բանով մը վար չմնար » :

— «Այո՛ , այո՛ , շատ շխտակ ես » , «Անշուշտ այնպէս է » , «ի՞նչ ըսել է » աղաղախներ՝ ինդացուցին սրահը : Հազիւ մարդը նստած էր , արդէն քանի մը երկվայրկեանէ ի վեր խօսելու սպասող երկու մարդիկ մէկէն խօսիլ սկսան : Եպիսկոպոսը զանոնք ի կարգ հրաւիրեց . եւ որոշեց թէ ո՞րը պիտի խօսէր առաջ , մարդը սկսաւ խօսիլ եռանդեամբ — . — Առաջին անդամն է որ հոս

եկած եմ , եւ թերեւս ուրիշ անդամ ալ չկարենամ գալ , ըսելիքս աս է . թշուառութիւնը մինչեւ կոկորդս ելած է եւ զիս պիտի խղղէ , աս բոլոր քաղաքը չափեցի գործ վնասուելու համար , մինչեւ որ յոզնութենէս հիւանդ եղայ : Ինձի պէս ուրիշ խիստ շատեր ալ կան : Եթէ հրաման կուտաք , կուզեմ պատուելիին հարցում մը ուղղել :

— Անշուշտ կրնաք հարցնել , միայն թէ կվախնամ որ չկարողանամ ճեղ զոհացնել :

— Ահա հարցումս , կուզեմ հասկնալ թէ Յիսուս իմ աեղս ըլլար ի՞նչ պիտի ընէր . երկու ամիսէ ի վեր կանոնաւոր գործ մը չունիմ : Կին մը եւ երեք զաւակներ ունիմ . միլիոնատէր մը իր զաւակները սիրելուն չափ ես ալ զանոնք կսիրեմ . արհեստով ատաղձագործ եմ . զիւցած բոլոր կերպերս փորձեցի գործ մը գտնելու համար , բայց անօգուտ եղան : Կ'ըսէք թէ մեղի նշանաբան ընարելու ենք թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ : Լաւ , կաղաչեմ , ըսէք ինձի , եթէ անիկայ իմ աեղս ըլլար , ինձի պէս անգործ մնար , ի՞նչ պիտի ընէր : Ես ողջումութիւն չեմ ուղեր , գործ կուզեմ . յանցաւո՞ր եմ , եթէ գործ չեմ կրնար գտնել , ի՞նչ ընեմ , ըսէք ինձի . կնիկո եւ զաւակներս հաց կուզեն , ինչպէս ճարեմ : Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ : Կ'ըսէք թէ աս հարցումը ընելու եմ : Երի հիմայ . պատասխանեցէք ինձի եթէ կհաճիք» :

Ամենուն աչքը Պատ . Հենրիի դարձած էր . սակայն նա չփոթած՝ մարդկային դէմքերու այս ծովին կը նայէր , եւ զոհացուցիչ պատասխան մը չէր կրնար զըտնել տալու : — «Աստուած իմ» հեծեց իր սրտին խորէն եւ սկսաւ մտածել . «Ասող , կարող եւ գործելու փափաքող մարդու մը համար , որ հակառակ իր բոլոր ջանքին , ապրուստի պատուաւոր միջոց մը չկրնար գտնել ,

Բնչ կմնայ, բայց եթէ ձեռքերը բանալով մուրալ, եւ կամ սովամահ կորնչիլ: Յիսուս ի՞նչ պիտի շներ. օրինաւոր հարցում մ'է, զոր մարդը կ'ընէ, իրեւ Քրիստոսի աշակերտ՝ միակ հարցումն է որ կրնար ընել»: Այս եւ այսպիսի խորհուրդներ կայծակի արագութիւնով Պատ. Հենրիի մտքն անցան, ամենուն ալ միտքը ասանկ զբաղած էր. Յիսուս ի՞նչ պիտի շներ. ահաւոր հարցում մ'էր: Սակայն մարդը անդին ոտքի վրայ էր գեռ, եւ անձկալից գէմքով պատասխանի կսպասէր: Վերջապէս Մաքսուէլ խօսեցաւ.

— Կայ այսպիսի մէկ մը այս սրահն մէջ, որ Քրիստոսի աշակերտը եղած ըլլայ, եւ ճիշդ այս բարեկամին վիճակին մէջ գտնուելով, Յիսուսի ըրածին պէս ընելու աշխատած ըլլայ: Եթէ կայ՝ նա աւելի լաւ կրնայ պատասխանել այս հարցումին, քան թէ ես:

Ռոպէի մը չափ լուսթիւն տիրեց, յետոյ կեղրոնին մօս եղող նստարաններուն մէկէն մարդ մը կամաց կամաց ոտքի եւաւ. ծերունի մ'էր. եւ իր զողոզուն ձեռքերը առջեւի նստարանին կոթնցնելով խօսեցաւ:

— Ես խիստ շատ անգամ գտնուած եմ այդ ցաւալի վիճակին մէջ եւ սակայն ջանացած եմ միշտ իրեւ քարի Քրիստոնեայ ապրիլ: Ե'ս ալ չեմ զիտեր թէ անգործ մնացած ատենս միշտ Յիսուս ի՞նչ պիտի շներ հարցումը ըրած եմ թէ ոչ. բայց վստահաբար կըսեմ թէ՝ աշխատած եմ միշտ իր աշակերտը ըլլալ, թէ՝ առատութեան եւ թէ նեղութեան մէջ: Այո՛, շարունակեց տիսուր ժափտով մը, որ հարցումը ընող երիտասարդին խոժու յուսահատութենէն աւելի սրտառուչ էր, — այո՛, ո՞ղջ ըլլան այն մարդասէր անձինք, որոց զիմած եմ նեղութեանս ատենս եւ անոնց համակրութիւնն եւ օգնութիւնը վայելած եմ: Անգործութեանս ատենս ուտես թիք եւ վառելիք ճարելու համար զողութենէ եւ ստա-

խօսութենէ զատ ամէն բանի յանձնառու եղած եմ: Զեմ զիտեր թէ Յիսուս պիտի ընէ՞ր այն ամէն բանը զորս ես սախպուած եմ ընելու, բայց զիտեմ որ անգործ մնացած ատենս սխալ բան մը ըրած չեմ: Եւ երբեմն խորհած եմ թէ Յիսուս աւելի պիտի ընտրէր սովամահ մեռնիլ քան թէ մուրալ. բայց չեմ զիտեր»:

Մարդուն ձայնը կոռզար, երկշոտութեամբ մը իր բոլորտիքը կնայէր: Խորին լուսթիւնը յանկարծ խզուեցաւ խոպոտ, կատաղի ձայնէ մը՝ որ բարձրահասակ, թա՛ երկայն մօրուքով, թիագէմ, խոժոս մարդէ մը կուգար: Երբ խօսիլ սկսաւ ամէն մարդ ուշադրութեամբ եր կողմնայեցաւ:

— Ես Քարլոսն եմ, անհաւատներու առաջնորդը, այդ բոլոր խօսուածները՝ ոչինչ, պարապ խօսքեր են: Մեր բոլոր կաղմակերպութիւնները սխալ հիման վրայ շինուած են. ի՞նչ որ քաղաքակրթութիւն կկոչենք՝ փատած հոտած բան է: Միայն խօսք են: Ուրախ եմ որ երբէք չամունացայ. ընտանիք եւ ընտանեկան հոգեր չունիմ: Ընտանիք, տուն անդ, . . . գրո՛զը տանի: Այս երեք զաւակներով եւ կնիկովը անօթի մնացող մարդուն պէս հարիւր հազարներ կան: Սակայն այս մեծ քաղաքին եւ Ամերիկայի ամեն կողմ հարիւր հազարներով Քրիստոնեայներ կհամրուին, որոնք ամէն տեսակ զուարձութեանց, փափկութեանց մէջ կլոզան, կիրակիները ժամ, ժողովարան կերթան եւ կերպեն իրենց երգերը, իրեւ թէ ամէն բան Յիսուսի կուտան, իրենց խաչը կառնեն եւ կլրեն. Սնոր կհետեւին ամէն տեղ եւ փրկուած են. . . . եւ ուրիշ ի՞նչ առասպեները Զեմ ըսեր թէ անոնց մէջ բարի կնիկներ եւ մարդիկներ չկան, բայց այս իրիկուն մեղի խօսող Պատաւելին թող երթայ սա մեր շրջակայ աղնուապետական եկեղեցիներէն ու եւ է մէկուն առաջարկէ որ ուխտազիր ըլլան.

մեղքը վիզս, բոլորն ալ կամ խենդի տեղ պիտի դնեն
զինքը եւ կամ մոլեռանդի: — Ո՞չ, ո՞չ . . . ճարը ատիշ
կայ չէ. ես եկեղեցիներէն օգուտ մը, չնո՞րհ մը չեմ
սպասեր, անոնք խեղճ ու թշուառ ժողովուրդին չե՞ն
համակրիր, ուրիշ բաներու կնային անոնք: Դրամա-
տէրնե՛րը կիշխեն եկեղեցին մէջ, եկեղեցականնե՛րն ալ
անոնց հլու գործիքներն են: Մեր ուղածը այն չէ . . .

Մարդը երեք վայրկենի օրէնքը մոռցած էր եւ եր-
կայն ատենախօսութիւն մը ընելու նպատակ ունէր,
որով իր այս սովորական ունկնդիրներուն գոնէ ժամ մը
պիտի խօսէր: Երբ նախագահը զանգակը զարկաւ,
յանկարծ ետեւէն ուրիշ մարդ մը ելաւ եւ զինք նստե-
ցուց: Քարլոս բողոքել ուղեց, ըսելով թէ գեռ լրա-
ցուցած չէր, բուն ըսելիքները ասկէց վերջը պիտի
գային: Եպիսկոպոսը լուցուց զինքը, օրէնքը միշեցնե-
լով, Քարլոս կմոմար միշտ, մինչզեռ վերջին խօսողը
խոշոր խոշոր կջարդէր, ըսելով որ «Այս չարիքին դար-
մանն է տուրք մը դնել հարուսաններուն վրայ»: Անոր
ետեւէն ելաւ ուրիշ մը, որ կծու խօսքերով յարձակե-
ցաւ եկեղեցիներու եւ եկեղեցականներու վրայ:

Երբոր անիկայ նստաւ, անմիջապէս ելաւ ուրիշ մը,
որ փողոցի երկրաչափ էր ըստ երեւոյթին, եւ երկա-
թուղիի ընկերութեանց դէմ փէց:

Եպիսկոպոսը տեսաւ որ վերջը չպիտի գար. զան-
գակը զարկաւ եւ «ժամանակը լրացած» է ըսելով կարճ
կապեց, եւ խնդրեց Ռաշէլէն որ երգէ: Ռաշէլ իր
ուխտագրութենէն ի վեր անցած մէկ տարուան միջոցին՝
զօրաւոր, առողջ եւ խոնարհ Քրիստոնեայ մը եղած էր,
եւ իր երաժշտական մեծ տաղանգը բոլորովին իր Վար-
դապետին ծառայութեանը նուիրած էր: Իր ձայնը, իր
Վարդապետին ստացուածքը կնկատէր. ուստի ջերմե-
ռանդութեամբ աղօթեց որ Տէրը օրէնէ զայն, եւ օգ-

տակար հետեւանքներ ունենայ: Իր աղօթքին պատաս-
խանը շնորհուած էր. սա երգը ընարած էր այն իրիկ-
ուան համար:

Տէրոջը ձայնը լսեցի,
Ըստ «Ղնծի եկուբ.
Գլուխիդ, ո՞վ յոգնած հոգի,
Կուրծքիս վրայ պառկեցուր»:
Խոչպէս եի, անոր եկայ,
Կոյր, մերկ, յոգնած, տրտում.
Հոս ապաստանարան գտայ,
Ան ինձ տուաւ խնդում:

Տէրոջը ձայնը լսեցի,
«Ես աշխարհի լցմն եմ.
Եկուբ գէշերդ պիտի անցնի
Ցորեկդ փայլեցնեմ»:
Եկայ, և ան եղաւ ինծի.
Արե, լուսոյ լրջան,
Եւ այն լըսով քալեմ պիտի,
Մինչեւ ճամբուս վախճանն:

Պատ. Հենրի գարձեալ յիշեց Մայտանի իրիկունը,
ուր վրանին ներքեւ քարոզած ատեն, աղմկող ահագին
բազմութիւնը հանդարտած էր Ռաշէլի երգով, հետե-
ւանքը հոս ալ նոյնն եղաւ: Ի՞նչ հրաշալի աղգեցու-
թիւն կընէ այն ձայնը. որ Վարդապետին ծառայութեանը
նուիրուած է միշտ: Ռաշէլի կեղեցիկ ձայնը զինքը
ժամանակին ամենէն երեւելի երգուուհիներէն մին կընէր
ապահովալար: Այս խամնիճաղանձ բազմութիւնն մին-
չեւ ցարդ հոգեւոր երգի մը այսչափ յուղիչ եւ աղդե-
ցիկ կերպով երգուիլ լսուծ չէր: Եւ ի՞նչպէս կնային
լսել: Ատանկ ձայն ունեցող երգիշ մը՝ երբէք ձրի եւ
աժամ չպիտի ծախտէր զայն: Ատիկայ լսելու արտօնու-
թիւն ունենալու համար պէտք էր առնուազն չորս հինգ

դալէր ծախսել թատրոնի տումսակ մը զնելու համար ։ Չայնը հետզհետէ կբարձրանար, անոր ալիքները սրան ամէն անկիւնը կլեցնէին, լսելի ընելով ամենէն ցած շեշտն ամենուն։ Ունկնդրաց բազմութիւնը ձրիաբար եւ լեցուն թոքով կկլէր երաժշտութեան բոլոր հմայքը։ նոյն իսկ կատաղին Քարլոս, անճանաչելի դարձած էր։ Դէմքին խստութիւնը՝ մեղմացած էր։ յիշեց իր մանկութեան երջանիկ հասոակը, երբ Խաղական պայծառ երկնքին ներքեւ կերգէր անմեղունակ երգերը։ Խոժոռ աչքերը հետզհետէ անուշցան եւ արցունքի զոյգ մը կաթիներ ակօսեցին իր դէմքը եւ երկայն մօրուսին ծայրէն իր ձեռքերուն վրայ կաթեցին։ Այն անգործ մարդը՝ որ հճարցնէր թէ Յիսուս ինչ պիտի ընէր իր տեղը, բերանաբաց կկլէր եւ կմոռնար իր թշուառութիւնը նոյն րոպէին։ Միւս մարդը՝ որ եկեղեցիներու եւ պաշտօնեաներու դէմ այնչափ խստութեամբ կփչէր, նախ ինքզինքը զսպեց եւ չուզեց աղղոտիլ, սակայն իր հպարտ դէմքը չուտովլ փոխուեցաւ եւ ինքն ալ բնդիանուր ունկնդրաց հետ կրեց անոր երջանիկ աղղեցութիւնը։ Եպիսկոպոսը՝ այն զիշեր, երբ Խաչէլ կերպէր, ինքնիրեն կիսորհրդածէր որ, եթէ խեղճ, թշուառ, մեղսալից եւ կորառած ժողովուրդը ապաշխարութեան հրաւիրուէր բարեպաշտ երգիչներու եւ երգչուհիներու կողմէ, երկնից արքայութիւնը խիստ չուտովլ պիտի գալ անոնց սրաերուն մէջ։ «Ի՞նչո՞ւ», կըսէր, «երգին նման գեղեցիկ միջոց մը կզլացուի աղքաներէ։ Ի՞նչո՞ւ գեղեցիկ ձայն ունեցով երգիչներ՝ ատովլ փոխանակ միխթարելու թշուառները, կուզեն զրամ վաստկելու միջոց ընել ատիկայ»։

Զարմտնօք դիտեց որ առջի խիստ ատենաբանութեանց յառաջ բերած յուղմունքը դադրեցաւ, մարդատեաց զգացումները խաղաղեցան, եւ անոնք որ

միայն գինետուններու, գարեջրատանց, պարտէզներու եւ ուրիշ զբոսարաններու մէջ հաճոյք կինտոէին, տեսան որ հոս եւս, եկեղեցւոյ երեք խոնարհ պաշտօնէից հովանուոյն ներքեւ եւս, կարելի էր զուարձաննալ։ Եթէ եկեղեցին իր պարտականութիւնը հաւատարմութեամբ կատարէր, անգործ, թշուառ մարդիկ գինետունները պիտի չերթային միխթարութիւն փնտոելու եւ պիտի չանիծէին եկեղեցին։ Արդեօք քանի՞ ծշմարտութիւն կար այն ամբաստանութեանց մէջ, որք այս իրիկուն եկեղեցին հասցէին ուղղուեցան։

Ներկայ եղող սակաւաթիւ հաւատացելոց միտքը յուզող նիւթերը ասոնք էին։ Երգը լմնցաւ, ներկայ ունիւղիները անուշ ապաւորութեան ներքեւ ցրուեցան։

Ժողովքը ցրուելէն յետոյ Պատ. Հենրի աղօթաժողովին առաջնորդեց։ Ռէյմոնտէն եկող սակաւաթիւ հիւրերը, Սպաստանարանի մարդոց հետ, որ մինչեւ գիշերուան ժամ ութ տեւեց, այս կենսական ինդրոց վրայ խօսեցան եւ աղօթեցին։ Պատ. Հենրի պառկելու չգացած, ծնրագրեց եւ իր սիրտը Աստուծոյ առջին թափելով, լացով խնդրեց որ Քրիստոսի եկեղեցին։ Ա. Հոգւոյն մկրտութեան արժանանայ։ Նոյն աղօթքը ըրաւ հետեւեալ առաւտուն եւ ամրող օրը։ Արդեօք Զիգակոյի կամ Ամերիկայի եկեղեցիները պիտի մերժէին Քրիստոսի շաւիղներուն մէջ քալելը, պիտի ուրանային Փրկիչը, պիտի մոռնային վերցնել իրենց խաչը ամէն օր եւ հետեւել Յիսուսի։ Այս էր միտքը տանջող հարցումը, որ անդադար պատասխան մը կինտոէր։ Իր նպատակն էր որ կիրակին Ռէյմոնտ երթար եւ իր ժողովուրդին քարոզէր, բայց Ուրբաթ առաւօտ Զիգակոյի մեծ եկեղեցիներուն մէկէն հրաւիրուեցաւ քարոզել, թէ՛ առտոնն եւ թէ՛ իրիկունը։

Նախ տատամսնեցաւ, բայց ասոր մէջ Ս. Հոգիին մատը տեսնելով ընդունեց : Իր հարցումը անոնց պիտի ընէր եւ փորձէր հետեւանքը . պիտի տեսնէր փորձով թէ Ապաստանարանի ժողովին մէջ եկեղեցին դէմ եղած ամբաստանութիւնը ուղիղ էր թէ սխալ : Եկեղեցին Քրիստոփի սիրոյն համար ո՞ր աստիճան վշտակրելու եւ տառապելու պատրաստ էր . զոհովութիւնը մինչեւ ո՞ր աստիճան պիտի հասնէր, իր երկնաւոր Վարդապետին շաւիղներուն որչափ մօտէն պիտի հետեւէր : Շաբաթ գիշերը ամբողջ հսկումով եւ աղօթքով անցուց, իր հոգին երբէք այսչափ տառապած չէր, նոյն իսկ Ռէյմոնտի մէջ, ամենէն դժուարին պարագաներու ներքեւ Ռւզիլը ըսելով, բոլորովին նոր փորձառութիւն մը ստացած էր . իր հաւատքը նոր փորձէ մը կանցնէր եւ ինք աւելի մեծ ծամարատթեան մը առաջնորդուած էր : Կիրակին ծագեցաւ . խուռն բազմութիւն մը խուժած էր Եկեղեցին : Հենրի Մաքսուէլ՝ զիշերային հսկումն յետոյ Եկեղեցին մտնելով, զգաց որ ժողովուրդին մէջ մեծ հետաքրքրութիւն մը կարիէր : Անոնք ալ, ուրիշ Եկեղեցիներու նման, լսած էին Ռէյմոնտի հոգեւոր արթնութեան վրայ, եւ Տոք. Կալվինի այդ ուխտին յարին ալ մեծապէս շահագրգուած էր զիրենք : Այդ հետաքրքրութեան մէջ աւելի խորին եւ լուրջ տարր մը կար . Քարոզիչը ինքն ալ զգաց զայդ եւ Հոգիին ներկայութենէն քաջալերուած, խօսեցաւ եւ Տէրոջը պատգամը Եկեղեցին հաղորդեց :

Պատ. Հենրի մեծ քարոզիչ մը եղած չէր . երեւելի բնմասաց քարոզչի յատկութիւնը չունէր : Սակայն յորմէ հետէ անկեղծութեամբ Յիսուսի յարած էր, ծամարիտ ճարտարախօսի մը յատուկ եղող համոզելու կարողութիւնը հետզհետէ իր մէջ զարգացած էր : Նախ համառ ուստի պատմեց թիւնէր մէջ հարցութեան մը ապաստանութիւնը մինչ բանի վրայ հիմնուած էր : Պատասխանը պարզ է : «Որովհետեւ Եկեղեցին մէջ կան խիստ շատ մարդկի եւ կնիկներ՝ որոնք մարդկութեան թշուառութեան եւ աղքատութեան վրայ համակրելէն աւելի, իրենց հանգըստութեան եւ զուարձութեան վրայ միայն կիսորհին : Ո՞ր աստիճան ուղիղ է սա : Քրիստոսի Կիեղեցին պատրա՞ստ է արդեօք որ իր աշակերտութիւնը եւ հաւատքը փորձի հնիթարկուի : Մեծ հարստութեան տէր եղողները

եւ անոր հետեւանքները, յետոյ Ապաստանարանի ժողովին իր վրայ ըրած աղզեցութիւնը եւ անդադար իր միտքը տանջող հարցումը ըրաւ : Իրեն բնաբան առած էր հարուստ երիտասարդին պատմութիւնը, որ Յիսուսի եկած էր հարցնելու թէ, —«Ի՞նչ ընէր որ յաւիտենական կեանքը ժառանգէր» : Յիսուս փորձեց զանիկայ, Ծախէ յու բոլոր ունեցածդ, եւ բաշխէ աղյատներուն, եւ երկինքը գանձ պիտի ունենաս, ու եկուր իմ եւեւէս : Սակայն երիտասարդին հաւատքը այնչափ սաստիկ փորձի մը չդիմացաւ . իթէ Յիսուսի հետեւիլ, անոր ետեւէն երթալ՝ ԱՅԴ կնշանակէր, ինք չէր ուղեր այդպէս ընել : Եթէ իրմէ ինչպատճին կէսը տալ պէտք ըլլար, Յիսուսի հետեւիլ պիտի ուղէր :

— «Իրա՞ւ է», չարունակեց հովիւը եւ իր գեղեցիկ լուրջ գէմքը երկնային լուսով մը ողողելով ցնցեց այն ահապին բազմութիւնը, որք շատ վարժ չէին յուղուելու, — իրա՞ւ է որ, Քրիստոսի ծամարիտ եկեղեցին, այն եկեղեցին՝ որ նորա անունովը կոչուած է, տառապելու, նեղուելու, զոհելու պէտքին առջեւ՝ իրենց անձնական առժամանակեայ շահերուն համար, Յիսուսի հետեւիլ չուղեր եւ կմերժէ : Այս ամբաստանութիւնը ըրաւ փորձաւոր դասակարգէ մարդ մը, եւ յարեց թէ «անօդուած է եկեղեցիներէն այդպիտի չնորհ մը, ընթացքի բարեփոխութիւն մը սպասել» : Այս ամբաստանութիւնը ի՞նչ բանի վրայ հիմնուած էր : Պատասխանը պարզ է : «Որովհետեւ Եկեղեցին մէջ կան խիստ շատ մարդկի եւ կնիկներ՝ որոնք մարդկութեան թշուառութեան եւ աղքատութեան վրայ համակրելէն աւելի, իրենց հանգըստութեան եւ զուարձութեան վրայ միայն կիսորհին : Ո՞ր աստիճան ուղիղ է սա : Քրիստոսի Կիեղեցին պատրա՞ստ է արդեօք որ իր աշակերտութիւնը եւ հաւատքը փորձի հնիթարկուի : Մեծ հարստութեան տէր եղողները

ի՞նչ պիտի ըսեն , պատրաստ են այդ հարստութիւնը Յիսուսի նման գործածել : Մեծ տաղանդի եւ մտաւորական փայլուն կարողութեան աէր եղողները ի՞նչ պիտի ըսեն . արդեօք ատոնք Յիսուսի նման մարդկութեան օգտին նուիրելու պատրաստ են :

«Մվ անկե'զդ հաւատացեալներ , աշխարհ պէտք ունի տեսնել ձեր հաւատքին արտափայլը ձեր կենաց վրայ : Ասոր պէտքը դուք ինձմէ աւելի կղզաք , որ կրնակիք Զիգակոյի պէս մեծ մեղաւոր քաղաքին մէջ : Երբ կտեսնէք բիւրաւոր մարդիկ , կանայք եւ տղաքներ , որ հոգիով մարմինով կորսուած են , եւ ձեր աշքին առջեւը ամէն օր կործանման կղիմեն , հնա՞ր է անհոգ եւ անտարբեր կենալ : Զէ՞ք գիտեր թէ զինեատունները անոելի կոսորած կընեն : Զեր սիրաերը չե՞ն յաւիր . չէ՞ք կարեկցիր որ առողջ , զօրաւոր , զործելու պատրաստ եղող անձինք՝ զուր տեղը զործ կինտուեն եւ կչափեն այս եւ ուրիշ շատ մը մեծ քաղաքներու փողոցները , եւ շատերը յուսահատութենէ կընտրեն մահը : Կրնա՞ք ըսել թէ ասիկայ ձեր գործը չէ , ձեզի չպատկանիր , ամէն մարդ ինքզինքը թող քննէ : Խորհեցէ՞ք անդամ մը , եթէ Ա.մերիկայի մէջ բնակող ամէն քրիստոնեայ իր պարտականութիւնը անթերի կատարէ , մարդկային ընկերութեան վիճակը չպիտի՞ բարւոքի : Առեւտրական , նոյն իսկ բարոյական աշխարհը չպիտի ազդուի . եւ մարդկութիւնը տանջող ցաւերը եւ վիշտերը չպիտի թեթեւնան :

«Եթէ այս մեծ քաղաքը Զիգակօ , փորձէ Քրիստոսի հետքերուն հետեւիլ , ի՞նչ մեծ եւ օրհնեալ հետեւանքներ յառաջ պիտի գան , այնչափ կարեւոր արդիւնքներ պիտի յառաջ գան որ , հոս մէկիկ մէկիկ յիշել երկար պիտի տեւէ : Բայց ապահովաբար կրնանք ըսել որ , մարդկային երջանկութեան համար ճար մը պիտի կրնայ գտնուիլ :

«Քրիստոսի աշակերտութեան փորձը ի՞նչ է . — ի՞նչ որ էր Քրիստոսի ժամանակ , նոյնն է նաև այսօր . արդեօք ժամանակը եւ տեղը փոխած է պայմանները . եթէ Յիսուս՝ հիմա , հոս մէջաեղը գտնուէր , արդեօք այս նոյն եկեղեցին անդամներէն ումանք չպիտի կանչէր եւ հրամայէր որ ընեն , ի՞նչ որ այն երիտասարդին հրամայեց , բոլոր ունեցածդ աղյատներուն բաժնէն եւ իմ եւեւէս եկուր : Եթէ զգար Յիսուս որ եկեղեցին անդամներէն ու եւ է մէկը իր զրամը եւ ստացուածքը կպաշտէ , վտառ'ն եմ որ նոյն հրամանը պիտի ընէր անոր : Այսօր ալ Քրիստոսի հետեւողները նոյն փորձին ենթակայ են : Կհաւատամ թէ , Յիսուս ինչպէս ան ատեն , իր աշխարհի վրայ եղած ատեն , պահանջեց , այսօր ալ կուզէ որ մնաք աւելի մօտէն իրեն հետեւինք . իրեն համար զործենք : Ահա ասանկ ալ ձեր մէջէն ամեն մեկը թէ որ իր ստացուածքէն ես ցիկնայ , ցիրնար իմ աշակերտս ըդալ . այսինքն , եթէ իմ սիրոյս համար չընէ , իմ աշակերտս չկրնար ըլլալ :

«Ի՞նչ պիտի ըլլայ արդիւնքը . եթէ այս քաղաքին մէջ ամեն եկեղեցոյ անդամ եղբայր սկսի գործել ինչպէս որ Յիսուս պիտի գործէր : Եթէ չկարողանանք ամեն բան ծշութեամբ գուշակել , դոնէ սաշափ մը պիտենք որ , հաւատացեալներու ումանց ընթացքը զգաւի կերպով պիտի փախուէր :

«Իր հարստութիւնը Յիսուս ի՞նչպէս պիտի գործածէր , իր զրամը ի՞նչ կերպով պիտի ծախսէր . ի՞նչ նպատակներու պիտի յատկացնէր : Արդեօք զեղիս ու շոայլ կերպով պիտի ասպէր , կամ թէ փոխանակ տառապեալ մարդոց յաւերը թեթեւցնելու եւ միթթարելու՝ իր ժամանակը պիտի վասնէ՞ր իր անձը զարդարելու եւ պմնելու համար : Դրամ շահելու եւ զիղելու մասին ի՞նչ ընթացքի պիտի հետեւէր , արդեօք իր ստացուածքը

գինեառուն եւ զբոսարան եւ այլ անպատիւ տեղերը ըլլա-
լու համար պիտի վարձէք . կամ իր աղքատիկ վարձ-
ւորները պիտի կեղեքէք , ի՞նչ կըսէք : Ի՞նչ պիտի խոր-
հէր Յիսուս այն անդործ եւ խեղճ մարդոց մեծ խումբին
վրայ , որք փողոցները կչափեն ամեն օր եւ կանիծեն
եկեղեցին . անոնք որ՝ հացի կուլին մէջ միշտ անյոյո
պայքար մը կմղեն եւ միշտ զանացած են հարուստ-
ներուն եւ գործարանատէրերուն դէմ : Յիսուս ատոնց
համար երբէք չպիտի խորհէր , արգեօք իր հանգստու-
թենէն մաս մը , մեծ մաս մը չպիտի զոհէր ատոնց սի-
րոյն համար : Թէ ոչ «հոգու չէ , ինծի չլեռաբերիք , ին-
չուս պէտք» ըսելով պիտի կոխեր եւ անցնէր զանոնք :

«Ի՞նչ պիտի ընէր Յիսուս քաղաքակրթութեան այս
զարդացեալ գարուն մէջ , այնպիտի զարու մը մէջ որ
շատեր զրամը կպաշանն , եւ նոյն խոկ անչափահաս եւ
տկար աղջիկներ մեծ մեծ գործարաններու մէջ կը տան-
ջուին , եւ ասատիկ փորձութեանց մէջ բազում անդամ
կը կորսուին հոգեով եւ մարմնով : Տղաքներ եւ կիներ
կզոհուին համար գործարաններու անհուն
պէտքին : Աղքատիկ տղայոց եւ աղջկանց գաստիարա-
կութիւնը , բարյալկան եւ կրօնական կրթութիւնը՝ բո-
լորովին զանց առնուած է : Այսօր որ այս ամեն զեղ-
ծումները կտեսնեն մեր բարեպաշտ եւ անտարբեր քրիս-
տոնեայ հարուստները , եւ երբէք հոգ չեն ընէր , ի՞նչ
պիտի ընէր Քրիստոս այս գէպքերուն հանդէպ : Յիսուս
ի՞նչ պիտի ընէր . «Քրիստոփ աշակերտ մը Անոր պէս
չպիտի ընէ , հրաման եղած չէ իրենց որ իրեն նման
գործեն , ապրին եւ Անոր շաւիղներուն վրայէն քալեն :
Ներկայ դարուն քրիստոնեայք ի՞նչ կընեն Յիսուսի սի-
րոյն համար : Հանգստութեան , պերճանքի եւ նորա-
ձեւութեանց մէջ ապրիլը՝ Յիսուսի համար ապրիլ եւ
Յիսուսի համար

քիչ մը զրամ կուտայ միախոնարութիւններ հաստատե-
լու եւ աղքատաց անմիջական պիտոյից . օգնելու հա-
մար , կկարծէք թէ իր պարագը լիովին կատարած կլլ-
լայ , եթէ մարդ մը՝ որ հարիւր ուկի ունի , եւ հինգ
փող կուտայ , կամ հարիւր հազար ուկի ունի եւ ասաը
դայէր կուտայ , կկարծէք թէ անձնութացութիւն ըրած
կըլլայ : Որչափ քիչ աշխատանք եւ յոզնութիւն կրած
ենք Յիսուսի սիրոյն :

«Քրիստոնեան՝ իր բարեսիրական դործին եւ իր ըն-
ձային մէջ իր անձը պէտք է գնել , որպէս զի ընդունելի
ըլլայ Տէրոջը . «Նուերը առանց նույրատուին արժեք եւ
յարգ չունի» : Քրիստոնեայ անհամներ , եւ առեւտրա-
կան անձինք , քաղաքացիներ , զործաւորներ՝ պէտք են
անձամբ զործել Քրիստոսի համար եւ Անոր հետքերուն
վրայէն քալել : Նոյնը կողահանջուի մեզմէ , ի՞նչ որ մեր
բնաբանին երիտասարդէն պահանջուեցաւ : Ճամբան՝
նոյն է , շաւիղը՝ նոյն է , հետքը նոյն է : Այս յամա-
նակիս պահանջն է որ՝ նոր ուխտավ , նոր հաւատքով
մանենք հոգեւոր կեանքին մէջ : Աստքելական դարուն
հաւատացելոց նման , պարզութեամբ եւ բոլորանուեր
հետեւինք Քրիստոսի շաւիղներուն : Սա հինյած լաթին
նման մեր վրայէն պարտինք նետել հին , հսանէր ,
անձնասէր , շահախնդիր քրիստոնեայ ըլլալու ոգին , որ
երբէք հանելի չէ Քրիստոսի , Երրոր «Տէ՛ր , Տէ՛ր» կան-
չենք , մեզմէ շատերուն պիտի ըսէ թէ , «Զեզ չեմ հանչ-
նար , դուք ո՞վ ե՞ք» : Պատրա՞ստ ենք ամեն մէկերնիս
Քրիստոսի պէս իր խաչը կրելու , կրնա՞յ աս եկեղեցին
անկիղծութեամբ երգել աս երգը .

«Յիսուս աշխարհը եմ ձգած»

«Եթէ իրապէս կրնանք երգել աս երգը , ան ատեն
Քրիստոսի ծշմարիս աշակերտներն ենք : Բայց եթէ
կկարծինք թէ միայն կրօնական պաշտօններու ներկայ

գանուելով, ատեն ատեն քիչ մը դրամական զոհողութիւն ընելով, ծաղկազարդ բազմոցներու վրայ, առաջուկ սենեակներու մէջ՝ մեր բարեկամներէն շրջապատուած ըլլալով, կրնանք ծառայել Յիսուսի, չարաչար կսխալինք. շատ հեռու ենք Յիսուսէն: Սիրելիներ, շատ մօտէն հետեւինք Անոր շաւիլներուն, որ ապրեցաւ այս աշխարհին մէջ անկեալ մարդկութեան վիճակին վրայ զթալով եւ խղձալով, եւ արցունքներով միսիթարելով, որուն քրտինքը արիւնի խոչոր կաթիւներու նման հոսեց եւ խաչին վրայէն դոչեց, Աստուածիմ, Աստուած իմ, ինչո՞ւ բողիր զիս:

«Պատրա՞ստ ենք ձգելու այս անհոգութիւնը եւ նորուխա մը ընելու Տէրոջը առջև անձնութաց ապրելու պատրա՞ստ ենք քննել մեր անցեալ արատաւոր կեանքը, եւ զայն որբագրելու: Ինչ ըսել է Քրիստոնեայ ըլլա: Յիսուսի ՆՄԱՆԻԼ ՀՍԵԼ է, ԱՆՈՐ ՆՄԱՆ ԳՈՐԾԵԼ ՀՍԵԼ է, ԱՆՈՐ ՇՈՒԽԴՆԵՐՈՒԽՆ Մէջ ՔՈԼԵԼ ՀՍԵԼ է».

Պատ. Հենրի երբոր լմացուց քարոզը, հանգիստ առաւ եւ նայեցաւ ժողովարդին այնպիսի նայուած քով մը, որ երբէք չմուցան: Հարիւրաւոր մարդիկ եւ կնիկներ որ փափուկ եւ հանգիստ կեանք մը վարած էին մինչեւ այս օր, խուժած էին այն փառաւոր եկեղեցին: Անունով միայն քրիստոնեայ եղող այս ահազին բազմութիւնը տարօրինակ յուղում մը կրեց. Աստուածային գօրութիւնը ցնցած էր անոնց հոգին եւ շարժած էր խիղճը: Ամէն մարդ կսպասէր, որ քարոզիչը՝ անձնութացութեան նոր ուխտի մը հրաւիրէր զիրենք, բայց Հոգին Սուրբ հրամայած էր Հենրի Մաքսուէլի որ, այս անգամ պատգամը խօսի եւ արդիւնքին սպասէ: Համառօտ աղօթք մը մատուցանելով վերջին օրհնութիւնը տուաւ: Ժողովարդի յրուիլ սկսաւ: Ան ատեն գեղեցիկ ահսարան մը տեղի ունեցաւ, որ Սուրբ Հոգւոյն զօ-

րութեան անմիջական արդիւնքն էր: Մարդիկ, կիներ՝ մեծ բազմութեամբ, շրջապատեցին Ամպիսնը տեսնելու Հենրի Մաքսուէլը եւ խստանալու որ իրենք ալ կուխտեն անձնոր բաց եւ հետեւող ըլլալ Յիսուսի, Անոր հետքերուն վրայէն: Կամաւոր եւ յանկարծակի շարժում մ'էր, որ կուխտէին ընելու ի՞նչ որ Յիսուս պիսի ընէր Անուն ուրախութիւն պատճառեց իր որախն, առ բանին համար աղօթած եւ աքնած էր. իր յուսացածէն շատ աւելին շնորհուած էր իրեն:

Յետոյ ունեցան աղօթամողով մը, որ Ռէյմոնդի Աստուածանաց ժողովները յիշեցուց: Իրիկունը ի մեծ ուրախութիւն Մաքսուէլի, Երիասարդաց Քրիստոնէական Ընկերակցութեան բոլոր անդամները եկան եւ ուխտիներքեւ մտան Յիսուսի նման ընելու: Սուրբ Հոգին մկրտութեան խորունկ ալիքը անցաւ ժողովին վրայէն, հրաշալի եւ ուրախալի արդիւնքներ շնորհելով:

Այս օրը ոչ միայն Եկեղեցիին, ալ եւ Հենրի Մաքսուէլի կենացը մէջ շատ նշանաւոր եղաւ. Ժողովը շատ ուշ յրուեցաւ: Երբ Ապաստանաբանի իր սենեակը դարձաւ, Եպիսկոպոսին եւ Տոքթորին հետ ժամէ տւելի խօսեցաւ այն օրուան զարմանալի դէպքերուն վրայ: Երբ առանձին մնաց, ինքնիրեն խորհիլ սկսաւ այն փորձառութեանց վրայ, զրս նոր սասցած էր:

Իր սովորութեանը համեմատ, պատկելու չգացած, աղօթելու համար ծնրազրեց: Մինչ ծնրազիր կազօթէր եռանդով, սիրու ապագային յոյսերալ եւ հոգերով լիցուած, բաց աչքով արթուն վիճակին մէջ, տեսիլք մը տեսաւ: Այս աեսիլքին մէջ յայտնուեցաւ իրեն թէ, Քրիստոսի հետքերուն հետեւելու համար Սր. Հոգւոյն առաջնորդած անձնութաց հոգիները ի՞նչ վիճակի մէջ պիտի գտնուէին, եւ Քրիստոսի աշակերտելու այս նոր ուխտը ի՞նչ աղդեցութիւն պիտի ընէր Ամերիկայի վրայ:

Ահա այս էր ինչ որ տեսաւ Հենրի Մաքսուէլ այս արշուն տեսիլքին մէջ :

— Տեսաւ որ, ինքը նորէն զարձած էր Ռէյմոնտ, նոր փորձառութեամբ եւ զօրութեամբ լեցուած, օգտակար ըլլալու նոր կերպեր եւ միջոցներ սորված : Նաև պատրաստ՝ հոգիները առաջնորդելու առաքինութեան մէջ աւելի խմասութեամբ : Տեսաւ նաև թէ, նոր զժուարութիւններ պիտի ունենար, եւ ուխտազրութեան հակառակորդները աւելի մեծ նեղութիւններ եւ տառապանիքներ պիտի յարուցանէին : Սակայն աս ազօտ երեւոյթին իրեն ազգած սարսափը կանհետանար, իմ շնորհիս թեզի հերիխ է խօսիով : Տեսաւ երաժշանաշէլ եւ Վիրքինիան, որոնք սիրով կշարունակէին իրենց օրհնեալ գործը Մայտանի մէջ . իրենց աշխատութիւնը կօրհնաւէր եւ ազդեցութիւնը կմնանոր եւ կանէր Ռէյմոնտի սահմաններէն անդին, շատ հեռուները : Իրենց առաքինութիւնը ուրիշներուն բարի օրինակ մը կըլլար եւ Աւետարանին օրհնութիւնը շատ մը անկար եւ ազգատ հոգիներու կհասնէր : Տեսաւ որ Թաշէլ կամունանար Ռոլինի հետ . երկուքն ալ իրենք զիրենք լիտլին նուրիած էին Երինակին Վարդապետին, եւ Անոր շափողներուն մէջէն կքալէին անձնուրացութեամբ եւ սիրով : Թաշէլի ձայնը գեռ կ'հնչեցնէր Քրիստոսի սէրը միթին խորչերու եւ ազգատ բնակարաններու մէջ, լոյս եւ կեանք տանելով իր հետ, եւ կորառած հոգիները Երկինք առաջնորդելով :

Տեսաւ նախագահ Մարշը, որ իր մեծ ազդեցութիւնը կործածէր մաքրելու համար քաղաքը, կողասրաստէր մեծ խումբ մը՝ կրթեալ եւ քրիստոնեայ երիրիտասարդաց եւ օրիորդաց, որք կաշխատէին քալել Անոր հետքերուն վրայէն, կարօտեալ եւ տղէտ հոգիներու բազմութիւնը Քրիստոսի առաջնորդելու :

Տեսաւ Աղեքսանդրը, իր խոնարհ պաշտօնին մէջ, որ սիրով եւ քաղցրութեամբ կկրէր իր խաչը . իր ընանիքը մէկ կողմէն՝ եւ իր հին ծանօթները՝ միւս կողմէ, խիստ մեծ նեղութեան եւ վիշտի կենթարկէին զինք : Բայց ինք հաստատան քայլերով կյառաջանար իր Տէրոջը հետքերուն վրայէն, որուն նուրիած էր ընկերական մեծ զիրքը եւ հարստութիւնը : Տեսաւ Միլտոն Բայթը, այն մեծ վաճառականը, մեծ ձախորդութեան մասնուած եւ զործերը աւրուած անտեսական գէպքերաւն բերմամբ, առանց իր կողմէ ո եւ է թերութեան մը : Սակայն այս ձախորդութիւններուն մէջէն կրկին գուրու կուգար յաջող, եւ կորաւէր նորէն առեւտրական փայլուն զիրք մը, օգտակար ըլլալով հարիւրաւոր երիտասարդներու, իր կեանքով ցցնելով, թէ Յիսուս ի՞նչպէս պիտի ապրէր առեւտրական կեանքին մէջ :

Տեսաւ Ետուարա Նորմանը, Փամանակի կարով խմբագիրը, որ Վիրմինիայի առուած օգնութիւնով, նոր գարազլուս մը կրանար լրազրութեան մէջ, ցցնելով թէ ինստրու պարափ լլալ առաքինութեան հետեւող օրաթերթ մը, ի՞նչ պէտք է ապեկ, եւ ի՞նչ մերմեկ : Իր օրինակէն աղջուած՝ ուրիշ թերթեր ալ նոյն սկզբունքով հրատարակուէլ մկած էին, մեծ փոփոխութիւն մացնելով հրապարակազրութեան մէջ : Տեսաւ Ճասպար Զէյսը, որ իր Տէրը ուրացած էր, եւ հետզհետէ կըլլար ցուրա, շահասէր եւ արկածախնդիր վիպաղիր մը . իր վէտքերը հետզհետէ աւելի կվաթարանալին եւ անկարող էին ո եւ է աղնիւ զգացում զարթուցանելու . իրական բանը կորակուէր անսուց մէջ :

Տեսաւ Ռոզա Սթերլինը, որ քանի մը տարի իր քրոջ եւ մօրաքրոջ բնու ըլլալէ յետոյ, կամունանար իրմէ շատ աւելի տարիքոտ մարզու մը հետ . ո եւ է սէրէ կամ աղնիւ զգացումէ զրգեալ չէր որ կինքը այս

ամուսնութիւնը, հապա հարսւստ մարդու մը ամուսինը ըլլալու եւ ամէն նորաձեւութիւնց շրջանակի մէջ ելեւմուտ ունենալու համար: Սյս կեանքին վրայէն միջն եւ ահաւոր ստուերներ կանցնէին, սակայն անկարսղ էր ինք աւելին տեսնելու:

Տեսաւ ֆիմին եւ Սթիվլն Քլայտը, որոնք երջանիկ ամոլներ եղած երջանիկ ընտանիք մը կաղմած էին: Երկուքն ալ ձեռք ձեռքի տալով կյառաջանային բարեղործութիւնն արահետին քովէն Անոր չաւկդներուն վրայ: Եւ մեծ քաղաքին մութ եւ ահաւոր անկիւններուն մէջ կտանէին միխթարութիւն եւ լոյս, եւ իրենց անրիծ կեանքովը օրինակ հանդիսանային ամէնուն:

Տեսաւ Եպիկոսպուր եւ Տոք. Պրուս Կալվինը, որ կէարունակէին Ապաստանարանի գործը. Պրան վրայի նշանաբանը աւելի խոշոր եւ փայլուն տառերով վրուած էր ՅԻՍՈՒՍ ԽՆՁ Պիծի Ընէթ: Եւ իրու պատասխան այդ հարցման, այդ մեծ քաղաքին մէջ շատ մը հոգիներ մեղքէն փրկութեան կառաջնորդուէին:

Տեսաւ Անդրէս Պընըսը եւ իր բնկերը, որ իրենց պէս մեղքին ու Սատանային ճիրաններէն աղատառող ուրիշ հոգիներու հետ միացած՝ կըջէին զինետունները եւ Սատանային ուրիշ որջերը, փրկելու ուրիշ զոհեր ալ եւ բերկու զանոնք նոր կեանքի մը:

Հոս աեսիլքը աղօտանալ սկսեց: Իրեն անսանկ կուդար, որ աս աեսիլքը ոչ թէ ապագայ իրողաւթիւնները կամ զէսկերը՝ այլ յաւէտ իր սրախն բաղձանքները կնկերկայացնէր: Ահաւոր իրականութիւնը եւ ներկան կկենար իր ասջին: Արդեօք Քրիստոփի եկեղեցին պիտի տոկա՞ր այս մեծ փորձին, պիտի հետեւէ՞ր Յիսուսի: Արդեօք Ռէյմոնտի մէջ սկսած բարոյական շարժումը, Նաղարէթի եկեղեցին եւ կամ իր այս կիրակի օր քառլած եկեղեցին նման մէկ քանի եկեղեցիներո՞ւն

վրայ միայն պիտի ազդէր, եւ չեղոքամնա՞ր յետոյ: Սրդեօք այդ շարժումը առերեւոյթ բա՞ն մը միայն պիտի ըլլար եւ Ամերիկայի հեռաւոր խորերը չպիտի թափանցէր: Իր սիրտը կասկածներով եւ ցաւազին խորհուրդներով ուսեցաւ:

Կկարծէր աեսնել թէ Քրիստոփի եկեղեցին, կրանար իր սիրալ Ա. Հովոյն շարժումներուն եւ Յիսուսի անուամբ ամէն դրկանքներու. Եւ նեղութիւններու գէմ կտոկար: Կկարծէր թէ կտեսներ Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ նշանաբանը բոլոր եկեղեցեաց զուոններու եւ նեղուցեաց անդամ հաւատացելոց սրտերուն վրայ: Տեսվլքը ցնդած էր: Օրհնեալ իրականութիւնը տարածուեցաւ իր աչքերուն առջեւն, Ամերիկայի ամէն կողմ գանուող երիտասարդաց Քրիստոնեայ Ընկերակցութիւնները իրը նշանաբան կդրէին սակեզօծ տառերով թէ Յիսուս ի՞նչ պիտի ըներ: Այդ երիտասարդաց եւ երիտասարդուններու երեսներուն վրայ կարգաց անոնց հաւատքը, անձնուրացութեան համար անոնց ջերմ սէրը: Երբ այս գեղեցիկ պատկերը կանհետանար տեսութենէ, տեսաւ Աստուծոյ Որդւոյն պատկերը՝ որ կախարկէր իրեն եւ իր գործակից ընկերներուն: Հրեշտակային խմբերգի մը ձայնը կլսուէր, իր ականջին կուգար ներդաշնակ երգի մը եւ հաւատացելոց ուրախ երգերու ձայները եւ Յիսուս Փրկչին պատկերը կմեծնար հետզհետէ եւ կրարձրանար:

Ոտք ելաւ սարսափով մը, իրիեւ թէ երինային տեսարաններու տեսիլքէն կդառնար եւ հաւատքով, յոյսով եւ խնդութեամբ լեցուած, Աստուծոյ այս ընտրեալ ծառան, քնացաւ արգարին հանդարտ քունը, երագելով ծշմարիտ Քրիստոնէութեան վերածնութիւնը, եւ տեսներով Քրիստոփի եկեղեցին որ անարտ եւ անբիծ կհետեւէր նորին շաւկդներուն:

ՎՐԻՊԱԿՔ

ՏՈՂ

Էջ	Սխալ	Ուղիղ	Վերին	Վարեկն
13	բռած	ըստած		10
26	պիպի	պիտի		6
34	գիմել	գիմել	8	
35	շահարութիւնը	շահասիրութիւնը		3
38	պիտի տեսնեց	պիտի տեսներ		6
39	չատերը	չատեր	3	
42	երգիւշ	երգիւշ	8	
43	արտասովորը	արտասովոր	8	
43	եղայրը	եղայրը	14	
44	խօսքը	խօսքը		6
46	եղած	եղած	16	
47	կվարուիս	կվարուիս		2
48	վրադ. բնաւ	վրադ. բնաւ	14	
51	այդ.	այդ.		9
53	արհեստը	արհեստը	4	
54	տմեն	տմեն	5	
55	աղտոտ	աղտոտ	11	
55	նեղուէր	նեղուէր		9
60	ի վեր. աղօթքի	ի վեր. աղօթքի		1
62	մարգոց	մարգոց		2
65	աել	տել	10	
67	գաց	գնաց	12	
68	գործաւարաց	գործաւորաց	5	
71	հատ	հատ	7	
75	պէպի	գէպի	14	
75	երը	երը	16	
79	միայն	միայն.		4
83	Յիսուսին:	Յիսուսին:		1
84	յաշողութեամբ	յաշողութեամբ		4
93	վաստ,	հատ		13
94	ի՞նչ ըսեմ	ի՞նչ ըսեմ		8
114	Լորինի	Ֆլորացի		9
191	չէնքը	չէնքը		15

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ Վ. ՅՈՒՂՈԲԵԱՆԻ

Գիր Գի.

ԲԱՌԱՐԱՆ ԱՆԳԼԻԵՐԵՆՔ Ի ՀԱՅ

Ա. ՏՊԱԳ. Կ. ՊՈԼԻՍ, 1892

50

ՔԵՏԱՑԻՔ, ԿԱՄ ՄՈՌՅՈՒԱՆ ԿՈՅՍՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ
ՊՈՏՄՈՒԹԻՒՆԸ. (A. H. SAYCE).

ՓԱՐԻԶ, 1901

15

ՔՐԻՍՏՈՆԵՈՒԹԵԱՆ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ.
(CH. M. SHELDON).

Կ. ՊՈԼԻՍ, 1903

4¹/₂

ԸՆԴ ՄԱՍԼՈՎ

ԲԱՌԱՐԱՆ ԱՆԳԼԻԵՐԵՆՔ Ի ՀԱՅ

Ա. ՏՊԱԳ. Կ. ՊՈԼԻՍ

Ottoman-Turkish Conversation-Grammar
with Exercises, Translations, Reading Lessons etc.
(Թուրքերին Քերականութիւն, Անգլիացւոց համար)
ՏՊԱԳ. ՀԱՅՏԵԼՊԵՐԿ, ԳԵՐՄԱՆԻԱ.

ՍՏՈՒԳԱԲԱՆԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ ՀԱՅԵՐԵՆ ԼԵԶՈՒԻ
Հայոց որինաց բաղդատական լեզուագիտուրեան
ՏՊԱԳ. ՓԱՐԻԶ

2597

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0029414

2523